C. PETRESCU, R.DR.
329

CEZAR PETRESCU

COMOARA REGELUI DROMICHET

ROMAN

BIBLIOTECA
ACADEMIEI
ROMÂNE

EDITURA „NAȚIONALA" S. CIORNEI

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

1

La banchetul umbrelor,
închinau oaspeţi ciudaţi.

Cerul era străveziu şi înalt, fără pată. Lumina bălaie ca mierea.

Era o primăvară lină, cum au mai trecut pe-aicea mii. Raza s'a alungat jucăuş cu o gâză. S'a furişat subţiată prin ochiurile frunzarului fraged. A stătut tremurând desmierdare vicleană de somn, pe gene. Mâna a lunecat răpusă de toropeală şi în aceiaşi clipită, a smuls perdeaua cea groasă care astupa arătarea demult aşteptată.

A fost ca o deslegare de vrajă. Valea s'a deschis deodată cu sclipet de arme, de coifuri, de scuturi, în soare — şi cu oamenii vechi ai acestor ţinuturi.

Erau mulţi şi nu se asemănau.

Erau trecătorii deoparte, la masa lor de belşug, cu pocale de aur şi tipsii de argint. Erau, la cealaltă masă, de lemn cioplit grosolan, localnicii statornici, în straiele lor aspre de cânepă şi păr, cu talere de paltin şi cupele scobite în corn răsucit de bour.

Aşa cum ospătau la mesele lor deosebite, se înţelegea din ce lumi depărtate s'au întâlnit.

Căpitanii oastei streine, purtau în obraz semnele bătăliilor dela marginea pământului, în nisipuri şi arşiţe de dincolo de mări. Dar în chipuri, în mişcarea lenevoasă a mâinii şi în vestmintele muiate în purpură, în pieptarele cu solzi de aur şi în brăţările bătute în nestemate, mai purtau o moleşeală de traiu bun şi huzur, molipsită şi adusă cu dânşii din satrapiile Asiei.

Mâncau tolăniţi pe cline aşternute cu velinţi înflorite şi covoare persieneşti. Intindeau peste umăr, pocale filigranate în care robii cu fuste femeeşti şi cercei în urechi, turnau din amfore pântecoase, vin gros de Thasos, Cnidos şi Rodos. Servii erau tineri şi gingaşi la faţă, ca fecioarele. Stăpânii se purtau cu obrazul ras, cu mădularele mlădiate de scalde şi unsori parfumate, cu părul scurt retezat pe frunte.

Se arătau subţiri la mâncare. Alegeau, frunzăreau şi svârleau. Impingeau la o parte, cu scârbă. bucatele barbare, şi gustau numai din felurile orânduite festinurilor regeşti : vânat în sos verde de mirodenii, păuni rumeniţi întregi, sub penele lor albastre şi aurii, miei umpluţi cu măsline şi fripţi în miere şi vin de stafide, dulciuri de migdale dospite în unt şi tăvălite în seminţi aromate din grădinile Indiilor. Toate fuseseră cărate cu dânşii în proviziile oştirii, de peste ape, şesuri, munţi şi iarăşi ape, şesuri şi munţi, pentru prăznuirea biruinţii de arme, aşa cum o ştiuseră neîndoelnică şi cum n'a venit.

Biruinţa fusese şi de astă dată, de partea celor dela masa de alături. Oameni pietroşi, pletoşi şi bărboşi, muşcând din hălcile fripte, ca leii.

Oarecare mirare şi semn de plăcere, au arătat oaspeţi, numai la păstrăvii subţiri ca pumnalele de argint şi tot ca pumnalul, stropiţi cu picuri mărunţi şi roşii, de sânge. Carnea lor era albă, dulce şi fără miros.

Principele asiatic, Klearchos din Heraclea Pontica, porunci sclavului etiopian, gol până la brâu, care-i însoţea Curtea purtând grija bucatelor, să afle învăţătură despre chipul cum se gătesc asemenea peşti necunoscuţi şi cu gust proaspăt cum încă nu mai întâlnise. Robul aduse însă ştire că învăţătura n'ar fi mare folos, de oarece peştele acest, iute ca fulgerul, nu vieţueşte decât aci, în apele getice de munte, spumegoase, limpezi şi reci. Iar dânşii, trăgeau nădejde — nu este aşa ? — să nu mucezească până la sfârşitul veacurilor, în astfel de rătăcănii barbare.

Cuvintele etiopianului, şterseră ultima urmă de voioşie de pe chipul principelui tânăr şi captiv.

Indată îi trecu pe dinainte adevărul cel trist şi fără scăpare. Totul apăru fumegos, scufundat, mort. Palatul alb de marmură din ţara lui fierbinte şi luminoasă, grădinile cu portocali şi lămâi, potecile cu nisip îndoit cu praf de mărgean, avuzul răcoros, lespedele late şi trandafirii din încăperile cu umedă şi solemnă umbră, unde păşesc sclavele cu tălpile goale ; — fură deodată tot atât de îndepărtate şi pierdute fără întoarcere, ca o viaţă trecută dincolo de apele negre, în barca de catran a luntraşului întunecat şi hâd, Charon.

Suspină şi privi codrul înalt, cercuind zid de cetate de jur împrejurul poenii.

Adevărul era aici şi era spăimos.

Ii împresura din pustietăţile singuratice, de unde pândeau puteri nevăzute şi duşmane, ca şi neînţeleasa putere care îi mânase pe drumuri viclene, să-i robească oamenilor păroşi, cu sarici miţoase. De acolo, din tăcerea nepământeană a sihlelor, se deştepta câte odată urlet de fiare necunoscute; apăreau zimbrii cu fruntea lată, scurmând mânios ţărâna în copite şi năpustindu-se ca o catapultă. Umbre neliniştitoare se prelingeau în hăţişuri, ca tainice făpturi de fum.

Acum ştiau că divinitatea răsboiului, cea până la Istru, întotdeauna prielnică, îi părăsise. Nici jertfele înjunghiate, nici cititorii în zodii şi în geometria aştrilor, nu mai aveau nici o putere. Se aflau în stăpânirea duhurilor rele, de besnă. Iar duhurile se prefăcuseră dela început în arătări amăgitoare. Ciocârlii şi mierle cu viers nevinovat. Isvoare de cleştar şi căprioare cu salt svâcnit. Câte o ieruncă pitulându-şi puii sub frunze crestate de feregă.

Toate jucaseră înainte-le, odată cu veveriţele pufoase, chemându-i şi alunecându-le sub ochi, ca să-i ademenească tot mai adânc, în miezul codrilor, pe o cale care se închidea încet în urmă ca o poartă grea de aramă.

Acum poarta era zăvorită.

Intoarcere nu mai putea fi.

Divinitatea cea rea îi zălogise oamenilor ciolănoşi şi tăcuţi, în cetatea lor de munţi şi de brad, dela cestălalt hotar al lumii. Şi toate puterile pământului : apă şi stâncă, păduri şi genune ; toate făpturile firii : zimbri şi haite de lupi, şoimi şi mistreţi ; chiar iarba cea mută şi

măcieşul spinos; tot le erà lor prietin şi tot se arătase streinilor, duşman.

Barbarii aceştia n'aveau nevoie de vreo alianţă a împăraţilor cu nume slăvit şi cu armate de lefecii, care au învăţat meşteşugul răsboiului pe toate câmpiile de bătălii ale vremii: Granica şi Halicarmas, Nil şi Hidapse, până la golful Persic şi Indus. Odată cu dânşii deslănţuiau în cumpăna răsboiului, pământul cu apele, cerul cu vânturile, codrii cu fiarele. Neclintita această prietenie, îi scutea până şi de alegerea armelor. Sculele lor de luptă erau simple, noduroase şi de-o jalnică înapoiere.

Principele Klearchos din Heraclea Pontica, se uită cu mai ascuţită luare aminte şi cu mai neliniştită temere la oamenii stufoşi, să le citească în ochi semnul tainic prin care au făcut atât de nesfărmat legământ cu divinităţile cerului şi ale pământului.

Dar oamenii muşcau nepăsători din hălcile întregi, gravi şi tăcuţi, cum ospătează numai leii deşerturilor.

In liniştea aceasta mai ales, nefirească, pândea parcă o ameninţare mai mult.

Ce pregăteau ? Pentru ce sfârşit ascuns le dăruiseră îndărăt podoabele şi armele ; le întinseseră iarăşi masa lor cu tipsiile lor, cu servii lor şi cu bucatele lor, aşa cum au fost aduse cu dânşii şi cum le dădea din nou mincinoasa amăgire, că nimic plin de înfricoşare nu s'a întâmplat ? Astăzi dimineaţă erau încă legaţi de butuci, sugrumaţi de curmee, loviţi şi robiţi. Acum, fără nici o pricină, erau poftiţi la un ospăţ, care-i ademenea să uite libertatea răpusă şi soarta potrivnică a bătăliei.

S'au temut la început de un vicleşug barbar şi crunt. Mâncările puteau fi înveninate. Au lăsat sclavii să le încerce. N'a fost nimic. S'au temut apoi, în plinul ospăţului, să nu se năpustească o ceată de călăi pitulaţi în negrul codrului, să închee festinul în măcel. N'a fost nici aceasta. Ce aşteptau, atunci ? Ce pregăteau, aşa dar ?

Un crainic slobozi semnal subţire, din trâmbiţă de bronz.

Glasurile tăcură. Mâini pipăiră fierbinţi plăselele cuţitelor încovoiate din cingătoare. Robii păşiră scurt, să facă stană de apărare la spatele stăpânilor.

Spaima însă n'avea temeiu. De nici într'o parte, nu ameninţa nici o sugrumare.

Era numai regele get, cerând luare aminte, să cuvânte.

Din capătul mesei sărace, se ridică încet şi privì spre celălalt capăt dela cealaltă masă, cu pocale de aur şi tipsii de argint. Acolo, unde se aflau între curtenii încărcaţi de scumpe podoabe, Lisimach, cu feciorii lui : Agatocle, la dreapta, Cleon, la stânga.

Regele barbar, Dromichet, scutură peste fruntea lată, de cioban, coama pletoasă, şi înălţă cupa de corn, cea mai încăpătoare.

Grăi :

— Mărite Stăpânitor şi Părinte. Mă încumet a închina această cupă de vin acruţ amestecat cu mied, aşa cum stă în obiceiul neamului meu să înalţe pentru sănătatea şi înţelepciunea

şi înveselirea oaspeţilor. Dară mai înainte, îngăduie-mi să pun o întrebare proastă, de om care n'a cutreerat atâtea lumi şi n'a văzut atâtea minuni...

— Ascult şi voiu cerca să răspund! rosti binevoitor Lisimach, alintându-şi între degetele subţiri, întreitul şirag de mărgăritare.

Regele get, purta ochii dela o masă la alta. Părú că le măsoară şi le cântăreşte. In barba-i inelată, abia se presimţì ascunzându-se, un început de surâs, şi în ochii albaştri, o sclipire îndată stinsă.

Urmă, săltându-şi bunda scurtă, pe umăr :

— Iată ce-am dorit să aflăm, eu şi tovarăşii aceştia ai mei. Am vrut să cunoaştem anume, care e părerea voastră cinstită şi fără strâmbătate: din aceste două mese întinse, lămuriţi-ne, rogu-vă, au care e cea regească şi care e cea de nevolnici ? Poate ochii noştri ne înşeală şi mintea nu ne ajută. Oamenii aceştia ai mei, cred a spune că regească e numai masa voastră, a Macedonenilor...

— Despre aceasta nu mai încape nici o îndoială ! întărì cu repede trufie Lisimach, uitând pentru o clipă dintr'a cui îndurare se aflau acolo. Masa unui rege macedonean, care a fost mâna dreaptă a lui Alexandru cel Mare, nici nu poate fi altfel decât regească. La a voastră nu ştiu dacă ar primi să se aşeze, nici slugile mele...

— Aşa ne cugetam şi noi ! zâmbì a râde cu înveselire făţişă regele get, întorcându-se spre căpitanii lui să capete întărita spuselor.

Pe urmă, cu râsul şters şi cu privirea înăsprită, se răsuci din nou către Lisimach şi căpeteniile lui.

— Va să zică suntem de aceiaşi părere ? Aceasta mă bucură. E semn că până la sfârşit avem să ne înţelegem. Iar fiindcă până acum, n'am dat greş, îngăduiţi-mi să duc întrebarea mai departe. Dacă aşa dar masa noastră e atât de săracă, precum sărace sunt şi straiele noastre groase şi lingurile noastre de lemn, ulcelele acestea de corn pârlit şi talerile de paltin, mă întreb şi nu mă dumiresc, cum oare v'au putut ispitì să veniţi şi să le căutaţi în sălbăticiile noastre ?

Aţi lăsat orânduelile de acasă şi o viaţă strălucită. O împărăţie încă mai mândră, despre care s'a dus veste până la cea mai de departe suflare omenească. Şi lăsându-le aceste bunuri fără preţ pe mâna slugilor, aţi râvnit la viaţa de fiare a unor varvari cum ne numiţi voi; nişte oameni necăjiţi, cu nevoile lor, cu adăposturi ticăloase de lut şi nuele ; aşezări de bieţi oameni care au fost lipsiţi de toate învăţăturile lumii. Ce ne-aţi fi putut smulge oare, mai mult decât sărăcia de pe noi ? Noi suntem nişte oameni ai pădurilor şi ai câmpurilor. N'avem a împărţi nimic, cu nimeni. Ne mulţumim cu locul nostru sub cer. Iar cerul nostru ne apără şi ne ocroteşte de oaspeţi veniţi cu silnicie.

Poate aţi aflat că şi alte oştiri s'au petrecut pe aici, iar acum le albesc ciolanele pe câmpuri. Pierzania altora, au nu v'au dat de gândit? Eu nu ştiu atunci la ce vă foloseşte atotştiinţa înţelepţilor voştri, dacă nu v'a învăţat până acum, că omului care nu are decât cămaşa pe el, nu-i puteţi lua decât cămaşa şi sufletul. Dară ce spun eu, sufletul ? Sufletul este nepieritor şi nu-i stă în puterea cuiva să-l smulgă ca un straiu oarecare, netrebnic... Aceasta am vrut eu să vă întreb şi să mă lămuriţi.

Odată — n'a prins Istrul de cinci ori sloiu de ghiaţă de atunci — am mai pus întrebarea aceasta craiului Agatocle, când l-am însoţit până la hotar şi l-am slobozit încărcat cu daruri rupte din sărăcia noastră. Văd că nu i-a cuprins înţelesul, de vreme ce s'a întors ca un miel nebun, unde i-a mai fost muşcat lupul din carne. Imi spun că poate era atunci nevârstnic şi crud. Poate mai este şi acuma. De aceia nu-l întreb pe dânsul, ci pe tine, slăvit răsboinic şi Părinte. Să închinăm şi să ciocnim cupele noastre. A mea de corn ars şi prost. A ta de aur, bătut cu mărgăritare. Pe urmă, să aşteptăm răspuns şi dacă ne-om potrivi în gând, să încheem legământ de pace dreaptă şi veşnică.

Lisimach, ascultase cu privirea gânditor pierdută în nevăzut.

Cuvintele barbarului rostiseră un adevăr care-i stătuse sub ochi şi nu-l înţelesese. Alungă cu degetele de pe frunte, o lume întreagă de deşertăciune, lepădată ca o haină fără trebuinţă. Se ridică să răspundă. Toţi mesenii lui se mişcară cu neastâmpăr, fiindcă pricepeau acum că din acest răspuns li se hotărăşte soarta, întoarcerea, poate viaţa.

Principele Agatocle însă, vorbì încet, în limba perşilor pe care barbarii n'o cunoşteau :

— Inainte de răspuns, aminteşte-ţi tată, cât de încărcat de daruri şi podoabe, m-am întors acum cinci ani, după ce-am stat aici ostatic. Nu uita tezaurul mai bogat decât al lui Porus, şi al tuturor împăraţilor Indiei. Pe acela l-am văzut cu ochii mei. Mi l-a arătat el... Nu uita că toată această sărăcie a lor pe care o strigă prea mult şi prea tare, e încă o viclenie getică... Nu uita...

Lisimach, îi făcu semn cu mâna încărcată de brăţări, să contenească.

Acestea nu mai voia să le ştie. Dacă le-a gândit cândva, să le uite. Răspunsul lui era hotărît. Şi era aşa cum îl aştepta regele barbar. Răspuns de căinţă, de pace şi de prietenie.

Intinse pocalul plin de vin gros, de Cnidos. Brăţările sunară încet şi dulce.

— Eu ştiu unde se află ascunsă comoara regelui Dromichet! isbucnì neaşteptat, cu glas ascuţit de eunuc, un sclav persan, în graiu persan. Ştiu locul! Cunosc semnul! Pot să vă duc acolo... E tot ce n'a urzit încă, o închipuire de om.

Geţii ascultau cu nepăsare, fără să înţeleagă.

Dar macedonenii se frământară cu miruire. Era aşa dar adevărat basmul acestui tezaur fără seamăn, despre care mersese veste ca de-o altă minune a lumii? Lisimach, opri cupa la jumătatea drumului, ridică din sprincene şi mustră cu asprime robul care cutezase să vorbească neîntrebat :

— Ce însemnează aceasta ? Cum îţi îngădui să amesteci glasul tău netrebnic în vorbirile noastre ? De când sclavii cutează ?...

— Eu ştiu unde se află comoara Regelui Dromichet ! Cunosc semnul tainic. Vă pot duce cu ochii închişi ! stărui cu încăpăţânare glasul subţire de eunuc.

— Vorbeşte atunci ! porunci scurt, regele Macedonenilor.

— Eu ştiu unde se află comoara regelui Dromichet ! răsună încă odată, un glas subţire şi cunoscut, isbucnind repede în râs copilandru.

Pe urmă, fără altă trecere, glasul urmă :

— Scoal' bădie Zaharia ! O adus poştaşu *on jornal* ş'o carte...

Omul adormit în soare se frecă buimac la ochi, luptând cu încruntarea să se desmeticească. Se uită înciudat şi turbure la lumea cea aevea: la cer, la cerdac, la copil. Il chemaseră îndărăt, din cealaltă lume a arătărilor, tocmai în clipita când avea să afle din gura servului persian, unde e locul şi care e semnul depe comoara regelui Dromichet. Dar cugetul limpezit, înţelese îndată că toate n'au fost decât amăgiri deşarte, de vis. Dunga încruntată dintre sprincene, se şterse. Obrazul spân şi uscat, se boţi cu mărunte creţuri, în râsul dintotdeauna blajin.

Alintă cu palma, părul cânepiu al băiatului :

— Ei, bată-te norocul să te bată, Petruţă ! Mai puteai să aştepţi o ţâră. Poate îmi spunea păgânul acela, semnu...

Petruţă nu înţelegea care păgân şi ce semn. Cu degetele înfipte în cureluşa încinsă peste cămaşă, aştepta, cum a văzut că stau flăcăii la sfat, cu mâna afundată în şerpar. Desluşi cu aprindere :

— Mi le-o dat *mia* în mână, domnu Pintilie. Iară pentru carte, am iscălit eu, cu mâna mè. S'o minunat cumplit cât de frumos ştiu să scriu.

Spune domnu Ilie că am s'ajung fără doar şi poate, *ceal* mai notar dintre notari.

Se vedea bine că Petruţă se simte cum nu se poate mai mândru de toate aceste foarte importante isprăvi şi de consideraţia pe care i-o arătase domnul factor poştal Ilie, punându-l să iscălească în condica lui şi proorocindu-i carieră glorioasă, de notar.

Deocamdată, desculţ şi cu pieptul gol, pârlit de soarele primăverii, era numai un diavol ca oricare altul din sat. Poate oleacă mai desgheţat şi cu mintea mai deschisă la învăţătură.

Impinse cu nerăbdare, pe banca de lemn, *jornalul* şi cartea cu pricina, învelită în hârtie vânătă.

— Da nu le mai desfaci 'mneata odată, bădie?

— Adevărat. Ia'n să vedem ce fel de gazetă şi ce fel de carte... vorbi moale Zaharia Duhu, care nu citea de felul lui nicio gazetă şi nu aştepta nici o carte.

— Mă tem să-i o carte cu poze! rosti plin de convingere, Petruţă.

— Haide-hai, gândacule ! Te-am înţeles unde baţi. Ţi-ar mai trebui încă o carte ca s'o măzgăleşti şi pe asta cu boielile tale... îl mustră cu blândeţe, bădia Zaharia, făcând fără îndoială aluzie la nişte întâmplări mai vechi şi de amândoi prea bine cunoscute.

Petruţă se ruşină. Plecă ochii în jos, duse degetul la nas şi scociorî cu piciorul desculţ, între scândurile cerdacului.

In vale sună muzical goarna subţire. Zaharia Duhu, recunoscu trâmbiţa de bronz de pe celălalt tărâm, dând semnal de luare aminte la ospăţul regelui Dromichet. Intoarse fără voie ochii într'acolo. Pe şoseaua prăfoasă, în căruţa lui cu iapa bălană, trecea dintr'un sat spre celălalt sat, anunţându-se din goarnă scurtă de alamă, domnul factor rural Pintilie.

II

Porni din senin, amarnic
glas de femee...

Petruţă bine ghicise. Era o carte cu poze.

Dar nu cum le aştepta el şi cum îl minunau chipurile din celelalte cărţi, de pe poliţa din casă. Oştiri sfărâmându-se în năpraznice bătălii, soli îngenunchiaţi cu smerenie la picioarele scaunelor domneşti, falnici împăraţi şi mlădii crăiese, pe ale căror hlamide şi feţe, îşi încercase el creioanele colorate din cutioara căpătată an vară, de Sân Petru şi Pavel, la împărţirea premiilor.

Acestea din cartea de faţă, erau nişte poze fără frumuseţe. Hârburi de oale, talere şi securi, cazane şi ulcioare. Ici-colo, un bănuţ cu papura ştearsă, vr'un pieptene ori un vârf de sâneaţă, mâncat de rugină.

De asemenea hârburi şi fierăt coclit, era el sătul. Se afla casa plină. Culese din râpi şi din gropniţe de bădia Zaharia şi rânduite în rafturile cămării, păreau cine ştie ce marfă de preţ, din dugheana lui Ţudic. Cu deosebire că marfa lui Ţudic avea mai multă cătare şi era mai arătoasă la vedere.

— Atuncea eu mă duc... anunţa Petruţă cu desamăgire. Mă duc cu băieţii lui Bârliba, la luncă. Spune c'au ieşit flori care nu s'au văzut de multe. *Lăcrănioare.* Se zice că plătesc pe ele boierii la târg, parale bune...

— Măi-măi-măi! se miră Zaharia Duhu. Ce neam avan de răzăşi te-ai mai ales tu, măi băiete !... Ai să fii de cei care fugăresc cioara nouă hotare când le fură o nucă şi dacă n'o mai ajung, svârl cuşma după dânsa, s'o scape pe baltă... De altminteri, ai şi cui semăna... adăogă pentru sine, după un timp.

Petruţă nu păru prea curios să afle cui semăna.

— M'am dus, bădie ! spuse, lipăind cu picioarele goale pe scări.

Apoi de jos, hlizindu-se :

— Poate găsim bădie Zaharie şi comoara ceia, în luncă... Atuncea venim să luăm o stamboală, ca să cărăm galbenii.

— Tacă-ţi meliţa împeliţatule ! ţipă acru şi răstit, un glas femeesc din casă. Vezi mai bine de nu veni la mâncare, c'am să te aştept cu masa întinsă !... Şi să dea naiba să mi te întorci cu mâna goală ! După flori zici că pleci, flori s'aduci ! Tot am să trimit decu noapte la târg, cu nişte cobăi.

Băiatul nu se mai hlizì.

Ştia că nu încape glumă cu mătuşa Ruxanda. Merse pâşin, ţinând laturile până la poartă şi numai de-acolo, o sbughi căpătând glas şi strigându-şi tovarăşii de expediţie.

— Ai auzit ? Ţi-o plăcut ? întrebă vocea oţărîtă din casă.

— Ce s'aud, mamă ? rosti nedumerit Zaharia întorcându-se pe jumătate, spre fereastra deschisă.

— Parcă eşti pe altă lume... Cum, ce s'auzi ? Iţi place soiu rău. Il culegi de pe drumuri şi mai are glas. Ai ajuns de râsul copiilor decând cu istoria ceia de comoară.

— Lasă mamă şi dumneata... se apără moale, Zaharia.

— Ce să las ? Că doară tot las. Azi las ; mâne las. M'am săturat.

Vorbind femeia ieşise în prag, la vedere, să se răcorească mai în larg. Işi aşeză broboada, ridicând-o de pe ochii verzui şi rotunzi, ca bobul de mazăre crudă.

Zaharia Duhu, încercă o scăpare, uitându-se cu nemăsurată luare aminte la chipurile din carte.

Dar mătuşa Ruxanda nu înţelegea să închee cu atât. De dimineaţă mocnea. Inaintă şi puse mâna la şold.

— Halal ! Eu vorbesc şi tu-ţi bagi nasu'n hârţoage, arde-le-ar focul gheenei pe cine le-o mai născocit. Iţi spun că m'am săturat. Inţelesu-m'ai?

— Eu nu ştiu de ce te-ai săturat, mamă. Ce fac eu ?

Mătuşa Ruxanda, îşi privi feciorul din tălpi în creştet cu milă şi durere, strângând buzele subţiri ca o gură de pungă.

— Aiasta incalte mi-o plăcut. Vasăzică nu ştii ce faci ? Să-ţi spun eu atuncea, ce faci... Faci că în loc să îngrijeşti ca un om în toată firea de agoniseala pe care ţi-o lăsat-o bietu taică-tu, Dumnezeu să-l ierte, tu-mi umbli după potcoave de cai morţi şi după hârburi. Asta faci ! Până ce am să le scot odată pe toate şi-am să le svârl în drum, că mi-ai umplut casa cu ele. Omu cela s'o trudit, sărmanul de el, o viaţă întreagă s'adune şi să-şi apere dreptul lui. Tu laşi să se piardă şi să se părăduiască, de ţi se rupe inima.

— Că doar n'aveam să mă judec cu tot satu, cum pornise dânsul! ridică Zaharia nasul din carte.

— Adevărat! îşi frânse mâinele cu mare disperare mătuşa Ruxanda, adresându-se unui auditoriu invizibil. Uitaţi-vă la el şi vă cruciţi, oameni buni!

Oamenii buni, nu existau să se uite şi să s crucească. Dar mătuşa Ruxanda, le împărtăş necazul şi'n lipsă.

— Aţi văzut? N'are să se judece dumnealui cu tot satu! Bietu răposat şi-o ros tălpile la judecătorii şi la tribunale, ca să scoată la iveală dreptu lui călcat de unu şi de altu, iară dumnealui n'are vreme. După ce i-au căzut toate de-a-gata, ceteşte'n hârţoage şi culege cioburi. De asta-mi râdea mai deunăzi Păvălăchioaia 'n nas! O cred şi-i dau dreptate. In loc s'o scoţi din pământu care-o fost a lui bunică-tu, neam de neamul lui, cum o văzut şi legea şi i-o dat carte de judecată lui taică-tu, o leşi să are şi să samene şi să culeagă, ca pe urmă să-ţi bufnească'n nas. Măcar de-ar fi numai aceea!

— Mai sunt şi altele? aţâţă focul Zaharia, cu nevinovată dorinţă să afle ce crimă neertată a mai săvârşit.

— Te faci a nu le şti, sarace bolânde, sarace! Da, Pânzaru care-o intrat în hotar? Da, Vasile a lui Toader Onuţ, care de cinci ani, în fiecare toamnă mănâncă patru-cinci brazde cu plugu? Da, calica lui Timofti, de n'am ochi s'o văd, care paşte în Poiană, ca pe moşia lui tat-su? Omul

eşti în stare să ucizi o furnică? Apoi de bunătatea asta mare, pesemne, îmi aduci plocon acasă, tot soiul de prăpădiţi. Intr'o zi, un proclet ca sghiuitu ista de Petruţă, că numai de ploduri aveam eu nevoie la bătrâneţele mele. Intr'altă zi, îmi cari un nărod slab la minte, ca Oarţă al dumitale, de-mi ţâţâie inima în tot ceasul, să nu dea foc la casă, câtu-i de pliurd şi tăntălău. Asta-i bunătate şi inimă?

— De... Eu cred că bunătate s'ar chema, mamă...

— Asta se chiamă prostie, nu bunătate, băiete! Inimă dacă ai, ar trebui să te gândeşti la agoniseala lui bietu tătâne-tu, să ai milă de muncuşoara lui şi să duci la capăt ce-o început el. Nu să-mi oploşeşti acasă, toţi urgisiţii lui Dumnezeu... Crezi că asta are să meargă tot aşa? Ţi-am spus că m'am săturat. Am să-mi încarc într'o zi boarfele şi am să plec la mânăstire. Măcar să nu văd ce s'alege de truda mea şi a răposatului... M'oi ruga acolo, Inalt Prea Curatei, să-ţi aducă mintea la loc şi poate că o avea îndurare şi milă, de-o sărmană văduvă, fără noroc şi fără apărare... Nu răspunzi nimica la asta? Taci? Poate ai vrea să mă vezi plecată mai repede, să rămâi numai cu Oarţă şi cu Petruţă, ai dumitale? Ai? Uitaţi-vă la dânsul cum tace şi musteceşte, de mă bagă 'n pământ cu zile!

Zaharia, într'adevăr, tăcea şi *mustecea.* Adică îşi frământa buzele spânatece, cu ţepi rari şi bălani, ca să nu scape cuvânt, ştiind că oricât de blândă şi împăciuitoare vorbă ar rosti, mai rău va aţâţa mânia.

Socotea acest ceas, drept o urgie trimisă de sus, împotriva căreia zădarnic este orice încercare de împotrivire, cum nu poţi opri deslănţuirea vijeliei şi grindinei. După aceia, cunoştea că va urma o lună de linişte şi de tihnă. Până când, iar se va isca din senin năprasna.

Mătuşa Ruxanda, vru să mai adaoge ceva... Dar îşi luă seama. Ştia şi ea demult, că n'are cu cine vorbi. Intră în casă, trântind uşa în ţâţâni şi plângându-şi singură de milă, din pricina unui oarecare copil care mai bine s'ar fi născut mânz, ca să-l mânânce lupul.

Omul spân, cu obraz de babă turcească, rămase afară, în cerdac, privind pe gânduri depărtările albastre, acolo pe linia zării, unde primăvara înviase într'o singură noapte frunza pădurilor. Cartea îi adusese o mare bucurie. Dar nu mai avea inimă s'o deschidă şi să se bucure. Jurnalul căzuse jos, cu cingătoarea adresei neatinsă.

Era un om subţire, înalt, cu ochii de-un albastru apos şi limpede, care păreau că privesc uneori ceva arzător şi părelnic, nevăzut de alţi ochi, dincolo de lucruri şi de timp. Atunci, se întorceau după o vreme la lumea cea mâhnită şi dureroasă dimprejur, orbiţi ca ochii care s'au uitat în sclipirea soarelui.

Haina răzăşească de şiac, aspră şi roşcată, îi îmbrăca prea largă trupul uscat. Dar curată şi de croiu îngrijit, dovedea bună stare şi om cu simţire de sine. Că Păvălăchioaia care arà, semăna şi culegea pe-un ogor legiut de judecată lui Zaharia, îi mai râdea pe deasupra şi'n nas, aceasta era numai o părere a mătuşei Ruxanda. De fapt, toţi gospodarii din Piscul Voevodesei,

arătau pentru feciorul lui Antohie Duhu, deosebită prietenie şi cinste.

Răposatul, fusese om aprig şi certăreţ. Gata să se pună de pricină, pentru drepturi adevărate sau numai închipuite ; cu hrisoavele şi zapisele lui răzăşeşti încuiate cu lacate în taşca de tinichea, bătuse drumul judecăţilor până pe la Iaşi şi Bucureşti, se apărase cu străşnicie, muncise crunt şi lăsase agoniseală de frunte. Era temut de toţi. Nu fusese apropiat de nimeni.

Fecioru-său, Zaharia, se alesese dela început din alt feleşag. Poate şi învăţătura, puţină şi neisprăvită e drept, dar mai presus de a celorlalţi creştini din sat, îi luminase altfel mintea şi-i muiase altfel inima. Era priceput la leacuri de oameni şi de vite. Răspundea la chemarea vecinului prins la strâmtoare şi sărea într'ajutor la aman. Curmase judecăţile lăsate de bătrân cu limbă de moarte. Cu milostivire, culesese la casa lui, nepotul de soră al babei Ruxanda, pe acest Petruţă al lui Tudose, rămas orfan după întâmplările crâncene de acum doi ani, în nouăsute şapte, când obida şi vântul rău suflase în ţară să rătăcească minţile şi să le împingă la năruire şi fapt nelegiuit.

De altfel, tot el isbutise atunci cu vorba lui chibzuită, să oprească din drum cetele răsmeriţei, când porniseră oamenii cu furci şi topoare, să radă de pe faţa pământului Curtea Iloveanului, aşa cum se vedea într'acea vreme foc şi prăpăd, încingând cerul cu vălvătăi din deal în deal. Iar tot el, se aşezase luntre şi punte mai apoi, să potolească îndârjirea oştirii sosită cu ordin de ucidere şi pluton de execuţie. Zaharia

Duhu se înfățișase comandantului, vorbise fel și chip, își frânsese mâinile și-și pusese capul teafăr și nevinovat sub sabie ; apărase fierbinte și până la sfârșit căpătase îndurare pentru cei câțiva haidăi, care nu-i dăduseră ascultare și au mers de capul lor, beți și mugind, să spargă cu topoarele, să ardă și să prade. Plutonul a trecut mai departe, în celelalte sate, la Ponoare și la Icușăști, unde și-a făcut datoria lui cruntă și a luat viață de om. Acolo, printre cei legați de stâlp și prăvăliți în groapa săpată cu mâna lor, a ispășit și Vasile Tudose, părintele lui Petruță. Aici a fost milă și iertare, numai fiindcă mila și iertarea asprilor judecători, a știut s'o smulgă un om al lui Dumnezeu ca Zaharia Duhu. Acestea sunt fapte, care măcar pentru o bucată de vreme, nu se uită.

Din asemenea binecuvântate pricini, îndeplinirile mătușei Ruxanda despre felul cum satul îi judecă feciorul, erau alături de adevăr. Chiar ceia ce i se părea că e faptă de lunatec, menită să-l facă de râsul și ocara lumii, slăbiciunea aceasta pentru hârburi și ruginături desfundate din gropi, era altcum socotită de gospodarii din Piscul. Oalele și sculele aveau, fără îndoială, vreun preț și săpăturile lui Zaharia, vreun rost. Altfel, n'ar veni surtucari tocmai din București, să le vadă, să le cerceteze, să aleagă și să plece cu ele. Zice că-s cărturari ; dascăli de pe la școli 'nalt. Or fi mai degrabă niște negustori. Dar, că or fi fiind ei negustori ori dascăli, nu încape îndoială că plătesc bani buni pe blidele lui Zaharia Duhu, de vreme ce bat atâta cale până aici.

Și n'ar fi nici o mirare, să se afle într'o bună zi, că a dat și peste o comoară, cum scrie în cărți și s'arată semne pentru cei ce știu să le citească. Atunci i-a pus Dumnezeu mâna în cap lui Zaharia ! Intr'o singură noapte, pune la ladă, cât n'ar fi agonisit Antohie cel sgârcit și cârciobar, în zece vieți și într'o sută de judecăți.

Acestea le știa, le înțelegea și le vorbea satul. Ba unii, când desgroapă la săpătura vr'unui zămnic, asemenea cioburi, tot la Zaharia le duc. El le învârte și le răsucește, le cată potriveală cu îndreptările din cărțile lui, leapădă ce nu-i trebue și oprește într'ales, ce-i pare mai de preț. Pe unele a dat până la o carboavă. Apoi e la mintea omului, că atunci când plătește cineva o carboavă pe-un opaiț de lut ori pe-un cosor mâncat de rugină, fără doar și poate că știe el ceva, ce nu cunosc ceilalți în a lor neștiință și prostie. De bună seamă, scoate din pungă o carboavă, fiindcă se află undeva altul, care vine să-i răscumpere opaițul ori capătul de sâneață, cu două, cu trei, cu zece carboave și poate cu mai mult.

Satul știa că Zaharia Duhu caută o comoară. Dar până s'o găsească, toți credeau a ști cu tărie, că Zaharia Duhu înjgheabă el altă comoară nouă, cu arginți albi și zimțați, căpătați pe ulcioarele și zabalele și căldărușele și toate cioburile scurmate din pământ.

III

Carte, demon ispititor.

In lumina molcuță, se soreau gângănii învrâstate roșu și negru. Vacile Domnului, pe care e mare păcat să le ucizi.

Ieşiseră multe din pământ ca nici într'un an şi tot mai răsăreau altele.

Zaharia Duhu prinse una de pe mână, o aşeză binişor pe grinda cerdacului. Gângania porni într'o parte, se opri nehotărîtă, se întoarse şi păru că în mintea ei puţină, îşi face o chibzuială adâncă.

Veni iarăşi la căldura mâinii. Pipăì cu micile ei corniţe şi încercă să se urce. Poate omul spân îi părea în neclintirea lui, un uriaş bun ; poate o divinitate ocrotitoare ; poate numai o stană neînsufleţită, încorporată casei, pământului, pietrelor şi verdeţii. Se urcă, fugì mărunt, îşi alese un loc şi începu să se sorească. Uriaşul cel spân o lăsă, ţinând mâna nemişcată, să n'o sperie.

Semnele negre şi smalţul roşu, îi aminteau zugrăveala din lăuntrul sicriilor egiptene, aşa cum se află pergamente, mumii şi faşe din piramidele faraonilor, reproduse în culori, într'una din cărţile lui din raft. Păreau într'adevăr nişte gângănii foarte bătrâne şi vechi. Aşa cum vor fi învăţat oamenii veacului dintâi, să-şi înflorească după incondeerea lor simplă şi fină, oalele de lut şi podoabele îngropate cu dânşii în morminte.

Pe urmă, Zaharia Duhu înălţă privirea la sborul şi goana fără astâmpăr a altor gâze. Fluturi şi bondari catifelaţi, vietăţi mărunte cu aripi albastre şi verzi şi cărămizii şi galbene; unele străvezii şi altele grele de praf auriu, scăldate în toate culorile curcubeului şi punctate cu toate sclipirile nestematelor.

Atâtea juvaere înaripate şi proaspăt sclipind, îl făcură să cugete cu o uşoară mâhnire, că primăvara a fost şi în acest an mai harnică şi mai norocoasă ca el. A desmorţit din zăcămintele umede ale pământului, o comoară întotdeauna nouă şi veşnic nesăcătuită. I-a dat drumul în soare şi în lumină : aur şi mărgăritare vii, smaragde şi rubine, diamante şi foiţe de argint, matostate şi topaze — toate împrăştiate în cele patru zări, cu pumnii plini, să bucure ochii şi să dea frumuseţe lumii.

Cealaltă comoară, a lui, a regelui Dromichet, stă undeva mucedă în ţărână, sub capac ruginit, aşteptându-l să vină şi s'o deslege de blestemul vechiu de peste două mii de ani.

Iar el, trece prin viaţă într'o aspră singurătate şi în neînţelegerea tuturor. Deoparte femeia cu glas aprig, din casă, care îl ceartă fiindcă nu adună şi risipeşte. De cealaltă parte, satul, care-şi închipuie dimpotrivă că adună tăinuit o proaspătă comoară de avar, până ce va desmormânta hasnaua cu galbeni a craiului păgân, despre care numai el are ştiinţă şi semne.

Singurătatea îl apăsa dureros, dar durerea lui era dulce ca mierea acestei lumini de primăvară.

Ea dura demult. Decând băieţandru fiind, o boală lungă, cu arşiţă, friguri, l-a adus înapoi în sat, dela învăţătura oraşului, să zacă o toamnă, o iarnă şi o primăvară, sgribulit sub cergă, cu ochii în grinzile tavanului.

Pe vremea aceia, Antohie Duhu, bătea drumul judecăţilor, cu uricile, zapisele şi isvoadele lui încuiate în taşca de tinichea. Se întorcea flămând, prăfuit şi frânt de osteneală, dar cu glasul aprins de aţâţarea izbânzii. Işi mângâia feciorul bolind, cu îmbărbătări după priceperea lui. Ce nevoie avea de mai departe învăţătură ?

El n'a înţeles dela început, să-şi vadă copilul înstrăinat în viaţa de târgoveţ, trăind din înşelăciune şi vicleşug, ca atâţia surtucari cu care a avut el de aface de când se freacă în judecăţi; îi cunoaşte şi l-au scârbit. Neamul lui de răzăşi, n'a avut nevoie de milă, nici de înşelăciune. El a trăit cu fruntea sus, din muncă şi din sfânta dreptate. Aşa înţelege să-i urmeze şi Zaharia. Atâta carte câtă a apucat să înveţe, i se părea prea îndestulă, pentru a şti să folosească mai ascuţit şi cu mai multă ştiinţă, slova uricelor şi a zapiselor, în judecăţile viitoare, pe care el avea datoria să le ducă mai departe, ca singur moştenitor al numelui şi al drepturilor. Pe urmă, părintele bolnavului pornea la munci grele şi iarăşi dispărea într'o bună dimineaţă, cu desaga plină de pită rece, brânză şi ouă răscoapte, la un şold şi cu taşca zapiselor, la celălalt. Pornea spre Tribunale şi Curţi de Apel, unde se tocmea amarnic cu avocaţii, se sumeţea plin de răzăşească dârjenie cu judecătorii şi era cunoscut ca un cal breaz de toţi aprozii.

Zaharia rămânea în aşternutul fierbinte, cu faţa în sus, frământat de dureri neogoite şi de turburi vedenii. Măsura cu amară desnădejde, până unde vor fi ajuns cu învăţătura foştii lui camarazi de şcoală, alături de care se număra şi el printre cei dintâi. Se oprea cu o spaimă la gândul că de-acum e sortit să nu se mai depărteze din temniţa acestor păreţi şi să nu mai scape dincolo de zarea satului. Profesorii îi preziceau un viitor luminat, de cărturar, aşa cum s'au mai ridicat alţii din întunericul unei cătune ticăloase. Profeţiile lor rămâneau însă, deastădată,

mincinoase. Toate s'au retezat scurt. El zăcea de luni şi de luni, cu ochii în grinzile unde se auziau noaptea, carii ronţăind mărunt şi monoton, ca o veşnicie de muncă silnică în întuneric.

— Mamă, ia mai dă-mi rogu-te cărţile mele oleacă...

— Ci lasă-le încolo de terfeloage, măi băiete, că ele te-au adus unde eşti ! se oţăra Ruxanda Duhu, ascunzându-le ca pe nişte duşmani ai casei.

Zaharia se târa până la poliţe şi dulapuri, se întorcea în pat, slab şi deşirat pe picioarele subţiri, rezemându-se de pereţi şi de laviţe ; citea cu fereală, ca un făcător de rele şi adormea cu cărţile sub cap. Mai trăgea nădejde şi se încăpăţâna cu toată înverşunarea din sângele lui răzăşesc, să-şi câştige anul pierdut şi să se întoarcă la viaţa pentru care simţise chemare. Dar medicul răstit şi bunduc, hotărî cu nepăsare că nu mai are ce căuta la oraş şi la învăţătură.

Apărea odată pe lună în docarul hărbuit, îl ciocănea şi-l asculta, răsucindu-l şi stropşindu-l, cu o pornire duşmănoasă, ca împotriva unui vinovat. Dădea din cap şi pufnea din nările păroase :

— Poftim ! Numai piele şi oase, şi încă îl mai roade ambiţia !... Aceasta le-o spun dumnealor şi aceasta nu vor s'o înţeleagă. Şcoala şi burse. Adică încă o armată de nemulţumiţi şi de calici în haine negre. Nu, dragă băieţele ! Rămâi acì la plugul şi la pământul care l-au hrănit pe taică-tu şi pe bunică-tu şi tot neamul vostru. Carte ? Cartea-i sminteala minţii pentru cel care nu-i făcut pentru carte. Mai bine să înghiţi de trei ori pe zi prafurile acestea şi să dormi cu fereastra deschisă... Aer, nu carte. Sănătate, nu ambiţie !

Incărca un coş de ouă, câteva perechi de pui şi pornea cu docarul hărbuit pe drumuri desfundate, răsucind un ciot de biciuşcă deasupra gloabei cu pielea sângerată de muşte.

Hotărîrea medicului era nestrămutată şi la ea s'au alăturat cu toată inima Ruxanda şi Antohie Duhu. Chiar după însănătoşirea desăvârşită, copilul trebuì să rămână la vântul şi la soarele câmpului.

Camarazii lui Zaharia erau departe.

Nu i-a mai văzut decât târziu de tot, după cincisprezece ani, acum trei primăveri.

A fost o bucurie şi a fost în aceiaşi vreme, pentru el, o întristare care i-a fiert inima.

Antohie Duhu îşi curmase demult judecăţile lui încurcate. Plecase în lumea unde este o singură, mare şi ultimă judecată, fără apel şi Curte de casaţie. Iar Zaharia, în toate uricile şi isvoadele lăsate cu limbă de moarte pentru a scornì alte procese şi răfueli cu vecinii, nu aflase decât un prilej de gânduri şi închipuiri fără folos. El se mulţumea să însufleţească din painjenişul slovelor chirilice, viaţa căpitanului de steag Gheorghieş Duhu, dăruit de Ştefan Tomşa, voevod al Moldovei, cu treizeci de fălci de pământ de arătură, pădure şi păşune, pentru credinţa şi vitejia dovedită în bătălia dela Fântâna lui Păcurar. Sau trăia peripeţiile celuilalt căpitan, Stamate Duhu, dus în robie în stepele Donului de hatmanul căzăcesc Bogdan Hleminţschi, pe vremea voevodului Ştefan Gheorghe, supranumit Burduz.

Din pergamentele scorojite şi afumate, cu late peceţi domneşti, nu afla drepturi de apărare pentru hotare încălcate, ci numai amintirea deşteptată din ceaţa timpului, a unei altfel de lumi, cu răsunet de arme în năvalnice bătălii şi cu amare bejănii, despre care povestesc cu spaimă hronicile ţării.

Cu pofta deschisă de aceste hrisoave, Zaharia Duhu căpătase patimă pentru alte cărţi şi alte citiri. In raft se adunau letopisiţi şi tomuri din istoria tuturor vremurilor şi timpilor — hârţoagele de care nu mai putea răsufla mătuşa Ruxanda. Procesele se stingeau din pricina termenelor pierdute. Dar agoniseala lăsată de răposat, ar fi ajuns să îndestuleze douăsprezece suflete. Zaharia Duhu, se trezise omul cel mai chiabur din sat, fără să fie şi cel mai mulţumit. Prisosul bunurilor pământeşti, nu astâmpărau viermele care rodea lăuntric. Tânjea după cealaltă viaţă ce i s'a fost singur făgăduită şi pe care o pierduse din pricina omului zăcut în pat, de unde se ridicase deşirat, gălbejit şi cu obrazul pretimpuriu bătrân — de babă turcească.

Aşa l-au găsit cei doi foşti camarazi, în primăvara de acum trei ani.

A fost o seară dintre acele care înseamnă o viaţă, ca o piatră albă, de hotar.

— Bade Zaharia, te chiamă la Primărie doi boieri ! vestise străjerul sosit într'un suflet.

— Ce fel de boieri ? se mirase Zaharia, lăsând straturile cu răsaduri şi frecându-şi mâinele de ţărâna grasă.

— Ai să vezi, dumneata... Ştiu eu, ce fel de boieri ? Poate's domni inspectori. Eu mă bat cu gândul c'au venit în *sicret* să cerceteze pe domnu Tomulescu şi al de nea Pandele.

Zaharia Duhu a păşit în urma străjerului fără nici o bănuială. El socotea mai degrabă că e vorba de niscai avocaţi ori ingineri hotarnici, din lumea judecăţilor lăsată moştenire de răposat, aşa cum se mai iviseră alţii sau îl căutau cu scrisori.

La primărie, cei doi, fumau picior peste picior. Notarul şi secretarul aşteptau traşi la o parte, cuviincios, cu tocul după ureche, vorbind în şoaptă, fiindcă despre asemenea mosafiri dela oraş, niciodată nu se prea ştia cu ce rosturi vin şi mai ales cu ce puteri.

— Pe mine mă căutaţi ? Eu sunt Zaharia Duhu ! rostise din uşă, după ce-i măsurase dintr'o privire şi înţelese că n'are de unde să-i cunoască.

Amândoi s'au ridicat în acelaş timp, svârlind ţigările şi i-au apucat mânile, scuturându-le frăţeşte.

— Tu, Zaharia ? Ei bată-te, să te bată !...

Şi privind unul la altul, râdeau foarte înveseliţi :

— Am spus eu că n'are să ne recunoască !... Nu i-ar fi dat în cap, nici prin vis...

Zaharia Duhu îşi lăsa mâinile scuturate, stingherit, cercând să pară şi el vesel de voioşia necunoscuţilor. Deodată, i-a fulgerat limpezită amintirea. Erau ei, cei mai buni tovarăşi de şcoală, cu care împărţise la sfârşit de an, cununile de stejar, într'o altfel de viaţă. Niciodată nu i-ar fi recunoscut într'adevăr, în aceşti domni cu mustăţile retezate deasupra buzelor, cu glasul îngroşat şi cu hainele lor de oraş, scumpe şi moi, ca în tăietura gravurilor din ziare! Ii fu ruşine de straiul de şiac răzăşesc, roşcat şi aspru. Işi ascunse mâinile bătătorite şi pline de pământ uscat. Dar ceilalţi n'aveau timp să le vadă toate aceste. Se întreceau povestind. Işi luau unul altuia cuvintele de pe buze, să spună ce vânt i-a adus şi ce gând i-a oprit să-i ceară găzduire.

Treceau mai departe, spre munţi. Lipsiseră din ţară. Unul sfârşise învăţătura inginerească în Germania. Celălalt, luase un doctorat strălucit în istorie şi arheologie, la Paris. Iar înainte de a-şi pune gâtul în jugul vieţii de toată ziua, porniseră ca ucenicii altor timpuri şi altor neamuri, să străbată ţara din ţinut în ţinut, ca s'o cunoască prin văzul şi prin auzul lor, cu deamănuntul. Aşa au ajuns până aci. Cetind harta judeţului, şi-au adus aminte de numele satului, de fostul camarad, dispărut atât de neaşteptat din drumul lor. L-au căutat şi iată că l-au găsit.

Zaharia Duhu îi asculta cu buzele strânse, cu o bucurie în care se amesteca împletit fir negru de amărăciune. Aşa ar fi fost şi el. Cu dânşii s'ar fi întors şi el, din ţări pe care n'are să le cunoască niciodată şi cu o despre toate ştiinţă, care i-a rămas de-acum pentru totdeauna taină ferecată cu şapte peceţi.

— Piscul Voevodesei cu deosebire, ne interesează dragă Zaharie, pe amândoi, din două pricini... vesti tânărul cercetător al trecutului şi al săpăturilor de ruini, oprindu-se în faţa hărţii judeţene prinsă cu ţinte în perete, şi apăsând cu arătătorul cercul rotund al satului, ca şi cum s'ar fi temut să nu-i scape. Văd aci un val... Domnul notar mi-a confirmat că este şi-o urmă de cetate. De altfel chiar numele acesta, Piscul Voevodesei, e fără îndoială legat de-o legendă... Şi sub legendă, trebuie să fie şi picătură de adevăr. Aceste ruini şi urme...

— Lasă cetăţile şi dărămăturile tale ! păşi omul altui chip de a vedea lumea, dându-i degetul la o parte şi acoperind semnul de pe hartă, ca o luare în stăpânire. Priveşte aci, direcţia colinelor cum îţi spuneam. Clinale şi anteclinale. Imi pun capul că o singură sondă, ar slobozi de aci bogăţie, cât zece de pe valea Prahovei...

Zaharia Duhu, ascultă tot atât de puţin dumirit, ca notarul şi secretarul primăriei, care lungiseră gâtul şi cu tocurile după ureche, priveau cu ochii holbaţi la necunoscuţi.

Cei doi se întoarseră râzând spre Zaharia :

— Ai să înţelegi răsboiul nostru. Deocamdată, află că tocmai de hatârul acestui răsboiu, îţi cerem să ne găzdueşti, nu o zi... Poate două, poate trei.

— Şi zece... Şi un an ! se grăbi Zaharia Duhu.

Dar nu ştia cum să le spună mai departe : „Prietini ? Camarazi ? Fraţilor ?“ Ei erau domni, iar dânsul era un ţăran cu mâinile bătătorite şi cu straiu de şiac.

Aşa a aflat însă, că satul lui dela poalele munţilor, poate opri luareaminte a unor cărutrari veniţi să-l caute tocmai din cele mai depărtate ţări şi dela cele mai înalte învăţături. Arheologul, cercetă semnele unor aşezări străvechi, poate getice, poate scitice, poate romane. Inginerul, semnele unor neatinse zăcăminte, despre care încă nimeni n'are cunoştinţă, nici bănuială...

Trei zile i-a găzduit Zaharia. Se simţea strein, stângaciu şi umilit de atâta neştiinţă, când cei doi, seara, în cerdac, deschideau răsboiul lor.

Se întorceau frecându-şi mâinele încântaţi, după ce bătuseră dealurile şi scotociseră viroagele, până adânc în luminişurile codrilor. Fiecare afla semnele îmbucurătoare, pe care le căutase. Şi fiecare se aprindea, apărându-şi împotriva celuilalt, credinţa în întâietatea, în folosul şi frumuseţea ştiinţei lui. S'ar fi spus că-i desparte cea mai neîmpăcată vrăjmăşie şi totuşi sfârşeau răsboiul, într'o frăţească bătaie de palmă pe umeri.

Zaharia Duhu, asculta la o parte, cu sufletul golit în noaptea înstelată.

Omul trecutului, chema de dincolo de veac, o lume stinsă, ca s'o învie din lutul unui vas încondeiat, dintr'o pafta ruginită, din aplicele unui frâu. Intr'o monedă cu pajura ştearsă de două mii de ani, nu vedea numai o gravură stângace şi câteva inscripţii neciteţe. Jucând-o în palmă, părea că o alintă cu un descântec numai de el cunoscut, până când începea să-i destăinuie şoptite ştiri, despre ce-a fost, ce-a văzut, unde-a cutreerat, până ce întâmplarea i-a hotărît odihnă într'o groapă neagră, să lase timpul să-i treacă deasupra.

Şi deodată se însufleţeau oamenii, care-au purtat-o în mâinile lor risipelnice sau lacome ; pungile unde a zăcut ascunsă; oraşele dispărute, pe care le-a ştiut în măreţia lor azi ruinată; mărfurile necunoscute şi stranii, din alt mileniu, pe care le-a cumpărat şi le-a vândut. Rugina poate era o urmă de sânge. Cocleala o urmă de lacrimă. Scrijilitura acum cicatrizată, poate a fost făcută cu un cuţit ucigaş. Iar pajura s'a netezit treptat, până s'a şters în călătoria prin mii şi mii de mâini.

Mâini slăbănoage de zarafi, cu unghii ca ghiarele. Mâini vânjoase de soldaţi, cu degete sfârtecate în lupte dela capătul pământului. Mâini asudate de negustori ; viclene, de mijlocitori ; spurcate de hoţi, care-au ispăşit fărădelegea cu gâtul în ştreang. Mâini subţiri şi moi, de femei care-au deslănţuit patimi, au umplut poate o cetate ori o ţară cu numele lor, au năruit vieţi şi au deslănţuit duşmănii de moarte — ca astăzi să nu mai supravieţuiască nici în cenuşa oaselor, topite în ţărână şi nici în amintirea unui nume, scris pe-o piatră mâncată de ploi. Poate a plătit chiotul de plăcere al unei nopţi, a răscumpărat fericiri, a împins la ucidere, a ogoit guri flămânde de copii, a cumpărat feciorii şi a vândut prietenii, căpitani şi regate. Odată cu oştile care vânturau câmpurile de bătălie, cucereau cetăţi şi robeau ţări, şi odată cu negustori iscoditori care nu-şi mai găseau astâmpăr, a străbătut toată lumea veche, până în ţinuturile cele mai depărtate şi fabuloase, urmând soarta stăpânilor trecători, schimbându-i dela o zi la alta; cumpărând, sărăcind şi îmbogăţind, sămănând jale şi pecetluind destine, până când s'a oprit într'un cimitir, la capătul unui mort, pentru a plăti vămile sufletului în viaţa de dincolo de moarte.

Un bănuţ de acum două mii de ani, tocit şi muced, culcat în catafalcul de pluş al unei vi-

trine de muzău — ce univers, ce destin, ce existenţă în care s'a aflat amestecată toată existenţa noroadelor şi a împărăţiilor !

Omul celeilalte învăţături, surâdea cu milă, scuturând scrumul ţigării pe marginea cerdacului. Se ridică şi păşind apăsat dintr'un capăt în altul, în noaptea sonoră, chema de faţă, cealaltă lume, a lui.

Ci altă minune, se desfăşura sub ochii lui Zaharia Duhu. Altă viaţă, a zilei de azi şi a viitorului.

Pământul creştea uriaş şi fantastic, dincolo de besna satului cu colibe adormite şi lătrături somnoroase de câini. Deodată începea să forfote deşteptată, toată mişuneala celui un miliard jumătate de suflete. Porturi şi capitale se animau în scânteerea luminilor electrice, cu tumultul mulţimilor de toate neamurile, toate culorile şi toate graiurile. Vapoare navigau pe mări pustii, spre porturi cu numiri fabuloase, Expresuri ţâşneau din tunele. Poposeau în gări pline de vuet şi mergeau să se încarce în uzini fumegoase. Apăreau mine scobite în pântecul pământului şi sonde împroşcând până la cer sângele negru din vinele scoarţei. Aci era un laborator, unde ochii răbdători osteneau pe lentila microscopului. Dincolo, urlau motoare cu mii de cai vapori.

Satul dormea în tăcerea imobilă, bătrân şi vechiu, departe de veac, scos din mersul veacului cu superstiţii şi viaţa încremenită din timpul descălicătorii.

Dar veacul apărea dincolo de el, pretutindeni, cu toate minunile nespuse şi nevisate ; cu toate puterile firii capturate şi îmblânzite să slujească supus omului : căderi spumegoase de ape şi joc elastic de pistoane ; cartuşe de explozibile spintecând granitul munţilor şi energia pirotind în cristalul negru de cărbune ; drumul fără pulbere al fluviilor şi nevăzutele unde electrice : grăsimea pământului şi dogoarea arşiţei solare ; toate robite, folosite, chemate să schimbe faţa pământului dela o clipă la altă clipă, în neodihnita înfrigurare a unui gigant furnicar. Ce însemna biata lume veche, strâmtă şi moartă, cu jalnicul ei univers lat de o palmă şi cu mizerele ei superstiţii, faţă de grandioasa înfăţişare a planetei de acum? Acum, când toţi se ştiu, se cunosc, şi toţi trudesc umăr la umăr, pentru a nu lăsa nici o taină nedescifrată, nici o bogăţie nefolosită, nici un ungher necunoscut şi nici o putere încremenită...

Omul veacului, îndrepta vârful ţigării aprinse spre bolta înstelată :

— Nu-mi vorbi de lumea ta moartă, de ştiinţa voastră de gropari... Voi priviţi viaţa ca moşnegii, peste umăr, înapoi. O priviţi cum erai aşezat în căruţa cu aşternut de fân, când am ajuns aci. Cu faţa întoarsă îndărăt, să vezi numai drumul pe care viaţa l-a străbătut şi nu mai are de fapt, din acel moment nici un interes. Noi privim înainte şi sus. Chiar stelele acestea, nu poate să rămână multă vreme aşa !... Ce e necunoscutul şi misterul acesta, bun numai pentru magi şi astrologi ?... Trebuie să se afle acolo altceva de ştiut — ceva de cercetat precis, de folosit... Nu e păcat de atâta energie neutilizată? Asta nu poate să mai dureze mult. O să le vină rândul şi lor. Tu ce zici, Zaharia ?

IV

Aci, au trăit şi s'au stins oameni vechi.

— Tu ce zici, Zaharia ?

De câte ori nu i-au aruncat întrebarea aceasta, în treacăt, când unul, când celălalt ? E drept, fără să aştepte răspuns. Prietenul lor, rămas la portul şi la treburile plugăreşti, îngăima câteva cuvinte umile, de om ignorant şi nemuncit de asemenea întrebări.

Cei doi, surâdeau cu o binevoitoare îmbărbătare, bătându-l cu palma pe umăr.

Spunea, omul întâmplările din trecut :

— Lasă, prietine Zaharia... Lasă mutra aceasta de vinovat, parcă mereu ţi-ai cere iertare. Poate în definitiv, tu ai fost mai înţelept ca noi. In simplitate şi în natură, ai găsit adevăratul echilibru. Consulii şi generalii romani, încărcaţi de trofee şi osteniţi de victorii, se retrăgeau la coarnele plugului. Acolo, bătrâni şi desamăgiţi, în pacea rustică, găseau consolarea cea mare pentru zădărnicia tuturor triumfurilor. Ceia ce înseamnă că sfârşitul e pe drumul tău, nu pe al nostru. In loc să ajungi la această înţelepciune, după o viaţă, ai descoperit-o dela început...

Iar celălalt :

— Mai bine ne-ai scoate, dragă Zaharie, un fagure de miere din stupii tăi, la care ştiinţa omenească n'ar mai putea adăoga nimic şi nici nu ştie ce să admire mai mult. Aromă ? Culoare ? Geometria căsuţelor de ceară ? Dimensiunea muncii ori alcătuirea societăţii, fără revoluţii şi şomaj, fără capitalism şi fără proletaştiau s'o îndeplinească albinele încă de pe vremea faraonilor, şi n'au s'o poată isbuti mai bine, nici când vom înhăma noi la motorul unei uzine, toată energia din inelul lui Saturn. Ele au găsit echilibrul perfect, formula definitivă a fericirii, ca tine şi ceştialalţi ai tăi...

Zaharia Duhu aducea pe farfurie fagurele de miere. La atât era bun.

La atât s'a mărginit rostul lui, vreme de trei zile şi trei seri, până când prietenii au plecat pe drumul munţilor.

Unul din ei, cel cu săpăturile s'a mai întors.

Se întoarce de-atunci în fiecare vară. Este acum pentru Zaharia un adevărat şi apropiat prietin. Depărtarea dintre dânşii s'a şters. Profesorul Alexandru Opriş a făcut din fostul camarad de şcoală, un nepreţuit tovarăş la cercetările privite la început cu neîncredere, şi răsplătite în vremea din urmă cu toate isbânzile. Ceia ce voia el să dovedească şi a dovedit, era că aşezările getice s'au întins tot atât de puternice şi la poalele Carpaţilor Moldoveni, nu cum le socoteau alţii, mărginite mai mult la ţinuturile muntene şi ardelene. Ziua săpau după planuri, cu un singur ajutor, Oarţă, nevolnicul ; seara, în cerdacul cu viţă, cărturarul lămurea treptat, în lungi şi înflorite povestiri, de unde i-a venit gândul acestor săpături.

Zaharia Duhu, a învăţat să cunoască o altfel de cronică a întâmplărilor afundate în ceaţa de dinainte de descălicătoare. La letopisiţele lui, puţine şi sărace, de pe poliţa din casă, s'au adăogat alte cărţi mai proaspete şi mai temeinice. Tomuri şi anale, tălmăciri şi memorii, aduse sau trimise de prietinul din Bucureşti.

Intâmplările şi vremile căpitanului de steag Gheorghieş Duhu şi ale celuilalt căpitan, Stamate, îi păreau prea apropiate şi de prea slabă însemnătate. Aflase o rădăcină mai adâncă în veacuri când alţi oameni mai vechi stăpâneau aceste locuri, le apărau cu tot atâta înverşunare şi de a căror tărie, se sfărmaseră oşti şi împărăţii.

Cronicile greceşti şi latine, pomeneau despre faptele uimitoare ale regilor Dromichet, Oroles, Burebista, Catiso, Dicomes, Dapix, Decebal... Unii gospodari cu mare chibzuială, alţii răsboinici crunţi; toţi durând domnii puternice, zdrobind generali şi împăraţi, călătoriţi până aci, din Persia, din Macedonia, din Laţiu, să-şi lepede oasele în câmpiile getice. Iar când soarta bătăliilor se dovedea arareori duşmană localnicilor, cronicile îi arătau luându-şi singuri viaţa în cetăţile împresurate sau în peşterile cu gura zidită.

Acestea le aflase Zaharia Duhu, din povestirile de seară ale prietenului cărturar şi din cronicile de pe raft.

Dar cioburile de ulcioare, cazanele şi cheotorile, paftalele şi aplicele, plăselele şi fibulele, hidrele şi opaiţele, platoşele şi loricele; toate uneltele şi podoabele de fier, de bronz, de lut, de os sau de cărămidă arsă, desgropate pe alocuri din mucezeala pământului, vorbeau cu alte mărturii pipăite, despre viaţa aspră a acestor plugari, ciobani şi ostaşi înfipţi până la moarte în ogoarele lor şi în păşunele lor, din buni străbuni. Unelte casnice de pace şi arme ruginite de răsboi, istoriseau şi ele cu o tainică înfiorare despre aceşti oameni care nu mai sunt.

Nimic nu-i clătinase. Nici o putere din lume nu isbutise să-i strămute. Peste dânşii trecuseră valuri de alte noroade ; se aşternuse pământ cu frunze, ierburi şi rădăcini; îi îngropase uitarea odată cu fierul plugurilor noi, cu holdele lanurilor, cu fâneţe astupând ruinele şi mormintele, cum se închide pielea pe rana vindecată. Iar din această uitare, din lumea lor moartă, răsăreau neaşteptat, umbre chemând cu glasul lor stins la alt înţeles al rosturilor pământeşti.

Acum, mai uşor, prin ei, Zaharie Duhu, simplu fecior, nepot şi strănepot de răzeş, cu câţiva ani de şcoală şi cu puţină carte, înţelegea de unde a venit îndârjirea cu care căpitanul de steag Gheorghieş Duhu şi celălalt căpitan, Stamate Duhu, îşi apăraseră ogorul cu paloşul, cu arcul şi cu sâneaţa ; tot aşa cum mai târziu, avea să-l apere Antohie Duhu, cu zapise, sineturi şi cărţi de judecată. Moştenirea era ceva mai veche şi înverşunarea intrată în sânge, ceva mai dedemult.

Intâmplările de atunci, mai fuseseră trăite de zeci şi de sute de ori, veac după veac, doar cu altă faţă; căci nimic nu e nou şi totul a mai fost. Alţii, răsăriseră năvălitori; altele, erau armele aduse cu dânşii şi cu alte arme, ale timpului, se ridicaseră împotriva lor băştinaşii. Dar băştinaşii rămâneau aceiaşi şi apărau acelaş pământ.

Un craiu cu deosebire şi o întâmplare, i s'au părut lui Zaharie Duhu, mai presus de tot ce aflase şi cu un tâlc mai adânc.

Era regele Dromichet, biruitorul macedoneanului Lisimach, în împrejurări cunoscute din plin de Strabo, Poliainos, Pausanias şi Diodor. Ospăţul acela al biruiţilor şi biruitorilor, cu două mese, cu două rânduri de mâncări şi de talere, şi cu închinarea regelui Dromichet, adâncă şi înţeleaptă ca o parabolă, scria cu două mii de ani mai înainte, într'o singură filă de cronică, toată povestea dintotdeauna a celor două ţărişoare dintre munte şi Istru.

Urmele vieţii din timpul acestui rege Dromichet, le căuta şi le aflase, tânărul cărturar din Bucureşti. Din acea vreme, zăceau în pământ sfărmăturile de hidrii şi de amfore, pieptarele şi plăselele, orânduite în rafturile din cămara mătuşei Ruxanda. Prietenul lui Zaharia Duhu, n'avea răgaz să stea de faţă la săpături, decât în puţine săptămâni de vară. Era un cărturar încă tânăr, cu puţine mijloace şi fără ajutoare dela nimeni, prins la alte îndatoriri care-l ţineau rob oraşului. Dar în lipsa lui, îl înlocuia la faptă, fostul camarad, răzăşul din Piscul Voevodesei.

Nici n'ar fi putut visa un tovarăş mai priceput, mai credincios şi cu mai multă evlavie, ascultându-i cuvântul.

Arătase dela început, doar o singură slăbiciune. Dar nevinovată.

In una din cronici, se afla cuvânt şi despre un tezaur vestit al regelui Dromichet. L-ar fi fost desvăluit domnul Geţilor, principelui Agatocle, feciorul lui Lisimach, în cea dintâi a lui robie, înainte de a-l slobozi la hotarele ţării. Macedoneanul plecase cu ochii orbiţi de scânteerea nestematelor şi a aurului, dusese ştire acasă şi aţâţase pofta lacomilor urmaşi ai lui Alexandru cel Mare, care rămaşi fără căpitan, cutreerau lumea, împărţindu-şi moştenirea, răsboindu-se între dânşii, uzurpându-se unul pe altul şi găsind pământul prea strâmt, pentru nesaţiul lor mare.

Despre acel tezaur, toate celelalte cronici păstrau tăcere. Rămăsese aşa dar ascuns, uitat, păzit de vâlva comorilor. Iar Zaharia Duhu, păstra convingerea nestrămutată că tezaurul se află pe undeva pe aproape şi că lui îi este sortit să-l scoată la lumina soarelui. Credinţă absurdă, fără nici un temeiu, dar nevinovată. Slăbiciune, pentru care cărturarul îl mustra adesea, cu o blândă ironie.

„Să-mi faci şi mie parte, măcar un bănuţ de aur pentru acul de cravată şi o brăţară pentru Madala, sora-mea...“ — scria Alexandru Opriş, din Bucureşti, încheindu-şi răvaşele. Zaharia Duhu, nu zâmbea iertător, ca de alte glume. Nu-şi putea închipui de ce un om care ştie atâtea şi pricepe atâtea, nu are credinţa până la sfârşit, în ceiace merită nestrămutată crezare. Urgiile mătuşei Ruxanda le lăsa să se deslănţuie peste capul lui, fără să-l turbure. La scorniturile unui proclet ca Petruţă, care se îngrijea de-o stamboală pentru cărat galbenii când va descoperi comoara în luncă, râdea cu toată bunăvoia.

Deoparte o femee bătrână şi fără pricepere, de alta un copilandru încă fără minte — la ce altceva, s'ar putea aştepta dela dânşii ? Pe când gluma, oricât de blândă, a prietenului, îl durea altfel. Ii părea surâsul scârbavnic al unui preot care nu mai crede în minunea icoanelor; ca lepădarea lui Petru de Isus, înainte de al treilea cântat al cocoşului.

Zaharia Duhu, alungă gândurile mâhnite.

Deschise din nou cartea, trimisă să-i aducă numai bucurie. Era cel dintâi memoriu al profesorului Alexandru Opriş, asupra săpăturilor din Piscul Voievodesei. Iar gravurile, înfăţişau locuri şi lucruri, prea bine cunoscute de Zaharia. Cele mai multe, chiar cu mâna lui desvelite întâi din ţărână, ridicate cu luare aminte, abia atinse cu grijă ca nişte gingaşe şi rare vietăţi ; multă vreme păstrate în rafturile din camera încuiată cu două zăvoare.

Cărturarul ţinuse dela început, să arate că la isbânda cercetărilor partea cea mai însemnată o datoreşte unui prietin de ţară, modest răzăş cu iubire de slovă şi de trecut, fostul tovarăş de bancă Zaharia Duhu, plugar din Piscul Voevodesei. Şi ziarul primit sub cingătoare, stăruia asupra acestui fapt puţin obicinuit şi vrednic de laudă. Tipărind o amănunţită dare de seamă, despre săpăturile şi despre cartea care răstoarnă toate cunoştinţele de până acum din protoistoria Daciei, înfăţişa ca un semn al timpului, înţelegerea şi tragerea de inimă a gospodarului fruntaş, contribuind cu munca şi cu mijloacele lui, la o ispravă cărturărească. Se afla şi chipul lui Zaharia Duhu, între lespedele surpăturilor desfundate, ţinând în braţe ca un copil, o hidrie pântecoasă cu toartă. Insemnările se încheiau după buna tradiţie a oricărui ziar opozant, întrebând guvernul printr'o misterioasă asociaţie de idei, când are de gând să curme scandalul Casei Rurale, ce măsuri a luat pentru combaterea paludismului şi pelagrei şi de ce un prefect din Dobrogea, a refuzat să primească o delegaţie de mahomedani.

Zaharia Duhu împături gazeta, o închise în carte şi rămase cu ele sub cot, privind depărtările fraged înverzite. In ochii albaştri apoşi se aprinse văpaia arzătoare, din ceasul când dincolo de lucruri şi de timp, desluşea plăzmuirea părelnică, nevăzută de alţi ochi.

Gâza învârstată roşu şi negru, din nou amăgită de neclintirea uriaşului bun, pipăi cu micile ei corniţe, se urcă pe mână cu mersul mărunt, alese un loc şi începu să se sorească, în lumina dulce ca mierea din această primăvară lină, cum au mai trecut pe-aicea mii.

V

După potop şi furtună,
pe cer s'a boltit înlat
curcubeu.

Toată noaptea s'a auzit tânguirea ostenită a cocorilor.

Treceau în întunericul albastru, din depărtări cu lumina prea albă şi fierbinte, spre mai prielnice locuri de-aproape; unde ca într'o adevărată a lor ţară veche şi neuitată, sosesc să-şi clocească ouăle şi să-şi crească puii. Drumul le este cunoscut şi acelaş de mii şi de mii de ani; poate încă din veacul dintâi, când omul sălăşluia în caverne şi lupta cu fiare apocaliptice, care s'au stins.

Glasul păsărilor era slab ca un scâncet de copil prin somn.

Zaharia Duhu s'a deşteptat în această chemare. S'a răsucit ascultând suspinul din văzduhurile înalte, amestecat cu foşnetul mătăsos al frunzelor din fereastră.

Din timpuri afunde şi înecate, veneau acum să-l cerceteze gânduri şi închipuiri pe care nu le-a cunoscut. Altădată, drumul acesta de echinopţiu al păsărilor, pribegind peste mări şi pustietăţi să-şi găsească cuibarele din vara trecută, îi părea un episod oarecare, simplu şi neînsemnat. Aduceau primăvara, plecau cu toamna. Scriau pe cer, odată cu mersul soarelui şi cu geometria stelelor, un calendar mai puţin înşelător pentru treburile plugăreşti, decât almanahul tipărit pe hârtie; care acela, nu arareori dă greş, vestind ninsoare şi moină când a înflorit puiul de piersic şi făgăduind toamnă îndelungă, când vremea s'a sburlit pretimpuriu cu spic de zăpadă în ploaie.

Plecarea târzie a rândunelelor, ori cel dintâi unghiu negru de cocori, apărut pe marginea cerului înainte de vreme, era un călendar câmpenesc mai vrednic de crezare. Atât şi nimic mai mult.

Acum, statornicia unor asemenea călători credincioşi drumului vechiu, îi părea lui Zaharia Duhu o mai plină de taină, minune.

Apucaseră aceşti drumeţi, oamenii începuturilor, cu straiul aspru din blană de lup şi piele de capră. I-au cunoscut în aşezările lor sărace, de nuele lipite cu lut. Codrii mişunau în acea vreme de fiare care nu mai sunt. In poenile unde-au poposit, când s'au ivit întâi, păşteau zimbrii pieptoşi cu fruntea creaţă. Poate alte făpturi, cu ochi mici şi minte sleită, se ridicau fioros în patru labe din nămolul mlaştinilor. Acolo, în smârcuri, îşi durau castorii zăgazuri de lemn şi lacuri ciudate, cu un meşteşug şi o iscusinţă la care încă oamenii timpului nu ajunseseră. Vor fi fost şi alte flori, alte ierburi şi alţi copaci ai pădurilor. Toate s'au petrecut, s'au schimbat şi s'au înlocuit într'o primenire îndelungă, dela veac la veac, până la faţa de astăzi a oamenilor şi a locurilor.

Iar singurii martori care-au supravieţuit tuturor primenirilor, rămân păsările acestea care sosesc de departe, din zări şi de departe, din timp.

Au văzut, într'o primăvară, cel dintâi om lepădându-şi pielea de lup, să îmbrace cămaşa de cânepă şi sumanul de lână. In alta, l-au văzut durându-şi cea dintâi casă de pietre şi de lemn cioplit. Pe urmă, după un veac ori mai multe, a prins de veste că învăţase să înjuge boul la plug şi să tragă brazdă. Mai demult îl găsise lângă cele dintâi mioare îmblânzite; acum îşi păzea cel dintâi ogor încolţit de grâu. Şi iarăşi după o vreme, au înţeles că omul învăţase să scoată cel dintâi pom din sălbătăcie şi să-l sădească lângă bordeiul de bârne.

Timpul se măsura cu veacurile, nu cu anii.

Cu un veac de veacuri în urmă, îl găsise singur, despoiat şi trăind alături cu fiarele, în luptă cu fiarele, viaţă de fiare. Acum era înconjurat de vietăţi supuse şi legat de pământul scrijilat cu plugul lui de lemn. Iată cea dintâi

bisericuţă, în locul altarelor de piatră, pentru închinări păgâneşti, la soare, ape şi duhuri de besnă. Iată cel dintâi cimitir, unde a fost înfiptă o cruce de lemn. După un an ori după un veac, într'o primăvară, păsările drumeţe au aflat localnicii împuţinaţi de molime. In altă primăvară, au găsit sălaşurile pustiite şi oamenii alungaţi în afundul codrilor, de urgia altor neamuri năvălite din stepele Asiei.

Dar întotdeauna i-a regăsit. Şi întotdeauna omul locurilor de aici, a ridicat ochi bucuroşi spre cer când le-a auzit glasul, să le ureze bun venit, fiindcă odată cu ele aduc ploile rodnice, soarele blând şi încheerea nopţilor lungi cu muget de viscol şi clănţănit de lup flămând, până în pragul uşilor.

Aceste închipuiri le trăia Zaharia Duhu, răsucindu-se în patul tare şi ascultând scâncetul cocorilor în întunecimile înalte. Pe urmă, noaptea din geam s'a făcut viorie, verde, s'a decolorat cristalin ca bobul de rouă şi brusc, au împuns razele răsăritului într'o văpaie fantastă. Satul s'a desmorţit în strigări răguşite de oameni şi scârţâit de cară. Mătuşa Ruxanda s'a mişcat din cotlonul ei, tuşind şi ocărând, trântind uşile şi slobozindu-şi cobăile care-au umplut îndată ograda cu piuit, cotcodăcit, măcăit, gâgâit, scuturături de aripi şi trâmbiţări de cocoş, ca o asurzitoare larmă de norod aclamându-şi tiranul.

— Gata eşti, Oarţă? strigă Zaharia din cerdac.

Oarţă apăru cu sumanul petecit, cu pieptul gol şi cu râsul lui de nevolnic, lăbărţându-i gura până la urechi.

— Ihî!

Nu rostea cuvintele. Le rumega, cu o mişcare în lături a fălcii de jos.

— Vă duceţi în Botee, Zaharia ? întrebă cu un anumit înţeles mătuşa Ruxanda. Aud că vătaful lui Iloveanu a isprăvit de sămănat orzul, iară noi n'am pus încă nici un grăunte în pământ.

La Botee, era arătura lor cea mai de seamă. Douăsprezece fălci trase înapoi cu amarnică judecată din moşia Iloveanului, de Antohie Duhu. Ultima lui de necrezut ispravă, înainte de a închide ochii.

— Am să trec şi pe la Botee, mamă ! rosti Zaharia din capul scărilor. Am tocmit oameni. N'avea nici o grijă. In trei zile, e gata...

— Care va să zică, au să samene fără tine ?.. Se înţelege. Boerul numai trece şi face inspecţie. Are alte treburi. Sapă la oale şi ulcele...

Zaharia se prefăcu a nu auzì. Mătuşa Ruxanda, hotărî cu amară linişte :

— Bine, băiete. Am să mă duc eu.

— Cum vrei, mamă. Din partea mea atâta ştiu : am pus oameni de nădejde. Trec de trei ori pe zi, să văd cum stau lucrurile. Mă aflu la doi paşi.

Şi ca să curme vorba :

— Hai, Oarţă ! Ia-o înainte.

Oarţă plecă, purtând casmalele şi hârleţul pe umăr. Zaharia îl ajunse din urmă. Din cerdac, mătuşa Ruxanda îi privì depărtându-se, oftând şi clătinând din cap. Pe urmă se întoarse să închidă uşa cu lacătul şi să se repeadă până la Botee, ca să vadă cu ochii ei ce se alege din pământul, pentru care răposatul a bătut douăzeci de ani pragul judecăţilor.

Oarţă săltă cazmalele grele pe umăr, ca nişte jucării de trestie. Tot ce-i luase Dumnezeu din minte, dela născare, îi dăruise cu prisosinţă în putere. Era o hâdă făptură cu picioarele scurte şi cu braţele lungi, cu fruntea teşită şi cu ochi galbeni ; tare ca un bivol şi slab la judecată ca un copil de trei ani. Se pripăşise într'o vară, tocmai din alt ţinut, fără să poată lămuri din ce sat anume şi prin ce întâmplări a ajuns aci.

Cuvintele lui erau puţine şi bolborosite neînţeles. Le rumega greu, închizând din ochi şi luptând cu o întunecată putere, care-l stăpâneà lăuntric şi pe care n'o putea sfărma. Zaharia încercase să-l îmbrace mai omeneşte şi să-l înveţe anumite orândueli de viaţă. A doua zi, Oarţă se ivise tot în sdrenţele lui, cu opincile sparte, cu pieptul gol şi păros. De un fapt nu încăpea îndoială. Arăta credinţă de câine, până la moarte, stăpânului care-l culesese de pe drumuri şi-i dăduse un adăpost sub şopronul vitelor, unde dormea iarnă şi vară pe un braţ de paie, cu un bolovan sub cap.

Oarţă ridică ochii galbeni la cer şi începu să ocărască slăvile, dând din capul buhos.

— Nnnu-i bâ-bbbun, stăpppâne !

— Ce nu-i bun, Oarţă ? Ce te-a apucat ? întrebă surâzând Zaharia.

— Azz... pppâ-plouă !...

Cuvintele înecate în luptă cu puterea cea rea care le gâtuie în gâtlej, erau însoţite de strâmbături chinuite ale chipului slut şi de semne smuncite de mână, uşor de înţeles numai pentru cine îl cunoştea bine, ca Zaharia Duhu. Oarţă spunea în limba lui, că ploaia va fi cu tunete şi cu trăsnete. O furtună cumplită. Şi aceasta era singura putere în lume, de care se înspăimânta. Când începea să scapere amnarul norilor şi să pârâie de tunete cerul negru, Oarţă se ascundea tremurând cu sumanul în cap, clănţănea din dinţii galbeni-verzui şi gemea un fel de melopee, implorând îmblânzirea duhurilor vrăjmaşe.

Zaharia privi zările. Cerul era limpede ca sticla. Nici un fulg de nor.

— Unde vezi tu semne de ploaie ? Nu plouă, până la schimbarea luminii.

— Bba pppâ-plouă ! o ţinu Oarţă cu tărie înainte, grăbind pasul şi săltând pe umăr, uneltele grele de fier.

Era de prisos o încercare de înţelegere. Iar Zaharia Duhu, mai ştia din dovezi trecute, că uneori nevolnicul avea el, dreptate. Semne ascunse celorlalţi oameni, îi îngăduiau să deslușească în mintea lui neguroasă, presimţiri ascuţite şi sigure, cum cunosc numai sălbătăciunile codrilor.

— Să vedem, Oarţă ! încuviinţă pe jumătate, Zaharia. Dacă plouă într'adevăr, atunci eşti mare prooroc... Proorocul Oarţă.

Nevolnicul nu arătă mare bucurie, la această învestire cu titlul sfinţilor din vechiul testament. Mormăi ceva, încruntat. Se vedea că pentru el ploaia se vesteşte plină de groază.

La locul desfundat al săpăturilor, lepădă casmalele şi hârleţul, svârli sumanul petecit şi scuipă în palme.

— Ho ! Mai încet, că nu dau tătarii ! îl opri Zaharia, despăturind planul tras cu creion pe o foaie de hârtie.

Oarţă, clătină din cap şi bulbucă ochii spre cer. Nu dădeau tătarii, dar el ştia că vine furtuna, cu ropot mai înfricoşat ca al copitelor şi cu o ameninţare mai nebiruită ca a suliţelor.

Locul era tăcut şi tainic, în rariştea pădurii. In vale, la jumătatea priporului, printre mesteacănii şi fagii subţiri, se vedea satul, alb în livezile albe de floare. Mai jos se întindeau câmpurile cu lanuri ; unele înverzite puternic, cu grâul semănat de astătoamnă, altele cu arăturile negre, lucind în soare — şi jos de tot, şerpuind într'o pâclă albastră, râul cu sclipirile aburite. Iar aci, în spate, se desfăşura în sus, spre munte, pădurea adâncă, aşternută cu frunzele putrede din toamna trecută. Se ivise colţ fraged de iarbă ridicând în àcele verzi foile moarte, să le descopere la lumină. De-un verde străveziu şi gingaş, încă fără putere, erau şi frunzele codrului. Se simţea seva primăverii mustind proaspătă în fiecare crenguţă şi în firul mărunt de mintă. Dar din pământul gras, se răsfira mirosul bolnav al putreziciunii vegetale, dospind din anul celălalt, sub ploi şi zăpezi. Viaţa se primenea din rămăşiţele morţii. De aceia poate în toată frumuseţea măreaţă strălucea ceva dureros, cum în chipul fraged al unei copile, când s'a oprit din râs, apare o umbră neliniştitoare — poate amintirea unui trăs din obrazul mamei moarte, poate presentimentul ruinărilor ei viitoare.

Locul era tăcut şi tainic. Aci, în marginea pădurii, pe movila de pietre astupate cu pământ, iarbă şi muşchi, cei câţiva mesteacăni şi fagi subţiri, au crescut târziu, printre măcieşi şi tufe de porumbrică. Era un loc părăsit, în afară de calea trecătorilor. Desigur, în timpuri mai vechi şi uitate, oamenii din vale sau alţii mai de departe, vor fi răsturnat zidurile rămase în picioare să grăbească măcinarea vremii şi să care piatra pentru aşezările lor. Povestea spunea că va fi fost cândva o întăritură domnească. O cetăţuie ori poate numai un turn, ales pentru schivnicie de o domniţă fără nume, dar care a dat numele satului : Piscul Voevodesei...

Poveştile însă uneori mint. Amestecă viaţa cu închipuirile şi amintirea cea adevărată, cu nălucirile.

Surparea ploilor şi ţărâna, au îngropat temelia. Pietrele bolţilor subpământene s'au scufundat. Nimeni nu mai avea, pentru a cerceta, o movilă rotunzită de iarbă şi apărată de spinărie deasă, ca de-o împrejmuire vie şi îndârjită. A rămas numai povestea. Până anul trecut, când din săpătură în săpătură, Zaharia Duhu şi tovarăşul lui de căutări din Bucureşti, au ajuns după semnele numai de dânşii ştiute, la acest ţintirim al pietrelor.

Pământul era dat la oparte cu luare aminte, să nu clatine nimic din ce-a fost aşezat de mână omenească. Iar dela cele dintâi lespezi desvelite la soare, s'a arătat că povestea se înşelase.

Aşezarea dura din veacuri mult mai vechi. Şi nu părea de fel să fi fost înălţată acolo, pentru adăpostul unei voevodese schimnicite. Poate într'adevăr, mai târziu, în vremurile mai deaproape, peste temeliile dintâi, întregi şi părăsite, vr'o domniţă îşi va fi clădit locaş mai nou de singurătate, care s'a şters şi acela şi n'a mai lăsat semne, când oamenii din vale au început să care pietrele cioplite şi cărămida arsă, la a lor folosinţă. Temeliile cele vechi şi adânci însă, stau neclintite de două mii de ani, poate de trei. Şi vor fi slujit pentru altceva, decât pentru pustnicia unei femei fără nume. O reşedinţă de rege vechiu, cu toţi curtenii şi garda. Sau un templu de închinare, ales de un mare preot, pentru sărbători de echinox şi solstiţiu, cu înjunghieri de miei şi de tauri, când purced pelerini dintr'o ţară întreagă. Una sau alta, poate amândouă în acelaş timp, s'au şters, lăsând numai blocurile cuprinse de pământ şi de vegetaţie, încorporate scoarţei, ca stâncile înfipte dela începutul lumii.

Zaharia Duhu, căută linia răsăritului. In linia aceia se aflau desgropate picioare rotunde de stâlpi, iar la capătul lor se ivea temelia unui perete subpământean de piatră, cu o lespede lată, culcată în chip de masă şi brăzdată de jghiaburi netede, adâncite de mână de om.

In jurul acestei mese, nu conteneau săpăturile de trei săptămâni, de când vânturile calde topiseră cele din urmă rămăşiţe de nămeţi în viroage. Lespedea părea să fi slujit drept altar unor închinări păgâne, soarelui, lunei şi stelelor. Jghiabul din mijloc, se prelungea nevăzut până dincolo de zări, cu linia răsăritului în solsitiţiul de vară, când soarele e mai deplin şi mai îndelung stăpân, pe lumina celei mai îndelungate zile din an. Jghiaburile celelalte, netezite oblic, urmăreau mersul soarelui pe cer, în celelalte luni ale anului şi în celelalte ceasuri ale zilei. Poate pe adânciturile pietrii, a curs cândva sânge cald de miel sacrificat, când marele preot înjunghia un berbecuţ alb şi creţ, cu mugurii corniţelor abia rotunzite sub blana frunţii, să răscumpere cu viaţa lui slabă şi nevinovată, îmblânzirea făcătorului de lumină şi aducătorului de belşug. Poate adânciturile pietrii, alcătuiau alte semne, astăzi uitate şi neînţelese.

De trei săptămâni, Zaharia Duhu şi Oarţă, scoteau pământul dimprejur, să afle dacă nu cumva dedesubt, au fost îngropate oase şi lucruri sortite din toate timpurile, să ţină tovărăşie morţilor în viaţa cea de dincolo. In fiecare dimineaţă Zaharia îşi însemna pe plan locul de unde începe săpătura şi adâncimea şanţului din ziua trecută. Astfel, păstra dela zi la zi, după orânduiala profesorului din Bucureşti, o condică amănunţită a lucrului în mers.

Impăturì planul la loc, închise carnetul cu scoarţe de muşama vărgată, le strânse cu băgare de seamă în buzunar şi desbrăcă haina de şiac. Suflecă mânecele şi apucă hârleţul, ca un săpător zilar, la vie.

Soarele începea să ardă.

Nici Oarţă, nic Zaharia, nu ridicau ochii, stăpâniţi numai de grija să nu sfarme ceva de preţ, sub ascuţişul fierului. Când o piatră punea împotriveală, ţărâna era scoasă cu vârful lopeţii, pe urmă Oarţă înfigea vârful cazmalei dedesubt sau opintea cu umărul. Bolovanul mişcat, lăsa urmă adâncă în pământul jilav, cu râme încolătăcite orb şi cu larve svârcolindu-se desgustător, dintr'o mie de picioare mărunte...

De trei săptămâni, ca niciodată, scurmau lutul şi molozul în deşert. Pământul cărat cu roaba, întins la soare să se usuce, fărimiţat şi trecut prin ciur, nu scotea la iveală măcar rămăşiţele informe şi abia deosebite de pietrele rotunjite în apa râurilor, pe care Zaharia Duhu, tot le aflase altădată, în săpăturile cele mai puţin norocoase. Aci, parcă totul a fost cercetat şi jefuit, de oameni mai iscusiţi, în alt timp.

Işi şterse fruntea năduşită cu dosul palmei şi se îndreptă de şalele dureroase. Lumina soarelui se stinse neaşteptat, fumurie. Un nor de păcură astupă cerul. Nici nu l-au văzut când s'a apropiat prelins, nesimţit, pe la spate, dinspre munţi. Şi în aceiaşi clipă se deslănţuì tunetul, descărcat din catapiteasma cerului şi răbufnind adânc, în văgăunile pădurii.

Oarţă lepădă cazmaua şi alergă la suman, cu ochii bulbucaţi de spaimă şi cu părul vâlvoi. Se ascunse sub ţolul petecit, astupându-şi vederea şi scoţând din gâtlej şchelăituri de fiară lovită. Zaharia Duhu, nu-şi putu stăpâni râsul. Infricoşarea nevolnicului de trăsnet şi de tunet, avea întotdeauna ceva înveselitor şi absurd. Locul lui de apărare era sumanul. Acolo îşi ascundea văzul ca struţul în nisip, deşì sumanul se afla ciuruit de atâtea găuri, încât anevoie va fi găsind un petec întreg să-i astupe ochii.

— Ai fost prooroc şi de astădată, Oarţă ! recunoscu Zaharia Duhu, scuturându-şi mâinele de ţărână şi îmbrăcând mânecele surtucului de şiac.

„Auzi, Oarţă ?“ îl scutură de suman.

Nevolnicul, smunci fioros poala hainei din mâna stăpânului, mormăind, cum se mânie ursul stârnit din bârlog. Credea că stăpânul cercase să-i smulgă cumva sumanul din cap, şi apucă să-l tragă asupră-şi cu amândouă mâinele. In asemenea împrejurări nu ştia de stăpân şi de supunere. Sălbătăcit, era gata să se repeadă cu fruntea şi să sfarme cu mâinele uriaşe, orice putere omenească i-ar fi cutezat împotrivire.

— Bată-te urîtule să te bată, pacostea lui Dumnezeu ! îl mustră Zaharia Duhu. Aici ai găsit să te aperi de ploaie, în vârful pietrelor? Hai după mine, la adăpost...

Pornì înainte, în începutul de boltă, unde se afla masa de piatră. Acolo, scobitura de zid, de deasupra, putea însemna la nevoie un loc mai ferit de ploaie. Oarţă rămase neclintit, cu sumanul roş în cap, în mijlocul pietrelor, cocoţat ca o arătare urîtă a pustiului.

Ploaia începu să răpăie, alt fulger scăpară şi din nou trosniră bolţile cerului, într'un tunet, care se depărtă prelung, până la marginea zărilor.

Ceva s'a petrecut sub fruntea teşită a nevolnicului, căci cu un grohăit se repezi şi el sub adăpost, cu straiul în cap. Aci a început să clănţăne şi să schiaune, ghemuindu-se să ocupe cât mai puţin şi ferit loc.

Furtuna îşi descleştă toată urgia.

Deasupra, în pântecul negru al norilor, împungeau sârme subţiri de foc. Un nor se lovea în frunte cu alt nor şi atunci aprindeau vâlvătaie albastră. Tunetele apropiate se descărcau deasupra capetelor în vuet de năruiri, iar alte rostogoliri de departe, răspundeau surd, cu mugete de taur. Şi ploaia potopi cu bulbuci, într'o deslănţuire gheţoasă de cataractă.

Pădurea începu să geamă despletită de vânturi. Chiuiau ecourile în văgăuni. Se frângeau fagii, cu aşchii albe, rupţi pe-un uriaş genunchi nevăzut. Puhoaiele slobozite din piscuri, târau bolovanii şi butucii putrezi. Era o încordare de puteri înfricoşate, luptând într'o întrecere oarbă să mături tot în cale, să sfarme, să culce şi să înnece. Un trăsnet căzu scurt, ca o lance învelită în flacără, înfiptă undeva pe aproape. Iar cerul, în aceiaşi clipă, păru că se surpă cu nori cu tot, într'o prăbuşire de tunet sinistră.

Se întinse tăcere nefirească un răstimp.

Apoi vântul întors, repezi valurile de ploaie, din plin, în adăpostul lor abia acoperit şi tunetele din nou răbufniră, fulgerile din nou porniră să scapere.

Atunci s'a întâmplat, ceia ce pentru Zaharia Duhu nu avu decât o singură explicare.

Oarţă a răcnit, svârlindu-şi sumanul din cap. Cu părul sbârlit, cu ochii holbaţi, cu dinţii galbeni-verzui clănţănind de spaimă şi cu pieptul despoiat, a părut întâi că se pregăteşte să înfrunte mânia cerului. Pe urmă a svâcnit doi paşi în ploaie, şi a îngenunchiat în faţa lespezii de piatră, începând să se lovească cu fruntea în bucata de stâncă şi să tânguiască o plângere, lungă şi monotonă, cum e urletul dureros şi fără pricină al câinilor, în nopţile cu lună plină.

Ploaia curgea cu găleata în spinarea udă lipindu-i cămaşa, părul căzu pe ochi scăldat de apă ; deasupra lui pârâiau încheeturile cerului de tunete şi isbucneau volburi de foc străpunse de săgetări repezi ; toate duhurile rele îşi deslănţuiau mânia să înece şi să scufunde pământul în cea dintâi furtună a echinopţiului — Oarţă, nevolnicul, se ruga într'o limbă necunoscută, la un altar necunoscut, unui Dumnezeu necunoscut.

Zaharia Duhu înţelese, că de undeva, de foarte departe, în besna din cugetul puţin al omului cu fruntea îngustă, se deşteptase o amintire a altor oameni din alte timpuri, când se închinau la soare şi la fulgere, la duhurile nopţii şi ale apelor.

Cu fruntea lovită în piatra unde şuroia apa pe jghiaburi de două ori de trei mii de ani, Oarţă nevolnicul, implora potolirea stihiilor, aşa cum vor fi făcut cei dintâi oameni ridicaţi în două labe, acum două ori trei sute de mii de ani. Mintea lor era tot atât de puţină şi înfricoşările lor la fel. Firesc era, să cheme ajutor dela aceleaşi puteri şi într'acelaş chip.

Glasul era îndelung şi dureros. Un psalm din veacul dintâi.

De unde înţelesese gângavul, că acela a fost vreodată un loc de închinare ? Nimeni nu-i spusese vreun cuvânt. Nici nu l-ar fi priceput. El primise poruncă să sape şi săpă. Atât. Şi acum, o chemare ascunsă îl târâse de umeri şi-i apăsase genunchii, să geamă în mijlocul furtunilor, o închinare de preot păgân sau de vraciu, pentru risipirea năpastelor cereşti, la un altar ridicat pentru îmblânzirea aceloraşi puteri. Fără îndoială, aşezarea desgropată de dânşii şi masa de piatră, au fost durate de oameni cu mintea

mai luminată şi cu mâna mai ageră, decât Oarţă, nevolnicul. Erau vieţuitori mai dincoace, care au zidit împărăţii şi au răpus duşmani meşteri în ştiinţa răsboiului, veniţi din Persia, Grecia şi Roma. Erau poate şi singurii dintr'acea vreme, care mai credeau că sufletul este nepieritor. Asemenea fiinţe nu se puteau închina cu tânguiri din gâtlej, ca fiarele lovite de moarte, ca Oarţă şi câinii neliniştiţi de lucirea dureroasă a lunii, în nopţi cu cerul sticlos. Nevolnicul răspunse unei chemări mai afunde. Dintr'o lume şi-un timp încă mai vechiu. Numai locul din închinare putea să rămână acelaş, fiindcă era pentru aceleaşi divinităţi, întru aceiaşi credinţă în lună, soare, furtuni şi ape, stele şi întuneric, stăpâna isvoarelor şi stăpânul vânturilor încuiate în peştera neagră dela capătul lumii .

„Mi se pare că încep să bat şi eu câmpii, ca un adevărat cărturar“, surâse cu îngăduinţă pentru sine, Zaharia Duhu, mişcându-se din cotlonul lui.

Apa îl scăldase până la piele.

Ploaia slăbea. Tunetele se depărtau pe linia zării, spre şesuri. Mijì o rază de soare şi se arcuì în înălţimi un curcubeu boltit, cu capetele sprijinite, din piscul muntelui până dincolo de sate şi de ape, spre mijlocul ţării. O pulbere argintie de picuri jucă mărunt în fâşiile de raze.

Mirosul jilav de primăvară deplină, se risipi din pământul spălat de cea dintâi ploaie a anului şi totul fu deodată mai limpede, mai dureros de proaspăt şi de-o frumuseţe mai adâncă.

Oarţă se ridică şuroind de apă, scuturându-se ca un câine. Nu cuteza să privească în ochii stăpânului. Căută cu privirea bulbucată, ruşinat şi pieziş.

— Ai-fost prooroc, Oarţă ! rosti, fără să râdă, Zaharia Duhu. Şi văd, că mai eşti dumneata şi un mare vraciu ; alungi furtunile !...

Oarţă, râse şi el, cu gura până la urechi.

— Ihî !

Pe urmă îşi îmbrăcă sumanul. Astăzi nu mai era chip de lucrat în pământul ud şi lipicios. Incepură să strângă roaba şi ciurul, la loc ascuns. Oarţă apucă lopata şi cazmalele.

— Bădiţăăă Zahaariaa !...

Chemarea piţigăiată a lui Petruţă nu aşteptă răspuns. Apărù Petruţă în persoană, sărind peste pietre şi constatând pentru sine :

— Aicea eşti ? Ştiam eu că eşti aicea, bădie.

Era numai în cămaşă şi cu iţăraşii strânşi creţ pe pulpă, desculţ şi încins cu o curea îngustă peste miiloc. Dar nu se cunoştea un strop de ploaie, pe straele albe.

— De unde-ai ieşit, diavole ? se minună Zaharia. Şi unde-ai fost cât a plouat ?..

— Stai să vezi, bădiţă Zaharia ! se pregăti de povestit, răşchirând puţin un picior înainte şi înfigându-şi palma mică în curea, cum îl făcea el pe flăcăul. Să vezi, cum s'o *tâmplat*. Veneam încoace să-ţi spun că te-o chemat mătuşa Ruxanda să te duci numaidecât la Botee. Zice că-şi fac de cap tâlharii aceia cu sămănatul. Plec eu. Vin într'o fugă. Zic, ia să trag întâi o raită prin pădure, că ştiu eu un cuib de anu trecut, să văd dacă o venit pasărea şi 'n ias' primăvară. Ajung eu în pădure. Găsesc cuibu. *Păsărghia,* taman venise şi-i făcea reparaţie. Mă trag încetişor, în

vârful degetelor, să n'o sperii. Şi mă pregătesc să vin într'acoace, într'un suflet. Când colo, abia fac zece paşi şi aud, măi tată, nişte tunete şi nişte fulgere, să cadă cerul pe mine. Ehei ! Ehei ! Petruţă, zic, ce te faci tu acuma ?

— Scurteaz-o, dragă Petruţă, vorbi blajin Zaharia. Văd că vrei să-mi istoriseşti o poveste întreagă...

— Ce s'o scurtez, că-i gata ! Zic : Ehei ! Petruţă, fiule, ce te faci tu, acuma ? Mă uit în jos, mă uit în sus. Incepuse să picure. Numai ce văd o scorbură într'un copac, să încapă şi Oarţă, nu numai eu. (Oarţă mormăì ceva, când îşi auzi numele). Bun... Intru eu în scorbură. Eram ca într'un dulap. Şi stau şi stau şi stau, până ce-o stat ploaia. Altfel dacă mă uda, vai de *chelea* mea ce păţiam dela mătuşa Ruxanda.

— Putea să te trăsnească, drace neastâmpărat.

— Apoi chiar c'o şi trăsnit un copac de-aproape. A căzut o pară şi s'o făcut o lumină mare şi l-o despicat drept în două. M'am dus să-l văd... Parcă l-o tăiat cu'n ferăstrău înroşit în foc din vârf până în rădăcină... Acuma să-ţi spun drept bădie Zaharia, când o trăsnit, mi-o cam ţâţâit şi mie oleacă inima. Nu chiar ca lui Oarţă, dară cam pe aproape.

Oarţă gâlgâì în gât un sunet, care putea fi socotit drept râs sau aşa ceva.

Petruţă mai sărì peste pietre, păzindu-se să nu ş[illegible] bine sa[illegible] cu picioarele goale în bălţile de apă.

Petruţă, şi scoase un ţipăt uşor :

vârfuri de[illegible] bădie Zaharia ? Mă tem că asta-i cu hotăr[illegible] comoara regelui Dromichet.

[illegible] se ridică de jos, ţinea în mână un obiect galben, de metal. Il clăti în apa dintr'un ochiu de apă.

Era o brăţară. De aur sau de alamă ; o brăţară lucrată cu migală, înflorită şi bătută cu pietre roşii şi verzi, scoasă la iveală de puhoiul ploii.

Zaharia Duhu, o prinse între degete, cu inima svâcnind şi cu ochii painjeniţi de emoţie.

Era o brăţară adevărată şi veche; iar după toate semnele, era o brăţară de aur.

O înveli în batistă. Puse un semn unde a găsit-o copilul. Pe urmă vorbì :

— Petruţă, mergi cu mine. Am să te trimit la târg cu Oarţă, să dăm o telegramă la Bucureşti.

VI.

Era o brăţară veneţiană, purtată de domniţa fără nume.

— E o podoabă frumoasă şi rară. Dar e mult mai dincoace. Lucrătura veneţiană, din epoca lui Lorenzo Celso... Ceia ce confirmă încă odată părerea mea, frate Zaharie. Au fost două rânduri de aşezări, suprapuse, la distanţă de măcar o mie cinci sute de ani.

Alexandru Opriş, jucă brăţara în palmă. Pe urmă o întoarse din nou, pe o parte şi pe alta.
Era într'adevăr o podoabă rară şi fină. Păstreu.
printr'un miracol intact, numai cu două-tră prin
tre desprinse.
ıt, să văd

Zaharia asculta cu un fel de mâlară. Ajung
mat de stâlpul cerdacului, cu braţelea, taman
Aşa dar, nu era ceia ce-l bucurase şi aştişor, în

fi schimbat toate bogăţiile din lume, pe comoara lui, oricât va fiind ea de săracă, nu pe ceia ce-i scotea înainte norocul, oricât va fi de preţ, o brăţară veneţiană din timpul dogelui Lorenzo Celso.

— Alex, dă-mi-o şi mie, puţin ! se rugă Madala.

Şi se întoarse alintat către Zaharia Duhu, râzând cu toţi dinţii tineri, mărunţi şi de-un alb sclipitor, de zăpadă.

— Bine înţeles, dacă-mi permiţi dumneata...

Zaharia făcu un gest de renunţare generoasă.

Din clipa aceia, nici nu-l mai interesa soarta unui odor; desigur de aur şi desigur scump, dar pentru el fără preţ, de vreme ce-i înşelase bucuria.

Madala ridică uşure, cu două degete, brăţara din palma fratelui mai mare şi, înainte de a o cerceta, o trecu pe încheetura mâinii, cu o femeiască nerăbdare. Numai după aceasta, o privì, îndepărtând şi apropiind braţul desvelit, destinzând şi închizând pumnul mic ; răsucind-o şi desmierdând-o, cum va mai fi încântat şi altă dată, o domniţă necunoscută din alt veac, cu roghia grea de brocart şi cu ochi migdalaţi, care s'au şters pe cine ştie ce icoană de ctitorească, în cine ştie ce mănăstire voevodală. Era firesc. Chiar pentru o copilă de paisprezece ani, femee încă nedesăvârşită, o podoabă e frumoasă sau nu şi de preţ ori nu, numai după cum îi vine ei bine sau nu.

Petruţă, păşi bocănind în încălţările noui cu vârfuri de glonţ şi îmbujorat în obraz, vorbi cu hotărîre, ridicând ochii :

— Dacă vrei mata, duduie Ma
păstrezi. Eu n'am ce face cu dânsa.
seam un ceasornic. Atunci zic şi e
ceva...

Logica lui Petruţă nu admitea ni
El găsise brăţara. Deci el avea dre
să hotărască asupra ei. L-ar fi m
degrabă un ceas. Dacă norocul lui
să fie brăţară, lucru femeesc, cine
piedica oare să o dăruiască pe dat
îi poate fi de folos şi-i face plăcere

— Asta nu s'a mai pomenit niciod
Zaharia Duhu. Petruţă, dăruind cev
trebe ce poate căpăta în schimb ?..
se apropie sfârşitul lumii. Cutremu
lăcuste şi ciumă !

— Bădie !... se ruşină Petruţă, r
lângă scara cerdacului, cu o desam
lantrop ofensat de incomprehensiu
poranilor.

— Lasă băietul în pace! îi luă a
xandru Opriş, ridicându-se şi apropi
de pieptul lui, să-i mângâie părul
saţi-mi băiatul în pace, că altfel nu
cine să-mi fac elev şi urmaş. Nu e
că vrei să te faci profesor şi arheolo

— Ba bine că nu ! Se'nţelege că
din cap Petruţă, de câteva ori, ca u

Şi tot ca un ied, cu copitele mic
încălţămintele noui, până în mijloc
lui, simţindu-se acum ocrotit şi impo
pectiva carierei de profesor, îi păru
demenitoare, decât aceea de cel d
printre notari, pe care i-o urase m

de unde s'ar putea cumpăra la Bucureşti, un ceasornic aşa cum îl visează Petruţă şi cum nu se fabrica pe vremea lui Lorenzo Celso. Mai simplu, nici nu se poate.

— Atunci e a mea ? Imi rămâne mie ? se bucură Madala, privind cu neîncredere încă, la Zaharia Duhu şi la Petruţă.

— Dacă aşa a hotărît, Petruţă ! strânse din umeri fără nici o putere, Alexandru Opriş. Cine se poate pune împotriva voinţii lui Petruţă ?

— Lăsaţi-mă să-l sărut... Imi vine să vă sărut pe toţi ! bătu din palme Madala, răsucindu-se în călcâie de se rotiră fustele şi acăţându-se de gâtul tuturor, să-i sărute.

Numai mătuşa Ruxanda rămase nesărutată, fiindcă nu era de faţă şi Oarţă, care se ocăra în curte cu un gâsnac mânios.

Acestea fiind isprăvite, Madala îl cuprinse cu braţul de după umeri pe Petruţă şi îl trase într'un colţ de cerdac, să afle anume ce fel de ceasornic doreşte el şi cu câte capace.

— Iţi spun, frate Zaharia, reluă Alexandru Opriş, prevederile noastre se împlinesc punct cu punct. Au fost două aşezări. Poate cea din urmă, într'adevăr a unei Voevodese, care rămâne de aflat. Brăţara datează fără îndoială de atunci. E o piesă preţioasă, de muzeu... Voiu căuta s'o schimb cu alta pe mâna Madalei, şi să o aşez la locul ei, într'o vitrină. Pentru noi, mai de preţ ar fi fost însă o simplă urmă de lut cu o inscripţie sau un pieptar de fier ruginit, care să dovedească o dată precisă, temeliilor dintâi... Să mergem după amiază şi să vedem, ce-ai scos tu până acum la iveală...

Zaharia Duhu, deschise carnetul cu scoarţe de muşama vărgată şi lămurì mersul săpăturilor la zi, cum de altfel a trimis cunoştinţă în scrisori.

Prietenul sosise în această a treia dimineaţă, după telegramă. Tot avea de gând să folosească vacanţa Paştelor, pentru un asemenea drum. Madala se rugase să n'o lase singură acasă. Era întâia oară, când ieşea din viaţa oraşului, la câmpuri şi la pajiştele primăverii. De astăzi didimineaţă nu-şi mai găsea astâmpăr, scotocind grajdul şi hulubăria, şopronul şi livada din spatele curţii, căsuţele câinilor din lanţ şi cuibarele cloştilor.

Petruţă, în straiu de zile mari, ca o muscă muiată în lapte acru, incomodat de încălţările cu potcoave de alamă, făcea slujbă de amfitrion şi de ghid. Se minuna de jalnica ignoranţă a unei fete cu patru ani mai în vârstă ca dânsul, şi încă neştiind să deosibească un boboc de raţă de unul de gâscă, nici floarea cireşului de cais.

— Mata n'ai scos boboci, la Bucureşti ? se scandaliză Petruţă. Mătuşa Ruxanda a pus patru gâşte pe ouă şi avem vreo douăsprezece cloşti pe ouă de găină şi de raţă... Nu mai zic, de aiste care-au scos pui şi le vezi...

— Noi stăm în Bucureşit, la etajul al doilea, destăinuì cu oarecare mâhnire, Madala. Acolo, nu putem ţine decât un pisic. Iar florile, le cumpărăm din piaţă...

Inaltă şi firavă, cu ochii verzi-aurii, umbriţi de gene răsucite la vârf, Madala era o mai gingaşe imagine feminizată, a fratelui mai mare. Părul inelat, cu reflexe metalice şi încărcat parcă de o electrică scânteere, se afla despărțit la mijloc de o cărare liniară, prelungită până la ceafă. Aceasta îi dădeà o înfățișare mai femeiască decât vârsta, când stătea în nemișcare, și poate mai gravă decât firea; amintind anumite portrete ale Renașterii. De fapt, era în vârsta nehotărîtă când încetează să mai fie copil, și nu e încă „o domnișoară".

Avea isbucniri de fetiță. Atunci trecea dela bucurie la ciudă, și dela înduioșare la mânie, cu o volubilitate încântătoare, lăcrimând sau strângând pumnii, bătând din picior sau isbucnind în hohot. Și deodată, totul se preschimba fără puncte de trecere, în pretimpurie alintare a unei Eve depline, în voce, în mișcarea mlădie a mâinii, în înălțarea grațioasă a gâtului rotund, când mirosea o floare, ca o pasăre alb-catifelată, după ce a înghițit boabele de rouă din cupa de stânjineli. Chiar mătușa Ruxanda, își uitase glasul oțetit muindu-l în desmierdare, când i-a vorbit întâi ; iar acum îi pregătea pentru diseară, pernele cele mai moi, de puf.

Oarță încremenise la asemenea arătare luminoasă, cum nu-i fusese dat ochilor să vadă în casa posacă a stăpânei, unde sexul blând era represintat de o făptură uscată și hărțăgoasă, ca mătușa Ruxanda, cu ochii ca bobul de mazăre crudă și cu căngile degetelor, gata să apuce în fiecece clipă, cleștele sau cociorva.

Rămăsese cu gura căscată și cu labele lui păroase, spânzurate de-alungul trupului, până la genunchi. In taină, se hotărâse să-i arate semn de adorare, cioplindu-i un toiag ciobănesc, cu flori și învrâstări cum numai el se pricepe să sape cu vârful briceagului, după un meșteșug pe care Dumnezeu știe de unde îl învățase și în care era neîntrecut. Madala cucerise astfel, în puține ceasuri, toate sufletele încălzite de voioasa ei tinerețe. Ea lipsise livezii cu flori albe de măr și de vișin, cu flori trandafirii de piersic ; flori scuturate acum ca un așternut de atlas, pentru pantofii mici și subțiri, din piele de căprioară.

A fost atât de vădit aceasta pentru toți ochii, încât după amiază, în livadă, Alexandru Opriș, nu și-a putut oprì o exclamare.

— Madala, stai puțin unde ești !... Păcat că nu am culorile la mine.

Madala era în haina alb-spumoasă, sub un cais alb înflorit. Un cais cu floarea târzie, s'ar fi spus păstrată anume pentru ea în toată grădina, când ceilalți pomi își scuturaseră scoicile fine și sidefii.

— Am eu, boiele ! declară Petruță, cu energia unui general care-a păstrat munții pentru bătălia decisivă, și are prilej să dovedească tuturor, cât de bine a făcut. Am eu, boiele de toate felurile... Roș, verde, albastru, *roza,* portocaliu...

— Cum îți vine să mai vorbești ? îl dojeni Zaharia Duhu. Are niște creioane colorate, de ceară, bune pentru măzgăliturile lui... lămurì, întorcându-se spre Alexandru Opriș.

— Ce importă ! Nu e vorba doar să ne apucăm de-o capodoperă... O schiță. Pentru aceasta, ajunge o foaie de hârtie și un capăt de creion. Ia fugi, dragă Petruță și adu aci *boielile* tale, să încercăm.

Petruță dădu goană.

Alexandru Opriş, avea un mare dar de zugrav. La sfârşitul liceului, chiar şovăise ultima vacanţiă, să aleagă între Universitate şi Şcoala de Arte frumoase. Se hotărîse până la capăt, pentru îndeletnicirea de istoric şi arheolog, folosindu-şi de atunci meşteşugul de a plăsmuì imagini negre şi colorate, în schiţele hârburilor scoase din pământ şi în reproducerea pietrelor de mormânt cu inscripţii. Arareori îşi amintea de vechea chemare, ca de-o ispită trecută şi dulce.

— Iacătă-le, toate ! sosi gâfâind, Petruţă. Am adus şi hârtie. Hârtie din ceia groasă, care-a rămas dela mata, de anu trecut.

Hârtia era mare şi groasă. Un sul adus din cealaltă vară, pentru a slujì alături cu plăcile aparatului fotografic, la ilustrarea viitoarelor cărţi despre săpăturile din Piscul Voevodesei.

Dar văpselile lui Petruţă ! Ce biată cutioară de plumburi colorate, aproape pe sfârşite, cu vârfurile ascuţite bont, de un cuţitaş de zece bani !

Alexandru Opriş, le scutură pe fundul cutiei de carton, cu entuziasmul în scădere. Incă nu mai lucrase cu asemenea creionaşe, din acele cu care copiii de şcoală primară îşi tămânjesc hărţile celor cinci continente, cu fluvii albastre ca vinele şi munţii cafenii ca omizile.

— Totuşi să încercăm. Aşa, fiindcă am apucat să mă angajez, rosti cu scepticism, alegându-şi un loc, pe banca de scândură înegrită de ploi, unde se vedea săpată cu litere mari de tipar, pe tot spătarul, semnătura lui *„Tudose V. Petruţă, elev cl. III Primară“*, rămasă de anul trecut.

— Alex, numai să nu mă ţii mult ! puse condiţii, Madala. Şi să mă faci cu mâna aşa (o puse în diagonală, acoperind pieptul), ca să se vadă bine brăţara.

— Bine, Madala. N'o să te ţinem mult şi nu o să lipsească nici brăţara.

Incepù în glumă şi fără încredere. Dela primele linii şi pete de culoare însă, înţelese că frăgezimea modelului în albul proaspăt al florilor de cais, ajunge pentru a înlocuì lipsa pastelului cu pulberea fină sau a văpselelor cu toată lumina primăverii închisă în tuburi de pastă de dinţi. Acum simţea că-i poartă aerian degetele şi-i transfigură văzul, o putere lăuntrică şi rară, care vibrează o singură dată într'o viaţă de om. Chiar în mijlocul unui atelier cu soarele savant distribuit prin canaturi de sticlă şi chiar după o îndelungă ucenicie pe lângă maeştri vestiţi, n'ar fi ştiut să mlădieze liniile atât de unduios şi să îngemâneze atât de proaspăt, culoarea bietelor creionaşe grosolane din cutioara lui Petruţă. Lucra într'o înfrigurare streină de el, care-i crispa buzele pe ţigarea stinsă şi-i săpa o cută îngustă. între sprincene. Presimţea că aceasta va dura scurt, şi că din nou, acuşi, totul; şi el, şi livada, şi modelul, şi florile de cais, vor reintra în mediocritatea din totdeauna, unde frumuseţea e o iluzie fugară într'o eternitate posomorîtă.

Madala era preocupată mai cu seamă de brăţara care i-se părea că oricum o aşează, încă nu e îndestul de scoasă la vedere. Alexandru Opriş, se temea să nu se risipească şi să nu se întunece, altceva. Gâtul svelt ieşit din gulerul spumos de dantelă şi capul cu liniile fragile, culoarea străvezie şi pură, de altă floare între florile ramurilor de cais, încununând-o într'o apoteoză boticeliană a primăverii.

Petruţă, cu mâinele la spate, în ciuboţelele lui cu vârf de glanţ şi cu potcoave de alamă, privea grav hârtia unde chipul prindea rapid viaţă, ca un foarte autorizat cronicar plastic.

— Aha ! Iaca face acuma şi brăţara ! constată, cu o foarte sinceră admiraţie, terminată într'un fluerat elocvent.

Madala, îşi potrivi mâna pe piept, cu un gest de primadonă rănită, ca să nu ascundă cumva, nici un amănunt din cizelùrile brăţării veneţiene, de pe vremea dogelui Lorenzo Celso. Dar admiraţia lui Petruţă, scăzu odată cu flueratul de extaz, curmat. Aşa ceva, ar fi fost în stare să zugrăvească şi el. O simplă linie, abia aruncată oval pe mlădierea braţului şi două-trei benghiuri, însemnând pietrele roşii şi verzi.

Clătină din cap, desamăgit, cu desaprobare. Alexandru Opriş, părea mult mai încântat de ce-a isbutit să însufleţească pe hârtie ; clipă, gest şi prospeţime efemeră, capturate din trecerea lor aeriană şi fără urme, într'o dupăamiază de primăvară cu mult soare, din câteva vârfuri de creion ascuţite bont, cu un briceag de zece bani.

Mai privì foaia, ridicându-se de pe bancă şi lepădând boielele lui Petruţă, în cutioara de carton. Rosti, pentru sine mai mult, decât pentru ceilalţi :

— Câteodată regret că am lăsat aceasta, pentru lucruri vechi şi moarte...

Pe urmă, scuturându-se :

— Madala, să-i punem ramă la Bucureşti şi să-l trimitem mamei Ruxanda.

— Chiar de asta are mătuşa Ruxanda, nevoie ! grăi ireverenţios Petruţă.

Toţi s'au prefăcut că nu iau seamă la asemenea însinuare, formulată de puiul de om, într'un asemenea chip. Madala a strâmbat buzele de mărgean, când descoperi că în portret, brăţara veneţiană din epoca lui Lorenzo Celso, părea un amănunt de o atât de mică însemnătate.

— Crezi că scapi, Alex ? ameninţă. La Bucureşti, nu te las, până ce n'ai să-l termini.

Să-l termine — adică să dea toată luarea aminte cuvenită, brăţării, fără de care, pentru Madala, chipul ei zugrăvit nu mai avea nici un haz.

— Bine, Madala. Facă-se voia ta şi a lui Petruţă, consimţì Alexandru Opriş, ştiind că până la Bucureşti nestatornicia Madalei, va uita ce-a dorit.

Apoi, întorcându-se către Zaharia Duhu:

— Acum, frate Zaharia, să vizităm pietrăriile noastre, cât e soarele sus.

VII

Bucuria este scurtă,
fiindcă adesea pe lume se
ivesc rele de colţ, dihănii.

Baba desfăcu ştergarul înnodat şi scutură în pârâu cojile de ouă roşii, descântând ceva cu semne deasupra apei.

Cojile plutiră sprinten, ca uşoare corăbioare colorate, spre alte râuri de departe.

— De ce le aruncă în apă ? întrebă în şoaptă misterioasă Madala, când trecură de baba cea cocârjată, cu înfăţişare de vrăjitoare.

Petruţă îşi împinse pe ceafă pălăriuţa rotundă ca un fund de ceaunaş, apoi înfigându-şi mâna în brâul roşu, vorbi cu superioritate de atotştiutor :

— Apoi, că nici nu se poate altfel, duduie Madala. Dacă svârli la gunoi cojile de ouă roşii, atunci e mare păcat şi-ţi arunci norocul şi rodul. Numai decât, trebuie să le dai drumu pe apă curgătoare. Apa le duce să deie de ştire blajinilor că a venit Paştele, şi blajinii trăesc din ele... Ajung până la dânşii în patruzeci de zile, iară dintr'o coaje de ou se satură doisprezece blajini.. Aşà's de'nvăţaţi ei cu postul, vai de mama lor !

— Şi ce-s aceia blajini ? Unde stau dânşii ? fu foarte curioasă să afle, Madala.

Atotştiinţa lui Petruţă, trecu prin mare cumpănă. Auzise şi el din oameni, despre blajini care se hrănesc doisprezece dintr'o coajă de ou, dar nu-l muncise gândul să afle cum arată la chip şi unde domiciliază. Ieşi însă din impas, trecând repede la alte informaţii, tot atât de importante :

— Ce să fie aceia blajini ? Ia nişte fiinţe bune ale lui Dumnezeu. Mai bine, eu am să-ţi spun matale, altceva. Ştii duduie Madala, că eu alaltăieri, la Inviere, când am fost la biserică, am ascuns *icea,* în brâu, o *băncuţă* de argint nounouţă şi un ou roş ? Aşa fac toţi flăcăii la noi în sat. Intâi le-am pus în apa cu care m'am spălat dimineaţa şi-am făcut cruce asupra lor. Pe urmă, m'am dus la slujbă cu bănuţul şi cu oul în brâu. Domnul nostru Isus Hristos, are să-mi poarte de grijă, ca să nu-mi lipsească bani de argint tot anul şi să mă fac roş în obraz, ca oul de Paşti.

— Acestea-s superstiţii. dragă Petruţă. Cum poţi crede aşa ceva ? îl dojeni Madala, plecându-se să culeagă din iarba cu colţ mărunt, flori galbene de ciuboţica cucului.

— Acuma, ai vorbit duduie Madola, drept ca bădiţa Zaharia. Şi el, tot aşa, cică nici nu vrea s'audă de ce vorbesc oamenii. Eu drept să-ţi spun matale, că or fi ele superstiţii ori nesuperstiţii, eu cred, fiindcă-s adevărate. Dacă bădia Zaharia, ar fi ascultat ce spun acei care ştiu din vechi, găsea el ehehei ! demult, comoara după care tot umblă şi n'o mai află. Nu mai departe decât alaltăieri noapte...

— Ei cum ? se miră Madala, râzând încetişor şi potrivind cozile florilor culese, în mănunchi. Spune-mi şi mie minunea aceasta.

— Spun. Că nu mă costă nimica să spun! vorbì grav Petruţă, pentru care, ca şi pentru mătuşa Ruxanda, universul se împărţea în lucruri care „costă“ şi altele care nu. Spun, fiindcă toată lumea o ştie şi vorbeşte. Mata, duduie Madala, n'ai auzit se vede treaba că în noaptea de Inviere, ard comorile şi se deschid ? Bădia Zaharia, în loc să meargă la biserică să se închine, dacă se ducea desbrăcat în *chelea* goală pe deal, atuncea vedea vâlvătaia comorii şi punea semn. Pe urmă, putea să meargă cu Oarţă, disdedimineaţă şi să vină cu căldarea cu galbeni în spate.

De asta nu mai încape vorbă, cum te văd eu pe mata... In afară doar, dacă nu-i cumva o comoară de cele care se deschid numai odată la şapte ani, ori dacă nu-i comoară de bani răi, păzită de Necuratul. Atuncea în noaptea de Inviere, se dă mai afund, cu un stat de om.

— Ţî-ţî ! Multe mai ştii tu, Petruţă ! zâmbi cu uşoară bătaie de joc, Madala.

Petruţă se dovedi insensibil la ironie. El ştia ce ştia. Incuviinţă, cu mulţumire de sine :

— Ştiu, fiindcă iau aminte la ce spune lumea. Au început să vorbească oamenii din sat. Zice că au să se apuce şi ei de căutat comoara, dacă văd că nu-i scris lui bădia Zaharia s'o afle. Vezi mata, aicea-i tot buclucul. Dacă e scris altuia s'o găsească, nici n'are nevoie să plece cu lopată şi cazma. Iese comoara singură la faţa pământului şi se cere luată, cum spunea şi moş Timofte Gâţulea, ciobanul.

— Ne-am cam depărtat. Să aşteptăm ! privi Madala în urmă, dovedind că a dat numai o distrată ascultare la ceia ce spunea moş Timofte Gâţulea, ciobanul.

In urmă, nu se vedeau încă Zaharia Duhu şi Alexandru Opriş. Păşunea era goală, cu verdele ei umed şi gras, aşternut până în poalele pădurii. Acolo, în fund, se zăreau numai câteva mioare albe, ca amăgitoare urme de zăpadă. Plutea o bătaie lină de clopot: se auzia într'adevăr sau era o chemare de vis ?

— Să stăm aici, pe capătul *ist* de podeţ, alese un loc de aşteptare, Petruţă.

Se aşeză şi se ridică îndată, dându-şi seama de obligaţia sa de gentilom, să facă loc Madalei. Ba scoase şi batista cu tiv de mărgele, din brâu şi o aşternu pe piatră, netezind-o cu palma.

— Ca să nu te tragă răceala, duduie.

Rămase în picioare, deodată sfios şi descleştându-şi stânga din brâuşorul roşu, cu care îşi dădea el de obiceiu înfăţişare trufaşă de flăcău; începu să-şi frământe degetele, ca un adevărat copil când nu ştie de unde să înceapă o lecţie grea.

— Duduia Madala, se hotărî vorbind cu umilinţă, eu am vrut să te rog pe mata ceva şi-acuma mi-e ruşine.

— Aceasta e ceva nou, Petruţă. Nu te ştiam aşa de ruşinos. Ia poftim, aşează-te aci, lângă mine şi spune-mi ce te doare !

Madala îi trecu mâna după gât, cu autoritate de soră mai mare. Petruţă muşca în dinţi o coadă de ciuboţica cucului. Muşca şi scuipa bucata ruptă, cu sucul acruţ. Madala i-o desprinse uşor din gură şi o aruncă în apa repede şi străvezie, să plutească după cojile de ouă roşii care s'au dus în ţara blânzilor. Apoi, cu o instructivă cruzime de viitoare femee, începu să râdă :

— Dacă voiai să-mi arăţi că te-ai hotărît să te faci vegetarian, ca mama Ruxanda, nu era nevoie de atâta introducere şi nici nu-i ceva atât de ruşinos...

In aceiaşi clipă însă, regretă spusele, fiindcă văzu pe chipul de copil al lui Petruţă, o hotărîre aspră, ca o uşă care s'a închis asupra lumei deafară.

Era şi ea încă la marginea copilăriei, fără prea multe griji şi fără nici un presentiment amar al vieţii, dar înţelese în copilul de alături, o îndârjire încăpățânată și dureroasă, nefirească la asemenea vârstă și la un astfel de omuleț.

Și tot în instinctul de viitoare femee, descoperi gestul și vorba, care-au șters încruntarea de pe fruntea orfanului de răzăș, calicit și ucis în răscoale.

Ii scoase ceaunașul pălăriei și-l puse alături, pe căpătâiul de piatră al podului. Ii strânse fruntea la pieptul mic și elastic. Găsì cuvintele de îmblânzire. Petruță se spovedi :

— Duduie Madala, eu vreau numaidecât să învăț carte. Eu nu pot să rămân aicea un țăran prost, ca să râzi și mata, cum ți-ai râs adineoarea de mine... Bădia Zaharia e bun și nu mă ocărăște cu vorbe urâte. Dară ce pățesc eu dela mătușa Ruxanda, vai și amar de păcatele mele ! Nu-i zi lăsată dela Dumnezeu, ca să nu-mi spună că-s cules de pe drumuri și că s'o săturat să mă țină de pomană, ca pe un trântor. Eu asta, nu mai pot pentru ca s'o rabd, duduie Madala. Pe mata toată lumea te ascultă și te iubește. De aceia m'am gândit eu la mata. Dacă ai să pui cuvânt pe lângă mătușa Ruxanda și pe lângă bădia Zaharia, să mă dea la carte, la oraș, apoi pot spune că e lucru făcut... Când am să ajung eu om la rostul meu, pe urmă am să plătesc toate cheltuelile făcute cu mine, ca să nu mai aibă mătușa Ruxanda ce spune. Eu așa m'am cugetat și de două zile tot vreau să mă rog la mata și mă ținea așa, un fel de rușine...

— Dar bine, Petruță ! vorbi Madala serios și blând. Credeam că nici nu mai este nevoie de aceasta. Nu spunea eri, domnul Zaharia, că vrea

să te dee la carte, ca să ai mai multă parte în viață decât el ?

— Spunea ! suspină amar, Petruță. Multe spune bădița Zaharia, că-i bun și milostiv, cum vorbesc și oamenii din sat, să-l pui la rană nu alta. Numai vezi mata, că nu cântă el în casă. Cântă mătușa Ruxanda. De aceia îi și zice mătușa Ruxanda, că-i clapon.

— Cum clapon ? se miră foarte, Madala. Ce e aceia clapon ?

Petruță, înlătură cu o lăudabilă discreție, explicația.

— Lasă mata claponul, duduie Madala. Aieste nu-s lucruri pentru domnișoare... Când ai să fii și mata ca mătușa Ruxanda, ai să știi ce-i claponu și ai să faci și mata claponi. Ceia ce poți mata să faci acum, e să mai pui o vorbă bună și pe lângă domnu Alexandru. Dacă hotărăște dumnealui că-mi găsește loc la o școală din București, unde-am să dau eu examen la toamnă și am să capăt bursă, atunci nici mătușa Ruxanda nu mai are ce spune. I-o închis gura.

— Bine, Petruță ! făgăduì Madala. Să n'ai nici o grijă. Mă fac avocatul tău. Și la toamnă am să te văd pui de bucureștean.

— Adevărat ? îi strânse Petruță, amândouă mâinile, strivind mănunchiul de flori.

— Petruță, înainte de concurs ai să vii la noi, la sfârșitul lui August. Ai să stai două săptămâni și am să te prepar eu. Ceia ce-mi pare însă rău, e că ai să lepezi hăinuțele acestea albe și curate, pe o uniformă urîtă și neagră.

- Ba nu-i urîtă de loc, uniforma de gimnaz !

vorbi cu hotărîre, Petruţă. Iaca vin şi boierii noştri.

Alexandru Opriş şi Zaharia Duhu, soseau deacurmezişul câmpului verde, discutând foarte aprins. Incă odată, înainte de plecare, profesorul de arheologie, căută să-şi convingă prietinul şi ajutorul, că acea comoară fabuloasă după care umbla Zaharia Duhu, era o nălucire fără senz.

Răzăşul, cu aceiaşi încăpăţânare din sângele lui Antohie Duhu şi al mătuşei Ruxanda, învelită într'o blândeţe, sub care se păstra tot atât de tare, cerea să fie lăsat în nălucirea lui. El credea deplin, până la sfârşit, fără argumente şi scepticism cărturăresc.

— Să vedem, minunea ! râse Alexandru Opriş. Ai răsturna, frate Zaharie, tot ce clădim noi, cu învăţătura şi cărţile noastre. Dacă se întâmplă, minunea, pot să las catedra şi să te chem pe tine, să ţii cursuri în locul meu...

— Ai să vezi, minunea ! făgădui Zaharia, cu o domoală neclintire.

— Ştii cum ar numi aceasta, prietenul nostru comun, Dinu Ginţescu, inginerul ? Felul acesta al tău, placid, de a rezista tuturor argumentelor ?... „Rezistenţa corpurilor moi," sau aşa ceva. Mi-a explicat odată, că mai tare decât oţelul şi decât diamantul, sub ciocan, e materia vâscoasă, care nu e nici solidă, nici lichidă. Impotriva acestei rezistenţe, n'are efect nici o putere din lume şi nici o maşină, de-a lor, inginerească.

— Prietenul nostru, Dinu Ginţescu, poate cre
de şi spune orice despre mine, vorbi Za ea
Nu mă interesează, fiindcă nu-l simt cu n
apropiat. De câte ori îl văd, am o nelinişte, c

ghicesc caii vecinătatea lupului şi simt păsările că se apropie hultanul. Nu mi-a făcut nimic şi cu toate acestea, am acest simţământ. Vine din altă lume şi mi-e străin...

— De ce ? continuă să zâmbească, Alexandru Opriş, de curiozităţile prietenului. E un băiat foarte bun şi are să facă lucruri mari. A mai venit pe aci ? Îmi pare că pregăteşte ceva.

— Astă toamnă, după ce-ai plecat tu... A venit cu nişte aparate, a umblat pe dealuri şi a plecat. Era foarte mulţumit de ce i-au arătat aparatele lui şi spunea că n'a sosit încă ceasul. Intr'adevăr îmi pare şi mie că pregăteşte ceva, dar nu ceva bun...

Nu termină. Se feriră amândoi din drum, fiindcă sosea guiţând din clacson, un automobil, încă rară apariţie în acel timp.

Automobilul îi depăşì într'un vârtej de praf şi se oprì, frânat brusc.

Călătorii, îmbrăcaţi în piei de lup şi cu ochii astupaţi de ochelari enormi, se răsuciră pe perne privind îndărăt ; pe urmă, unul coborî, eliberându-şi privirea. Petruţă era gata, în faţa maşinei, dându-i târcoale şi plecându-se cu pumnii pe genunchi, să studieze secretul „drăcăriei". In hotărîrile lui de viitor, prinse loc încă una. Neapărat, trebuia să-şi cumpere şi un automobil, când va fi domn la oraş, numai aşa, ca să-i închidă gura mătuşei Ruxanda.

Domnul în blană de lup, cu ochelarii ridicaţi pe frunte, se apropie, cu semne amicale.

— Prefectul ! rosti Zaharia Duhu, cu oare-
rău, eplăcere, fiindcă nu simţea nici o atragere
cura ru persoanele oficiale şi mărimiile politice.

— Domnul profesor universitar Opriş, dacă nu mă înşel ? întinse prefectul mâna, după ce-şi smulse mânuşa groasă. Ce plăcere, domnule Profesor ! Ce plăcere ! Am aflat dela primărie că sunteţi aci şi-mi pare bine că întâmplarea m-a slujit. Dă-mi voie să mă prezint. Avocatul Emil Sava, prefectul acestui ţinut.

Se întoarse şi spre Zaharia Duhu şi-i scutură mâna cu o cordialitate electorală :

— Hristos a înviat, domnule Duhu ! Te căutam şi pe dumneata şi văd că norocul m'a favorizat.

Era un om scund şi rotund sub blănuri, cu ochii mici şi lucioşi de dihor, cu o mustaţă stufoasă şi cu prea mulţi dinţi de aur. Mare elector şi om înavuţit în scurtă vreme, cunoştea pe derost mai mult decât nevoile judeţului, nevoile fiecărui alegător, pe care-i ţinea pe toţi în mâna cu degetele scurte şi tari.

— Te-am căutat, domnule Profesor, ca să mă răsboiesc cu dumneata, anunţă cu o jovială plăcere, aceste intenţii belicoase. Cum se poate, aceasta ? De doi ani, veniţi în judeţul nostru, faceţi descoperiri, publicaţi cărţi şi se scrie în jurnale, iar noi nu merităm atâta atenţie, să treceţi pe la noi şi să vă arătăm puţin că n'a pierit încă tradiţia ospitalităţii moldoveneşti?.. Dacă m'aţi fi anunţat despre aceste lucrări, care fac onoare judeţului nostru, vă stăteam la dispoziţie cu oameni şi cu mijloace de transport...

— Domnule Prefect, se apără Alexandru Opriş, n'am avut nevoie de aceasta. Fostul meu coleg de şcoală şi prietenul Zaharia Duhu, m'a făcut aşa ca să nu am nevoie de nici un ajutor

strein. Şi pe urmă, nici nu ştiam dacă cercetările noastre vor da un rezultat sau nu. Nu mi-ar fi plăcut să deranjez lumea, pe simple presupuneri.

— De ce deranj ?... Pentru ştiinţa românească şi pentru gloria judeţului nostru, nimic nu se poate numi deranj, îi trase domnul Emil Sava înainte, vorbind tare şi patetic, cum s'ar adresa cetăţenilor la o întrunire publică. Inţeleg. Poate faceţi politică cu adversarii noştri, şi v'a reţinut ideia că veţi cere un serviciu guvernului şi că prin aceasta îi rămâneţi obligaţi. Domnule Profesor, noi înaintea politicei şi interesului de partid, punem cultura, ştiinţa şi patriotismul. Ele sunt în afară de partid. Aceasta îmi place să o ştie şi adversarii noştri, adică prietenii dumitale, după cât înţeleg.

— Dar n'am nici un fel de prietin politic, domnule Prefect ! râse cu toată bunăvoia profesorul. Nu sunt înscris în nici un partid, şi acum îmi dau seamă, că nu-s înscris nici în listele electorale. Văd că ţara merge înainte şi fără mine.

— Atunci ? nu mai pricepu nimic, d. prefect Emil Sava.

— Atunci, e foarte simplu. Ne-a plăcut să lucrăm singuri, eu şi prietenul meu Zaharia Duhu, tocmai ca să putem lucra în tihnă. Şi chiar vă rog, dacă e vorba să arătaţi oarecare simpatie cercetărilor noastre, să lăsaţi lucrurile cum se găsesc. Când voiu avea nevoie de un concurs, fiţi sigur, că la d-voastră, am să apelez, domnule Prefect.

Lui Zaharia Duhu, îi venea să-şi îmbrăţişeze prietenul. Vorbise cum gândea el.

Prefectul se încruntă, contrariat. El nădăjduia, din aceste săpături încununate de rezultat, să tragă toate foloasele pentru campania electorală. Contribuind cu ajutoare băneşti şi cu oameni scoşi la corvată, putea dovedi adversarilor din opoziţie, că înţelege într'un chip mai înalt să slujească faima unui judeţ. In loc de fotografia unui răzăş fără carte, în gazetele bucureştene, ar fi apărut fotografia lui, cu un picior pe ruinele desgropate — ce bună şi gratuită publicitate, înainte de alegeri şi ce prestigiu, la centru !

Făcu doi paşi în sus şi doi în josul şoselei, cu mâinile înodate la spate, pe sub blană. Se opri, stăpânindu-şi nemulţumirea.

— Aşa dar, mă lovesc de-un refuz ! Aş avea drept să mă consider ofensat, domnule Profesor. Dar eu pun mai presus interesul culturii, decât persoana mea. Am să vă dovedesc, cu toate acestea, că tot aveţi nevoie de mine. Domnule Zaharia Duhu, te-aş întreba puţin, aşa de-o curiozitate, să-mi răspunzi, cu ce drept şi cu a cui autorizaţie, faci săpături pe un pământ care nu-ţi aparţine ? Ruinele acelea unde săpaţi acum, sunt pe proprietatea amicului meu Boldur Iloveanu. Administratorul lui i-a scris la Paris... El s'a arătat că nu e un om atât de vrăjmaş, ca părintele dumitale, răposatul Antohie Duhu, cu care ne-am judecat douăzeci de ani, pentru o bucată de pământ...

— Acestea sunt lucruri trecute şi uitate, domnule Prefect ! rosti Zaharia, căruia nu-i prea plăcea să audă despre judecăţile lui Antohie Duhu.

— Trecute, ştiu. Uitate, nu ! Nu, fiindcă eu am fost avocatul lui Iloveanu şi mai bine ca oricine altul, cunosc cât am avut de luptat cu părintele dumitale. Uite aci, mi-a scos peri albi ! Dar să lăsăm acestea, cum spui. Administratorul lui Iloveanu i-a scris şi a cerut deslegare. Iar prietenul meu Boldur s'a arătat mai de omenie, de cum ar fi fost poate de aşteptat. A dat ordin să nu se amestece. Să se prefacă a nu vedea nimic. Ii dau dreptate. Când e vorba de ştiinţa noastră şi de trecutul judeţului nostru, aceste lucruri mărunte n'au nici o importanţă ! gesticulă perorând, d. Prefect cu ochelarii de automobil pe frunte şi cu blana desfăcută pe abdomenul rotund.

Işi privi auditoriul, şi constată cu satisfacţie semne de îngrijorare pe chipul lor.

Zâmbi, tuşind în musteaţa stufoasă şi continuă :

— Dar... Dar iată că Boldur Iloveanu, s'a întors în ţară, La el mă duceam acum. Şi înainte de a da ochii cu el, în acest scop voiam să vă văd, pe d-ta domnule Profesor şi pe d-ta, domnule Zaharie Duhu. Are să mă întrebe, dacă am cunoştiinţă despre cele ce se petrec pe teritoriul judeţului meu. Cineva intră pe-o proprietate privată, desfundă şi sapă, cum îl taie capul. Aceasta e încălcare de proprietate, fapt prevăzut în lege şi pedepsit. Ce răspund eu ?

— Spuneţi, că e pentru ştiinţa românească şi pentru gloria judeţului dumneavoastră, domnule Prefect ! însinuă Alexandru Opriş, muşcânduşi buzele să-şi stăpânească înveselirea, fiindcă prefectul cădea în propria sa cursă retorică. D. Emil Sava nu se turbură. Era deprins cu întreruperi mai neprevăzute, la adunările publice. Reluă :

— Evident că spun că e pentru ştiinţa românească şi pentru gloria judeţului nostru. Dar e chestie de pledat. Am să mai spun şi altceva. Domnule Zaharia Duhu, vezi că sunt mai puţin amarnic ca părintele dumitale. Am să-i amintesc amicului Boldur Iloveanu, că faţă de dumneata are şi altfel de obligaţie morală. In 1907, dumneata ai oprit oamenii să nu tăbărască asupra curţii şi asupra hambarelor. Aceasta a fost o faptă patriotică şi cuminte. Merita o recompensă. A venit ceasul să o plătească... Este ?

— Atunci, ne-am înţeles şi nu-mi rămâne decât să vă mulţumesc, domnule Prefect, spuse Zaharia Duhu. Când am făcut-o în 1907, n'am făcut-o pentru d. Boldur Iloveanu şi pentru averea lui. Am oprit oamenii dela o necugetare, care avea să atragă urgia asupra lor... Au folosit cu toţii. Gospodarii din satul meu, fiindcă au scăpat de ceia ce-i aştepta după ceasul de nebunie. A scăpat şi avutul domnului Boldur Iloveanu... Toată lumea e împăcată. Dacă-i vorba să mă recompenseze, ceia ce n'am cerut, primesc şi vă mulţumesc.

Prefectul râse foarte înveselit, punându-i mâna pe piept :

— Stai mai încet, domnule Duhu. Nu scapi de mine atât de uşor. Să facem puţină politică. Bine. Mă declar forte să obţin dela amicul meu Boldur Iloveanu, hârtie în alb. Puteţi săpa pe moşia lui unde voiţi şi cât vreţi. Mai mult, vă

asigur că are să vă stea la dispoziţie cu orice mijloace veţi găsi de cuviinţă. Chiar când lipseşte din ţară, adică mai tot anul, eu am procură să dreg şi să fac, cum e mai bine pentru interesele lui. Deci, oricum vei face, tot peste mine ai să dai. Şi e bine să fim prietini, cu atât mai mult, cu cât în mine ai să găseşti un om care te apreciază şi are nevoie de dumneata.

— Aflu ceva nou, mărturisi cu nelinişte Zaharia.

— Ştiu că eşti modest, îi reteză vorba, domnul Prefect. Dar modestia nu e o armă în viaţă. E o armă împotriva dumitale, pe care o dai singur adversarului. Nu eşti de părere, domnule Profesor ? se întoarse spre Alexandru Opriş, încântat de aforismul confecţionat ad-hoc.

Alexandru Opriş, strânse din umeri :

— Asupra modestiei sunt păreri şi păreri, după om şi om.

Domnul Emil Sava, suspină din greu, ca un om sdrobit de adversităţile momentului :

— Văd că vă aliaţi împotrivă şi nu înţeleg de ce. Vin cu gânduri de prietenie şi mă lovesc de ostilitate. Aceasta e ţara, domnilor. Câte odată mă descurajez... Mai încearcă şi fă ceva bun, pentru neam şi ţară !

Prefectul se opri un timp, cu mâna la mustăţile stufoase, privind în pământ. Plescăi şi păru foarte necăjit, în această situaţie de patriot neînţeles. Se hotărî în sfârşit, dovedind că spiritul datoriei, e mai tare la el, de cât potrivniciile neprevăzute şi nejustificate.

— Ca s'o scurtăm, domnule Zaharia Duhu, uite despre ce e vorba. Avem aici nevoie, de un element de valoare şi împăciuitor. Un bun gospodar. Adversarii noştri ne lucrează. Au prietini. Au bani. Toate moşiile de jur împrejur, cât vezi cu ochii, în afară de a amicului Boldur Iloveanu, sunt ale duşmanilor noştri. Chiar în comună aci, pot spune că trei sferturi, ar merge cu dânşii, dacă n'aş strânge şurubul. Pardon ! Să nu credeţi, că din principiu, sunt pentru forţă şi violenţă. Insă omului trebuie să-i faci binele uneori cu sila, dacă nu ştie singur unde să-l afle. Am informaţii precise, că tot satul ar fi alături cu dumneata. Toată comuna şi chiar cele de prin prejur. Dumneata eşti o forţă şi habar n'ai. Poate nu te interesează politica ? Aceasta nu o admit. E datoria oricărui bun român, să se pună în serviciul ţării, când ţara o cere... Pe dumneata, comuna dumitale mai întâi, şi mai apoi eu, te vrem primar aci. Ai să faci ordine, ai să aduci supunere şi ai să introduci o gospodărie model. Pe urmă, te pregătim pentru locuri mai mari. Eu am planul meu, care e aprobat dela centru. Eu înţeleg ca la colegiul al treilea, ţăranii să-şi trimită un ales al lor. Şi dumneata eşti elementul, unic în judeţ, pe care pot compta. Incep să cred că suntem pe calea cea bună a înţelegerii... Poate vrei să spui că greşesc ?...

— Domnule Prefect, e o cinste prea mare pentru mine. Şi prea grea pentru puterile mele.

— Ştiu-ştiu ! îi smulse vorbele din gură, d. Emil Sava. Modestia. Pârdalnica de modestie. Eu am convingerea că ne-am înţeles. Te las să te chibzueşti şi să te socoteşti. Pe urmă, săptămâna viitoare, am să te invit la Prefectură, să discutăm. Acum vă rog să mă iertaţi. Prietenul meu dă semne de nerăbdare şi eu v'am reţinut destul. Domnule Profesor, mi-a părut bine că am cunoscut o glorie tânără a culturii româneşti. Te rog să nu mă neglijezi şi să crezi că sunt oricând la dispoziţia dumitale. Frate Duhule, pe săptămâna viitoare.

Strânse mâinile. Işi trase ochelarii de pe frunte, şi pornì pe picioarele scurte, spre automobil.

Alexandru Opriş şi Zaharia Duhu se uitară unul la altul.

— Se anunţă vremuri grele, Zaharia.

— Aceasta o înţeleg şi eu, oftă răzăşul. De ce m'am temut nu scap. Dar am un leac.

— Impotriva unui asemenea om, nu ştiu ce leac ai putea tu găsì, vorbi cu neîncredere Alexandru Opriş.

Zaharia se sumeţì, simţind că s'a trezit în el sângele lui Antohie Duhu şi al mamei Ruxanda. Chiţcăì de râs, şiret, în mustăţile spâne.

— Am un ac de cojoc, nu numai un leac. Nici nu se aşteaptă el. Mă duc mâine la Boldur Iloveanu, să-i fac ofertă, să cumpăr tihăraile cu ruina. Dacă vrea bani, plătesc bani, în douăzeci şi patru de ore. Dacă vrea pământ, îi dau în schimb loc de arătură. Cu chipul acesta, ne putem lipsi de bunăvoia şi de condiţiile domnului Sava.

— Frate Zaharia, mi se pare că te-am vârît într'o istorie neplăcută... Eu n'am înţeles să...

Zaharia Duhu, nu-l lăsă să sfârşească.

Se spovedi şi el, ca Petruţă mai înainte Madalei :

— Nici nu poţi să înţelegi. Când ai venit tu aici, trăiam şi nu ştiam de ce. Eram un ţăran stricat de învăţătură neisprăvită... Imi lipsea ceva şi nu aflam unde-i boala. De doi ani, mă vezi altul, şi dacă tu nu mă vezi încă, eu mă simt altul. Am ceva de făcut pe lume. Pot să fiu de-un folos... Am aflat un rost vieţii. Zâmbeşti a râde şi nu-mi place râsul acesta. Te gândeşti la comoara aceiạ a mea, la *prostia* aceia a mea... Vezi, eu cred. Şi asta ajunge. Ce fac la urma urmei toţi, ce faceţi voi, care căutaţi ceia ce poate n'aveţi să găsiţi niciodată deplin şi poate nici nu există ?... Incât nu e vorba de o istorie neplăcută. Drept să-ţi spun, chiar mi-ar face plăcere, să văd capul domnului avocat Sava, când s'o trezì în faţă cu feciorul lui Antohie Duhu... Fiindcă trebuie să ştii că aşa are să întâmple. Cu feciorul lui Antohie Duhu are să aibă de-aface. Şi taică-meu, avea el în taşca de tablă, zece doftorii, să scoată peri albi, unui avocat ca domnul Emil Sava... Acuma să mergem, copiii au ajuns acasă şi mama are să ne pună lingurile în brâu, pe lângă că are să ne tragă un perdaf ca acela !

După amiază, Madala a plecat în pădure cu Petruţă, să culeagă ultimul mănunchiu de flori. S'au aşezat cu braţele pline, pe-o scorbură răsturnată. Alegea fir cu fir, şi câte odată se oprea să asculte tăcerea, cu ochii umbriţi de mâhnirea plecării. Câteva zile, trăise o viaţă necunoscută şi vastă, pentru care soarele răsărea prea târziu şi asfinţea prea devreme. Acasă camera ei era la al doilea etaj, cu ferestre dând într'un perete sur şi grunzuros. Florile de aci se vor veştejì acolo mai devreme în aerul fumegos, decât aci, în oalele smălţuite ale mătuşei Ruxanda. Pe urmă vor cumpăra altele din piaţă, şi acelea sunt flori care parcă n'au văzut niciodată câmpul şi aerul. Flori de cârpă, flori de hârtie, flori de paiu.

— Ssst !

Cu degetul la buze, Petruţă făcu semn din ochi, spre creanga de ulm.

O veveriţă juca ca o flacăre roşcată. Sălta şi se alunga cu umbra ei. Se opri şi făcu o reverenţă. In două lăbuţe, îşi netezi mustăţile. Puse deasupra capului, vârful cozii pufoase ca o pană de struţ. Svâcni pe o creangă mai de aproape şi dispăru, ca să apară peste o clipă, în alt ram, unde-a sărit pe-un leagăn nevăzut... In mica sălbăticiune aeriană, pulsa elastic toată viaţa codrului, închise în capsula inimii cât o alună. Graţie, libertate, capriciu... Un salt, o joacă : pe urmă, un fum care s'a risipit.

Pădurea fu mai goală.

Şăgalnic, un cuc îşi chemă numele.

Şi altul, poate numai ecoul, răspunse tot atât de şăgalnic.

Era viaţa care se juca de-a ascunsul, cu umbrele vieţii, din nevăzut.

— Cu-cu !

„Peste douăzeci de ani, aş vrea să ne mai întâlnim aci“ — gândì Madala şi uită gândul, în aceiaşi clipă.

— Cu-cu ! Numai să vii, răspunse ecoul.

Madala, făcu un semn cu mâna, pădurii, veveriţei, cucului cu glas de ocarină.

Pe urmă porni, împresurată de mâhnirea din totdeauna a despărţirilor, dar fără nici un presentiment.

VIII

Erau două lumi, care nu s'au cunoscut.

Curtea boierului Boldur Iloveanu, se află așezată pe umăr de deal, cu largă priveliște asupra văilor de departe.

E veche și a fost întărită ca o cetate până la cea dintâi jumătate a celuilalt veac, cu împrejmuire de zid cât două staturi de om, cu poarta sub boltă ca o intrare de mânăstire : poartă grea de ștejar, ferecată cu șine de fier și zăvorită cu drugi, belciuge și lacăte, ca o gură de hazna domnească cu vistiernicul hapsân.

In vremea aceia, priveliștea spre șesuri era astupată. Conacul arăta numai spatele zidurilor, cu ferestrele strâmte și încrucișate de gratii, dela grajduri și încăperile slugilor.

Enache Iloveanu, tatăl lui Boldur, om purtat prin străinătăți și pașoptist cu idei occidentale, a schimbat altă rânduială.

A desvelit priveliștea, dărămând zidul din față al împrejmuirii și înlocuindu-l cu un grilaj de fier, cu vârfurile zăbrelelor ascuțite ca lancea și poleite ca porțile dela Versailles și Trianon. Un grădinar neamț, a retezat copacii parcului, cioplindu-le sălbătăcia rustică și dându-le o înfățișare geometrică și civilizată. Au fost arbuști în formă de con, de cub și de piramidă, ceia ce mult au minunat prietinii și mosafirii boierului Enache, moșierii din vecini mai puțin umblați pe drumurile apusului și abia despărțiți, cu nostalogice suspine, de giubea și ciubuc.

Vreme de treizeci de ani, Enache Iloveanu, s'a dat trup și suflet acestor schimbări, iarna închipuind după cărți și suveniruri de călătorie, alte înfrumusețări care-i scăpaseră din vedere, iar primăvara pornind să le treacă în fapt. In ăstimp, tânărul Boldur, trimis de crud, la învățătura cărții și a lumii, în Parisul tuturor înțelepciunilor și al tuturor pierzărilor, se lăsa prins de o altfel de viață. Prea puțin se simțea chemat, să se întoarcă acasă și să stea într'ajutor bătrânului, la mania lui de prefaceri și de occidentalizare. In răvașele lui, boier Enache Iloveanu, vestea că în acest an a isbutit să aducă în țară, cu mare cheltuială, șase vaci și un tăuraș de șvițera, precum și că a tocmit meșter italian să capteze apa din munte, trasă pe țevi pentru bucătărie și baie, și mai ales pentru un avuz pătrat din mijlocul grădinii, pentru care trimitea plan feciorului, să-i comande patru capete de leu cu gurile de bronz căscate, spre a împodobi patru fântâni țâșnitoare.

Boldur, strângea din umeri cu oarecare milă. Găsea o nebunească încăpățânare acestor înfăptuiri cu mijloace primitive, într'o țară sălbatecă; atunci când toate le poți afla pentru desfătarea ochilor și mulțumirea sufletului, făcute deagata, de alții, cu mai multă iscusință și cu o mai veche tradiție. Mergea și transmitea atelierului de turnat, comanda celor patru lei cu gura de bronz deschisă. Pe urmă se întorcea la prietinii lui și la îndeletnicirile lui.

E drept, că în această viață, punea oarecare chibzuială. Nu-l prindea sfârșitul anului cu datorii. Nu trecea peste venitul trimis de bătrân și nici nu simțea trebuință de mai mult. Era mulţumit să trăiască viaţa fără prea mare strălucire, într'o lume unde totul a fost pregătit de îndelungi generaţii, ca să îndestuleze cu prisosinţă plăcerile trupului şi bucuriile minţii.

Trecea examenele fără grabă, dar nu printre cei din urmă. Apoi se acăţă de un doctorat, care-l ţinu departe de ţară, până când neostenitul Enache Iloveanul căzu la pat şi se sfârşi în trei zile, după o răceală căpătată supraveghind săpăturile unor vârtoase temelii, pentru un grajd sistematic, cu cisterne, canaluri şi alte inovaţii, recomandate de un celebru tratat englezesc.

Clădirea n'a mai fost terminată niciodată. Temeliile au aşteptat o bucată de timp, privegheate de movilele de nisip şi de varniţele gata de folosire. Pe urmă nisipul movilelor s'a şters, varniţele s'au astupat cu pământ; peste temelii au crescut tufe de scăi şi de măsălariţă. Boldur Iloveanu a lăsat toată gospodăria moşiei pe mâna unui administrator vrednic şi cinstit, precât poate fi vrednic şi cinstit un om când îngrijeşte de bunul altuia. Ilie Sacară, s'a grăbit înainte de toate, să închidă în magazii maşinile complicate pentru lucrul câmpului, aduse de bătrân pentru a strica orânduelile vechi ale plugăriei, cu născociri nemţeşti. Astfel, totul a intrat în făgaşul cuminte, cu socotelile din condici predate amănunţit odată pe an stăpânului care le cerceta distrat, în luna când se întorcea din străine locuri; nici el n'ar fi putut răspunde de altfel, de ce. Avea doar, doi oameni de credinţă, care-i păzeau bunurile mai chibzuit decât ar fi fost în stare s'o facă singur. Domnul avocat Emil Sava, pentru acte, contracte şi chestii de judecată. Ilie Sacară, pentru sămănatul şi strânsul câmpului, şi pentru ruperea preţului, cu negustorii de grâne şi de lemne.

Domnul avocat Emil Sava, între timp, îşi înălţase cea mai arătoasă locuinţă din capitala ţinutului, cu prea frumoşi îngeraşi dolofani de ghips, vărsând cornul abundenţei pe frontispiciu, deasupra scărilor de intrare. Ilie Sacară, îşi măritase două fete cu zestre frumuşică, una cu un preot din munte, alta cu administratorul foarte descurcăreţ şi plin de viitor, al unei moşioare de peste Căliman. Oamenii care n'au altă treabă decât grija vecinilor, făceau oarecare legături între aceste semne de prosperitate a unor asemenea persoane de credinţă şi lipsa îndelungă din ţară, a lui Boldur Iloveanu, stăpân peste o mie cinci sute de fălci arătură şi două mii de fălci pădure seculară, pe care nu le-a străbătut niciodată cu piciorul, dela un hotar la altul. Ba unii binevoitori, svârliseră chiar câte-o scrisoare neiscălită, însă plină de amănunte precise şi de generoasă alarmă, până la adresa de la Paris, Avenue Kléber No. 87 (XVI-me). Boldur Iloveanu le arunca în flacăra şemineului, cu desgust.

El nu era om să dea ascultare unor asemenea calomnii. Venitul, aşa cum curgea din gospodăria administratorului Ilie Sacară şi din contractele domnului avocat Emil Sava, era deplin îndestulător pentru trebuinţele sale lipsite de exagerare şi ferite de vanitate! Nici nu dorea altceva, decât să-i sosească până la sfârşitul vieţii, cu aceeaşi regularitate a anotimpurilor.

Boldur Iloveanu, era unul din puţinii oameni ai veacului, care se socotea fericit.

Se însurase, fără patimă, din cuminte supunere la rânduelile vieţii, cu o domoală şi discretă fiinţă, din străinătăţile lui. N'a avut nici când să deşarte până la fund drojdia cea amară a tainei a şasea, fiindcă după doi ani, fiinţa de lângă el, s'a stins tot atât de discret, cum îi trecuse prin viaţă. A purtat mâhnirea douăsprezece luni şi a rămas cu o amintire blândă. A înţeles că în neamul Ilovenilor, e sortit bărbaţilor să rămână văduvi de tineri şi n'a încercat să calce voinţa puterilor mai desus, însurându-se a doua oară.

In egoismul lui care nu pricinuia rău nimănui, singurătatea mai însemna şi o garanţie că socotelile îi vor rămâne neturburate până la sfârşit, căci unde sunt doi, trebuinţele cresc şi un venit îmbelşugat pentru unul, se poate întâmpla să devină neîndestulător pentru copii şi nevastă, chemând nelinişte şi necazuri.

Acum, era un domn cărunt, cu nevinovate tabieturi de om care-şi iubeşte văduvia, politicos şi meticultos, cu toate grijile mărunte ale persoanei sale, încredinţate unui valet de neam francez, îmbătrânit odată cu dânsul. Pe valet îl chema Joseph. Poate în actul lui de naştere, numele de botez să fi fost altfel. Insă profesia de serv, îl obligase să-şi aleagă unul dintre limitatele nume, cunoscute şi obligatorii acestei bresle. A devenit Joseph. E foarte probabil, că nici nu-şi mai aminteşte să-l fi chemat vreodată, altcum. Joseph poartă socotelele casei dela Paris, Avenue Kléber 87, el plăteşte apartamentul, discută cu furnizorii, tocmeşte preţuri şi le achită. El rânduește în cuiere costumele de haine ; le pregăteşte dimineaţa, pe acele potrivite timpului

de afară şi invită croitorul acasă, din proprie iniţiativă, când socoate că domnul, trebuie să-şi primenească garderoba. E atât de identificat cu existenţa stăpânului, încât se pronunţă întotdeauna la persoana întâia plurală, când e vorba de vreo trebuinţă ori de vreo schimbare în programul zilnic. *Noi, nouă, ne...*

„Au trecut două luni de când n'am mai primit scrisoare din ţară... Ne-a sosit comanda de cărbuni... Nu mai putem tolera, trebuie să schimbăm spălătoreasa : ne-a adus un cearşaf dogorit cu fierul... Am răspuns la telefon, că plecăm în trei zile“...

Cum s'a petrecut acest proces de familiaritate şi când a încetat formula de supusă, dar distantă cuviinţă: „Domnul, a dorit ceva? Când pleacă, domnul? Va fi, după cum a ordonat, domnul !“ — aceasta, n'ar şti să o spună exact, nici stăpânul, nici sluga.

Joseph, constituie unica familie a moldovanului boyard Boldur Iloveanu, statornic oaspe al Parisului vreme de treizecişicinci de ani. Impreună cu soţii săi de departe, Ilie Sacară şi Emil Sava, alcătuiesc şi singura gardă a persoanei şi avutului său. Cu deosebire poate că Joseph, fiind şi el singur în viaţă, fără nevoi mari şi fără proecte ambiţioase, n'a răşluit nimic din bunul stăpânului, ca să-şi dureze o casă cu îngeri, purtând cornul abundenţei pe frontispiciu sau ca să-şi aciuieze fetele, la casele lor de zestre.

Odată pe an, către primăvară, Joseph se află în mare dârdore de plecare. Pregătirile iau proporţiile unei aprovizionări pentru o expediţie în ţinuturi hiperboreene. In primii ani mai cu seamă, pe deoparte din pricina inexperienţei şi pe de alta dintr'un june instinct aventuros, Joseph a făcut drumul cu revolverul la îndemână, închipuindu-şi că va avea de înfruntat cete de haiduci cu flinta lungă, pe ţărmul Danubiului sau poate, chiar sălbaticii poftitori la carne de franţuz. Treptat a descoperit, că indigenii din patria stăpânului, sunt în orice caz nişte sălbatici blânzi şi inofensivi. Preparativele, sunt astăzi numai pentru a preîntâmpina neajunsurile unui drum depărtat şi mai ales lipsurile unei gospodării de ţară, fără stăpân, ca aceea dela conacul din Piscul Voevodesei.

Boldur Iloveanu, făcea un popas de trei sau patru zile la Bucureşti, unde se plictisea de moarte. Regăsea o parodie orientală a Parisului, cu o vulgară exagerare a tot ce patria lui de alegere, înfăţişa călătorului superficial, mai puţin vrednic de laudă şi mai deşănţat ca rafinament de ultima oră. Lipsea o legătură organică, între strălucirea vitrinelor, daureala de viaţă risipelnică şi între hâdele cartiere mărginaşe, cu bărăci strâmbe şi lacuri de noroaie dospite, dela un trotuar la celălalt. Mai regăsea şi câţiva camarazi de învăţătură, dela liceul St. Louis sau dela Sorbona, acum prinşi cu toţii la îndeletnicirile lor, şi cei mai mulţi, preocupaţi de foarte grele, în orice caz foarte răsunătoare, răspunderi politice.

Nu-l mai lega nimic de aceştia. Ii păreau resălbătăciţi, aşa cum odraslele şefilor de trib african, după ce-au stat câţiva ani într'un pension parisian pentru clientela exotică, îndată ce se întorc acasă, îşi alcătuesc un harem, leapădă

gulerul şi cravata, se închină la pietroaie şi idoli de lemn, şi desbrăcaţi la piele, purtând cu solemnitate pe creştet un joben nou-nouţ de pe *Avenue de l'Opera,* prezidează festinurile cu darts, tam-tam şi torţe de răşină, unde captivii ultimei bătălii sunt decapitaţi cu duzinele.

După acest puţin întremător popas, Joseph închidea iarăşi valizele şi porneau din Gara de Nord, spre oraşul unde îi aştepta cu un mic alaiu şi cu mari semne de bucurie, d. avocat Emil Sava, Ilie Sacară, proaspăt bărbierit şi cu cismele lustruite oglindă ; caleaşca cu patru cai buziş şi cu Nichifor Raţoi pe capră, ţigan din neam de rob, ciupit de vărsat şi urât ca un gâde.

De doi ani încoace, d. avocat Emil Sava îşi oferea automobilul, de care părea foarte mândru şi prin care căpătase un mare prestigiu în oraş, ca un temerar pionier al progresului ce era. Boldur Iloveanu, îl refuza politicos, arătând preferinţă pentru mijloacele primitive de locomoţiune, potrivite locului, tradiţiei şi drumurilor natale.

Cu pocnet de harapnic, caleaşca se năpustea peste gropi şi hârtoape. Pe capră, alături de Nichifor Raţoi, Joseph, se ţinea cu amândouă mâinele să nu sboare în şanţuri, pierzându-şi complect demnitatea costumului negru, cu nasturi de metal şi implorând în gând, ocrotirea tuturor sfinţilor, din calendarul bisericii apusene.

In marginea drumului, de pe câmpuri arate, băştinaşii făceau plecăciuni respectuoase, fără să ştie de altfel cine e boierul din caleaşcă, de unde vine şi unde se duce. Carele încărcate se fereau cu boii plăvani în şanţuri. Joseph, putea

BIBLIOTECA ACADEMIEI

să se convingă încă odată, că sălbatecii erau în orice caz, foarte blânzi, respectuoşi şi supuşi.

Satele rămâneau în urmă, mici şi ascunse de ruşine, după sălcii scorburoase. Se vedeau copii desculţi, cu picioarele subţiri şi cu burţi de malarici sub cămaşa despicată. Boldur Iloveanu, răspundea plecăciunilor, distrat, cu degetul la borul pălăriei, cu melancolie amară a unui exilat.

Caleaşca străbătea aşa, în trap năprasnic şi Piscul Voevodesei, până când caii îşi domoleau mersul, pe urcuşul dintre plopi, la conac. Câinii apăreau dând din coadă bucuroşi, pentru întoarcerea unui stăpân pe care nu l-au cunoscut. Slugile se înşirau în faţa scărilor, repezindu-se să sărute mâna boierului. Nici pe acelea, Boldur Iloveanu, nu le ştia cum se numesc, când au venit, când vor pleca. Erau totuşi ale lui şi el era stăpânul lor.

Camerile aerisite, mai păstrau mirosul muced de pustiu şi închis. Ioseph, pulveriza esenţă de brad. Incerca să dea unei încăperi, înfăţişarea camerei favorite a stăpânului, dela Paris, pentruca Boldur Iloveanu, să se simtă mai puţin strein şi surghiunit.

Inovaţiile boierului Enache, se ruinaseră părăsite. Apa nu mai curgea prin ţevile sparte. Vacile de sviţera se corciseră. Copacii geometrici, îşi recăpătaseră forma hirsută şi se sălbăticiseră, stricând alinierea. In bazinul patrat, pe-un fund gălbui de apă, putrezeau frunzele din toamna trecută, iar cele patru guri ale leilor cocliţi, din cele patru unghiuri, căscau guri uscate — căscau de urît.

In casă, Boldur Iloveanu, căsca şi el, alungându-şi urîtul cu lectura romanelor franţuzeşti, puse în valiză de prevăzătorul Joseph. Se întreba ca şi anul trecut, cum se va întreba şi la anul, ce chemare absurdă l-a adus aci.

N'avea pe nimeni. Nici o amintire. Copilăria lui din ţară fusese scurtă şi înstrăinată de prezenţa nedespărţită a unei guvernante, care nu cunoştea limba indigenilor. Mama lui murise în al treelea an şi n'o cunoştea decât din portretul palid din salon. Totul se petrecuse foarte demult, foarte departe, foarte strein.

Era aci un călător, poposit într'un adăpost atât de pustiu, încât nu se mai afla populat nici de fantomele, care cutreeră aiurea casele părăsite.

In vale, se vedea satul, la mijlocul priporului, cu albe lăcaşuri, risipite fără nici o rânduială. Se vedeau vite întorcându-se dela imaş, ţărani ca o pată mişcătoare în verdele câmpurilor, o ceată de copii, o turmă de oi mărunte ca furnicile. Toate departe, micşorate, ireale, ca o lume în miniatură, privită prin celălalt capăt al unui binoclu.

— Ce caut în fiecare an, aci ? căsca plictisit, aruncând romanul cu scoarţele galbene.

Joseph, îşi făcuse mai mulţi prietini şi avea acum în această ţară barbară mai mulţi cunoscuţi, decât stăpânul

Singura legătură a lui Boldur Iloveanu, cu localnicii, se mărginea la, administratorul Ilie Săcară, care se înfăţişa cu registrele vărgate de socoteli şi la d. avocat Emil Sava, care prezinta altfel de socoteli, foarte sumare, cu onorariile dinainte reţinute, dar care se grăbise să-l înscrie în partid, deşi stăpânul moşiei Piscul Voevodesei, nu votase niciodată şi nici n'avea idee de programul partidului, unde figura ca foarte distins fruntaş şi stâlp al viitoarelor reforme democrate.

— Ne-a sosit o vizită, anunţă Joseph, într'o asemenea dupăamiază de plictis. Un ţăran. *C'est un drôle de type.*

Boldur Iloveanu, închise scoarţele albumului cu fotografii decolorate, în porturi şi cu pieptănături din celălalt veac, unde nu descoperise un singur chip cunoscut.

— Ce-o mai fi şi asta ? se miră. In orice caz, să intre !

Zaharia Duhu, păşi pragul şi înaintă cu o sumeţire încordată, care nu-i stătea în fire. Era adevărat ce spusese : în el se deştepta sângele răzăşului Antohie, gata să se pună din nimic de pricină şi apoi să se judece douăzeci de ani.

Boldur Iloveanu se ridică, neştiind care i-ar fi purtarea cea mai potrivită. Dacă întinde mâna, ţăranul poate să-l creadă un făţarnic demagog, cum înţelesese că se poartă d. avocat şi prefect, Emil Sava. Dacă o ţine în buzunar, poate să pară un individ cu ţâfnă de senior feudal, care nu vrea să coboare până la turba servilor, ceia ce iarăşi, nu era adevărul şi nu-i părea potrivit. Se hotărî, şi întinse o mână stângace.

Zaharia Duhu, o scutură, cu degetele uscate ale răzăşului Antohie.

Pe urmă tăcură şi se priviră stânjeniţi.

Boldur Iloveanu, nu vorbise de zece ori în viaţă cu un ţăran de pe moşia lui, de unde-i soseau veniturile cu regularitatea anotimpurilor în calendar.

Zaharia Duhu, se aşteptase să găsească un om cu trufie provocătoare şi se afla în faţa unui bătrân uscăţiv, simpatic şi tot atât de stingherit ca el.

— Ia loc, te rog, indică Boldur Iloveanu, un jâlţ.

Zaharia se aşează şi intră direct, în păsul care-l adusese aci.

— Mă numesc Zaharia Duhu, spuse. Cred că numele acesta, Duhu, vă este cunoscut, dintr'o împrejurare nu prea plăcută. Tatăl meu, Antohie Duhu, s'a judecat vr'o douăzeci de ani cu părintele dumneavoastră, şi mai apoi cu dumneavoastră, pentru nişte pământ. Şi procesul l-a câştigat dânsul. Asemenea amintiri ştiu aşa dară, că pot să-mi închidă uşa dela început.

Boldur Iloveanu gândi : „Ţăranul acesta vorbeşte destul de curăţel şi-mi pare o minte isteaţă... E ciudat cum până acum, n'am avut curiositatea să ştiu ce fac, ce vorbesc, ce gândesc, larvele acestea de oameni"...

Acestea le cugètă, iar cu un gest al mâinii, şterse amintirile de care se temea Zaharia Duhu, spunând :

— Nu ştiu despre ce proces e vorba, nici despre ce pământ. Aceste chestiuni le aranjează avocatul meu, domnul Emil Sava. Şi dacă am pierdut procesul, înseamnă că dreptatea a fost de partea părintelui dumitale... Nu pot avea deci nici o amintire neplăcută şi te rog să mă, crezi... cum să spun ?... nicio... niciun...

— Nici un resentiment, completă zâmbind în mustăţile rare de spân, Zaharia Duhu.

(„Tien-Tien ! — gândi, Boldur Iloveanu. Ţăranul acesta ştie şi ce e aceia resentiment, cunoaşte chiar vocabula. Joseph, a avut dreptate: *C'est un drôle de type !*).

— Exact, confirmă. N'am nici un resentiment. Incât, sunt gata să ascult cu plăcere, chestiunea care te-a adus la mine.

Zaharia îşi tipări genunchii cu palmele. Ridică ochii decoloraţi şi privi în ochii uzaţi ai lui Boldur Iloveanu :

— Mai am încă o vină faţă de dumneavoastră. Fără nici o autorizaţie, dela nimeni, mi-am îngăduit să fac nişte săpături pe proprietatea moşiei... Vă spun drept, nici nu m'am gândit la aceasta, până când s'a găsit să mi-o spună cineva, acum câteva zile...

— A ! Dumneata eşti răzeşul acela, despre care-mi vorbea domnul Emil Sava, că împreună cu un profesor universitar, aţi făcut cercetări şi descoperiri aci ?... Aceasta mă încântă. Imi pare bine că am prilej să te cunosc.

— Se pare, vorbi Zaharia Duhu, că această părere de bine, nu e împărtăşită şi de oamenii dumneavoastră. Domnul Prefect bunăoară, mi-a spus că v'aţi supărat... Administratorul dumneavoastră pe de altă parte, v'a scris la Paris.

Boldur Iloveanu se miră :

— Nu mi-a scris nimeni. Şi n'am avut de ce mă supăra... Dela domnul Emil Sava, am aflat întâia oară despre aceste lucruri, alaltăieri. Şi i-am spus aceleaşi cuvinte, pe care ţi le spun dumitale. Mă bucură că aţi ajuns la un rezultat, în cercetările, care cred că sunt importante.

Zaharia Duhu gândi : „Aşa dar, Prefectul a minţit. Cloceşte gânduri mai ascunse decât ne aşteptam. Şi acum e singurul prilej, să-i retez orice putinţă de a ne dăuna cu ceva, vreodată !

Vorbì :

— Atunci, lucrul este mai simplu, domnule Iloveanu, decât am crezut. In înţelegere cu prietenul şi cu fostul meu coleg de şcoală, profesorul Alexandru Opriş, ne-am hotărît să vă propunem o cumpărare sau un schimb. Avem nevoie de deplină libertate, în locul unde facem săpăturile noastre.

— Libertatea o aveţi, cum aţi avut-o până acum. Voiu da ordin să nu vă supere nimeni.

Zaharia Duhu, nu se mulţumea însă cu atât:

— Dela dumneavoastră, da, avem această libertate cât sunteţi aci. Dar unsprezece luni din an, vă aflaţi la cale de cinci zile şi cinci nopţi de Piscul Voevodesei. Pentru ordin există călcare şi se află oameni, care din pricini pe care nu voesc să le cunosc, au poate interes să ne zădărnicească munca.

— Tot nu pot înţelege, mărturisì Boldur Iloveanu, intrigat. Orice act omenesc are un mobìl. Dumneavoastră faceţi cercetări fiindcă urmăriţi să descoperiţi ceva, mi s'a spus, în interesul istoriei. Foarte explicabil. Dar ce mobìl, poate exista, la cei care ar avea intenţia să vă împiedice ?... Ce interes ?

— V'am spus, domnule Iloveanu, că aceste pricini nu le cunosc şi nici nu voim, eu şi prietenul meu, să le cunoaştem... Poate nici nu există piedicile de care ne temem. Poate sunt numai în închipuirea noastră... Dar pentru a înlătura orice neajunsuri viitoare, încă odată vă rog să ne vindeţi locul sau să primiţi un schimb.

E vorba de mai puţin de un hectar. Să spunem un hectar. Loc fără folosinţă. O râpă pietroasă şi nişte urme de ruini vechi. O margine de pădure, cu lemnul slab şi fără valoare... Dumneavoastră fixaţi preţul şi noi îl primim dinainte...

Boldur Iloveanu, rămase un timp pe gânduri. Spuse : — Curios... Au ajuns la preţ pământurile cele mai impracticabile de pe moşia mea. Acum, dumneata îmi propui să cumperi un hectar cu pietre şi ruini. Săptămâna trecută, abia venisem, domnul Emil Sava mi-a arătat ca o afacere foarte bună, propunerea să vând zece sau douăsprezece hectare, de râpi şi albii pietroase, unui oarecare domn inginer Dinu Grinţeanu, Grinţescu sau aşa ceva...

Zaharia Duhu se mişcă în jâlţ şi îşi încleştă mâinile de marginea scaunului să nu-şi dea pe faţă, surprinderea. Avu din nou, senzaţia neliniştitoare, a unui lup prelingându-se hulpav, de câte ori îşi vedea fostul camarad de şcoală, sau numai îi auzia numele. Ce căuta şi aci ? Şi încă în tovărăşia unui om ca Emil Sava ? Presimţea o primejdie. Şi nu ştia ce. Şi nu ştia de unde poate venì.

Când simţì că n'are să-i mai tremure glasul, întrebă foarte firesc :

— Şi l-aţi vândut, locul acela ?...

— Am consultat administratorul meu. Am consultat planul. Am căpătat convingerea că e un teren fără nici un randament şi faţă de preţul care mi se oferea (nu cunosc preţurile, însă am avut grijă să mă informez dela administratorul meu) — am dat procură domnului Emil Sava. Cred că în prezent, e lucru încheiat...

— Şi ce o fi vrând să facă un inginer, cu un teren fără preţ ca acesta ? întrebă Zaharia Duhu, cu un ton de simplă curiozitate.

— Mă întreb şi eu. Mi s'a spus că un sanatoriu pentru boli de piept. Sau aşa ceva. In orice caz, un proect pentru mai târziu. Omul avea un capital disponibil şi se temea să nu-l cheltuiască... De altfel, mi se pare că sunt doi... Un oarecare Iordan Hagi-Iordan. Dar aceasta e chestie care nu mă mai interesează. Să ne întoarcem la dumneata. Le-am satisfăcut cererea, unor oameni pe care nu-i cunosc şi sunt streini de partea locului. Cu atât mai mult, nu te pot refuza pe dumneata... Spun cu atât mai mult cu cât acum îmi amintesc, că după cele ce-mi spuneau administratorul meu şi domnul Emil Sava, numai datorită intervenţiunii dumitale, acum doi ani, casa aceasta şi o parte din averea mea, au fost cruţate de foc şi ruină... Cum vezi, eu sunt obligatul dumitale...

Zaharia Duhu, se apără :

— Nu este vorba de nicio obligaţie, domnule Iloveanu. O mărturisesc ; n'am făcut-o numai fiindcă pe orice gospodar, îl doare când vede cum altă gospodărie e ameninţată de foc şi pârjol. Am făcut-o mai ales pentru ţăranii din satul meu... I-am păzit, de ceeace ştiam că trebuie să vie neapărat, pe urmă... Cum s'a întâmplat pretutindeni.

Boldur Iloveanu, trecu la birou şi luă o foaie de hârtie :

— Să-mi dai voie, cu toate acestea, să-ţi ofer fără plată locul despre care e vorba. E singurul mijloc, cu care m'aş putea plăti faţă de dumneata şi cu care aş contribuì la nişte cercetări, despre care aud că vorbeşte toată lumea cu interes. Scriu aci o hârtie către domnul Emil Sava, să facă actul şi să-mi treacă la socoteala mea, cheltuelile.

Zaharia Duhu, se ridică din nou, simţind că s'a deşteptat sângele răzăşului Antohie :

— Domnule Iloveanu, să-mi daţi voie şi mie la rândul meu, să vă mărturisesc că nu pot primì asemenea răsplată, pentru o faptă pe care nu mi-o recunosc. Dacă ar fi fost, cum spuneţi, numai pentru a înlesni nişte cercetări de folos pentru ştiinţă, da. Dar înainte de aceasta, aţi pus celălalt fapt... Că vă simţiţi obligaţi, faţă de un ţăran care v'a păzit avutul de mânia altor ţărani... Lucrul nu s'a petrecut aşa. N'am făcut-o numai pentru curtea aceasta şi pentru hambarele de pe deal. N'am deci, pentru ce să primesc răsplată. Eu am venit în chip cinstit, să vă rog să-mi vindeţi un loc nefolositor pentru dumneavoastră şi pentru domnul administrator al dumneavoastră. Să-l cumpăr cinstit şi să-l plătesc cinstit.

„C'est un drôle type“ — gândi încă odată Boldur Iloveanu, jucând coada tocului deasupra hârtiei şi privind fenomenul din faţa lui. Indârjirea nemotivată a răzăşului întâi îl irită. Pe urmă îi plăcu. Incepu să râdă, împăciuitor :

— Bine, să accept condiţiile dumitale. Fixează un preţ şi-l însemn aci pentru avocatul meu. Imi place să cred, că va fi un preţ cât mai scăzut, ca pentru un teren nefolositor ce este.

Zaharia Duhu rosti ca o provocare :

— Vă rog să puneţi acelaş preţ cu care au

cumpărat inginerul Dinu Grinţescu şi tovarăşul lui.

— Dar este ceva exagerat! Toţi mi-au spus că e un preţ, oferit de oameni care habar n'au de valoarea pământului, în regiunea aceasta...

— Poate într'adevăr, să n'aibă habar dumnealor ! o ţinu Zaharia înainte... Cu toate că nu-mi vine să cred, că au venit tocmai dela Bucureşti, să aleagă tocmai locul acesta, numai aşa, ca să vă ofere un preţ de care să se mire toată lumea!.. Domnul avocat al dumneavoastră, care se pare că în aceeaşi vreme poate tot aşa de bine să fie şi avocatul dumnealor, a găsit că preţul e mulţumitor pentru amândouă părţile. Nu vreau să creadă, că am venit să vă înşel, şi să spună că ar fi tratat dânsul mai bine chestiunea, dacă m'aţi fi trimis deadreptul, la el. Vă rog, scriţi în însemnare, acelaş preţ, pentru care lucru vă mulţumesc, atât eu, cât şi prietenul meu, profesorul Opriş...

— *„C'est un drôle type !“* gândi încă odată Boldur Iloveanu. Joseph, a început să cunoască oamenii din ţara mea, mai bine decât îi cunosc eu.

Pe urmă scrise, aşa cum cerea Zaharia Duhu; împăturì hârtia şi o întinse :

— Nu-mi rămâne, decât să vă doresc spor la cercetările acelea, despre care vorbeşte toată lumea... In definitiv, ce fel de cercetări ? Aud despre nişte ruini... Imi face plăcere, să mai iei loc un moment, şi să-mi povesteşti şi mie...

Zaharia Duhu luă loc şi povestì.

— Curios ! exclamă dela primele cuvinte, Boldur Iloveanu.

Firul istorisirei trecu dela întâmplările cele dintâi ale Geţilor, la ospăţul oferit de regele Domichet, craiului Lisimach, prins de răsboiu, şi la cuvântarea pe care o pomeneşte Diodor.

— Curios ! exclamă a doua oară, Boldur Iloveanu. Ştiam foarte vag, despre popoare barbare care-au existat pe aci... Geţi, Sciţi, Daci, Sarmaţi sau aşa ceva. Văd că dumneata însă, eşti o adevărată cronică şi pui în cele ce istoriseşti, o adevărată pasiune.

Pe urmă, Zaharia Duhu, povesti isbânda cercetărilor de până acum şi descoperirea celor două rânduri de aşezări.

— Curios !

Arătă că tot satul acela din vale, e alcătuit de răzăşi, cei mai mulţi sărăciţi şi ajunşi pălmaşi, dar care păstrează încă urice şi hrisoave, de pe vremea lui Petru Şchiopul.

— Curios...

Mai povesti despre locul de retragere schimnicească al voevodesei fără nume, poate chiar din neamul Ilovenilor, fiindcă acte vorbesc despre proprietăţile învecinate ale unui Boldur Iloveanu, încă dela o mie cinci sute... „Chiar Boldur se numea, ca dumneavoastră !"

— Curios, mărturisì Boldur Iloveanu. N'am ştiut niciodată despre aşa ceva. Cunosc că familia noastră are acte de câteva sute de ani... Dar ce mai interesează arborele genealogic şi actele, într'un veac ca al nostru şi mai ales într'o ţară ca a noastră ?... Dumneata îmi spui lucruri care mă uimesc... Aşa dar, oamenii aceştia din vale, din casele lor cu acoperişurile de şindrilă putredă, au acte de pe vremea lui Petru Şchiopul ?... Adică adevărate cărţi de nobleţe...

— Au, începu să râdă din toată inima Zaharia Duhu. Au, şi câte odată le folosesc. Părintele meu, a arătat ceva în această privinţă, domnului avocat Emil Sava...

— Curios !... încrucişă braţele, Boldur Iloveanu, copleşit de mirări.

Zaharia Duhu plecă punând hârtia împăturită la loc sigur, în buzunarul dela pieptul hainei de şiac.

Boldur Iloveanu, îl privi dela fereastră depărtându-se. Pe urmă privi satul sub cuşmele sărace ale acoperişurilor, oamenii ca albe pete mişcătoare în verdele câmpului, ceata de copii, turma oilor mărunte ca furnicele. Toate departe, micşorate, ireale, ca o lume în miniatură, privită prin celălalt capăt al unui binoclu.

— Curios... şopti gândul încet, ca un suspin. Au fost aci, şi nu i-am ştiut. Erau aci, şi nu i-am văzut.

Alungă gândul, cu mâna uscată, de bătrân : „Pentru toate acestea, acum e prea târziu".

Era foarte bătrân, foarte singur şi foarte strein.

Fruntea osoasă se lipi de geamul foarte rece. Şi toate se împăcliră, prin geamul aburit.

Tresărì. La spate, Joseph, apăruse cu paşi de pâslă.

— *C'était un drôle d'oiseau !* rostì sluga, cu un surâs tot atât de bătrân şi de ostenit, ca al stăpânului.

— *Oui, Joseph ! C'est un drôle de type !*

Sluga îşi căută de lucru. Pe urmă, amintì ceia ce se temuse să nu fi fost cumva uitat :

— Trebuie să telegrafiem la Bucureşti să ne oprească locuri, la patul de dormit, pentru Paris. Mai avem numai trei zile până la plecare...

— Nu. Joseph! Pregăteşte valizele din astăseară. Plecăm mâine... Aerul acesta e prea tare, pentru nişte bătrâni ca noi şi pentru nişte streini ca noi.

CARTEA A DOUA

I

> *Căci totul este schimbător, şi acolo unde unul se scufundă, alţi zece se ridică.*

Boier Boldur Iloveanu nu s'a mai întors în primăvara următoare, nici în cealaltă, nici în al treilea an.

Lipsa nu i-a fost de nimeni simţită. D. administrator Ilie Sacară a trimis socotelile în copii de pe registre scrise cu cerneală neagră şi roşie, până la Paris, *Avenue Kléber No. 87* şi totul a rămas cum a mai fost.

Despre venirea şi plecarea stăpânului, nu ştiau de altfel decât slugile, când începeau să răsune poruncile domnului Iliuţă. Cu o săptămână înainte, ferestrele se trânteau în lături, bubuiau jărdiile scuturând scoarţe, îngenunchiau slujnicile să frece podeaua cu ceară. Două-trei săptămâni pe urmă, cât *conaşul* se afla în cămările de sus singur ca huhurezul, toţi ascuţeau urechea şi iuţeau mâna, să meargă treaba strună. Apoi, o săptămână după plecare, scoarţele treceau din nou pe sub vergi; strânse sul şi presărate cu naftalină, mergeau să se odihnească până la celălalt an. Ferestrele se ferecau astupate cu hârtie albastră şi curtea se scufunda în tăcerea din totdeauna, sub paza celor patru lei de bronz coclit, cu gurile căscate de urît.

Toată lumea şi încordarea se strămutau la locul lor, la cealaltă curte, a domnului Iliuţă Săcară, din stânga intrării, unde scria pe-o uşă : *„Canţelcria administraţiunei“* — şi de unde din nou purcedeau sudălmi şi răcnete, ameninţări şi cumplite semne de mânie.

Mai aflau despre acestea, şi oamenii curţii, aciuaţi în sălaşurile din preajma zidului. Ţigani, feciori şi nepoţi de foşti robi, sloboziţi pe vremea voevodului Cuza. Argaţi îmbătrâniţi şi fără putere, care au căpătat milostivirea unei vetre pentru un bordeiu. Vechili şi feciori boiereşti, cu gospodării mai arătoase. Meşterii de toate soiurile' dulgheri, feciori, potcovari şi butnari.

Erau, unele mai umile, altele mai fruntoase, două duzini de acoperişuri strânse în jurul curţii, ca puii în jurul cloştei. Peste aceste suflete, cu multe ploduri şi slujind poruncei boiereşti din tată în fiu, domnul administrator Ilie Sacară, avea drept de viaţă şi de asuprire. El era stăpânul dintâi şi cel apropiat. Boierul, însemna o făptură superioară şi inaccesibilă, până la care nu putea ajunge cuvânt şi nici nu cutezau să se ridice ochi.

Satul dela jumătatea văii, o ştia mai puţin aceasta. Fuseseră oameni cuprinşi, răzăşi cu zapise vechi; pierduseră cei mai mulţi bunăstarea, se judecau şi se încolţeau între dânşii, dar faţă de slugile şi de treburile curţii, arătau o totală nepăsare. Muncile câmpului, se făceau în deobşte, cu lucrători aduşi de aiurea.

— Aista-i un sat de calici şi fudui cum n'am

văzut de zilele mele ! se văeta domnu Iliuţă Sacară. N'am eu vreme de pierdut şi mi-i capul la altele, altfel mi-ţi-i-aş freca eu pe mârlani, să le meargă untul.

Domnul administrator Iliuţă Sacară, nu găsea timp de pierdut, fiindcă îl mai aştepta a treia fată de măritat şi deocamdată capul îi era la unicul fecior, intrat în ucenicia meseriei părinteşti. Se hotărîse să facă om din el şi într'o privinţă, isbutise peste aşteptări. Nicachi Sacară, după o şcoală de agricultură neisprăvită, renunţase la teoria plugăriei şi se întorsese să înveţe practica, lângă d. Iliuţă, aşa cum puiul de uliu îşi deprinde meşteşugul lui lângă uliu. La experienţa părintească el mai adăoga idei proaspete şi îndrăsneţe, cum se cuvine unei vrednice tinereţi... Printre altele, era îndemnul de fiecare zi, repetat cu încăpăţânare domnului Ilie Sacară, să pună mâna pe-o sfoară de pământ, dintr'un hotar răsleţ al moşiei.

Erau numai douăzeci de hectare, dar pentru un început însemnau destul.

— O cumperi pe numele meu, tătuţă. Boierul are să primească ş'un preţ de nimica, fiindcă n'are habar de unde şi cum îi vin banii...

— Lasă-mă, cu ambiţurile tale, Nicachi, se lepăda domnul Iliuţă de ispită. N'avem ce ne trebuie ? Nu mi-s asigurate bătrâneţele aici, şi după mine, n'ai să treci tu la rând ?... Această slujbă, mă băiete, face mai mult decât o moşie, unde poţi să pierzi, să te încurci şi să ajungi la pagubă şi la necaz...

Nicachi. râdea cu milă, în musteciora spilcuită :

— Cum asta ; poţi să te încurci ? Aş vrea să văd şi eu, cum poţi să te încurci şi să pierzi ? Slavă Domnului, vitele nu te costă parale... Sunt pe moşia asta, destule... Sămânţa ? Alegi fruntea. Cine te întreabă ? Cine poate să se amestece şi să întrebe, cu ce ai plătit munca şi dintr'aicui bani?... Aceasta aş vrea şi eu să o văd... Dacă însă mâine boier Iloveanu vinde moşia ?.. Dacă moare şi ajunge Piscul, pe cine ştie ce mâini ?.. Vine un venetic, ne scoate din casă şi din treburi : nu mai am nevoie de dumneavoastră, vă mulţumesc şi drum bun! Călătorie sprincenată! Unde mergem atunci? Cu ce ne-am ales? Aşa am pus aici, piciorul, şi nu ne mai poate scoate nici dracul ! Pe urmă, s'alege. La un petec de pământ se poate lipì altul. Chiag să fie, că oi fătătoare avem.

— Lasă-mă, Nicachi, cu ambiţurile tale, că bine ţi-a spus Lizuca anţărţ, cum că ai nişte planuri de *Napaleon*...

Domnul Iliuţă alunga demonul ispitei, cu mâna lui deprinsă să învârtă vrăjmaş gârbaciul. Dar rămânea pe gânduri şi se răsucea noaptea în aşternut înainte s'adoarmă.

Nicachi, îl privea cu braţele încrucişate pe piept, ca un adevărat *Napaleon*, deşi înfăţişarea nu aducea de fel cu învingătorul dela Arcole, Austerlitz, Jena, Eylan, Friedland, Eckmühl şi Wagram...

Mai întâi purta mustecioară răsucită 'n sfârc, ceeace Napoleon Bonaparte, rădea din fragedă juneţe. Pe urmă, avea un ochiu care privea puţin în lături, lăcrimos şi mai mic decât celălalt, ceeace nu s'a putut observa pe niciun portret

al Impăratului. Şi însfârşit, obrazul palid-verzui, se afla punctat de mici bubuliţe roşii, pe care dintr'un obiceiu urît le strivea între degete, când nu avea altceva de făcut sau era mânios, apucătură dovedind lipsa stăpânirii de sine pe care Napoleon n'a arătat-o, nici în ziua catastrofei dela Waterloo...

Dar înfăţişarea omului e una şi planurile lui ambiţioase, sunt altceva. Nicachi nu pierdea nici un prilej, să se întoarcă la ele şi să amintească domnului Iliuţă Sacară, că la vremuri noui e nevoie de hotărîri potrivite grabei şi ameninţărilor care plutesc în văzduh.

Domnul Iliuţă începuse să-şi piardă somnul şi să recunoască în sinea sa, că e un administrator de modă veche, mulţumit să ronţăe din traista cu grăunţe a stăpânului, când poate semnele vremurilor povăţuesc că e mai cuminte să-ţi faci rost de traista ta, oricât de mică şi cu puţine grăunţe pe fund.

Satul de mârlani, calici şi fudui, îşi vedea de necazurile lui în vremea aceasta, fără să poarte prea multă grijă întâmplărilor dela curtea din deal.

Un timp, cum aflase ştire Petruţă, în mijlocul unor trecute sărbători ale Invierii, a suflat un vânt de iscodire şi de interes, pentru săpăturile lui Zaharia Duhu. Se svonise despre o oarecare brăţară de aur, găsită prin paraginile cetăţuiei şi o lună ori două, n'a mai fost vorba decât despre comori îngropate, iarba fierului, legământul comorilor, vâlva aurului şi alte minunăţii văzute ori de alţii povestite. Câţiva, mai aţâţaţi de asemenea noroace şi cu mai multă încredere în steaua lor, au pornit şi ei cu hârleţe şi târnăcoape, să scurme pământul, într'o parte şi alta. Pe urmă s'au ruşinat de neisbândă şi s'au întors la treburi mai amare şi mai cuminţi.

Zaharia Duhu şi-a văzut în pace, de ceeace ştia el şi căuta el. Deocamdată s'a fost dovedit, că norocul nu-l vitregeşte cu totul. N'a trecut o lună, decând începuse să se neliniştească de dragostea şi consideraţia prea mare pe care i-o arătase domnul prefect Emil Sava, cerându-l numai decât primar al comunei şi „element valoros al partidului“, şi întâmplarea a făcut măcar pentru o vreme, ca d. Emil Sava să renunţe la aceste proiecte. Guvernul s'a schimbat ; prefectul cel nou avea altă tactică electorală ; fostul prefect, alte griji.

Trei ani, Zaharia cu ajutorul lui Oarţă, a desfundat alte lespezi de piatră şi a desgropat alte oale şi alt fierăt ruginit, fără nici o supărare din partea nimănui, în afară de glasul tot mai oţărît al mătuşei Ruxanda. Săpăturile nu mai scoteau la iveală nimic nou. Intărea numai cunoştinţele vechi. Profesorul Alexandru Opriş, petrecuse în fiecare vară o lună la faţa locului, cu aparatul fotografic şi blocul de schiţe. Mai întocmise un volum, cu a doua parte a cercetărilor şi de fiecare dată, plecase cu o ladă de lemn, ticsită cu scule şi rămăşiţe de ceramică, pentru muzăul din Bucureşti. Pe urmă, vestise că alte prepusuri îl chemau în altă parte.

— Imi pare că nici tu nu poţi fi de altă părere cu mine, frate Zaharia. Geţii noştrii nu se vor fi îngrămădit cu toţii aici. Am semne, că voiu afla lucruri interesante în Dobrogea şi pe malul

Dunării, în Ialomiţa şi Vlaşca... Ar fi, desigur, mai important pentru teoria mea, să fac dovada aşezărilor din Basarabia... Dar chiar dacă aş căpăta o autorizaţie dela guvernul rusesc, risc să fiu denunţat a doua zi drept cine ştie ce agitator irident sau conspirator terorist... N'am poftă să fac cunoştinţă cu ocnele din Siberia sau cu Petru Powlosck. Rămânem deci în ţară, la cercetările noastre.

— Adică aici, stăruì Zaharia.

Alexandru Opriş, dădu din cap, zâmbind de vrăjmăşia prietenului, pentru săpăturile de aiurea, pe care le socotea o uzurpare a drepturilor câştigate de Piscul Voevodesei.

— Aici, frate Zaharia ! Aici, şi mai cu seamă în alte părţi, despre care, ţi-am pomenit. Aiurea nu am pe nimeni să mă înlocuiască. Aici eşti tu... De altfel, pentru moment, rezultatele nu-mi spun nimic nou. Stăm pe loc. In afară de o descoperire excepţională, nu ştiu ce-aş mai adăoga la materialul nostru... Sunt exemplare care se repetă... Chiar mă gândesc că zelul tău e exagerat, şi prieteneşte ţi-o spun, îmi pare că te-am făcut în ultima vreme, să-ţi părăseşti interesele tale... După ochii cu care mă priveşte mama Ruxanda, înţeleg că sunt socotit un fel de geniu al răului şi un demon al perdiţiei... Te rog să faci aşa, ca mama Ruxanda să nu aibă dece mă vrăjmăşì şi să revină la sentimente mai bune.

Alexandru Opriş, surâdea. Zaharia Duhu, privea mâhnit în pământ. Uşurinţa cu care prietenul se lepăda de cercetările de aci, ca de-un fruct stors şi de-acum fără mustirea sucului, ca să alerge aiurea; acest fel glumeţ de a lua lucrurile, i se părea o vinovată trădare și o ingratitudine.

— Vasăzică, să mă întorc la plug și boi ? rosti cu amărăciune.

— Viața o cere și aceasta, frate Zaharia. N'am înțeles, să părăsim cu totul, niște locuri și cercetări care ne-au fost prielnice... Dar să le lăsăm deocamdată mai domol. Cum spun, aceasta până când vom avea cuvânt să credem că am dat iarăși peste urme noui...

— Eu am să le găsesc, făgădui Zaharia Duhu, cu tărie. Nu mă îndoesc de aceasta, cum nu mă îndoesc de lumina soarelui de acum și de cea de mâine dimineață.

— Știu... Comoara ! începu să râdă profesorul. Faimoasa comoară a Regelui Dromichet...

— Da. Faimoasa comoară a Regelui Dromichet ! O știu aici. E pe undeva pe aproape. O simt. Și trebuie să o găsesc, eu, și nu altcineva...

In ochii albaștri-apoși ai răzășului, se aprinse lucirea arzătoare, în care vedea el uneori ceva pârelnic și nevăzut de alți ochi, dincolo de lucruri și de timp.

Profesorul nu-și putu despărți privirea de această privire.

— Curios, spuse într'un târziu, cu acelaș glas, ca Boldur Iloveanu într'o zi de primăvară, sus, în încăperile singuratice dela curte. Curios, Zaharia frate, când te ascult și-ți citesc în ochi, încep să mă îndoesc de siguranțele mele... Este ceva care-mi clatină, tot ce-am clădit eu, aci, în cuget, solid și precis.

Zaharia Duhu, prinse viață din vorbele prietenului. Vorbi și el, mustrându-și șăgalnic, tovarășul stricat de scepticismul cărturăresc :

— Este ceva, Alexandre, într'adevăr. O deosebire. Eu cred până la sfârșit. Tu numai până unde-ți dau voie cărțile ; adică un hotar mărginit, tras tot de o minte omenească mărginită.

— Acesta se numește misticism... romantism...

— Nu știu cum le numiți voi și nici nu vreau să știu... Eu o numesc, cum au numit-o părinții părinților mei : credință. Și cu această credință, au făcut minuni, cum recunosc și cărțile tale...

— Ale mele și ale tale, rectifică profesorul.

— Ale tale și ale mele, poftim ! Nu vreau să spun că nu m'au schimbat și pe mine aceste cărți. Că nu mi-au schimbat viața și că nu miau tras o perdea de pe ochi, să văd și altceva decât traiul de vită la care eram condamnat și la care mă simțeam resignat. M'au schimbat. Le sunt recunoscător. Dar mă nemulțumesc. Le lipsește ceva. Desfac viața, cum ar desghiocă o coajă uscată și moartă. Ii numără straturile din coajă, le botează, le măsoară, le cântăresc ; le pun toate acestea înaintea ochilor să le cunoști de-a fira'n păr... Dar peste viața, care a fost când fructul nu era uscat și mort, trec cu ușurință, ca și cum taina cea mare, minunea cea mare, nu s'ar fi aflat acolo... Mă miră, că tu, mai ales tu, nu vrei să-mi recunoști aceasta... Tu, dela care am învățat să înțeleg vieții alt rost... Erai oare mai tânăr, acum cinci-șase ani, când ai vorbit în cerdacul acesta ?... Da, numai în această deosebire, poate să fie o explicare. Erai mai tânăr și atunci credeai și tu, mai însetat... Eu stăteam, uite acolo, unde stai tu... Stăteam și tăceam. Tăceam şi ascultam... Mi se desfăcea o lumină pe care n'am cunoscut-o şi-mi era ruşine să vă mărturisesc aceasta. Adică să-ţi mărturisesc ţie, fiindcă pentru tovarăşul tău de atunci, aşa zis, prietenul nostru Dinu Grinţescu, n'am simţit decât o evlavie trecătoare, care acum s'a schimbat în neplăcere şi un fel de sîială. Pentru cele ce spuneai tu însă, în trei seri cât ai stat aci, simţeam evlavie; iar tot ce-ai vorbit, tu, a lăsat urmă, aici ! (arătă, tâmpla) şi aici ! (arătă inima). Am scos din raft cărţile vechi, am căutat învăţătură în altele noui. In cinci ani, am pus la loc, ceia ce-mi lipsise vieţii mele în treizeci. Şi acuma tu stai în locul meu de atunci şi mă asculţi şi te văd zâmbind, cu un râs, care nu este al tău... Este, al aşa zis prietenului nostru Dinu Grinţescu... La el l-am văzut numai, şi la oameni ca el şi ca domnul avocat Emil Sava...

— Frate Zaharia ! spuse Alexandru Opriş ridicându-se de pe scaun şi venind să-i pună mâinele, împăciuitor pe umeri; frate Zaharia, domnul avocat Emil Sava, ştie ce face... Mi s'a părut un mare cunoscător de oameni şi un elector şiret ca un vulpoi. Şi acum mă conving mai mult, cât de buni ochi a avut. Ştii tu, ce-ai însemna pentru partidul domnului avocat Sava?.. Un răzăş cu haină răzăşească, vorbind cum vorbeşti tu şi ştiind cele ce ştii tu ? Aceasta ar ridica o sală de întrunire publică, în picioare, să te ducă în cârcă şi să te aleagă nu numai primar, ci deputat, deputat pe viaţă...

— Dacă mă socoţi bun pentru o menajărie ca a domnului avocat Emil Sava, atunci pot să-ţi

spun că-mi arăţi o prea frumoasă dovadă de prietenie, se supără Zaharia.

— Nu te socot aşa ceva, dovadă că nu te-am îndemnat să-i dai ascultare şi că m'am bucurat când am văzut, cum l-ai retezat scurt. Dar te văd cu ochii lui şi spun ceia ce-ar spune el... A! Iată şi viitorul nostru mare arheolog ! Bună dimineaţa, domnule Petru V. Tudose, premiant I al Liceului Sf. Sava şi viitor membru al Academiei române !

— Bună dimineaţa, domnule Profesor. Bună dimineaţa, nene Zaharia.

— Nene ? Te-ai muntenizat rău ! se ridică Zaharia.

Petruţă dădu mâna grav şi se aşeză pe marginea cerdacului, potrivindu-şi dunga pantalonului, cu o seriozitate într'adevăr, de viitor academician în germene.

In uniforma neagră, periat, pieptănat, cu unghiile fără doliul de odinioară, nu mai păstră nimic din înfăţişarea *ghiavolului* desculţ şi neadormit, care făcea zile fripte mătuşei Ruxanda. De altfel, chiar mătuşa Ruxanda îl luase în simpatie, uitând vechiul răsboiu, de când mai ales înţelesese că un bursier, face şcoala scutit de cheltuială şi poate chiar cu vremea, să trăiască toată viaţa pe socoteala statului : bursier, funcţionar, pensionar...

— Ei domnule, Petruţă, aţi fost în pădure ? întrebă glumeţ, Alexandru Opriş. V'aţi revăzut cuiburile de păsări ? V'aţi regăsit amicele dumneavoastră, veveriţele ?

— N'am fost în pădure, domnule Profesor. Am stat în livadă şi am citit.

— Acest omuleţ, are să-l întreacă pe Momsen! declară Alexandru Opriş.

Petruţă, protestă, fără sfiiciune :

— Nu vreau să-l întrec pe nimeni, domnule Profesor ! La şcoală învăţ, fiindcă trebuie să învăţ. Iar aicea, în vacanţie, citesc, fiindcă îmi face plăcere...

— Măi-măi ! se minună profesorul. Ce stil aforistic ! Dragă domnule Petruţă, mă aşteptam ca îndată ce aţi ajuns aci, să daţi fuga la vechii dumneavoastră camarazi de hoinăreală şi de năzdrăvănii. Era, dacă-mi amintesc bine, un adevărat trib, Bârliba, cu care vă aflaţi în foarte amicale relaţii şi pot spune, într'o adevărată alianţă... I-aţi trădat ? Aţi rupt relaţiile ?

Petruţă nu răspunse cu zâmbet, la surâsul lui Alexandru Opriş. Vorbi :

— Fraţii Bârliba, au alte treburi. Unul s'a tocmit argat la domnul învăţător. Altul lucrează la praşilă cu ziua. Celălalt încă n'a terminat şcoala primară. E al treelea an, repetent şi l-a trimis mama lui la oi, la munte. De altminteri nici n'am ce să vorbesc cu dânşii, chiar dacă n'ar fi plecaţi la aceste ocupaţii.

Se vedea bine, că Petruţă V. Tudose, premiant I, în clasa III a liceului Sf. Sava, bursier şi viitor academician, enumăra cu oarecare satisfacţie, condiţiile inferioare, ale foştilor săi tovarăşi de hoinăreală şi de isprăvi. Păşise în altă lume, precum dorise, şi n'avea pentru ce să privească înapoi.

Zaharia Duhu, simţi zădărându-l o nemulţumire, ca sborul unei viespi care-i dă târcoale.

II

Comorile sunt pentru toată lumea.

Sunt întâmplări cu pricinile ascunse ochiului şi înţelegerii omeneşti. Par căzute din senin, fără nici o pregătire şi par a decurge împotriva fireştilor rânduieli.

Poate rostul e undeva mai adânc şi mai departe. Acestea sunt însă întrebări, bune numai pentru cei care trăesc să despartă firul de păr în patru.

In Piscul Voevodesei, nu se afla un asemenea om. Chiar Zaharia Duhu, cu toată patima pentru iscoadele cărţilor şi cu tot deadreptul amestec în aceste întâmplări, nu le găsea explicare.

Mai întâi, de prin mijlocul lui Iulie până târziu în toamnă, când ploile s'au amestecat cu spic de zăpadă, toate săpăturile lui au răscolit pământul îndeşert. Nu mai apărea sub hârleţ şi casma un singur hârb de ulcică ; nu mai sună un singur capăt de fier. S'ar fi spus că toate s'au tras afund, supte de tăriile adâncului.

Oarţă mormăia în limba lui urîtă, cu semne de mare mânie, muncindu-se să dovedească stăpânului că aici şi-a amestecat coada un drac şi că are să-i reteze el coada cu lopata, dacă pune odată laba păroasă pe dânsul.

Zaharia se hotărî până în primăvară să schimbe două petece de pământ, pe altele, de dincoace de pârâu, unde sub prunduri, apa scoase cândva din nisip lespezi cioplite rotund, de boltă.

Până atunci, se întorcea în fiecare asfinţit cu mâna goală, urmat la un pas îndărăt ca de-o umbră scurtată şi strâmbă, de nevolnicul cu uneltele nefolositoare pe umăr.

Şi tocmai în vremea aceasta, fără nici o pricină, oamenii din Piscul Voevodesei, începură să arate din nou, un foarte aprins interes pentru întâmplările cu comori.

Inceputul l-a făcut Timofte Gâţulea, baciul, aducând veste că trei nopţi în şir, a văzut cu ochii lui o flacăre verde jucând pe dealul Călimanului, până la cântatul cocoşilor. Dulăii o mirosiseră şi ei, lătrând şi asmuţându-se toată vremea într'acolo. Până la cântatul din miezul nopţii, când văpaia se stingea şi câinii se întorceau astâmpăraţi la culcuşurile lor.

Timofti Gâţulea era un moşneag scund şi sfătos, tare cum e criţa şi de foarte multe lucruri ştiutor. In tinereţe, la vârsta oştirii, a fost fugar prin pribege locuri, unde a aflat şi a cunoscut altfel de lume. Unii au cuvânt a crede — şi nici el nu se apără — că n'ar fi fost străin şi de-o oarecare ceată vestită pe vremuri, care a tâlhărit departe, în ţara ungurească, luând sânge dela chimirul negustorilor de mascuri şi vamă de drumul mare, la grofi cu peniţă de sitar la pălăria verde.

Aşa dară, a cam avut cum şi de unde să afle, de ce şi în ce chip, se ascund anumite comori.

Acum, s'a întors la viaţa tihnită, de slujbă credincioasă şi de cuminţire. Işi vede în singurătăţile înalte de treburile şi de turma lui, între berbeci, mioare şi dulăi, înfăţişând gospodarilor în fiecare toamnă, socoteală dreaptă şi bună. Coboară din munte, arare până dă frigul, ca să-şi primească din când în când, provizia de mahorcă şi de rachiu.

Intr'o asemenea zi de Duminecă, a povestit el la crâşma lui Leiba Ţudic, arătarea de pe dealul Călimanului.

— Mă tem oameni buni, că taman acolo-i comoara pe care o tot caută alde Zaharia lui Antohie. Am trecut decudimineaţă pe la dânsul, să-i dau ştire precum că partea lui de turmă i-a crescut şi-i mândră, care pot să spun că n'am mai apucat de doisprezece ani. Pe urmă, minte la mine ! am strecurat cuvânt la văduva lui Antohie, despre semnul din Căliman... Jupâne Ţudic, ia mai fă vânt încoace un şip de rachiu, fiindcă am nevoie a prinde curaj, ca să povestesc oamenilor istora, ce mi-au auzit urechile şi era să-mi pată *chelea,* dela calul dracului...

Domnul Leiba Ţudic, a pitrocit altă jumătate de rachiu în sticla verzuie şi cu mare indiferenţă, a înlocuit măsura deşartă, retrăgându-se apoi după tejghea şi scriind o linie cu creta.

Nepăsarea era însă prefăcută, iar urechea ascuţită. Cele ce auzise el din gura lui Timofti Gâţulea, de câte ori cobora ciobanul din munte, era destul să-i turbure somnul cu vise cumplite, trei nopţi.

Baciul, a turnat cum se cuvine, întâi ascultătorilor, pe urmă şi-a umplut şi paharul lui. L-a ridicat să ciocnească la dreapta şi la stânga, apoi l-a repezit de duşcă, stropşindu-şi glasul după înghiţitură şi scuturându-şi pletele sleite cu unt de oaie, cu o mare mulţumire şi semne de aprobare spre tejgheaua lui domnu Ţudic, fiindcă rachiul era tare şi fain. Cu mâneca cămăşii spălată în zer şi duhnind de-o poştă a stână şi-a netezit ţepii mustăţilor, s'a rezemat cu spatele în perete şi a început să râdă cu amarnică înveselire, de ce-avea el să povestească despre întâmplarea cu văduva lui Antohie.

Câte-o lună, alteori mai mult, n'avea cu cine schimba cuvânt, în pustietăţile lui de sus. Câinii, berbecii şi două ajutoare; doi băeţandri, abia înţărcaţi. Cine să-l asculte ? Acuma se deşertà pe o lună; de aceia povestirea lui era lungă şi pe drum ocolit.

— Ce să vă spun, oameni buni ? Că am fost umblat şi păţit, o ştie şi domnu Ţudic, după cum văd că se uită la mine şi nu mă scapă o ţâră din ochi, ca ochiul lui Dumnezeu de pe biserica lui, din târg. Asta mi-a folosit ; umblatu şi păţitu, că acuma pot zice că nu mă tem de nime pe lume. Au fost să pună mâna pe mine şi jandari împărăteşti în tinereţele mele nebune şi m'am incontrat cu dânşii şi am tras cu puşca şi au tras şi dânşii cu puşca şi am scăpat teafăr şi neatins ca oul. Pe urmă a venit vremea să am deaface cu altfel de *hiare*. Dă lupul în deal şi-l dobor cu ghioaga. Mai dă altul şi-l răpun cu junghiul. Acuma, cred că s'a dus vestea între dânşii, în vorba lor lupească, de mă lasă în pace de un timp de vreme. Am avut în iast primăvară şi altfel de oaspeţi. Să v'o spun şi asta, numai aşa ca să-i fac plăcere lui domnu Ţudic. Este, domnule Ţudic ?

Domnul Leiba Ţudic, deschise şi închise săltarul de lemn, măcar că nu avea nimic de pus sau de scos. Işi trase unghiile prin barba rară şi se tânguì :

— Plăcerea pe care mi-o faci dumneata, bade Timofte, când începi cu istorii numai cu morţi şi cu prădăciuni, aşa plăcere nu doresc eu nici la duşmanii mei...

Baciul întinse opincile mari cât doi bursuci sub masă şi mugì un râset gros, lăsându-se pe spate.

— De data asta am să-ţi fac pe poftă, domnu Ţudic şi n'am să spun o istorie grozăvită, din cele care le ştiu, am văzut, şi poate am făcut. N'am să spun, fiindcă nu vreau să te supăr. Mie îmi place să rămânem prietini. Fiindcă dau omului ce-i al omului. Ca rachiul dumitale, n'am mai băut eu aşa ceva, decât în ţara ungurului, de-i zicea trăscău, spre deosibire de altul mai slăbuţ, de-i zicea palinkă. Şi-l beam pre dânsul, îmbucând ia aşa nişte hartane de slană crudă, tăvălită prin sare şi prin paprică, de-i zicea slanei aceleia clisă. Rachiul dumitale îmi aduce aminte de vremuri trecute de tinereţe... Eu am nevoie de dumneata, ca să mi-l vinzi, chiar dacă mi-l scri la condica dumitale şi nu-l plătesc acuma. Dumneata ai nevoie de mine, să-l cumpăr şi să-l cinstesc cu oamenii de omenie. Aşa dară, numai că trebuie să rămânem prietini. De ce te-aş supăra şi de ce te-aş mâhni ? O mână are nevoie de cealaltă şi-amândouă au nevoie de cap, iară capul are nevoie de-oleacă de fierbinţeală de rachiu, ca să-l mai primenească şi să-l înveselească... Precum vei vedea, am să istorisesc creştinilor istoria, o întâmplare fără nici un mort. Şi o întâmplare fără nici o prădăciune, chiar dacă a vrut ea să fie cu prădăciune... Cum vă spun, oameni buni, în iast primăvară, cam la două-trei zile după sfintele Paşti, mă pomenesc eu într'o sară, cu nişte prăpădiţi ca vai de capul lor, morţi de foame şi rupţi în genunchi, de-ţi era mai mare milă. Cică erau în legea lor fugari dela oaste, care-au purces voiniceşte să ia calea codrului... Mai mare râsul şi jalea de aşa voinicie ! Acum, cine i-a trimis la mine, cu gând de prădăciune, să mă puşte şi să mă taie...

— Vezi bade Timofti ?... gemu a mustrare, domnu Ţudic. Ai spus că nu-i o istorie cu prădăciune...

— Lasă, jupân Ţudic, că ceiace spun eu acuma n'a fost prădăciune. Că a vrut să fie, asta-i altceva. Zic : cine i-a trimis la mine pe gherghetegii şi becisnicii aceia, cu gând de prădăciune, numai Domnul de sus să ştie ! Numai c'o vrut să-şi bată joc de dânşii... Băiţandrii mei, erau într'acoace în vale. Mă culcasem cu tohoarca 'n cap şi ajunsesem la al doilea somn. Numai ce mă trezesc eu buimac, într'o harmalaie de câni de-am crezut că s'o aprins stâna. Puşcă ei în câni, dau busna şi răcnesc : Bani, moşnege ! Bani şi mâncare ! Şi-mi pun chipurile ţăvilor puştii în *chept,* să nu suflu şi să mă supun... Apoi cu mine nu merge aşa, puilor ! mă supăr eu. Cine v'a învăţat că aşa se hoţeşte, prost v'o învăţat. Şi numai ce mi-se face negru înaintea ochilor de mânie, şi numai ce înşfac eu amândouă ţăvile cu amândouă mâinele şi le svârl cât colo ; şi numai ce mi-ţi-i învârte taica de piept de-i ciocnesc cap în cap ca ouăle de Paşti şi pe urmă numai ce ţi-i culc eu frumos la pământ şi se aşterne tata, să le burduşească o mamă de bătaie, de-au pomenit şi ţâţa care-au supt-o dela maica lor... După pedeapsă, vine judecata. Că aşa e rânduiala treburilor aistora. Intâi pedeapsa, pe urmă judecata. Ii ridic şi-i pun pe laiţă. Stăteau alături, ca doi gemeni prăpădiţi şi culeşi de pe drumuri. Ii muştruluesc : Dacă v'o plăcut mai poftiţi şi altădată, ca să vă înveţe tata cum se capătă bani şi mâncare. Şi le spun una şi le spun alta, până ce mă prinde mila, cât i-am văzut de păcătoşi. Le-am dat de mâncare. Le-am pus în traiste nu un caş şi-o urdă. Le-am mai dat şi un şip de rachiu, de aista, de-a lui jupân Ţudic, fain şi cumplit, să 'nvie morţii. Le-am dat şi un cinci franci de parale, şi le-am făcut vânt : Hai, plecaţi ! Căutaţi-vă altă slujbă, că nu sunteţi făcuţi pentru treaba asta, mieluşeii moşului !

— Şi mă rog dumitale, bade Timofti ! se mişcă de după tejghea, domnul Leiba Ţudic. De ce n'ai trimis dumneata îndată răspuns la domnu şef de post ? De ce nu i-ai legat să meargă la ocnă, dacă erau aşa nişte ticăloşi care fură şi pradă şi poate au făcut moarte de om ?...

— N'au făcut, domnu Ţudic ! vorbi cu dispreţ baciul. Nu erau ei, de aceia în stare să facă moarte de om.

— Chiar dacă nu fac moarte de om, stăruì domnul Ţudic. Vin, sparg, lovesc, pradă... Pot să mă pomenesc şi eu într'o noapte, Doamne fereşte, că vin să mă schingiuiască şi să mă bage 'n spital.

— N'avea nici de asta grijă, domnu Ţudic ! îl asigură, Timofti Gâţulea. Ce să fure dela dumneata ? Ştie tot satu că ai mai mulţi copchii în odaia dumitale din fund, decât sutare la tejghea. Şi pe urmă mai cunoaşte lumea că dacă s'ar apropia cineva cu gând rău, începe madama Sara să ţipe şi să se căineze, de s'aude peste nouă văi şi nouă dealuri... Altfel, poate mai ştii? M'ar fi bătut şi pe mine gândul să-mi amintesc de cele tinereţe şi să fac aşa o probă, într'o noapte fără lună...

— Bade Timofte, asta nu-i glumă pentru un om la vârsta dumitale... se trase speriat la adăpost, domnu Ţudic. Dumneata glumeşti. Altu ascultă şi se duce acasă şi poate că o gândeşte... Uită că este lege, uită că este pedeapsă...

— Domnu Ţudic, legea codrului e alta decât aceia pe care o cunoşti dumneata. Când vei avea odată timp, să mă chemi şi-am să ţi-o spun şi-are să-ţi facă plăcere...

— Cunosc eu plăcere de-a dumitale ! suspină domnul Ţudic. Mai bine ai spune cum s'o întâmplat cu cucoana Ruxanda, că aceia-i istorie fără primejdie...

— Crezi, dumneata ? îşi aduse aminte, baciul de unde pornise. Taman asta voiam să arăt oamenilor aistora. Nu mă tem de lup. Nu mă tem de jandarm. Nu mă tem de hoţ. Am ac pentru toate cojoacele ! Dară de gura muierii, când e vorba, mai ales de una ca a vădanei lui Antohie, pot spune că mă apucă groaza, cum te apucă pe dumneata când auzi de prădăciune şi de moarte de om.

Se întoarse spre tovarăşi, turnă, ciocanì şi cinstì. Pe urmă, istorisì :

— Precum v'am spus, strecor eu azi dimineaţă, vădanei Ruxanda, ştire despre semnele de pe Căliman. Zic : asta trebuie s'o cunoască numai decât şi Zaharie, că poate să-i fie de folos !... Alei, Doamne, păcatul de mine, cine mi-a pus vorba asta pe limbă! Nici n'am sfârşit bine, şi numai văd că se ţânţăreşte muierea şi începe cu o gură şi se repede să-mi scoată ochii cu unghiile, cum sare gaia când te-ai *apropchiat* de cuibu ei. Hai ! răcneşte de s'au spăriat toate curcile şi-o început a leorbăi şi curcanul la mine. Hai ! Cu de astea-mi vii, haidău bătrân şi fără minte ? Altu, acuma cu comoara ! Nu-mi ajunge mie nebunu din casă, cu ţăcneala şi cu oalele lui ? Nu-i destul că-mi mânânc sufletu cu dânsul şi cu Oarţă al lui ?... Mai vii şi tu, cu comorile de pe deal, arză-te-ar focul lor şi cuptoarele iadului, după câte-ai păcătuit în faţa lui Dumnezeu şi a legilor ! Iţi trebuie şi ţie comoară ? Ai venit, să-l mai scoţi din mintea câtă i-a mai rămas ?... Ei stai, haidamace că-ţi arăt eu ţie comoară, ca să n'o poţi duce în spinare!..

Ciobanul se opri să râdă, fiindcă după atâtea pahare şi după ce trecuse primejdia, întâmplarea îi părea vrednică de înveselire.

— Şi ce-ai făcut ? întrebă unul din ascultători.

— Ce să fac ? Am fugit şi-am lăsat-o să răcnească până ce i-o osteni limba din gură. Am venit într'o fugă aici, la domnu Ţudic, să-mi dea oleacă de esenţă de coraj, din şipurile lui cu doftorii.

Aceasta a fost începutul nevinovat al întâmplărilor care-au turburat satul, mai bine de un an. Mai fuseseră alte semne mai temeinice altădată, şi toţi trecuseră cu uşurinţă peste ele. Nu mai departe, chiar după ce Petruţă Tudose a găsit brăţara de aur scoasă la iveală de şuvoaele ploii, svonul s'a potolit în scurtă vreme, iar cei care-au purces să scurme şi dânşii pământul la întâmplare, s'au astâmpărat ruşinaţi. Unii socoteau că într'adevăr, Zaharia Duhu, om cu carte şi pricepere, e plătit de profesorii dela Bucureşti cu bani buni, să le caute oale, cărămizi şi ruginături, pentru cărţile lor, cum adusese veste Pintilie, poştaşul, că a fost scris în gazete şi că a văzut cu ochii lui, chipul lui Zaharia, pozat, aşa cum se află numai chipurile de miniştri şi de răufăcători. Alţii se împăcaseră la urma urmei, şi cu gândul că Zaharia Duhu, căuta chiar o comoară. Dar nu una din vechi. Ci vreo comoară, ascunsă de Antohie cel sgârcit şi amarnic, despre care va fi lăsat vorbă cu limbă de moarte şi n'a avut vreme când să spună şi locul. Toate acestea trecuseră din gură în gură; mai erau rareori pomenite şi nu mai stârneau nici o mirare sau gând lacom de iscoadă.

Şi deodată, toţi au început să capete patimă pentru comori, ca şi cum s'ar fi aflat câte una pe aproape, pentru fiecare suflet din sat.

Semnele de pe Căliman nu s'au mai arătat. Nici nu le văzuse de altfel, decât baciul Timofte, care poate a minciunit lumea să-şi râdă de lesne crezători. Svonul a crescut şi fără aceasta. Toamna, pe vremea strânsului şi a plugurilor, au mers lucrurile mai domol. O vorbă aruncată, ici — o întâmplare adusă din auzite, de altul, dincolo. Odată însă cu cel dintâi îngheţ şi val de ninsoare, când iarna a început să se întărească şi să strângă gospodarii pe la casele lor — bărbaţii la domnul Ţudic ; flăcăii şi fetele, la

şezători şi priveghiuri — istoriile comorilor s'au înteţit şi au fost desmormântate toate cele aflate şi întâmplate, de când cel dintâi om a ascuns un talant în pământ şi alţii o sută au pornit să-l caute.

Moşnegii şi babele, n'au mai găsit tihnă, până ce n'au spus de-a fira'n păr, ce-au ştiut dânşii din părinţii părinţilor lor, despre toate avuţiile şi scumpeturile încredinţate pământului, pe vremea turcilor şi a tătarilor, şi mai pe urmă, în timpuri de răsmeriţe şi de vrajbă. Că fiecare creştin cu oleacă de stare, îşi ascundea bănetul la loc tăinuit, când dădeau păgânii în ţară, de asta nici nu mai încăpea îndoială. Boierii fugeau la Braşov, şi pe unde apucau, în ţara ungurească. Ceilalţi mai puţin înstăriţi, luau drumul codrului, aşteptând în peşteri şi bordeie să treacă urgia. Şi unii şi ceilalţi, vor fi purtat cu dânşii parte din odoare şi din agoniseală. Dar grosul rămânea aci, pus la fereală, în tainiţe şi în hrube ; ba într'un cazan îngropat la tulpină de păr, ba într'o zidire subpământeană, hrubă astupată cu capac de fier şi încuiată cu lacăt cât o oală de prasnic mare, toate astupate cu pământ şi cu brazde de iarbă să nu se cunoască locul.

Când se potolea mânia lui Dumnezeu, unii din cei porniţi în bejănie, se întorceau să-şi desgroape avutul ascuns şi începeau din nou viaţa de tihnă şi pace. Dar cei mai mulţi piereau pe meleagurile streine. Mai erau şi acei care-au fost ajunşi din urmă de vrăjmaş, pe drumuri, şi trecuţi prin sabie cu soaţele şi cu pruncii lor... Tainiţa acestora de bănărit, rămânea neştiută de nimeni. Iată aşa dar, un fel de comori. Se mai aflau şi comorile îngropate de Jidovi ; urieşii cei mari şi urîţi, care-au trăit înainte de a se isca pe pământ neamul omenesc din ziua de azi. Mai sunt şi comorile sgârciţilor hapsâni, care-au strâns banul cu zece noduri toată viaţa şi-au ascuns grămăjuia cu galbeni, în oală de lut, ca după moartea lor să nu se mai bucure nimeni de folosinţa aurului. Pe urmă, oricine mai are cunoştinţă despre zăcămintele de bani şi odoare, adunate şi puse la adăpost în văgăuni ascunse, de cetele de tâlhari şi haiduci, cu legământ între tovarăşi, să nu se atingă nimeni de ele, până ce nu s'or întoarce cu toţii la împărţeală. Iară ziua împărţelii n'a mai venit. Tăinuitorii şi-au pierdut viaţa în luptă cu poterile ori le-au fost putrezit ciolanele în ocnă. Banii juruiţi aşteaptă şi acum mână norocoasă, să-i scoată la lumina soarelui şi la bucuria oamenilor.

Că au mai rămas comori — şi încă multe, de tot soiul şi din toate vremurile — nici nu mai poate fi aşa dar, vorbă. Greul e cum să le dai de urmă. Iar după ce le-ai aflat, cum să le intri în stăpânire, fără să te pocească ori să te şoimărească vâlva lor.

In această privinţă, părerile erau împărţite.

Aşa bunăoară, baba Maranda Cuţui, mare meşteră în descântece de boală şi de deochi, vestită până în al şaptelea sat pentru făcutul de dragoste, de aducea ibovnicii pe horn, cu ulcica şi cu nueluşa ; baba aceasta, Maranda Cuţuianca, avea ştiinţele ei.

— Mai întâi, spunea dânsa, comoară fără pară nu-i. Joacă para deasupra, în noapte de Inviere, de Bobotează şi de Sânsăiene ; ieste comoară. Nu joacă ; de geaba mai prăpădeşti vremea şi munca. Apoi chiar de-o fi jucând flacăra, mai are şi ea cântecul ei. De-i gălbie, înseamnă că dedesubt se sbate aur ; de-i albă, argint ; de-i roşcată, aramă. Mai este şi flacără verde. Atunci ai dat peste norocul noroacelor. Inseamnă că ai să afli nestemate şi mărgăritare, smaragde şi alte odoare împărăteşti.

Baba Maranda scarmănă pene, repede-repede, cu unghii ascuţite şi aduse la vârf cumu-s căngile de ciocănitoare.

La claca dela notăreasă, se află câteva femei, câteva fete şi nişte băieţandri hai-hui, care nu fac nici o ispravă şi numai hârjonesc cele copile şi nu le lasă să-şi vadă de treabă.

Unul, se dă cu părerea, piţigăindu-se :

— Apoi atunci e lucru uşor, mătuşă Marandă. Ieşi colo, în noaptea de Bobotează pe deal, te uiţi de jur împrejur să vezi unde pâlpâie pară ; pe urmă, n'ai decât să porneşti cu hârleţul şi cu coşarca, după galbeni...

— Că uşor ţi-i a zice, măi băiete. Dacă socoţi tu că mergi la comoară ca la plăcinte, apoi amar te înşeli, ghindocul babei. Mai aşteaptă să-ţi crească de puf sub nas, şi-ai să înţelegi tu că toate lucrurile pe lume se petrec oleacă mai anevoie. Intreabă-l pe tătâne-tu şi ţi-o spune, dacă a văzut el cărându-se galbenii cu coşarca, aşa cum vă cară el ciocălăii cu schinarea, dela unu şi dela altu, să vă facă foc în bordeiul vostru.

Băiatul s'a ruşinat amarnic, fiindcă mai este timp până ce i-o răsări urmă de puf sub nas şi mai ales, fiindcă baba Maranda, i-a adus aminte de nevoile şi de sărăcia de-acasă. E abia un plod de vreo zece, unsprezece ani, Gheorghieş al lui Costache Tâlpăligă ; iar Costache Tâlpăligă, e unul dintre gospodarii cei mai săraci lipiţi pământului din sat. I-a tăcut glasul şi priveşte pe sub gene, la tovarăşa lui de joacă şi la vecina de gard, Sanda lui Alecu Toader Precup a Dăscăliţei, care cu tot numele lung cât o zi de post, e fetişoară abia de-o şchioapă, cu nasul cât un bumb. Dar ochioasă, nevoie mare. Sanda n'a râs laolaltă cu ceilalţi de spusele babei Maranda. Nici nu le-a auzit. Foarte gravă, scarmână cu mânuţele mici, mândră că a fost şi ea primită la asemenea ispravă importantă, alături cu fetele mai mari ca dânsa ; unele chiar ieşite la horă.

Lumina s'a micşorat de tot în gămălia galbenă, de alamă, a lămpii. E un miros greu de gaz, de pene şi de poiată, de încălţări şi de sudoare. In ceaunul de pe vatră, pocnesc grăunţele puse cu sare să facă cocoşei.

— Ia mai măreşte fitilul, tu cu coşarca de galbeni, că ne-o chiorît de tot gazorniţa asta! dă cuvânt baba Maranda. Şi pe urmă, după ce mi-ţi face încoace pacul ceala de tutun să răsucesc o ţigară, am să vă spun eu şi cumu-i treaba cu aflatul comorilor.

Baba Maranda Cuţuianca a aprins o ţigară groasă cât degetul, a pufăit şi a istorisit şi cum stă chestia, cu desgropatul comorilor.

Greşala cea mai mare, e când ai văzut flacăra, să te răpezi ca un zălud la ea. Atunci nu s'alege nimic. Până fugi, para se şterge fără urmă şi-ai pierdut-o pentru vecii vecilor. Legea comorilor — că au şi ele o lege — legea comorilor, spune să înfigi un cuţit în locul unde

te afli, când ai zărit para. Aşa, cum a intrat vârful cuţitului în pământ, ţii şi tu flacăra, să nu fugă. Pe urmă, mergi până acolo şi pui semn. Dacă para a fost înaltă de-o palmă, a doua zi ai să afli comoara, adâncă de-o palmă. Dacă-i de-un stat de om, înseamnă că locu-i afund de-un stat de om. A doua zi, apoi, când porneşti la săpat groapa, nu-i destul să pleci cu mâna goală, cu hârleţul şi cu târnăcop. Trebuie să-ţi mai iei şi o lumânare de Paşti, smirnă din cadelniţa popii şi-o căpăţână de usturoiu. Aprinzi lumânarea, te ungi cruciş, pe faţă cu usturoiu şi prinzi a săpà. Dar cu socoteală. Ferească Dumnezeu ; bunăoară, să laşi să cadă ţărâna înapoi în groapă, că atuncea orbeşti şi pentru orbeală din săpatul comorilor, nu s'o găsit încă leac pe lume. Tot aşa, ştiut este, că dacă ai astupat la loc, groapa de unde-ai scos comoară, n'ai parte de dânsa. Mori în drum, pân'acasă.

Acestea le spune legea comorilor, când ele sunt curate şi bune. Cât despre comorile legate cu jurământ greu şi păzite de-o vâlvă vicleană şi îndrăcită; apoi cu acelea, isprava e mult mai grea şi plină de primejdie. Poate să fie înlăuntru aur cât de gras, stamboale şi poloboace de galbeni ; poţi să cunoşti locul şi să-l descânţi fel şi chip, dar de dânsele tot nu te poţi apropia până ce n'ai sfărmat blestemul. Vâlva te şoimăreşte, sau te ucide, sau face să-ţi moară cineva scump de aproape. Te 'ntorci cu mâinile arse până la cot, ori îţi sai din minţi. Iară comoara, de ce te apropii cu sapa de dânsa, de ce se dă mai afund. De asemenea noroc poţi să te lepezi, precum şi alţii mai cuminţi, s'au lepădat, cât mai era vreme să nu-i ajungă păcatul...

La domnul Leiba Ţudic, între bărbaţi, la un pahar de vin sau un cinzec de rachiu, patima comorilor lua altă înfăţişare. Aici, era vorba de faptă, nu de vorbă. Se făceau legăminte pentru la primăvară. Ştiut era acum, că se află o comoară mare pe aproape despre care avea cunoştinţă din cele scrise în cărţi şi urice, feciorul lui Antohie. Numai că el nu luase calea cea bună. Cu un becisnic la minte cu Oarţă, n'avea să mai găsească el comoara nici până la a doua Inviere, oricât o fi fiind Zaharia Duhu de învăţat şi de om al lui Dumnezeu. La aşa ceva, trebuie tovarăş vrednic, să aibă şi el ochi de văzut şi minte de iscodit. Unde n'a isbândit Zaharia, poate să fie mai norocoşi alţii. Vorba e, ca tovărăşia să fie cinstită şi fără gând ascuns, pe parte dreaptă.

S'au făcut tovărăşii cinstite, fără gând ascuns şi pe parte dreaptă. S'au făcut şi pregătiri; s'au ochit şi locurile, la care Zaharia încă nu se gândise. S'a băut şi adalmaşul împărţelilor viitoare.

Domnul Leiba Ţudic, asculta cu ochii întredeschişi, dela tejghea, între şiragurile de covrigi şi şipurile de rachiu, străin de aceste frământări şi cu gândurile la cei şapte copii şi al optulea pe drum, pentru care nu i-ar ajunge să-i crească şi să-i vadă pe la casele lor, nici o adevărată comoară cum se pregăteau s'o afle gospodarii din Piscul Voevodesei.

Afară, viscolul zidise troene până la streşină şi împresurase satul cu întărituri de albă cetate. Pârtiile abia despicau calea îngustă dela

o poartă la alta. Sub tălpile opincilor şi călcâele cismelor, omătul scrâşnea de ger, iar câinii amuţiseră, ascunşi în cotloanele lor de unde nu-i mai scotea decât foamea. Fumurile se înălţau albastre şi potolite, într'o mare linişte vătuită.

Când iarăşi începea să fulgue, sub cuşmele albe, tot satul avea o înfăţişare bătrână, tihnită şi adormită, scufundată în amorţire, ca o aşezare de sălaşuri polare.

Arareori o sanie cu tălpi de lemn, lunecà oblu fără sgomot, trasă de bouleni domoli; scârţâia o poartă, sunà limpede un glas. Şi iarăşi punea, stăpânire tăcerea albă şi încremenită.

Iar sub această amăgitoare neclintire de făpturi care hibernează cu nasul înfundat în bârlog, fierbea neastâmpărul hotărîrilor mari pentru la primăvară.

Odată cu cel dintâi desgheţ, căutătorii de comori au purces la treabă. Cu mare uimire, Zaharia Duhu, a văzut la dreapta şi la stânga lui, ba chiar pe pământul lui, oameni răscolind ţărâna fără nici o socoteală, adâncind gropi, înălţând movili, lăsând una neisprăvită să înceapă alta ; lucrând cu lumânările de ceară pe buza săpăturii, stropind locul ales cu aghiasmă dela Bobotează, întrecându-se într'o îndârjire, cum a citit el că s'a mai fost văzut aşa ceva, în Alasca şi în California, când s'au năpustit toţi desnădăjduiţii lumii să descopere aur.

Ogoarele au rămas pe mâna femeilor. Istoria s'a împrăştiat şi în alte sate. Veneau gospodari din vecini să se crucească şi să-şi ofere tovărăşia, la muncă şi la parte.

— Ai înnebunit lumea !... se câinà mătuşa Ruxanda. Ai scos din minţi oameni buni teferi, ca să-i faci de râs şi de ocară... Nu m'aş mira să-i văd venind să-ţi ceară socoteală, când şi-or da seamă de zărgheala lor, cum de altfel meriţi şi mă aştept.

Zaharia Duhu, nu găsea răspuns. Deocamdată înţelese că e cuminte să lase vântul a trece şi să-şi caute de alte treburi. Poruncì lui Oarţă să închidă uneltele ; mână argaţii la câmp ; în primăvara aceia îşi văzu de plugărie cu temeiu, pe locurile puţine câte nu le schimbase pe vi[illegible]age şi rătăcănii. Aştepta să afle ce se aude şi se întâmplă.

Intr'o săptămână, căutătorii tăbărâseră lângă fântâna Ţapului. Descoperise cineva că apa din fântână e grea, semn că se află pe undeva, pe aproape, zăcământ de metal scump. A fost şi oarecare încăerare pe locuri, între tovarăşii care nu mai încăpeau. Pe urmă, după ce-au sluţit pământul, brăzdându-l cu şanţuri şi movile, s'au strămutat în deal, unde-a fost oarecând urma lăcaşului de schimnicie, al voevodesei fără nume.

Aici, Zaharia Duhu n'a mai putut răbda. Era locul lui, plătit cu banii lui, iar în a lor nepricepere, oamenii tăbărîţi cu cazmale şi lopeţi, ameninţau sà sfarme şi să răstoarne, tot ce-a cruţat el după toate bunele orândueli, din rămăşiţele aşezărilor vechi.

A plecat cu Oarţă, ca mult să se minuneze de ce i s'a arătat ochilor. Incă nu-i văzuse deaproape la treabă. Era o privelişte nouă.

Cinci tabere. Unii desbrăcaţi la camaşă, şi cu mânecele sumese. Alţii cu legături de mâncare alături, cu lumânărele aprinse, cu icoane făcătoare de minuni şi cu găini negre, legate de picior, gata să le reteze gâtul dacă poate comoara era dintr'acelea care nu se lasă deschisă, decât cu vărsare de sânge şi stingere de suflet. In cea mai apropiată tabără. Zaharia recunoscu pe Nichifor Răţoi, vizitiul dela Curtea Iloveanului:

— Ce-i cu tine, Nichifore ? Ţi-ai lăsat slujba? se prefăcu a întrebà cu nepăsare.

Nichifor Răţoi, ridică obrazul ciupit de vărsat şi rânji, rezemându-şi coada cazmalei în burta de argat boieresc bine hrănit şi suflecându-şi mânecele căzute.

— Incă n'am lăsat slujba, dar nu-i mult până s'o las, jupâne Zaharia !... Numai să punem noi mâna pe ce căutăm... Adică, ce ? Numai dumneata să te înfrupţi şi să te umfli ?

Zaharia începù să râdă.

— Mă mir că mă vezi umflat !... Uită-te la mine şi uită-te la dumneata... Care din doi ţi se pare, cum zici, mai umflat?... Eu cred că-ţi stătea bine, acolo unde te aflai, pe capra boierului Iloveanu...

— Ba or mai sta şi alţii pe capră şi-oi mai sta şi eu în fundul trăsurii, ca un boier, tolănit pe perne moi... Numai să dăm noi, peste ce căutăm...

— Şi ce căutaţi, rogu-vă ? se interesă Zaharia Duhu, cu aceiaşi nevinovată mirare.

Nichifor Răţoi, rânjì şi răspunse scurt :

— Ce-ai căutat şi dumneata şi n'ai găsit !... Adică îi fi găsit, dară numai puii comorii. Cloşca a rămas pentru noi.

Spuse, şi începu să lovească nătâng, cu colţul cazmalei, în masa de pietre, unde se vor fi închinat vreodată oameni din alte acum douăzeci ori treizeci de veacuri, şi unde cândva, într'o urgie cerească, Oarţă s'a rugat în genunchi, în limba lui, puterilor nevăzute să-l apere de tunet şi de trăsnet.

Oarţă privea cu ochii lui bulbucaţi şi galbeni, pe rând, când la stăpân, când la omul cu cazmaua. Pricepea şi el, că se întâmplă lucru nelegiuit. Părea că-l întreabă, ca un câine credincios, care vrea să înţeleagă din privirea stăpânului : Ce zici ? Ce-ai hotărît ? Să-l încolţesc şi să-l pun la pământ ?

Zaharia Duhu, atinse încet, cu mâna, umărul vizititului Nichifor Răţoi :

— De ce strici cazmaua degeaba, Nichifore? Păcat de lucru bun şi scump. Ori e cumva cazma boierească ? Ceiace cauţi dumneata, chiar de-ar fi să găseşti, nu se află în piatră seacă. N'a deschis nimeni piatra ca o tabachere să pună ceva în ea... Iar dedesubt, îţi spun eu, că nu se află nimica. Lespedea am ridicat-o eu şi cu Oarţă, şi noi am pus-o la loc, cum a fost şi stă de o mie şi o mie de ani. N'ai să găseşti nimic acolo, cum nu vezi nimic, colea în palmă la mine.

Pe urmă, se hotărî :

— De altfel, chiamă şi pe ceilalţi. (Se întoarse spre toţi). Ascultaţi, măi oameni, ia faceţi-vă oleacă încoace ! Toţi se adunară, unii lepădând târnăcoapele şi lopeţile, alţii înaintând cu ele în mână. Zaharia Duhu văzu gospodari fruntaşi şi moşnegi fără putere. Văzu şi oameni cu casă grea şi cu cămeşoiul sdrenţuit, ca Costache Tâlpăligă, care are nouă copii şi nici o prăjină de pământ. Cu unii crescuse. Pe alţii îi apucase în puterea vârstii. Alţii se ridicau acum. Le cunoştea nevoile şi păsurile. Inţelegea că i-a adus pe toţi, o nădejde de îmbogăţire, de ceva mai bun şi mai blând în viaţă, de o alinare a traiului lor aspru şi fără zarişte. Căută şi el o comoară, printre altele. N'o căuta pentru avuţia din ea, fiindcă nici acum nu era lămurit ce-ar face cu dânsa dacă minunea s'ar fi întâmplat. Oricum, nu-l mâna gândul îmbogăţirii, fiindcă nevoile lui erau puţine şi mulţumirile lui, nu erau din cele care se plătesc cu bani. Oamenii aceştia o voiau pentru ceva mai apropiat şi mai desnădăjduit. Iar pofta, le aprinsese în ochi o lumină neagră, cruntă, îndărătnică şi rea. In loc să-l îndârjească, simţi o înţelegere blândă pentru nebunia lor, atât de apropiată, de ceia ce ştia că nu e nebunia lui.

Era un sat de oameni părăsiţi de stăpânire şi de Dumnezeu. Cei de demult, fuseseră oameni tari şi dârji. Au lăsat bunăstare şi nume pomenite în urice domneşti. Pe urmă bunăstarea s'a risipit şi numele din uricile domneşti s'au ticăloşit. Le-a răşluit din avut unul. I-a înşelat altul. I-a strâns de gât celălalt... Lor nu le-a mai rămas decât să se încaiere între ei, şi să se poarte în judecăţi, cum a dat pildă, Antohie Duhu... Iar în acest amar, istoria comorii a luminat deodată un cer unde lumina era stinsă. Zaharia Duhu îi înţelegea mai bine ca oricare alt. Intr'un ascunziş de gând, mijì hotărîrea, că dacă vreodată lui îi va fi dat să afle comoara Regelui Dromichet, să folosească partea cea mai însemnată, pentru potolirea acestor stări încruntate, în mijlocul cărora a crescut şi trăeşte.

Infăţişarea de acum, a gospodarilor cu nume în uricile lui Petru Şchiopul, ale lui Ştefan Tomşa şi altor voevozi ai Moldovei, l-ar fi înveselit în alte împrejurări. Alcătuiau într'adevăr, o jalnică adunătură, la care nu ştiai dacă ai a râde ori a plânge, sau amândouă deodată. Se aflau şi cei unşi cu usturoiu pe faţă, în chip de cruce, după cum spunea sfatul babei Maranda. Erau şi acei cu sânul plin de busuioc dela icoană. Zaharia Duhu, văzu cu uimire pe Costache Tâlpăligă, legat la frunte cu o cruciuliţă de os, desigur sfinţită la sfântul Munte, ori Sfântul Mormânt.

Toţi erau cu chipurile înăsprite de munci grele şi sfârşite de o iarnă lungă şi plină de lipsuri.

Şi nici unul, nu-l privea cu prietenie.

Zaharia Duhu, scoase din buzunar un act pe care îl avea pregătit, să facă o dovadă cu el, ca un adevărat fecior al răzăşului Antohie, cel cu taşca de urice şi zapise.

Le vorbi cu glas împăciuitor, cum ştia că are asupra lor putere. Actul arăta că pământul pe care tăbărîseră, era în dreapta şi veşnica lui stăpânire, cumpărat cu bani în mână, dela boierul Boldur Iloveanu. Incât, dacă e vorba de ce spune legea, n'aveau drept să încalce pământ strein fără învoire. Aceasta, era una. Pe urmă, zădarnic căutau ei comoara aici, fiindcă pământul a fost trecut prin lopată şi prin ciur, de el, Zaharia Duhu, împreună cu Oarţă şi cu profesorul din Bucureşti. Aşa dar, o trudă de pomană. Aceasta, era a doua. Insfârşit locul de faţă, e de preţ şi de însemnătate, pentru ruinele de aşezări vechi, aşa cum au nevoie cărţile să dovedească oricând, că prin partea aceasta a

ţării s'au aflat neam din neamul lor, numai oameni de un acelaş sânge. Pentru acest lucru a fost de către el şi de către profesorul din Bucureşti, cercetat şi căutat. Orice piatră clintită din loc e o pagubă şi strică orînduiala veche. Aceasta, e a treia. Iar dacă oamenii nu se mulţumesc cu vorbă de blândeţe şi de înţelegere, el, Zaharia Duhu le-o spune, să-şi aducă aminte că e feciorul lui Antohie şi că feciorul lui Antohie va şti el la nevoie, cum să cheme legea întru apărare.

Câţiva, dela spate, începură să mormăie, împingându-se şi dând glas.

— Zaharia, bagă de seamă, Zaharia. Te lăcomeşti numai pentru tine, şi crezi că *om* mai crede cum am crezut, basmele tale cu ulcioare şi *profesări*... Ţi-i c'om da noi peste buţile cu bănărit şi că-i rămâne păgubaş... Asta-i ! Şi de asta te temi şi ne ameninţi...

— Oameni ai lui Dumnezeu, spuse Zaharia Duhu. Văd că aveţi aici cruci şi icoane... Eu sunt gata cu mâna pe cruce şi în faţa icoanelor, să vă jur că dacă vreodată, nu azi, nu mâine, dar peste zece ori douăzeci de ani, dacă îmi va fi mie dat să găsesc măcar un pumn de bănuţi, atunci cu voi, cu tot satul am să-l împart...

— Uşor a zice... Uşoară vorbă... O spui şi se duce... se amestecară glasuri.

— Vreţi să vă dau înscris ? începu să râdă Zaharia. Voi ştiţi, că a mai fost şi altă dată prilej să vă arăt că nu-s numai cu vorba în vânt şi că la nevoie, am fost de sfat bun şi de apărare...

— Ai făcut-o odată, şi acuma tot ne scoţi ochii cu istoria ceia din nouăsute şapte ! vorbi Alecu Toader Precup al Dăscăliţei, om înalt şi ciolănos, părintele fetişoarei de-o şchioapă şi cu nasul cât un bumb... Tot cu asta ne scoţi ochii...

Zaharia Duhu nu putu răbda asemenea sfruntat neadevăr. Dădu cu mâna oamenii din rândul întâi mai la o parte şi deschise loc lui Alecu Toader Precup al Dăscăliţei.

— Dă-te mai încoace, cumătre Alecule, şi vino să mă priveşti în ochi. După ce mi-i privì bine, mai spune odată în auzul tuturor câţi suntem adunaţi aici şi ştiu... Spune, dacă până acuma o singură dată, v'am pomenit eu ceva despre cum m'am sbătut cu voi să nu vă luaţi după vântul cel rău în nouăsute şapte şi cum m'am pus luntre şi punte, să scap satul de cei care cereau vinovaţi să-i răpună. Am făcut-o cum mi-a spus inima şi fapta am încuiat-o aici, în inimă. Cui am scos eu ochii ?... Uită-te la mine, în ochii mei, şi spune...

Alecu Toader Precup al Dăscăliţei, plecă privirea în pământ, şi rosti fără să ridice ochii :

— Chiar dacă n'ai spus-o, ai gândit-o...

Oamenii, pentru o clipă împăcaţi, începură să râdă.

Dar Zaharia Duhu înţelese că râsul acesta e trecător, şi că între el şi satul lui, s'a deschis adâncă prăpastie.

III

Mai sunt şi întâmplăr
cu morţi.

In vara aceia s'a sfârlogit iarba, dogorită de-o arşiţă uscată, cum nu-şi aduceau aminte moşnegii să fi apucat din tinereţele lor.

La Sfântu-Gheorghe a ţârâit o ploaie subţire şi clocită, parcă se deşertase rămăşiţele dintr'un fund ruginit de stropitoare. Pe urmă fântânile cerului s'au închis şi fântânile pământului s'au sleit. Trei luni, pe-a patra, n'a căzut strop şi nu s'a văzut nor. Grâul s'a ars, chircit, cu un singur nod în paiu, rar şi cu pecingini goale în lan, ca ţepii pricăjiţi dintr'o barbă de spân. Popuşoaiele s'au îngălbenit, cu frunza răsucită şi ofticoasă, dela întâia praşilă. La a doua, frunza era ruginită ca înaintea culesului.

Pe imaşurile roşcate mugeau vitele de sete, lungind gâturi cât cumpenele de fântâni. In pădure, trosneau fagii şi brazii, uscaţi ca toaca şi cerşind văzduhului arzător udeală.

Pârâul Voevodesei a mai prelins un timp, o aţă încropită şi împuţinată de apă pe prunduri; pe urmă au rămas numai ochiuri stătute şi putrede sub răchitele cu isvoare, iar pe la începutul lui Cuptor s'au svântat şi acelea. In nisipul covăţit al albiilor, se scăldau stolurile de grauri. Broaştele piereau printre pietrele încinse şi se întăreau moarte ca pastrama neagră, la soare.

Intr'o dimineaţă, nevestele s'au întors cu cofele goale şi dela cele cinci budăie din deal, unde mai rămăseseră cele din urmă isvoare vii. Apa s'a tras în fundul pământului şi acolo.

Mugeau turmele de sete : acum sbierau şi plodurile lângă doniţele dogite din cercuri.

Pe unde-a curs pârâul, scoarţa crăpase să încapă mâna până la cot. Colbul pe drum se aşternea moale şi gros, de două palme. Frunzele sălciilor spânzurau subţiate ; ninsă de cridă albă era şi cătina gardurilor; spinii se desfăceau singuri din rădăcină, şi-i găseai în mijlocul drumurilor sburliţi ca aricii.

La suflarea cea mai nesimţită de vânt spinii aceştia începeau să fugă rostogolindu-se pe câmpurile arse; valurile de praf înecăcioase se înălţau frigând ochii, urzicând obrazul şi astupând satul cu o pierdea cenuşie, ca o oază blestemată şi osândită din nisipurile Africei, unde apa a pierit pe-un fund sărat şi nimeni nu mai aşteaptă decât pustiirea şi moartea.

Iar toate semnele, erau încă o mai cumplită sărăcie. Găinele se ouau părăsituri cât nuca şi aluna. Degeaba le aruncau gospodinele peste casă, menind şi rostind un anume descântec, învăţat dela baba Maranda. Nori nu s'au ivit în geana cerului. Ba într'o zi, vârcolacii au mâncat şi o jumătate din soare. Luna se plimba pe cerul pustiu, cercănată şi albă, ca un ochiu de mort. Apoi, într'o Vineri, începu să se sghihuie un vânt uscat şi ferbinte, semn că undeva s'a fost spânzurat un om şi sufletul nu-şi găseşte iertare şi odihnă.

Vântul dogorì cele din urmă pete de verdeaţă ruginie. Satul a adus Sfânta cea făcătoare de minuni dela mânăstirea Neamţului, creştinii au desnodat gologanul de nafură din colţul basmalei, au îngenunchiat pocăiţi cerând iertarea păcatelor şi îndurarea cerului, dar cerul tot nu şi-a deslegat fântânile.

Mai mult s'au îndârjit atunci în căutarea comorii, care însemna singura isbăvire din sărăcie şi foamete. Nevestele cu ajutorul babei Maranda Cuţuiana, au căutat să afle pricinele acestei urgii şi să caute vinovaţii, dar n'au aflat nici una, nici alta. Nu fusese trecut nici un mort peste apă ; ceia ce ştiut este că-i mare primejdie de secetă. Nici o gospodină nu lucrase în toate Joile, dela Joia mare până la Ispas ; ceia ce iarăşi ştiut e că ar fi legat ploile pe întreg anul ! Cineva le legase cu voinţă ; dar era greu de aflat cine şi cu ce gând.

Au încercat fără folos şi poveţele babei Maranda. S'au ales trei neveste şi împreună cu Catinca lui Costache Tâlpăligă, îngreunată de al zecelea prunc, au mers peste dealuri şi sate, până la apa curgătoare a Moldovei, să o scalde şi să toarne apă din ciur pe dânsa. La întoarcere, au adus veste cum că pe aiurea a plouat la timp potrivit, oamenii sunt voioşi ; câmpu-i mândru şi pe alocuri a început secera. Au aşteptat ; dar norii au rămas ascunşi după marginea cerului. In schimb, Catinca lui Costache Tâlpăligă, a dat naştere şi ea la un fel de părăsitură, înainte de vreme. Un fapt : o urâţenie fără unghii, cu ochii astupaţi şi cu două guri, una deasupra alteia, ceia ce nu s'a mai fost văzut până atunci şi nu poate să fie decât semn de mai cumplită foamete şi de mânie a lui Dumnezeu.

Baba Maranda a mai încercat alte ştiinţi ale ei. A trimis doi flăcăi până la cărămidăria din Bolinţi, să fure tiparele de cărămidă ţiganilor şi după ce le-a menit a ploaie, le-a semănat unul câte unul, în fiecare fântână din sat. Alt flăcău, fecior şi curat la trup, a fost pus să fure toaca bisericei şi s'o sloboadă în fântâna Ţapului ; dar cerul a rămas mai departe neîndurat şi fierbinte ca sticla topită, iar pe fundul fântânilor n'a răsărit picur de apă.

Femeile se căinau, vitele mugeau, plodurile sbierau de foame şi de sete, câmpul era pârjolit şi deşert ; — gospodarii din Pisc, cu atât mai multă înverşunare căutau comoara, sfărâmându-şi casmalele şi lopeţile în pământul tare cum e cremenea.

Se strămutaseră din loc în loc, până în poenile afunde ale pădurilor. Insă tot ce-au fost găsit, era o hârcă de om într'o zi, şi în altă zi, într'un copac scorburos şi rămas în picioare, o arătare cu totul înfricoşată. Din treacăt, Alecu Toader Precup al Dăscăliţei, rămas în urmă de soţii lui, isbise cu toporul în trunchiul uscat. Lemnul sunase a gol. S'a mai întors, să mai lovească odată, şi la o doua pălitură, căzu o bucată din trunchiu ca o uşă sărită din ţâţână, lăsând ochilor priveliştea de spaimă. Lipit de peretele scorburei, rezemat ca într'un sicriu în picioare, se afla un schelet omenesc, cu sdrenţe putrede pe el şi cu văgăunile orbitelor negre, holbându-se la Alecu Toader Precup al Dăscăliţei.

Omul, cât era el de voinic şi spătos, a simţit că-i lunecă toporul din mână şi abia a avut glas să răcnească. Toţi s'au repezit cu sape şi târnăcoape, crezând că-i vorba de-o fiară a codrului, şi toţi au rămas încremeniţi, la plina de groază arătare. Căpăţâna mortului rânjea la dânşii cum rânjise şi la Alecu Toader Precup. Prin haina putredă şi spânzurând în bucăţi, ieşeau la iveală gratiile coastelor. Gângănii negre fugeau pe osul alb. Dar nu mai erau gângănii care se hrănesc din hoit, fiindcă putreziciunea cărnii demult se sfârşise. Era un mort neîngropat acolo, poate de treizeci, poate de patruzeci de ani, poate mai demult.

Poate se ascunsese din viaţă, gonit şi rănit, şi aşa l-a găsit moartea în scorbură. Ori, poate l-au ascuns alţii după ce i-au luat zilele şi l-au prădat, să-i piardă şi urma.

Unul, atinse straiul muced, să vadă de nu se află cumva armă sau chimir hoţesc, cu plăsele de cuţite. Scheletul se clătină, pornì către dânşii şi se nărui peste picioarele lor, atât de repede şi neaşteptat, încât abia au avut vreme să sară în laturi, făcându-şi cruce, şi chemând în gând apărarea Maicii Precista.

Acum se văzu că mortul nu se ţinuse drept, decât prin minune şi prin sprijineala neatinsă a sicriului lui, strâmt. Oasele s'au risipit ca o jucărie sfărmată. Tidva, desprinsă din verigele gâtului, se rostogolise până departe şi se oprise aşezată pe ceafă, să le rânjească în faţă cu toţi dinţii ştirbiţi şi cu văgăunele de întuneric.

Asemenea descoperire, aduse în sat procurorul şi doctorul din târg, pentru cercetări şi prepusuri. Părerea şi-au făcut-o îndată, şi se potrivise cu a tuturor. Era într'adevăr un mort vechiu, mai vechiu de-un sfert de veac, poate de treizeci ori de patruzeci de ani. Un mort strein de aceste locuri după rămăşiţele portului putred ; poate vreun hoţ de codru ucis de tovarăşi, dacă nu cumva lovit de vreo poteră şi adăpostit prin a lui voinţă în scorbura unde l-a ajuns ceasul din urmă. Pentru asemenea întâmplări neştiute de nimeni sau uitate, nu mai există judecată omenească, chiar de vor fi fiind pe undeva vinovaţi. Oamenii stăpânirii, dădură slobozenie de înmormântare. Pe urmă porniră la datoriile lor, ducând la oraş veste plină de minunare, despre ce-au văzut dânşii mai arar de văzut ca un mort într'o scorbură putredă : un sat prăpădit de secetă şi flămând, pornit cu alaiu zi şi noapte, să caute comori pe coclauri.

— E un caz frecvent de contagiune colectivă, pusese medicul diagnoza.

Şi cum era proaspăt venit dela şcolile lui înalte şi dobă de carte, găsi prilej să istorisească o mie şi una de exemple, despre asemenea nebunii colective.

Gospodarii din Piscul Voevodesei, au rămas acasă, cu mortul şi cu comorile lor. Au adunat osemintele şi rămăşiţele putrede de îmbrăcăminte ; le-au pus grămăjuie în cutia de brad prea largă pentru ce rămâne dintr'un om, (fie el sfânt ori păcătos), după o moarte atât de veche, şi au pregătit înmormântare creştinească. Atunci, de departe, din munte, unde se afla cu turma dusă la iarbă cu colţ verde şi la isvoare nesecate, a coborît şi baciul Timofte Gâţulea, adus de svon.

S'a uitat lung la oasele albe, a pipăit cu degetele lui de moşneag criţos peticile mucede, a mers la locul scorburei şi s'a întors ca să plătească din a lui pungă pomenile şi sărindarele pe un an înainte.

Pe urmă, toată noaptea s'a înfundat de unul singur, la crâşma lui domnul Leiba Ţudic şi a cinstit cu două pahare şi cu un tovarăş nevăzut.

— Domnu Ţudic, acuma am înţeles eu ceia ce nu-i putusem afla înţelegerea.

Domnul Leiba Ţudic, ridică bărbuţa rară şi ochii stinşi de după tejghea, ca să întrebe cu oarecare nelinişte :

— Ce-ai înţeles dumneata, bade Timofte ? Şi de ce bei singur şi nu mă laşi să trimit un cupil de-al meu, să cheme nişte oameni de omenie şi să-ţi ţină de urît şi tovărăşie, la un păhărel de bună băutură ? Iaca, poate să-l cheme pe badea Alecu Precup, poate să-l cheme pe Tâlpăligă... Ia, vină tu Moişilică ! strigă, spre odăiţa din fund.

Baciul făcu semn de împotrivire cu mâna :

— Lasă-l pe Moişilică să se culce, jupân Leiba, că-i târziu şi n'am nevoie de tovarăşi... In noaptea asta, vreau să ciocnesc cu paharul aista plin, pe care nu-i nimeni ca să-l deşarte, aşa cum am deşertat cu un oarecare frate de cruce, multe pahare de palincă şi de trescău.

Timofte Gâţulea ciocnea paharul lui plin cu celălalt pahar plin, al nimănui, şi golea pe gât cu o aprigă vrăjmăşie băutura arzătoare ca flacăra.

Lumina lămpii sfârâià împuţinată şi fumegoasă. Sub şiragurile de covrigi tari ca piatra, domnu Leiba Ţudic, moţăià deasupra catastifelor lui de datorii şi tresărea speriat, când baciul bătea cu pumnul în masă, cerând altă jumătate de trăscău moldovenesc, în amintirea celui adevărat.

— Te uiţi la mine şi te miri, domnu Ţudic ? întrebă într'o vreme. Timofte Gâţulea.

— Eu nu mă mir de nimic, se apără domnul Ţudic. De ce să mă mir ? Odată omului îi place să râdă şi să povestească cu tovarăşi. Altă dată îi place să-l lese lumea în pace şi să nu-l întrebe, ce n'are el de povestit la nimeni. Eu am crezut că vrei un prietin... Dumneata mi-ai răspuns că nu vrei un prietin. Am înţeles şi nici nu vreau să mă gândesc, de ce nu vrei dumneata un prietin.

Baciul atinse uşor paharul tovarăşului nevăzut. Apoi, scuturându-şi pletele albe unse cu unt de oaie, grăi privind locul gol, parcă l-ar fi chemat pe cel lipsă de acolo, să-l asculte, martor la cele ce spune :

— Eşti un înţelept, domnu Ţudic. Aceasta ai învăţat-o din cărţile dumitale cu buchile ca painjenii, pe care văd că le-ai citit bine şi ţi-au dat bună învăţătură... Ce prietini să chemi ? Adevărat. Eu beau aici cu un prietin pe care nu-l vede lumea, nici dumneata. Dar prietenul acela a fost mai bun decât toţi câţi sunt şi-au să fie. Şi pe prietenul acela, l-am crezut pierdut şi l-am găsit. Nu-i cum îl ştiam, înalt cât bradul şi rău la mânie şi pe urmă blând la frăţie... L-am găsit aşa, cum am să fiu eu şi ai să fii şi dumneata... Nişte ciolane şi-un straiu putred. Eu nu beau cu acesta de-acum. Cinstesc să-mi amintesc cu acela de atunci, şi aceluia îi cer eu iertare. Acela se chiamă că a fost prietin, care a pătimit alături cu tine, şi a dus la crâşcare alături cu tine şi s'a bucurat alături cu tine... Pe urmă, poate a fost odată la strâmtoare şi a vrut să vină la tine, fratele lui, să-ţi ceară adăpost şi uşurare în primejdie. Poate n'a venit singur şi a avut alt tovarăş, şi tovarăşul acela s'a lăcomit dela cine ştie ce împărţeală, fiindcă nu toate prieteniile sunt cu credinţă, când ajunge vorba la împărţeală. Şi poate tu l-ai aşteptat după cum ţi-a fost trimis el răspuns, şi dacă n'a venit, ai crezut că-i prietin pierdut şi fără credinţă. Şi după ce l-ai şters dela inima ta, când l-ai uitat şi n'ai mai vrut nici să-i pomeneşti numele, el vine cu oasele lui putrezite să-ţi spună că n'ai avut drept să arunci asupra lui năpastă... Acestea, nu se află scrise în cărţile dumitale, domnu Ţudic, dar văd că le înţelegi...

— Eu nu înţeleg nimic, vorbi cu glas moale domnul Ţudic, de după tejghea. Nici nu înţeleg nimic şi nici nu vreau să înţeleg nimic. Eu am destule necazuri ale mele, bade Timofte, ca să-mi mai sfarm eu capul şi să mă amestec unde n'am cădere...

— Şi aici ai dreptate, domnu Ţudic ! Nu vrei să ştii şi nu vrei să te amesteci... Nici nu ai la ce să te amesteci... Dacă n'aşi fi un moşneag aproape de mormânt cum sunt, ai avea atunci ce să povesteşti şi la alţii, când ai spune deopildă mâine, că Timofte Gâţulea, s'a lepădat de ciobănia şi de turma lui, şi a plecat el undeva să caute un anumit om... Atunci ai avea ce înţelege, chiar dacă nu vrei să te amesteci. Ai înţelege că Timofte Gâţulea, a mers să plătească unui frate rău şi fără credinţă, cum scrie în legea codrului, despre care ţi-am spus eu odată... A mers, l-a căutat, l-a găsit şi i-a plătit... Dară acuma, îţi vorbeşte un moşneag cu puterile împuţinate, care a prins rădăcină şi muşchiu... Şi poate şi pe vinovatul acela, nu mai are de ce să-l caute... Se va fi găsit altul să-i plătească, ori e acuma un moşneag, păcătos ca mine... In cărţile dumitale, spune, că din acei doi fraţi, care s'au chemat Cain şi Abel, pentru ucidere de frate, Cain a primit o pedeapsă mai grea decât îi putea venì lui dela oameni. Pedeapsa aceia, nădăjduiesc că şi-a luat-o singur, şi acel Cain pe care îl cunosc eu... Domnule Ţudic, ai să-mi mai umpli dumneata şi jumătatea asta de şîp şi după ce am s'o glesc, am să plec la oile mele şi am să te las să te culci, fiindcă tot o văd pe madama Sara, că se uită prin perdeluţa cea roşie şi-mi pare mie că nu poate să-şi găsească somn.

Baciul Timofte, a deşertat şi jumătatea aceia de şip, şi a plecat pe urmă, pe lună, prin codru, la oile lui din munte.

Dar o întâmplare aduce pe alta, măcar că nu e nici o legătură între ele.

La cârciuma lui domnul Leiba Ţudic, peste vreo două zile, s'au înfăţişat doi oameni necunoscuţi. Erau străini, după port şi după vorbă din ţinuturile mai din jos. Au cerut vin şi cum era zi de Duminecă, s'au dat în vorbă cu gospodarii veniţi la domnul Ţudic, aşa numai să vorbească şi să privească, fiindcă în vara aceia de secetă şi de calicie, nimeni nu mai avea un gologan de-un pahar de rachiu, iar domnul Ţudic, trecuse peste puterile condicii lui de veresie. Străinii au făcut cinste cu vin şi au întrebat despre lucruri neînsemnate, până când au ajuns la ceia ce se vede că îi adusese până aici.

— Am auzit că este o comoară prin partea locului... vorbi unul. Ş'am auzit că tot satul o caută şi n'o găseşte.

— Este ! mărturisi Costache Tălpăligă, cu ochii aţâţaţi de băutura de care nu se mai atinsese din primăvară. Este ! Am căutat-o, o căutăm şi n'o găsim. S'o tras în inima pământului.

— Şi cum aţi căutat-o, dumneavoastră ? Unde ? Şi ce-aţi făcut anume, vă rog, ca s'o găsiţi? întrebară amândoi, cu mare curiozitate.

Oamenii istorisiră. Streinii ascultau, uitându-se unul la altul în semn de înţelegere, şi din când în când, râzând pe sub mustăţile stufoase peste măsură şi lungite până la urechi. Râdeau cu milă şi clătinau din cap. Mai plătiră alt vin. Pe urmă, mărturisiră că şi ei sunt căutători de comori, dar cu altă chibzuială şi cu altă pregătire.

Erau doi oameni scurţi pe picioare, cu trupurile grozav de mari şi de late, mustecioşi foarte şi semănând ca doi fraţi. Purtau pantaloni largi şi creţi, băgaţi în cismele colbăite de drum lung. Purtau straiu de şiac negru, călugăresc. Pe cât erau de dăruiţi din belşug de Dumnezeu în caerele musteţilor, pe atât de goală le era tidva, tunsă până la piele, cu maşina, ca recruţii la oaste.

Erau doi oameni negri şi cum nu se vedeau în fiecare zi.

Păreau a şti toate locurile cu comori din ţara românească şi păreau a avea leac, pentru toate răutăţile pe care le scornesc vâlvile comorilor, să-şi apere tainiţile date în pază. Spuneau că vin din jos. De unde anume, n'au găsit cu cale să lămurească. Nici n'au spus cum îi chiamă. Au lăsat casă, nevastă, gospodărie şi vite, şi au ajuns aci.

— Am venit, cale de trei zile şi trei nopţi, grăi unul din cei doi, fiindcă a ajuns vorba şi până la noi, despre această comoară din acest sat. Şi am venit, să vă spunem să ne primiţi şi pe noi.

să o căutăm după ştiinţele noastre. Am înţeles dela început, că aţi apucat drum greşit. Noi avem să cercetăm locurile... Tovarăşul meu are o vărguţă, care îşi îndreaptă botişorul singură, încotro simte că este dedesubt aur sau argint. Ia arată, te rog, vărguţa !...

Celălalt, scoase o vargă scurtă şi lustruită, din tureatca cismei şi o întinse tuturor spre cercetare. Toţi o pipăiră şi o răsuciră. Era o vargă, ca toate vergile... Streinul, o şterse, trecând-o prin palma strânsă, şi o înfipse la loc, în cismă.

— Mai întâi, vorbi acelaş strein, ţin să vă spun dela început, că noi înţelegem să facem parte dreaptă şi satului... Aceasta, pentru noi e sfânt! Şi mai pe urmă, avem să vă rugăm să ne lăsaţi în pace, la meşteşugurile noastre... Căci meşteşuguri avem multe. El are varga, care are să ne ducă deadreptul la locul cel bun. Şi după ce aflăm locul, eu am aici, ceva, ce nu au mulţi în ţara românească şi poate chiar în toată lumea aceasta.

Spunând, întinse palma şi toţi priviră în palma streinului. Nu se vedea nimic. Streinul râse.

— Nu este nimic, poate vreţi să ziceţi ?

— De !... spuseră oamenii într'o doară. O fi fiind şi nu-i a vedere ochilor noştri.

— Vedeţi crestătura asta, de colea ?

Toţi mai priviră odată. Chiar şi domnul Ţudic, ieşi din nepăsare şi se mişcă de după tejghea să vadă crestătura din palma streinului. Era o crestătură mică, un semn alb, cu o urmă neagră-albăstrie sub pielea vindecată.

După ce-i lăsă să privească bine, streinul închise pumnul, cum strângi un ban de aur să

nu-l pierzi. Lăsă o îndelungă aşteptare şi rosti rar :

— Aici, am eu iarba fiarelor !... Aşa e că la aceasta nu v'aţi gândit ?

Toţi rămaseră cu mâinile la gură, cuprinşi de mare mirare.

Intr'adevăr, nu se gândiseră. Şi chiar de s'ar fi gândit, ştiau că odată la o sută de ani, se găseşte un om norocos, să afle iarba fiarelor.

Streinul păru foarte mulţumit de această mirare a tuturor. Grăi, cu siguranţă de sine :

— Cu aceasta, deschid eu orice comoară din lume. Dacă vreau, deschid şi vistieria ţării.

— Şi cum ai făcut dumneata de-ai aflat-o? întrebă Costache Tâlpăligă, muncit de neastâmpăr.

— Aceasta e o poveste puţin cam lungă, dar avem să mai cinstim un kilogram de vin şi am să v'o spun.

Streinul turnă tuturor pe rând, şi povesti :

— Trebuie să ştiţi, că eu am umblat cincisprezece ani după această iarbă a fiarelor. Am umblat, m'am lovit de una şi de alta, dar nu m'am lăsat. Şi am făcut bine că nu m'am lăsat, fiindcă după cum vedeţi, am isbândit. Poate ştiţi şi dumneavoastră, că această buruiană creşte numai unde a fost trăsnit un drac. Dar aveţi să mă întrebaţi, de unde puteam eu să ştiu în ce loc a fost trăsnit un drac ? Şi am să vă răspund, că într'adevăr, n'am avut de unde să ştiu... Incât, am lăsat dracii trăsniţi şi am căutat altă cale. Aţi mai auzit poate, că acolo unde cad potcoavele cailor şi piedicile lor la păşune e semn că fierul s'a lovit de iarba fiarelor. Adevărat e şi aceasta. Am căutat. Am aşteptat. Am cercetat locurile unde-şi pierd caii potcoavele şi lanţurile, dar tot n'am găsit. Poate iarba era, dar n'o vedeau ochii mei. Am tăiat şi brazdă dintr'acel loc şi am aruncat-o pe apă curgătoare, fiindcă după cum poate aţi cunoscut şi dumneavoastră, iarba de rând curge la vale şi iarba fierului, se duce în susul apei... Am aruncat brazde şi toată iarba s'a dus pe gârlă, la vale... Atunci, în această primăvară am încercat eu şi cealaltă învăţătură şi încercarea mi-a fost plătită cu isbândă. Am prins a căuta un cuib de aricioaică, cu puii ei, iară norocul, a făcut să le aflu toate, aşa cum le căutam. Am adus aricioaica acasă cu pui cu tot şi am închis puii într'o lădiţă cu lacăt de fier, pe urmă am lăsat slobodă aricioaica şi am aşteptat. Iar aricioaica s'a dus şi două zile n'am mai văzut-o. Şi după două zile s'a întors... S'a întors cum ştiam eu că are să vină. S'a întors cu iarba aceasta a fiarelor în gură şi a atins lacătul cu firul de iarbă, şi lacătul a căzut cum au căzut zidurile Ierichonului... Acuma, cred că aţi înţeles. Iarba am scos-o din gura aricioaicei şi-am răsădit-o aici în palmă. Iar pe aricioaică, am lăsat-o să se ducă cu puii în lumea ei... Palma s'a tămăduit precum vedeţi. Cât despre iarba aceasta, n'am teamă că are s'o mai afle şi alţii. Poate să prindă de-acum o sută de aricioaice, cu o sută de pui... Au să moară puii de foame şi aricioaica n'are să se mai întoarcă. Fiindcă trebuie să ştiţi dumneavoastră, că această minune se întâmplă odată la o sută de ani, iar minunea o am aici, în palmă la mine. După cum puteţi s'o mai vedeţi încă odată, cu ochii dumneavoastră !...

Streinul deschise din nou palma şi toţi se plecară să vadă şi să pipăiască. Domnul Leiba Ţudic, încă odată se mişcă din dosul tejghelei şi se minună.

— Şi poţi să deschizi orice zăvor, orice lacăt ? întrebă cu îngrijorare. De exemplu, poţi să deschizi lacata aiasta cu sistem dela tejgheaua mea?

— Aceasta se înţelege, domnule negustor ! întări streinul. Numai că nu pot să-mi ostenesc iarba pentru asemenea încercări, fiindcă puterile ei trebuiesc cruţate... Unii au folosit-o în alte vremuri la hoţii şi la alte răutăţi... Eu o folosesc la ceia ce-i drept şi cinstit. O comoară e a cui o găseşte. Dau parte şi oamenilor din sat. Dau parte şi statului. Ne rămâne şi nouă să facem parte dreaptă, mie şi tovarăşului acestuia al meu. Suntem legaţi, fără putere de despărţire. Unul fără altul, nu facem două parale... El are varga care-l duce deadreptul la comoară. Eu am cheia care o deschide dacă-i încuiată, fie ea şi cu zece chei ; iar dacă nu-i încuiată, o scoate la faţa pământului, prin piatră, prin apă şi prin tot ce-i stă în cale. Aceasta, aveţi s'o vedeţi şi să vă minunaţi, când avem să scoatem comoara dumneavoastră la iveală şi avem să facem aci o petrecanie, să se ducă vestea până în ţara lui *Ţan.*

Nimeni nu ştia unde e ţara lui *Ţan,* nici cine este acela *Ţan ;* dar toţi căpătară îndată credinţa nestrămutată, că streinii aceştia au să găsească într'adevăr comoara şi că după împărţeală, vor face cu toţii un chef şi o benchetuială, să se ducă vestea în ţara lui *Ţan.*

Două zile streinii cei negri, scurţi la stat şi spătoşi, măsurară cu cismele lor cu călcâiu înalt, toate ponoarele dintr'un capăt în altul. Oamenii se ţinură de cuvânt. Nu se amestecară să le turbure treaba lor. Priveau de departe. Cel cu nuiaua, se pleca, apuca la stânga, apuca la dreapta, se oprea, iarăşi se întorcea înapoi cu vârful nueluşii, frânt de mijloc, parcă mirosind pământul şi pipăind să-i simtă bătăile unei inimi ascunse.

Ziua ospătau la domnul Leiba Ţudic, dar noaptea n'au vrut să primească aşternut în nici un adăpost omenesc.

Şi-au făcut o colibă de frunzar, în marginea pădurii şi priveghiau până târziu, în jurul unui foc cu flacăra înaltă. De departe, gospodarii din Piscul Voevodesei ieşiţi să-i pândească ce fac, vedeau umbra unuia, lată şi neagră în faţa focului, mişcându-se într'o parte şi alta. Se aşeza o umbră jos, se ridica după un timp cealaltă. Umbrele erau scurte şi spătoase ; mai scurte şi mai late ca ziua, acolo, în coasta satului, avea pentru toţi, ceva neliniştitor, care grăbea svâcnelile inimii, tăia răsuflarea şi nu lăsa somnul să se prindă de om. Târziu numai, după miezul nopţii, când focul se stingea şi nu se mai zărea într'acolo nimic alt decât întunericul nepătruns, localnicii se duceau la culcare, aşteptând cu somn tulbure şi întrerupt de vise urîte, minunea de a doua zi.

După a treia noapte, minunea a fost cum n'o prevăzuse nici unul.

Pe albia uscată a pârâului, Gheorghieş Tâlpăligă a văzut dimineaţa un om lungit cu faţa în jos. Era îmbrăcat în haină neagră, de a streinilor. Ii cunoşteau acuma toţi : babe şi copii. A strigat, şi omul lungit nu s'a mişcat. S'a apropiat, şi a înţeles că omul era mort. A dat fuga gâfâind să ducă veste, şi când s'a adunat tot satul, cu jandarmi şi cu primar, toţi n'au putut să vadă altceva decât ce văzuse Gheorghieş. Streinul era mort, înjunghiat în spate cu un cuţit rămas în rană. In buzunarul hainei nu s'a aflat nici o hârtie cu vreo îndreptare.

Când l-au întors cu faţa în sus, s'au întins şi mâinele răstignite. In palma stângă, unde fusese închisă în crestătură, firul de iarba fiarelor, bucata de piele era tăiată şi scoasă.

Toţi şi-au amintit ceia ce spusese necunoscutul : „Unul fără altul, nu facem două parale... Eu fără vărguţă ; tovarăşul meu, fără firul de aci, din palmă!..“ Era limpede, chiar pentru mintea cea mai slabă. Celălalt, plecase. Avea acum şi vărguţa, avea şi firul de iarbă care deschide comorile şi zăvoarele.

Doctorul şi procurorul din oraş, au făcut deci din nou drum până la Piscul Voevodesei. De astă dată pentru o cercetare mai lungă şi mai încurcată.

Numele streinilor nu s'a aflat. Fireşte nici locul de unde i-a adus până aci, ştirea despre comoară. Dar satul a avut de pătimit. Cercetările s'au întors şi spre alte bănuieli. Se putea prea bine, ca şi celălalt strein, să se găsească pe undeva ucis, şi ascuns, de a treia mână.

— Intr'un sat înnebunit de asemenea contagiune colectivă, opină medicul cel tânăr şi savant, nu este exclus ca vr'un disperat să fi ajuns până la crimă... Poate să fie un singur făptaş ; poate mai mulţi complici. Pentru dânşii, streinii aceştia apăreau nişte uzurpatori şi concurenţi... In superstiţiile lor, mai puteau crede că victima şi cu tovarăşul lui, deţineau acel *„Sésame, ouvre-toi!“* al comorilor. Vărguţă fermecată ! Iarba fiarelor ! Suntem în plin ev-mediu... Nu m'ar surprinde, vinovatul să nu fie acel individ care a dispărut şi care poate zace pe undeva, în vr'o râpă... Vinovatul se află poate aci, printre aceşti privitori... Poate *vinovaţii*, căci vor fi fiind mai mulţi...

Procurorul a dat ascultare acestor prepusuri şi a îndreptat cercetările şi în această direcţie. Jandarmii au strâns chingile. Au fost descinderi şi declaraţii. Au existat bănuiţi şi puşi sub supraveghere. Satul a intrat în năpastă şi până în toamnă, când unul, când altul, a fost purtat pe drumuri până la reşedinţa judeţului, să facă dovezi şi să se spele de ceia ce nu-şi ştia vină.

— Te gândeşti, se căina o femee, că toate aceste le pătimesc oamenii noştrii, numai din pricina smintitului celuia de Zaharia Duhu. Fără istoriile lui cu comoara, nu intrau nişte oameni buni-teferi, la căutat potcoave de cai morţi, şi nu erau acuma de râsul şi de ocara lumii, purtaţi cu *jăndari,* ca hoţii de drumul mare, după ce şi-au pierdut vremea şi rostul lor, râmând pământul dealurilor...

Cuvântul a mers în aceiaşi zi, să aprindă satul ca o scântee într'o arie cu paie, uscate ca după asemenea secetă.

Până în seară, tot Piscul Voevodesei, era lămurit. Vina cea mare era numai şi numai a lui Zaharia Duhu. Cum spusese cumătra, el smintise lumea. Şi acuma, stătea încuiat în casa lui, sătul şi nesupărat, să se bucure de necazul celor care-au cutezat şi dânşii sărmanii, să se înfrupte de unde el s'a hrănit. N'ar fi de altfel de mirare, ca tot acest Zaharia Duhu, să aibă o vină mai mare, la care a minunare este că încă nu s'au gândit. Cine poate spune la o adică, dacă nu cumva n'a aflat el în cărţile lui fel şi chipul cum să lege ploile, ca să calicească satul şi să-l înveţe minte să nu mai umble după comori ? Asemenea răutăţi şi fapte s'au mai văzut. Fiecare sat îşi are un cuib de vipere, la sânul lui, aciuat şi încălzit ca să verse venin prin toţi colţii ; ai viperei şi ai puilor de viperă. Dacă stai şi te gândeşti, neamul acesta al lui Antohie Duhu, nici n'a făcut altceva de când este amintire de om. Antohie s'a judecat şi s'a pus de pricină cu jumătate de sat. De uscata ceia de Ruxanda nu s'a putut apropia nimeni, cât e de hapsână şi ascuţită de ghiară. Zaharia a băgat nebunia în capul creştinilor sănătoşi, teferi, şi pe urmă s'a tras să se bucure de pătimirile lor. A alungat ploile şi a chemat blestem asupra satului. Iar acuma, stă în cerdac şi se face n'aude, n'avede, cu fudulul cela de Petruţă a lui Tudose, de nu-i mai ajunge nimeni cu prăjina la nas, decând l-o lovit boieria să înveţe la şcolile dela Bucureşti. Alt pui de năpârcă, şi acela. Când vine, numai ce strâmbă din nas, parcă tot satu-i miroase şi parcă n'a fost crescut aicea, sub ochii tuturor, de l-au văzut desculţ şi desmăţat ca un pui de bogdapostre.

Şi încă ar mai fi de spus ceva...

De ce-l ţine mă rog, pe Oarţă, de nu-i mai dă drumul pe poartă afară, de când cu întâmplarea cu streinul acela ucis, pentru care oamenii îndură ce nu li-i dat să îndure nici ocnaşilor dela săpat sare ? Nevolnicul e slab de minte, dar are mână tare şi tocmai de aceia, nebună. Cine a început cu comoara şi cine a fost mai lovit, când a văzut că mai sunt şi alţii care caută comoară şi poate aveau s'o găsească ? Zaharia Duhu, altcineva, cine ? Şi cine i-a fost toată vremea ajutorul cel mai de credinţă ? Oarţă, al dumisale. Aşa dar, Zaharia Duhu e cu mintea şi Oarţă nevolnicul, cu puterea braţului. Şi dacă pui un cuţit în mâna unui slab de minte, dar pietros de braţ şi dacă-i spui : „Mergi, şi ştii tu ce ai de făcut ! Sunt aicea, nişte streini, nişte venetici, care au ei ştiinţe şi arme pentru aflatul comorii, cum nu le avem noi... Eu cred, că ar sta mai bine la noi, decât la dânşii“...

Dacă le-ai spus acestea unui becisnic la minte ca Oarţă, becisnicul ce poate să facă altceva, decât să meargă şi treacă în fapt, ceeace tu ai făptuit numai cu gândul şi cu sfatul.

E limpede, cum nu se mai poate.

Jandarmii au căutat vărguţa şi bucata de piele din palma mortului cu iarba fiarelor, la unul şi altul. Numai într'un singur loc, nu le-au căutat. Acolo poate unde chiar se află şi-s ascunse la adăpost sigur, aşteptând să se potolească zarva şi să fie puse la încercare. Aceasta e iarăşi limpede, pentru cine are ochi de văzut, urechi de auzit şi minte de chibzuit.

Intr'o săptămână, satul le ştia aceste toate şi le vorbea cu mare aţâţare. A mers şi o hârtie neiscălită la Procuror. Zaharia a fost chemat să dea lămuririle lui şi s'a întors nesupărat. Iar din

această pricină, vorbele s'ar mai fi înăsprit încă şi n'ar fi rămas numai vorbe, dacă în acea vreme n'ar fi pornit la Răsărit şi la Apus, răsboiul noroadelor.

Gospodarii cei mai în putere şi mai îndârjiţi, au primit ordine de concentrare. A primit unul la fel şi Zaharia Duhu. Şi toţi au purces puşca la umăr şi cu raniţă în spate, la capete deosebite de ţară, să-şi facă sălaşuri subpământene şi să sape pe şanţuri, unde n'aveau să afle nici un fel de comoară.

IV.

„Eu nu pot să cred în strigoi...“

Priveau jăratecul cu albăstruie văpaie, sprijinindu-şi obrajii în pumni. Jocul flacării avea ceva ideal şi hipnotic. Nu-şi puteau desprinde ochii, iar gândul aţipea toropit de dogoare, într'o desăvârşită mulţumire animală, pe care de mult o uitaseră şi acum o sorbeau cu nesaţ.

Intâmplarea îi adunase din nou împreună, la o răscruce de timp şi de drumuri.

In casa mătuşei Ruxanda, au venit aduşi de o chemare purtată prin fine antene în nevăzut : o chemare de nimeni rostită şi de toţi auzită.

Trei, sosiseră în aceiaşi zi, din trei părţi, pe trei drumuri deosebite.

Locotenentul Alexandru Opriş, întors dela Iaşi, după o permisie de boală şi mergând spre frontul Caşinului, la regiment. Locotenentul de geniu şi artilerie, Dinu Grinţescu, părăsind acum frontul, strămutat şi trimis la alte servicii tehnice din interior. Sergentul Zaharia Duhu, slobozit acasă pentru o lună, după o rană grea şi rău vindecată, pe urmă vărsat în miliţie.

Ţara era ruptă în două. Armatele năruite. Frontul apărat mai mult de viscol şi de urgiile iernii, decât de o armată răpusă, cu muniţii sleite. Două luni, trecuseră sfărmături de oaste, cu steaguri plecate şi scârţâit de chesoane, târându-se înainte prin viscol şi troene, mânate de o ultimă încordare desnădăjduită a puterilor şi părând că vor merge aşa, fără să se oprească, zile şi nopţi, luni şi ani, până la capătul pământului, dacă se mai află într'adevăr acolo, undeva, un loc adăpostit, de uitare şi pace.

Acum erau tustrei, lângă un foc blând, sub un acoperiş primitor, cunoscut şi tihnit — îşi desmorţeau picioarele de atâtea nopţi îngheţate, încât ştiau că nu le-ar ajunge o viaţă întreagă de om şi tot jarul din lume, să le scoată frigul cuibărit în măduva oaselor şi să le înmoaie îngheţul din inimă.

Stăteau. Tăceau. Îşi ocoliseră ochii după cele dintâi exclamaţii de uimire şi de bucurie, când s'au găsit. Uimirea şi bucuria căzuseră repede. Priveau în foc şi tăceau.

Cel mai abătut, era acel care se întorcea din lăuntrul ţării ; locotenentul Alexandru Opriş.

Văzuse, ceia ce n'au cunoscut ceilalţi.

Poate mai ştia din ascunsul unde se presimt toate, că aceasta e şi cea din urmă a lui noapte, într'o altfel de lume de care se despărţea şi la care n'avea să se mai întoarcă.

Obrazul încă lungit de boală, cu ochii scufundaţi şi ceţoşi, părea acum un obraz palid şi rece de mort.

Mătuşa Ruaxnda îmbunată pentru un scurt armistiţiu, când şi-a văzut feciorul întors dela pierzanie şi a auzit că-i bat în uşă prietini, l-a tras pe Zaharia la o parte şi cu broboada coborîtă pe ochi, cu mâna la gură, a rostit clănţinând din cap :

— Maică, să ştii dela mine, că Profesorul nu se mai întoarce... I-a ieşit pământul în faţă. Mai mare jale de copiliţa ceia de Madala, că rămâne fără nimeni pe lume.

Mătuşa Ruxanda o vedea pe Madala, tot copiliţă, aşa cum o ştiuse acum şapte ani. Pe urmă s'a dus să pregătească ospăţ, cu păsări puse la ţiglă şi plăcinte la cuptor, cum îi apucă pe sgârciţi câte odată risipa şi prăznuirea.

Tustrei, purtau pe pieptul tunicilor, insigne multe de decoraţii şi la mânecă, semnele mici, de răniţi.

Jarul se învălui în spuză. Lumina deodată s'a umbrit. Noaptea înaintă din unghere. Vraja pâlpâirii de foc care-i ţinea ţintuiţi în tăcere şi nemişcare, fu ruptă.

Locotenentul Dinu Grinţescu, se ridică în picioare, merse câţiva paşi să se desmorţească, pe urmă se rezemă cu spatele de soba fierbinte. Zaharia frecă un chibrit să aprindă lampa.

Singur Alexandru Opriş, privì mai departe, în focul stins, cu ochii morţi.

— Veselă întâlnire ! Veseli tovarăşi ! râse sgomotos şi silit, inginerul.

Şi iar se mişcă.

Nu-i răspunse nimeni. Se întrebă şi răspunse singur :

— Priveghem un mort ? Ce este scandalul acesta, prietini ?... Alex, mă aşteptam să te văd altfel !... Ce naiba, tu ştiai mai bine ca noi toţi, cum se face istoria... Până acum ne-o povestiai. Acum o trăim. E drept că nu e tocmai ca în cărţile tale; dar mâine, peste zece ani ori o sută de ani, în povestea altora ca tine, are să fie ca în cărţile tale... Şi noi o să fim atuncea eroi... Atuncea ! Acum, să ne bucurăm că suntem aci şi aproximativ întregi. Nu te mulţumeşte atât Alex?

De pe scaunul lui scund, la gura sobei cu jarul învăluit în cenuşă, Alexandru Opriş făcu un gest ostenit cu mâna. Un gest ostenit de bătrân.

Zaharia Duhu aprinse lampa, potrivì lumina şi se aşeză pe marginea patului, mai depărtat. Era încovoiat de spinare, în tunica prea largă la guler, pentru făptura lui deşirată şi uscată, de spân. Rotunjise palmele pe genunchi şi purta ochii când la foştii lui camarazi, când la scoarţele de pe pereţi, la icoanele cu candela aprinsă, la poliţile cu oalele şi ruginăturile lui, între ferestre, la portretul Madalei în ramă lată, aşa cum îl trimisese Alexandru Opriş dela Bucureşti, într'o altfel de viaţă, parcă în alt veac; într'o primăvară cu lumina lină şi caişi înfloriţi, cu stoluri de păsări venind de departe, din zări şi din timp, să-şi găsească o ţară a lor, blândă şi veche.

Acum, ţara, e cum n'au s'o mai recunoască, peste puţin, când vor începe desgheţurile şi se va mai auzì sus, scâncetul de copil al cocorilor.

Dinu Grinţescu, părăsì soba şi venì în faţa lui, să-l dojenească.

— Şi tu, Zaharia ? Şi tu priveghezi un mort? In cazul acesta, nu ne mai rămâne decât să ne culcăm şi mâine dimineaţă să plecăm toţi pe drumurile noastre... Eu îţi făgăduesc însă Zaharia, că am să mă mai întorc. Atunci când se vor termina toate ; am să mă întorc aci şi mă tem că am să rămân...

— Ce vrei să spui cu asta ? ridică ochii, Alexandru Opriş. Ce poţi tu să cauţi aci ?

Inginerul hohotì, trosnindu-şi degetele, readus la viaţa cea adevărată, care îl interesa, şi faţă de care războiul era un simplu accident trecător, o sincopă, cum i-a spus.

— Ce să caut !... Dar nu mai am nimic de căutat, dragii mei. Am găsit de mult ceia ce căutam. Şi prevăd că am făcut bine aşteptând. Timpul mi-a fost aliat fidel şi a făcut înzecit mai de preţ ceia ce eu căutasem şi am găsit. Timpul cu care lucrezi tu Alex, şi care te-a trădat de data aceasta, trecând de partea mea, la inamic...

— Nu te înţeleg, declară cu indiferenţă Alexandru Opriş.

Şi continuă să privească în focul stins, cu bărbia în pumn.

Dinu Grinţescu însă, pusese din nou la gură, paharul băuturii care-i dădea viaţă. Pe dată intrase torpoarea de adineori, golul tăcerii, ceia ce-l scufundase într'o satisfacţie animală, desmorţindu-şi mădularele îngheţate. Fu alt om. Acel dintotdeauna. Acel care se întorcea din mizeria şi riscul inutil al frontului, pus la adăpost, la viaţa lui cu altfel de luptă, altfel de bravuri şi altfel de biruinţe. Vorbi cu un fel de înfrigurare, eliberându-se de o tăcere care îl înăbuşea demult :

— Dragii mei, acum pot să vă spun. Nu mai există nici o primejdie. Nici tu Alex, nu mai ai gândul la hârburile şi fierăriile tale ruginite. Nici tu, Zaharia, la faimoasa ta comoară. Cu toate acestea, comoara era aci, dragii mei. Este aci. Şi se află pusă în pământ, ceva mai de demult decât aţi crezut-o voi. Inainte de geţi, de daci şi alţi barbari de-ai voştri şi înainte de voevozii şi voevodesele din răbojiul vostru. Inainte de a fi învăţat oamenii meşteşugul să se răpună unul pe altul. Chiar înainte de a se fi ridicat în două labe, cel dintâi pitecantrop. Comoara mea, nu a voastră, mă aşteaptă de pe vremea când pe aci se aflau numai smârcuri şi funduri de mlaştină şi când am să sfredelesc pământul cu cea dintâi sondă, are să curgă aur mai mult decât din orice comoară ascunsă vreodată. Cred că aţi înţeles...

— Bănuiam ! rostì Zaharia, scurt şi fără prietenie.

Inginerul se întoarse la dânsul :

— Ghicesc, că nu-mi poţi purta gând bun, Zaharia. Şi o regret. Imi pare rău, că n'ai înţeles'o, tu cu deosebire, şi că n'ai înţeles-o aceasta la timp. In loc să vinzi, să cumperi, să schimbi şi să înstrăinezi pământurile fără nici o socoteală, m'aş fi bucurat să te văd alergând după aceleaşi criterii, de care m'am condus eu şi tovarăşii mei, Iordan Hagi-Iordan şi Emil Sava. Eu nu puteam să ţi-o spun, căci nu puteam să-mi primejduesc operaţiile mele, dând svon. Nu ţi-am spus-o, iar tu singur n'ai înţeles-o... Acum n'ai mai fi sergentul miliţian Zaharia Duhu, cum nu sunt eu numai locotenentul rezervist Constantin Grinţescu. Ai fi fost, dragă Zaharia un viitor milionar. Fără să fi găsit nici o comoară. Nu milionar, arhimilionar. Arhi-mi-li-o-nar !

Zaharia Duhu, simţi din nou pentru fostul lui camarad de şcoală, respingerea şi duşmănia care îl încercau de câte ori dăduse ochii cu el în ultimii ani şi care acum se dovedeau deplin întemeiate. Pentru un timp cât s'au văzut aci, în uniforme, şi sângeraţi de fronturi, pornirea aceasta dispăruse. Acum iarăşi punea stăpânire pe el.

Vorbi, cu îndârjire :

— Mă judeci după chipul şi asemănarea dumitale, prietine. Dar te înşeli. Nici n'am râvnit să fiu milionar. Nici nu râvnesc. Pentru viaţa mea, îmi ajung mulţumiri mai puţine şi mai eftine.

— Nu se ştie ! replică laconic, inginerul.

— Pentru mine se ştie... Fratele Alexandru mă înţelege mai bine... Nu este aşa, Alexandre ?

Alexandru Opriş făcu acelaş gest ostenit şi mort, respingând o lume de care era desprins.

— Vezi ? triumfă Dinu Grinţescu. Nici el acum nu mai poate susţine că drumul lui a fost cel drept şi bun. Astăzi se îndoieşte. Mâine va căpăta siguranţă.

— Ce are aface aceasta şi cu *„operaţiile“* tale, cum le-ai numit singur ? ridică însfârşit ochii, Alexandru Opriş, desmorţit şi el, fiindcă prietenul lovea o coardă în această discuţie, cu sunet vechiu şi cunoscut.

— Are de-aface, Alex. Pentru a înlătura orice confuzie, te rog mai întâi să nu arunci atâta dispreţ asupra celor ce-am numit eu *„operaţiile“* mele. Văd că mă socoţi ahtiat după averi şi milioane, cum mi-a trecut-o aceasta pe sub nas şi prietenul Zaharia. Dragii mei, milioanele sunt un mijloc, nu un scop sau în orice caz, un rezultat accesoriu. Am găsit aci o avuţie încă imposibil de evaluat, probabil de sute şi de sute de milioane. O avuţie moartă. Vreau s'o scot la lumină şi să o pun la folosinţa oamenilor şi a civilizaţiei. Mijloacele nu mă interesează. Că-mi va aduce aceasta şi milioane, zeci sau sute, e cu atât mai bine... Pentru moment mă interesează succesul întreprinderii şi atât... Aceasta va fi o victorie a ştiinţei mele ; iar acel de dincolo, de pe frontul de unde vin eu şi te duci tu, e rezultatul nefast al religiei tale... Dacă te încântă, eu în orice caz, nu te pot felicita !...

— Aceasta e ceva nou pentru mine, declară Alexandru Opriş. Iată-mă deci şi factor răspunzător, în cauzele care-au provocat răsboiul... Poate sunt complice şi la atentatul dela Serajevo ?

— Eşti. Fireşte că eşti. Sunteţi toţi. Răsboiul acesta e de fapt între două lumi. A mea şi a ta. Voi cu prejudecata trecutului, cu morţii şi cimitirele voastre, l-aţi pregătit. In fiecare ţară, aţi fost nu unul — o sută, o mie, care l-aţi pregătit în numele unui trecut şi unor drepturi de care civilizaţia se putea dispensa. Ca să te văd

pe urmă, cum eşti acum, un paiu târît de un torent. L-aţi vrut, îl aveţi !

Alexandru Opriş, surâse amar şi sub mustaţa scurtă cu firele moi, dinţii avură o sclipire rece, ca dinţii unui cadavru.

— L-am vrut ? spuse. L-am pregătit ? Chiar dacă este ceva adevărat în aceasta, e cert că nu l-am voit aşa. Nu l-am făcut noi aşa. L-aţi făcut voi, cu progresul şi tehnica voastră. Prin aceasta a devenit odios şi laş. Gaze... Tancuri... Mine... Mai ştiu eu ce. Moartea fără bravură. Moartea distribuită metodic, de cel mai criminal înarmat, cu cele mai criminale mijloace de exterminare.

Inginerul, începu să râdă cu poftă :

— Eşti nostim, dragă Alex. Nostim şi banal. Povestea aceasta am auzit-o de o sută de ori. Dela ofiţeri, până la soldaţi. Veţi fi voit poate un războiu cu paloşe şi cu suliţi ? Cu scuturi şi cu arcuri ? Nu ? Cu Buzescu Preda, ieşind la câmp, la trântă dreaptă ? Dragul meu, ai rostit adineori un adevăr care-mi convine. Războiul l-aţi vrut *voi*, dar avem să-l terminăm *noi*.

— Atunci suntem înţeleşi, consimţi profesorul. Daţi-ne arme, cu tehnica voastră, şi avem să-l terminăm împreună.

Inginerul începu să râdă, scuturând capul cu trăsurile tăioase :

— Nu ne-am înţeles deloc, Alex. Nu ne-am înţeles asupra acestui *noi*... Obiectivitatea îmi permite să uit uniforma pe care o port şi să judec cu sânge rece, cum privesc şi rezolv o ecvaţie. Când am spus *noi*, n'am spus eu, tu, Zaharia, aceştia cu uniformă românească. Am ajuns *noi;*

progresul, tehnica, ştiinţa, organizaţia — realităţi care n'au patrie. Realităţi care deocamdată sunt de cealaltă parte a frontului, la ceia ce voi numiţi inamic. Victoria are să fie a tehnicei şi a organizaţiei, iar faţă de acestea, tu mergi acum, ca o victimă condamnată şi dezarmată, ca un cobaiu trimis la o experienţă de laborator. E admirabil poate, dar e monstruos. Eu am găsit mai cuminte, să fac aşa, ca să fiu chemat mai la distanţă şi la siguranţă, de asemenea experienţe. Nu pot să lupt cu mâna goală, ca un barbar, împotriva propriilor mele mijloace, pe care le cunosc şi le ştiu teribile. E simplu şi logic.

Alexandru Opriş, se ridică de pe scaunul scund şi îşi privi prietenul, de sus până jos. Surâse, cu tristeţă.

— Cinismul tău, Dinule, e o formă paradoxală de pudoare. Nu eşti nici atât de sigur de victoria lor. Şi nu o doreşti nici atât de mult, în numele progresului şi tehnicei voastre", cum spui.

— Ba de fel ! se apără inginerul, ca de-o învinuire ofensatoare. Nu e nici un fel de pudoare. Eu lucrez cu materia, nu cu sentimente. Progresul are o lege de fier : te adaptezi sau mori. Voi cu morţii şi cu prejudecăţile voastre, aţi stat aci deacurmezişul progresului şi civilizaţiei; aţi vrut să opriţi timpul. Nu faceţi acum, decât să suportaţi consecinţele şi să vă măsuraţi răspunderile... Aha ! Aţi visat un războiu romantic, unde o mână de oameni distruge o oaste organizată ca o uzină ? Aţi crezut că se mai pot reedita, basmele din cronici ? Războiul e acesta dragii mei şi e aşa de crunt, fiindcă are să fie şi cel din urmă. Cu cât e mai feroce, cu atât mâine, nimeni n'are să mai dea ascultare basmelor şi prejudecăţilor voastre. Sfârşitul îmi e indiferent. Au să învingă unii sau alţii. Este aproape acelaş lucru. Fiindcă nu pe frontul nostru, dar pe celălalt front al Apusului, războiul se dă cu arme tehnice aproape egale. Victoria are să fie dar a tehnicei. Iar după această lecţie, după ce vor fi vreo zece, cincisprezece milioane de morţi şi tot atâţia ciungi şi schiopi, atunci omenirea are să se înveţe că nu mai e timpul să asculte de morţi şi gropari, ci să se întoarcă la viaţă... La ceia ce-i poate oferì viaţa bun, la ceia ce-i dăm noi, ceştialalţi, bun... Confort, linişte, organizaţie, prosperitate. Maşina pusă să muncească în locul omului, după ce i-a arătat că poate să-l şi suprime, dacă nu e cuminte şi docil. Energiile inutilizate, scoase la suprafaţă şi puse în serviciul nostru. Civilizaţia, însfârşit. Civilizaţia care a triumfat împotriva barbariei, pe care o reprezintă uniforma mea, a ta, a lui Zaharia... Şi toate uniformele, de ori unde şi ale oricui.

— Şi porţi totuşi insignele a patru decoraţii şi un semn de rănit, Dinule ! aminti Alexandru Opriş. Biete decoraţii, biete răni !

— Nu le-am căutat, nici nu m'am gândit la ele. Mi-au venit. Am distrus o baterie nemţească, din încăpăţânare, ca să zic aşa, de tehnician. Mi-am verificat un calcul. Exact cum nu mă puteam culca altă dată, până ce nu rezolvam o anumită problemă dificilă. N'ai să-mi faci ofensa, să crezi că m'a lovit din senin, eroismul. Ţin prea mult la viaţă, ca să plec cum scrie în cronicile lui Zaharia şi cum sună în poesiile pentru imbecili „să-mi apăr ţara strămoşească, steagul, sângele, limba...“. Acestea sunt pentru voi, ale voastre ; e un domeniu în care nu mă amestec. Voi sunteţi cu patria, cu strămoşii, cu trecutul, cu steagul şi alte baliverne...

— Şi toate acestea, le spui în numele civilizaţiei tale ? clătină din capul slăbit şi palid, profesorul. Admirabilă civilizaţie !

— Da. Toate acestea le spun în numele civilizaţiei mele. Adică a civilizaţiei celei adevărate. Fiindcă m'am scuturat de morţi. M'am lepădat de morţi. Strigoii n'au ce căuta aici. Nu pot privi îndărăt la dânşii, să-mi paralizeze fiecare act, cu o poruncă din lumea lor moartă. E simplu şi e o boală, de care omenirea se purifică acum. Cine priveşte îndărăt, nici nu se poate să nu fie tras îndărăt, afund. Ar fi imoral, să se întâmple altfel...

— După cele ce ne spui de o jumătate de ceas, e într'adevăr de mirare, că tot dumneata mai cutezi a pomenì despre ceia ce e moral şi imoral ! grăì Zaharia Duhu, cu palmele încleştate pe genunchi.

Inginerul se întoarse spre el şi îl privi cu o binevoitoare compătimire :

— Prietine Zaharia, acestea toate nu erau pentru tine. Le-am spus pentru Alex, cu trecutul şi cultul lui, al trecutului... Tu nu eşti în cauză. Tu eşti victimă, pe când el e complice. Tu nu eşti decât un copil bătrân şi simpatic.

— Mulţumesc dumitale.

Dinu Grinţescu, începu să râdă voios :

— Imi spui : dumneata... dumitale... Văd că

ai pus distanţă între noi. Dacă aş fi altfel de om, ar trebui să-mi iau bagajele şi să renunţ la o ospitalitate care se anunţă atât de puţin prietenoasă. Ce-ţi pare imoral ? Că rostesc răspicat, ceia ce alţii şuşotesc în colţuri ? O spun, fiindcă e o concluzie la care am ajuns prin raţiune, nu e un spasm de frică, un argument de laş, care încearcă să-şi justifice un instinct animal. N'am avut frică. N'am. Am ajuns la concluzia să-mi apăr pielea, fiindcă socot pe deoparte că e bună la altceva, şi fiindcă pe de alta, nu înţeleg să lupt împotriva unei forţe pe care o cunosc, o admir şi cum ţi-am spus, ştiu că trebuie să biruie ea. Crezi tu, altfel ?

— Cred altfel, cu tărie ! mărturisi Zaharia Duhu. Nu pot să-ţi ţin piept la vorbă cu armele tale, fiindcă ştiinţa mea de carte e slabă şi căpătată după al meu cap, într'o singurătate ca aceasta, de aici. Poţi să mă sdrobeşti uşor, cu un cuvânt ca acel de adineori : sunt un copil bătrân. Ce să mai răspund la aceasta ?...

— Văd să te-ai supărat ! încearcă să îmbuneze lucrurile, Dinu Grinţescu. Nu mi-a fost în gând. Dar sunt curios, să aflu pe ce-ţi mai poţi tu întemeia credinţa, că răsboiul are să sfârşească neapărat cu o victorie a noastră. Totul dovedeşte contrariul. Ce-ai văzut şi ştii, tu. Ce-a văzut şi ştie, Alex. Ce-am văzut şi ştiu, eu. Priveşte împrejur... Ţara ocupată mai mult de jumătate. Ruşii care fug. Armatele sfărmate. Foame şi molime... Doar o minune, şi ştii prea bine că acolo de unde te-ai întors tu, nu e loc pentru minuni...

— Eu cred dimpotrivă că este loc pentru minuni, vorbi Zaharia Duhu. Şi de altfel, nici nu trebuie să aşteptăm minuni. Nu mă îndoesc că duşmanul are să plece cum a venit, fiindcă aceasta s'a întâmplat întotdeauna pe locurile acestea, fără abatere, de mai bine de două mii de ani. Toţi au trecut... Prietenul Alexandru, cunoaşte cuvântul pe care l-a rostit regele geţilor, Dromichet, lui Lizimah, regele macedonenilor, carele şi acela, venise să ne cotropească. L-a întrebat, înainte de-al slobozi : Ce-ai căutat la noi? Ce puteai să ne iei nouă ? Sărăcia şi neştiinţa noastră ?... Aici s'au sfărmat toţi câţi au venit şi au râvnit la astă sărăcie. Iar cuvântarea dela ospăţul acelui rege, a putut s'o rostească orice băştinaş al locurilor aistora, de două mii de ani, tuturor oaspeţilor nepoftiţi. Eu nu am învăţătura lui Alexandru, decât din apucate, ca un ţăran oleacă mai răsărit ce sunt. Dar să spună el, dacă toată istoria locurilor acestora şi a oamenilor acestora de aici, că s'au numit ei geţi, daci, moldoveni, munteni, români ; să spună dacă a fost altceva decât ce-a preştiut acel rege Dromichet şi a spus în câteva vorbe... Te întreb, Alexandre ?

— E drept, răspunse profesorul. Pasagiul lui Diodor, ar putea sluji prefaţă la orice istorie a ţărilor româneşti.

— Romantism ! exclamă inginerul. Din nou priviţi îndărăt şi căutaţi consolarea îndărăt... Viaţa merge înainte, cu cei care scrutează viitorul, nu cu acei care se socot avocaţii morţilor...

— Se înţelege, întrerupe Zaharia Duhu. Nu cu avocaţii morţilor, ci cu avocaţii viilor, de alde domnul Emil Sava, tovarăşul dumitale, şi

după cât ştiu şi el, pătimaş îndrăgit al viitorului şi al progresului...

Inginerul se opri puţin, din mersul lui dela sobă până la uşă şi privi cu mai multă luare aminte, la sergentul Zaharia Duhu, adus de spate, pe marginea patului.

— Acum, înţeleg ! se lumină. Inţeleg de ce nu-mi dai voie să pomenesc despre moralitate şi imoralitate. Nu-mi este permis să rostesc cuvântul, fiindcă în taină, am cumpărat de ici şi de colo, pământurile unde ştiam că dedesubt se află o comoară mai de preţ decât a ta ? Fiindcă n'am anunţat celor care vindeau, de ce eu le cumpăr ? Aceasta ţi se pare imoral ?... Scumpe Zaharia, n'am făcut decât ceia ce ai făcut tu, cu mai puţină iscusinţă şi cu mai puţin folos, când cumpărai, să prospectezi pentru comoara ta... Iloveanu are destulă avere, ca să se dispenseze de pământuri, care pentru el nu înfăţişau nici o valoare.

— Mă tem că Boldur Iloveanu, are să rămână pe drumuri, cu oamenii care îi apără lui averea, spuse Zaharia Duhu. Ca acel Ilie Sacară şi Nicachi Sacară, care-l administrează aci şi ca acel domn Emil Sava, care s'a întovărăşit cu dumneata...

— Şi te doare aceasta ? se miră, Dinu Grinţescu.

— Nu mă doare, dar nici nu mă poate lăsa nepăsător. Boldur Iloveanu e un om care n'a făcut nimănui nici un rău.

— Dar nici un bine, completă inginerul.

— Şi dumneata cui ai să faci oare un bine, când ai să-ţi ridici sondele, pe un pământ pe care l-ai cumpărat în tovărăşia domnului Emil Sava, prin surprinderea bunei credinţe ?...

— Mai întâi, nu e nici un fel de surprindere a vreunei bune credinţe. Am oferit un preţ. S'a părut avantajos. A fost primit. Am plătit. Adio şi n'am cuvinte ! Mă priveşte de ce l-am cumpărat şi ce reprezintă el pentru mine. Fără mine, pământul acesta rămânea lipsit de valoare poate pentru vecie... Aceasta, intrucât priveşte buna sau reaua mea credinţă. Cât despre binele pe care am să-l fac. am să te rog să aştepţi doi-trei ani, după sfârşitul răsboiului. Şi vei vedea ce prosperitate am să aduc acì, când vor începe sondele să lucreze. N'ai să-ţi mai recunoşti satul şi n'ai să-ţi mai recunoşti oamenii... Te rog să aştepţi... Mureau aci de foame pe o comoară, oamenii dumitale şi n'aveau habar, ce bogăţie le stă sub tălpi... Peste trei sau patru ani, au să se îndestuleze cu toţii, mai mult decât ar fi meritat, fiindcă de fapt, n'au făcut nimic pentru aceasta... Au să se îndestuleze, găsind de lucru, căpătând preţ bun pe locuri şi pe produse ; în fine, toate avantajiile unei regiuni petrolifere, proaspăt pusă în exploatare...

— Adică, fărămiturile dela masa leului, constată duşmănos, Zaharia Duhu.

— Probabil ! mărturisi cu nepăsare inginerul. Exact încă n'aş putea să spun dacă numai fărămiturile. Aparatele şi calculele mele, nu şi-au spus cuvântul complect. Ştiu cu aproximaţie care e direcţia anticlinalului. Nu ştiu însă, în ce măsură prevederile mele sunt exacte. Rămâne de văzut. E foarte posibil ca să existe ceva şi pe terenul câtorva nenorociţi care se vor mira ce noroc i-a lovit. Dar am cuvinte a crede, că partea cea mai importantă e în mâinele noastre... De altfel, am avut grijă, pe un nume ori pe altul, prin amicul meu Emil Sava, să cumpăr tot ce s'a putut cumpăra...

— Şi spui că nu te-ai gândit la partea bănească ! rosti cu îndârjire Zaharia Duhu. Cumperi pe nume ascunse. Eşti tovarăş cu acel domn Sava.

— Dar e simplu, prietine Zaharia, să fac aşa ! Am nevoie să am mâna liberă şi să am deaface cu oameni de înţelegere. Pe mine nu mă interesează ce fel de om e amicul meu Emil Sava, şi dacă el urmăreşte numai să se îmbogăţească. Il priveşte. Ii cer atât, să fie discret, să aibă răbdare şi să mă asculte. Pentru mine Emil Sava e o unealtă. E un mijloc... M'am lovit de câţiva încăpăţînaţi. Vor ceda, căci atunci când lucrul va fi cunoscut, eu mă voiu putea dispensa de dânşii, dar ei nu vor putea nimic fără mine. De altfel, mi-a venit o idee. Uite, deopildă, tu ai avea prilej acum să recapeţi ce-ai pierdut, căci trebuie să ştii că unele din pământurile tale, au ajuns pe drum ocolit, în mâna mea. Ai putea să le pui la loc. Dacă tu, Zaharia Duhu, gospodar de aci din sat, cumperi un loc de aci, unul de dincolo, nimeni nu se miră. Găseşte firesc. Te ştiu toţi că umbli după comoara ta. Ai achiziţiona după indicaţiile mele. Şi ai merge la aceste terenuri, parte dreaptă cu societatea noastră. Ne facem un serviciu reciproc. Ce răspunzi la aceasta ?

— Răspund că nu pot să-mi prăd şi să-mi înşel satul meu ! declară cu aspră hotărâre, Zaharia Duhu... Vie alţii s'o facă, oameni de bine, ca domnul avocat Sava şi tovarăşii dumitale. De altfel, şi fără aceasta, mă aflu în duşmănie cu tot satul... Fratele Alexandru o ştie. A aflat din cele ce i-am scris, ce eram eu să pătimesc, dacă nu ne împrăştia pe toţi, întâi concentrarea, pe urmă mobilizarea şi răsboiul... In vara lui nouăsute paisprezece, tot satul se ridicase împotrivă-mi, fiindcă le-aş fi legat ploile şi alte năsdrăvănii... Am avut şi un necaz cu procurorul... Poate ajungeau lucrurile mai rău.

— Aceasta e ceva foarte nostim ! se minună Dinu Grinţescu.

— Nostim ţi se pare dumitale.

— Prietine Zaharia, să schimbăm vorba. Altfel ne despărţim în duşmănie, după cum prevăd. Şi n'am nici o plăcere să se întâmple aşa ceva, nici interes. Vezi, sunt sincer. Spun : „nici interes“. Aceasta înseamnă, că tot ce-am vorbit între noi, despre locurile şi zăcămintele mele, rămâne aci, îngropat, între aceşti patru pereţi. Poţi să foloseşti informaţia mea. Adică să cumperi, dacă îţi vine ocazia, terenuri cam pe unde îţi pot indica eu. Fără nici o obligaţie faţă de mine, bine înţeles. Vezi, că nu sunt atât de lacom. Dar aceasta s'o faci, fără să ştie nimeni de ce anume cumperi. Altfel merge sfoară în ţară şi mă trezesc cu o concurenţă, care-mi strică tot ce-am organizat eu cu răbdare în câţiva ani... Va fi o lovitură !

— Şi eu, aşa dar, să fiu complice la această lovitură ! se ridică Zaharia Duhu, mergând să arunce alte lemne, în sobă.

— De ce complice ?

— Dacă mă sileşti să tac ! Nu zic complice !

Tăinuitor, poftim. Să văd cum un om din satul meu, îşi dă pe nimic pământul care pentru dumneata înseamnă o avere, şi eu să nu pot spune nimic. Să-l privesc cu mâinile încrucişate, cum se pradă singur.

— Frate Zaharia, ar fi neonest din parte-ţi, dacă ai folosì împotriva intereselor mele, cele ce ţi-am încredinţat ca o dovadă de prietenie.

— Cum văd, uşor îmi este mie să devin neonest şi uşor ţi-e dumitale, să rămâi cinstit, ori cum ai întoarce-o.

— Chestie de interpretare, Zaharia ! râse inginerul. Aşa e viaţa.

Mătuşa Ruxanda îi pofti la masă.

După masă, Alexandru Opriş, s'a închis în altă odaie, să pregătească o scrisoare pentru Madala, refugiată la Iaşi. Scrisoarea avea să plece a doua zi, cu Dinu Grinţescu.

Pe urmă, iarăşi tustrei, au fost împreună în faţa sobei cu jarul care din nou îşi sălta văpaia albăstrie, în jocul ei ireal şi hipnotic. Dar n'au mai avut ce-şi spune.

Viscolul sgâlţina ferestrele cu unghii de ghiaţă. Se sbătea în streşină, se năpustea chiuind peste case şi livezi, afară în câmpuri, cutreerând o ţară sdrobită şi plină de vaer.

— Te gândeşti că e abia cea dintâi iarnă de răsboiu şi mizeria ! Şi poate ne mai aşteaptă încă două şi trei şi patru... spuse locotenentul Dinu Grinţescu.

— Aceasta n'are nici o însemnătate, îşi rosti părerea Zaharia Duhu, scormonind jarul cu un capăt de lemn şi aruncându-l deasupra. Au mai trecut asemenea urgii... Şi pe urmă a fost din nou primăvară şi tihnă şi pace. Iernile trec prin locurile acestea, ca şi mosafirii nepoftiţi. De două mii de ani tot trec, şi ţara rămâne locului cu oamenii care-s de aici.

Locotenentul de artilerie, strânse din umeri. Avea de a face cu un maniac al geţilor şi al miilor de ani şi al oaspeţilor nepoftiţi, care trec.

S'au împărţit la culcare.

Alexandru Opriş a rămas singur, pe scaunul scund, cu bărbia în pumni, privind jocul vesel şi hipnotic al văpăii din jar.

Ochii erau scufundaţi şi ceţoşi ; obrazul palid şi rece, de mort.

A doua zi, cei doi prietini au plecat, pe drumurile lor.

După o lună, a venit veste că locotenentul Alexandru Opriş, a căzut la Caşin.

In toamnă, veni ştire, despre logodna inginerului căpitan de rezervă Constantin Grinţescu cu Madala Opriş.

Ştirea o aduse elevul cu termen redus Petru V. Tudose, voluntar al şcoalei de ofiţeri.

V.

> — *Asta nu e drept...*
> — *In lumea noastră, puţine răsplătiri sunt drepte.*

Iernile grele au trecut. Au trecut şi oaspeţii nepoftiţi.

Pe urmă, din nou, într'o noapte de primăvară, s'a auzit în înălţimile albastre, tânguirea ostenită a cocorilor.

Soseau din depărtările cu lumina prea albă şi fierbinte, în această adevărată a lor ţară, veche şi neuitată, să-şi clocească ouăle şi să-şi crească puii. Cuiburile nu le-au regăsit, dar au durat altele. Poate nici locurile nu le-au mai cunoscut atât de uşor. Unde au lăsat sate tihnite, în livezi cu nuci rotaţi, erau acum sălaşuri omeneşti, căzute în ruină şi sfărmate de tun. Erau câmpuri brăzdate de stranii săpături geometrice, cu garduri de sârmă ghimpată şi spărturi de obuz. Oamenii erau mai puţini şi unii se târau în cârji. Erau şi proaspete cimitire cu oştile crucilor de lemn, înşirate pe dese batalioane, ca o cuminte şi mută miliţie a morţilor, aşteptând altă chemare de goarnă, încă ascunsă, undeva, departe, în timpurile ce-au să mai fie.

Dar iarba a prins colţ fraged şi nou. Livezile cu pomi aşchiaţi, s'au pavoazat cu flori albe, ca pentru o albă sărbătoare de pace şi de înviere. Copiii tot mai ştiau să râdă şi mieluţele cu canaf în ureche, să sburde.

Stolul cocorilor s'a rotit, vâslind cu aripile lor mari şi obosite.

Mai văzuseră asemenea schimbări ale acestor locuri şi altă dată.

Nimic nu era nou. Totul a mai fost.

— Nu e nimic ! a grăit în limba lor, a cocorilor, căpitanul cel mai bătrân, către cei mai tineri drumeţi şi fără ştiinţele lui înţelepte. Nu e nimic. Pe oamenii aceştia îi cunosc. Au viaţa tare. I-am mai găsit noi tot aşa, după ciume şi holere şi cotropiri şi prăpăduri. Mâine au să scoată plugurile cu boii lor jigăriţi, au să împingă cu singura lor mână de ciungi în coarne; pe urmă au să arunce sământa în brazdă şi iarăşi au să fie holde de grâne, şi iar au să duduie morile. Să ne alegem un loc aci, fiindcă aşezările noastre vechi, văd că au fost încă odată sfărmate de străinii care încă odată au trecut prin aceste părţi şi ca întotdeauna, s'au dus...

Stolul de cocori s'a rotit tot mai aproape de pământ şi s'a lăsat, strângându-şi aripile cu foşnet de mătase veche.

Viaţa a curs în matca adâncită de veac şi de veac.

In Piscul Voevodesei, erau acum mai multe văduve şi mai mulţi orfani. Este şi-un şchiop, care se leagănă în cele două cârje ca o limbă de clopot. Se află şi un orb, care pipăie marginea şanţului cu un băţ, aşa cum pe vremuri un căutător de comori venit din părţi streine, părea că citeşte cu o vărguţă vrăjită cum bate inima pământului.

Catinca lui Costache Tălpăligă, a primit ştire dela alţi prizonieri întorşi, că omul ei a fost îngropat pe undeva, departe, în Asia mică, unde s'a aflat dus în robie de nemţi şi de turci. Ea nu ştia unde poate fi această Asie mică, îndestul de mare totuşi, ca să încapă loc şi pentru mormântul unui clăcaş cu nouă ploduri din Piscul Voevodesei. Un biet gospodar necăjit, care n'a râvnit nimic dela nimeni şi o singură dată în viaţă, nădăjduise o minune uşurătoare, când a purces cu alţi oameni din satul lui, într'o vară cumplită de secetă, să caute o comoară. Gheorghieş Tălpăligă, a adus acasă o carte dela domnul învăţător, cu hărţi spoite galben şi albastru, şi i-a arătat Catincăi cu degetul, pustiurile de nisip, peste munţi şi mări, unde a fost pus Costache

să sape la altfel de comori şi unde tovarăşii de robie, i-au săpat şi lui într'o dimineaţă, o groapă, poate fără cruce creştinească la căpătâiu. Catinca s'a uitat cu mâna la gură, peste toate semnele încâlcite din hartă, de unde nu putea pricepe prea mult. Ea nu vedea locul anume, unde se află mormântul lui Costache.

— De ce nu-i pus ? Asta nu-i drept...

Pentru dânsa, mai însemnat decât tot ce se află pus într'o hartă a Asiei mici şi a Arabiei, — decât Sfântul Mormânt şi râul Iordanului, ruinele Babilonului şi Bagdadul celor o mie şi una de nopţi — mai însemnat decât tot ce se scrie în cărţi şi durează în amintirea noroadelor era mormântul acela al omului ei; iar mormântul lipsea şi nici n'avea să-l scrie cineva vreodată.

— Asta nu-i drept... De ce nu-i pus ?

Un drum cu puncte mărunte, ca potecă presărată cu cenuşă de copiii din poveste, când au plecat în pădure să nu-şi piardă cărarea întoarcerii, trăgea pe harta aceea calea lui Darius Hidapse, până aci, spre ţările sciţilor. De asemeni erau puse şi drumurile lui Alexandru, şi ale lui Xerxe şi ale lui Lisimach şi ale altora, cu nume păgâne şi nemai auzite. Dar mormântul lui Costache Tălpăligă nu se bucura acolo, de nici cel mai mic semn.

— Asta nu-i drept. De ce nu-i pus ?

Poate Catinca lui Costache Tălpăligă, femee slabă de judecată, cu nouă ploduri care cer de mâncare şi nu mai au tată, nu întrebă un lucru atât de prostesc, cum pare la prima vedere. Pentru multe femei şi pentru mulţi copii, se aflau acum destule asemenea locuri necunoscute, risipite în toate ungherele lumii, unde-au putrezit tot ce le era lor mai de preţ în viaţă, iar despre acest fapt, hărţile şi ştiinţele oamenilor, n'au să facă nici când, nici o pomenire.

— Asta nu-i drept...

Catinca lui Costache Tălpăligă a mai vândut nişte ţoale, s'a mai tocmit să muncească ici-colo cu braţele, a adunat destule hârtii vinete şi petecite de ale Băncii Naţionale, să plătească ea un parastas şi să facă ea o pomenire pentru răposatul uitat de pomenirea cărţilor şi a atlasurilor ; pe urmă şi-a pus gâtul în jug, la robia cea grea de aici, să hrănească atâtea guri, care ca să moară de foame şi de sete, n'au nevoie numai decât să fie mânate tocmai în nisipurile şi arşiţa Asiei mici. Gheorghieş a intrat argat, cu simbrie, tain şi opinci, la Zaharia Duhu. Iar roata anilor a măcinat zilele mai departe.

Porunca domnească, a fost să se împartă pământurile boiereşti, la cei care-l muncesc şi l-au apărat fără să fie încă al lor. Porunca s'a îndeplinit şi la Piscul Voevodesei, ca ori unde. Au fost liste cu mulţi şterşi şi cu mulţi adăogaţi ; au fost măsurători şi comisii. A sosit domnul prefect Emil Sava, într'un automobil albastru, şi mare, închis cu geamuri ca vitrina spiţăriei din târg şi s'a întins mare sărbătoare. Domnul Prefect a împărţit locurile, citind de pe o listă făcută cu alţi sfetnici după îndreptările lor ; pe urmă a pus singur mâna pe coarnele plugului, a tras cea dintâi brazdă de hotar şi a rostit o cuvântare atât de simţită despre patrie, guvern, morţi şi eroi, dreptate şi jertfire de sine, încât toate vădanele s'au înduioşat lăcrămând, iar cele

mai slabe de fire, au început să bocească dealbinelea, strigându-şi bărbaţii care nu mai puteau venì, fiindcă îi apăsà greu pe piept pământul Asiei mici, sau al lagărelor din Bulgaria şi Germania, sau pământul dela Siret, Caşin, Oituz şi câmpiile Tisei.

Domnul prefect, Emil Sava, în pardesiul său cafeniu, cu gulerul lat şi cu multe buzunări, cum se cuvine să arate prosperitate o haină de croiala americană a progresului, a părut foarte mişcat de vaetele femeilor şi ale copiilor. A rotit ochii şi a dus o batistă atunci despăturită la gene, ştergându-şi un şirouiu de lacrimi nevăzute, pe urmă întinzând mâna cu batista albă, ca un steag de pace, a strigat văduvelor :

— Orice durere, la mine şi la guvern are să-şi afle alinare ! Acestor copii ai eroilor căzuţi pentru patrie, eu am să le fiu părinte şi eu am să le port de grijă. V'o jur, în faţa voastră şi în numele partidului nostru !

Apoi, după încheierea sărbătorii, a purces în deal, la curtea Iloveanului, să pună orânduială în alte stări mai încurcate. S'a închis cu domnul Iliuţă Sacară şi cu Nicachi Sacară, în *„Canţelaria administraţiunei“* şi au pornit împreună a cerceta condici care nu arătau nimic bun.

Boier Boldur Iloveanu, îngrămădise greşeală după greşeală, iar acum venise scadenţa greşelilor. Toată cumintea lui chibzuială, după care o viaţă întreagă se mulţumise să-şi cheltuiască la zi venitul, fără să depăşească un ban peste socotelile trimise de domnul avocat Emil Sava şi domnul Ilie Sacară, a fost sdruncinată de turburarea noroadelor intrate în răsboiu. De şase ani, pe al şaptelea, din August 1914, păşise pe calea datoriilor. In nouăsute şaisprezece, mai dăduse şi ordin domnului Ilie Sacară, să predea toate grânele din magazii armatei, pe bonuri galbene şi verzi, cât o ţine răsboiul. Tot aşa: cai, vite, trăsuri, care şi turme de oi ; în loc să le vândă pe preţ bun, la negustori şi la manutanţele ruseşti, cum au făcut alţii şi au ajuns la socoteală frumoasă. Trei ani moşia n'a adus nici atât venit, cât s'a ridicat plata slugilor şi a domnului Iliuţă. Dar banii ceruţi de boier Boldur Iloveanu, cu scrisori şi telegrame, au mers cu aceiaşi regularitate în *Avenue Klèber 87,* înjghebaţi prin grija şi priceperea domnului avocat Emil Sava, pe ipoteci şi vânzări de pădure. Acum legea cea nouă, lua cu dela sine putere partea cea mai mănoasă din moşie, s'o împartă plugarilor pe un preţ de milă, plătit cu titluri dinainte îndatorate. Iar pământul fusese împărţit de domnul prefect Emil Sava, ca din bunul altuia, cu o mărinimie menită să asigure pe veşnicie recunoştinţa norodului, pentru un partid atât de darnic şi un prefect cu urechea atât de plecată la suferinţele celor mici şi necăjiţi.

Cifrele din actele aduse în geantă de domnul avocat Emil Sava, puse alături cu cifrele din condicile domnului administrator Ilie Sacară, abia se ajungeau unele cu altele.

Cei trei, s'au privit cu mirare şi cu oarecare spaimă, când au tras linia după adunări şi au făcut scăderea.

— Nu credeam că stă atât de rău ! declară, domnul avocat.

— Eu am spus-o mai dinainte ! se scutură de orice răspundere domnul administrator.

— De altfel, nici nu se putea să scape ! Când stai la Paris şi mănânci paralele cu linguroiul, când tot ceri şi tot ceri, fără să întrebi cum se sbat şi se trudesc alţii pentru tine, sfârşitul acesta era scris. N'are decât ceia ce era de aşteptat şi merită ! rosti Nicachi Sacară, cu braţele încrucişate pe piept, în picioare, rezemat de uşa închisă, în poziţia favorită din portretele lui Napoleon, pe câmpurile de victorie.

— Cu ceiace văd eu că-i rămâne, constată mai departe domnul avocat Emil Sava, dacă îi va rămâne şi aceasta, abia are să-i ajungă să poată trăì acì. Bine înţeles, dacă s'o resemnà la o viaţă modestă, fără douăzeci de slugi, grădinari şi alte mofturi...

— La nevoie, curtea cu toate acareturile le putem cumpăra noi. Ce zici, tată ? întrebă Nicachi Sacară. Curtea nu intră în expropiere...

— Şi ce să facă ? Unde să meargă ? se îngrijă domnul Ilie Sacară.

— Il priveşte ! Să cumpere o căsuţă în oraş. Sau să închirieze. A fost destul, boier mare la Paris. Mai trăiască şi în ţara românească, mai ales că acuma e lată şi lungă, să încapă toată lumea în ea... La Paris, cu valuta de azi, nu-i ajunge decât de-o cafea cu lapte şi o masă 'n zi... Şi asta, dacă îi dă mâna să stea cu cameră la pod, cum scrie în „Viaţa de artist" ! rânji Nicachi Sacară, care citise pe vremuri în *Biblioteca pentru toţi,* cartea lui Murger şi voia să arate domnului avocat Emil Sava, că are şi lecturi literare.

— In orice caz, nu ne rămâne decât să-l chemăm telegrafic în ţară.

— Şi să-i trimitem bani de drum ! aminti Nicachi Sacară. Acum are să vie cu vagon de dormit... Pe urmă, când s'o întoarce, dacă i-o fi să se mai întoarcă, are să se înveţe şi cu democraţia, că destul ne-am spetit, eu şi tata, să-i ţinem boieria.

Domnul avocat şi prefect Emil Sava, a svârlit ştire pe sârmă până în *Avenue Kléber 87* ; în aceiaşi vreme a dat telegramă şi undeva mai aproape, la Bucureşti, la prietenul şi tovarăşul său Iordan Hagi-Iordan, chemându-l cu mare grabă.

După două zile, Iordan Hagi-Iordan a sosit cu expresul şi a fost primit la gară de domnul prefect Emil Sava, cu automobilul său de casă, albastru şi cu geamuri mari ca de spiţerie.

— Bravo ! Ai straşnică maşină ! constată Iordan Hagi-Iordan ca un cunoscător ce era, îndată ce-şi dăduse drumul pe pernele cu resorturi.

— Ei, facem şi noi ce putem ! rosti domnul avocat şi prefect Emil Sava, surâzând cu o măgulită modestie. Eu nu sunt ca alţi prefecţi, să uzez de automobilele oficiale, pentru chestiile mele personale. Ba chiar şi în lucrări de serviciu, câteodată tot pe acesta îl hârbuesc, purtându-l prin râpi şi ponoare... Ca să nu mai aibă ce spune, canaliile din opoziţie.

Iordan Hagi-Iordan, strânse nepăsător din umeri şi se miră cu dispreţ :

— Ce-ţi pasă dumitale de ce spun canaliile din opoziţie ? De aceasta nu poţi dormi ? Sau de canaliile dela guvern ?... Toţi suntem, mai mult sau mai puţin canalii.

Domnul avocat şi prefect Emil Sava, nu ştiù cum să ia aceste declaraţii neaşteptate şi privì meditativ pe geamuri, ca un om, care n'a auzit, răspunzând distrat la saluturile respectuoase şi grăbite ale concetăţenilor.

Intrară pe uşa, unde îi întâmpină de sus, de pe frontispiciu, cei doi îngeri dolofani de ştuc, revărsând din plin cornul abundenţei.

In sufragerie sunau tacâmuri şi era mare agitare. Doamna prefect, scosese feţele de masă şi şerveţelele cele mai albe, de zăpadă ; serviciul de argint şi farfuriile de porţelan, pentru un asemenea oaspe, socotit unul din cei mai bogaţi şi temuţi oameni de finanţe ai ţării. Guvernanta dresà încă odată copiii, cum să se ţină la masă şi să nu se amestece în vorbă, neîntrebaţi.

Până la acest examen, mosafirul şi gazda s'au închis în biroul cu prea frumoasa bibliotecă juridică a domnului avocat Emil Sava, celebră în tot oraşul : un dulap cu uşile de cristal, lung şi înalt cât un perete şi tixit cu tratate groase cât latul palmei, legate toate în piele elastică şi roşie ca sângele închegát.

Iordan Hagi-Iordan, era zidit din acelaş material ca domnul avocat Emil Sava, doar cu mandibulele mai puternice, dinţii mai laţi şi mai tari, râsul mai crud şi ideile mai cutezătoare. Unde domnul avocat Emil Sava, lucra în mic, cu rezerve, cu răbdare şi cu planuri meşteşugit ascunse ; celălalt venit dintr'un câmp mai vast de operaţii, înţelegea să nu piardă mult timp şi să nu se împiedice în mărunte prejudecăţi şi în aţe de paiajen.

Desfăcu şi el o geantă cu acte şi alte hârtii.

— Toate creanţele sunt în mâna mea. Pot spune că nu m'au costat prea mult. Tovarăşul nostru, inginerul Grinţescu, a revăzut încă odată, planul şi mi-a fixat aci, terenurile care ne interesează... Părerea mea e să le achiziţionăm toate, indiferent dacă pentru ceia ce ne trebuie nouă, vor corespunde ori nu. In orice caz, vom avea nevoie de teren pentru construcţii, birouri, magazii, cisterne. Pe urmă, cumpărând tot ce-a mai rămas, fără ales, nu vom da loc la nici o bănuială. Când vom avea actele în mână, constituim societatea în mod oficial şi ne putem demasca jocul. Pentru moment, important e să nu ne scape nimic din mână şi înainte de a se şti ceva, să putem obţine prin schimb, terenurile la care am întâmpinat rezistenţă. Imi pare bine că ai găsit un om de înţelegere în comisie şi că aţi ales să daţi ţăranilor numai pământurile fără nici un interes pentru noi.

— A fost uşor, îşi scăzu din merit, domnul prefect Emil Sava. Comisia a fost încântată că am dat numai terenuri de categoria întâia. Şi ţăranii la fel. Fruntea moşiei... Iţi mărturisesc, domnule Iordan Hagi-Iordan, că simt oarecare jenă să dau ochii cu Boldur Iloveanu. A fost o operaţie !...

Iordan Hagi-Iordan, râse cu toţi dinţii puternici, scoţând ţigarea groasă de foi :

— A fost o operaţie perfect reuşită. Şi bolnavul a sucombat după toate regulele artei, cum se întâmplă în cele mai savante operaţii şi în

mâna celor mai buni chirurgi. Ce e aceia jenă ? Dumneata n'ai nici o răspundere. Ţi s'a cerut să cauţi bani. Ai împrumutat de unde ai găsit— şi nimeni nu poate spune, că n'ai găsit condiţii avantajoase. A ajuns termenul. Execut. Eu nu urmăresc individul, urmăresc creanţele.

— Poate ar fi putut să rămână şi Boldur Iloveanu, interesat cu ceva.

— Aceasta nu. Am pus dela început condiţia. Nu lucrez întâia oară în materie de petrol. Sunt sătul de opţiuni şi puncte de redevenţă. Intâia oară, am ocazie să fim noi suverani ; să nu ne încurce nimeni... Incep când vreau, sfârşesc când vreau, întrerup când vreau... Nu am ciocan la cap, neînţelegeri şi o sută de indivizi cu o sută de idei. Aci sunt de perfect acord, cu amicul nostru, inginerul.... Când vine Iloveanu ?

— Cred, în maximum zece-douăsprezece zile.

— In orice caz, mergem astăzi după amiază la faţa locului să mai vedem terenul şi să însemnăm pe planul lui Grinţescu, obstacolele, care rămâne ca dumneata, să le înlături neapărat. Trebuie să găsim un om-doi, de încredere, să trateze cu răzăşii cei mai încăpăţânaţi, un schimb. Există mi se pare un administrator al lui Iloveanu. Nu l-am putea folosi ?

— In orice caz, nu ! Are să fie, exact ceiace vrei să eviţi dumneata : cuiul lui Pepelea. A cumpărat şi el în două rânduri împreună cu feciorul-său, cam şaptezeci sau optzeci de hectare, corpuri răsleţe din moşie. L-am lăsat. Pot spune că l-am încurajat. Era ceia ce nu ne interesează, şi pentru planurile noastre, am socotit că e bine să-l ştim mulţumit. Acum vrea să mai cumpere

BIBLIOTE

ceva la lichidare, să-şi facă suta sau o sută douăzeci de hectare. Sunt iarăşi de părere să-l lăsăm să-şi implinească pofta, dacă pretinde un teren în afară de raza noastră de acţiune. Dar atât. Pentru agricultura lui, îi ajunge...

Astfel, domnul avocat şi prefect Emil Sava, stabilea o ierarhie, în drepturile celor care au pus umăr la umăr, să-l scoată pe Boldur Iloveanu din moşia Ilovenilor moştenită din tată în fiu, decând se află numele lor în urice şi zapise. Pentru un simplu administrator, ceia ce apuca din pradă, era destul şi încă prea mult.

După amiază, au mers să confrunte ultima oară planul inginerului cu locurile care au fost salvate cu bună chibzuială de expropriere, ca să acopere creanţele din geanta domnului Iordan Hagi-Iordan.

Nicachi Sacară, călare, se opri de câteva ori din mers şi se întoarse în şea, să privească la cei doi, plecaţi pe câmp şi în pădure, cu planul lor pe hârtie albastră. Domnul Emil Sava şi străinul, măsurau cu pasul, se ridicau pe înălţimi şi măsurau cu ochii. Nicachi Sacară, mai avea şi alte pricini, să fie în ziua aceia bănuitor şi duşmănos cu toată lumea. Intâlnise în drum pe Sanda lui Alecu Toader Precup a Dăscăliţei, codană cu genele lungi şi ochii negri-catifelaţi ca păcura. Incercase şi de astădată, să-i arate sentimentele lui nobile şi aprinse, de care orice altă fată de ţăran calic, ar fi trebuit să se simtă bucuroasă şi mândră.

Sanda îi pufnise de râs în nas şi-i întorsese spatele. Iar aceasta, numai din pricina unui mocofan ca Gheorghieş Tălpăligă, argat cu cămaşa cârpită în spate şi cu opincile flendurite.

Nicachi Sacară îşi ciupea bubuliţele roşii din obraz, semn de adâncă îngândurare şi nemulţumire. Scuipa printre dinţi şi dădu pinteni calului. Acasă, îl trase pe domnul Iliuţă în *„Canţelaria Administraţiunei“* şi îi împărtăşi o teamă:

— Tată, domnul acesta Emil Sava, mi se pare că ne pregăteşte ceva neplăcut. Nu pricep ce, dar pun capul că e vreo tragere pe sfoară. Nici n'a dat pe la noi. A mers deadreptul pe câmp. Umblă şi cercetează cu un plan albastru. Inseamnă într'un carnet. Cloceşte, şi nu se ştie ce poate să iasă, când cloceşte unul ca el.

— Lasă-mă Nicachi, cu planurile tale de Napoleon ! răspunse domnul Iliuţă, la asemenea bănueli. N'avem a ne plânge. Slavă Domnului, nici el nu ne-a stat în cale, nici noi nu i-am stat în cale...

— Numai să nu i-se fi urît cu binele ! ameninţă Nicachi Sacară. Atunci, să ştie dumnealui că pot să-i stau în cale, şi încă aşa fel, ca să-l răstorn.

VI

Iar mormintele vechi,
necunoscându-l, nu l-au
primit.

Boldur Iloveanu sosì într'o dimineaţă cu ploaie şi vânt, turbure ca un sfârşit de toamnă. Coborî în gara pustie şi rămase neplăcut surprins, fiindcă de astădată nu-l aştepta micul alaiu dintotdeauna.

Joseph, ajutat de hamali, coborî geamandanele. Pe urmă se priviră desorientaţi, ca într'o ţară streină unde se aflau.

Un sergent de stradă apărù de după o uşă, bocănind sonor pe peronul deşert cu cisme dintr'o vacă ; făcu smirna şi presintă un bilet dela domnul prefect. Aşteptase mai întâi să-i identifice, după semnele particulare, schiţate sumar de mai marele ţinutului. Boldur Iloveanu rupse plicul şi citi. Domnul avocat Sava se scuza că nu poate venì la gară şi se anunţă pe după amiază la Piscul Voevodesei, dacă scapă la timp de vizita unui ministru în turneu să afle stările ţării, faţă de marile reforme în curs.

— Este răspuns ? întrebă sergentul.

— Nimic, *mon ami !* răspunse Boldur Iloveanu şi făcu semn lui Joseph, să dea curierului o plată pentru osteneală.

Joseph se execută.

— Să trăiţi ! lipì gardistul călcâiele, ducând mâna la chipiu şi făcând stânga'nprejur, direct la bufetul de clasa III-a, unde bancnota dela Joseph trecu pe dată în altă mână, după implacabila lege a circulaţiei monetare.

In dosul gării, Boldur Iloveanu respiră uşurat. I se luă o piatră de pe inimă. Se temuse, prin cine ştie ce inexplicabilă întâmplare, să nu cumva să lipsească şi trăsura dela ţară. Aceasta ar fi însemnat o complicaţie plină de neprevăzute dificultăţi. Să angajeze un landou. Unde să-l găsească ? Şi cu ce preţ ? Aci Joseph n'ar mai fi fost nici de-un folos ; iar singur Boldur Iloveanu se simţea mai desarmat ca un copil pierdut într'un port dela celălalt capăt al lumii.

Trăsura era. Intr'adevăr de nerecunoscut cu aşa mârţoage, dar era.

Nichifor Răţoi scoase pălăria în ploaie şi ură stăpânului bun venit.

— Domnu Iliuţă v'o rugat să-l iertaţi. Zace de două zile în pat. I-o pus baba Maranda Cuţuianca pahare şi n'are voie să iasă din casă... Iară conaşu Nicachi, o trimis răspuns că nu poate să vină, fiindcă are de încheiat socoteli în condici.

— Cine e acest Nicachi ? voì să afle mirat Boldur Iloveanu, care de altfel nu ştia nici cine poate să fie aceia baba Maranda Cuţuianca.

— Feciorul lui domnu Iliuţă, cine altul, cucoane ? El duce, — acuma să tot fie cinci ani,— el duce trebile moşiei, decând pe domnu Iliuţă l-o cam ajuns bătrâneţele şi vătămătura, iertaţi dumneavoastră...

— *A ! Bon !* păru lămurit boierul, deşì nici despre aceasta nu ştiuse încă nimic şi deşì cu aceasta nimic nou nu aflase.

Nichifor Răţoi, cu Joseph şi cu hamalii, îngrămădiră valizele pe capră şi sub picioarele lui Boldur Iloveanu, la adăpost, sub burduful de piele. Vizitiul, urcându-se pe capră, mai dădu o informaţie, care era şi o scuză :

— Am rămas cucoane, numai cu haramurile aiestea, după cum le vedeţi. Ce-o fost fruntea, mândreţea noastră de cai, s'o dus pe gârlă, la răchiziţie şi la armată, s'or betejit şi-or pierit...

Caii erau mici şi păroşi. Păreau atunci ieşiţi din sălbătăcie şi foarte la locul lor, în această asprime a timpului, cu ploaie, noroiu şi vânt. Când Nichifor Răţoi, pocni din biciu, porniră voiniceşte, icnind în ştreang şi ţăcănind din copite, atât cât îi ţinea trapul lor mărunt. Vizitiul avea o glugă soldăţească de postav verde, peste pălărie şi un ţol în spinare. Alături, în şuroiala repede a ploii, sub umbrela smulsă de vânt, Joseph în pardesiaşul lui negru şi pirpiriu, era apărat numai de o iluzie.

Boldur Iloveanu, apăsă semn de oprire cu mânerul bastonului, în spatele lui Nichifor Răţoi :

— Opreşte !... Joseph, treci aci, lângă mine...

Valetul se împotrivi, se codi, dar sfârşi urcându-se lângă stăpân. Nichifor Răţoi, slobozì iarăşi telegarii şi trăsura se înfundă în ploaia sbătută de vânt, legănându-se în arcuri, pe şoseaua desfundată de gropi şi noroaie.

In coşul de piele, cu miros de iuft, picăturile bombăneau ; bătea darabana un şivoiu mai grăbit, părea că se potoleşte şi din nou potopea. Răbufneli de vânt şi de stropi, pătrundeu câte odată până sub adăpost, scăldând cele două chipuri bătrâne, nedeprinse cu asemenea vrăjmăşie ale firii. Joseph, păstra distanţa cât era cu putinţă, ghemuit într'un ungher şi îngrijind să nu alunece pledurile de pe genunchii stăpânului.

Boldur Iloveanu, cu ochii întredeschişi, privea în pânza sură a ploii, depărtările ostile şi lăcustele de noroiu, svârlite de roţi şi copite.

Nu gândea nimic lămurit. Nu ştia încă nimic precis. Il pătrundea numai o umezeală gheţoasă şi îl toropea o dureroasă sfârşeală, după osteneala drumului până aci. Lăsase la Paris, castanii şi platanii proaspăt înverziţi, de câteva zile, pe bulevarde. Un soare blând şi tânăr, îi

încălzea de-o săptămână în fiecare dimineaţă, plimbarea tacticoasă, de bătrân rentier cu tabieturi. Iar dela graniţa ţării, îl întâmpinase o vreme barbară, ca o altă întoarcere a toamnei.

Lipsa aceasta a oamenilor de încredere, după textul alarmant al telegramei, făcea gol neliniştitor în juru-i. Şi încă el nici pe departe nu putea să-şi închipuie, de ce în ceasul întâlnirii şi al socotelilor, domnul avocat Emil Sava şi domnul Iliuţă Sacară, cu feciorul lui iscusit în planuri măreţe, pierduseră aşa de repede ceva din curajul atât de sgomotos de acum două săptămâni. Amânau confruntarea şi lăsau unul altuia sarcina, să dea întâiele ştiri neplăcute.

Câmpul era verde lucios unde ploaia spăla grâul învălurat de toamnă ; era negru şi gras, unde spăla arăturile adânci. Zarea era închisă. Norii se târau aproape de pământ, vineţi şi destrămaţi de vânturi.

Nichifor Răţoi, urît şi fioros sub gluga din cap şi ţolul din spate, îndemna caii cu aprigi sudălmi, înfruntând ploaia cu duşmănie, ca unul care a râvnit şi el odată, când era căutător de comori, să se resfeţe tolănit pe perne, în fundul trăsurii, ca un boier.

Pe drumul dela curte, sub plopi şi tei, au intrat într'o boltă întunecată de peşteră.

Câinii iarăşi au lătrat bucuroşi în jurul trăsurii, primind un stăpân pe care nu l-au cuoscut. Dar de data aceasta, nimeni nu dăduse oruncă să fie deschise ferestrele şi uşile nu se aflau date în lături. In casă era umed, muced, negru şi frig. Pe podele goale, paşii sunară pustiu. Nu se găseau chei. Ruginiseră zăvoare.

O slugă tânără şi de curând tocmită, nu ştia care e boierul şi care valetul. Intrebă pe Joseph:

— Conaşule, să facem focul ? Să deschidem ferestrele ?

Joseph răspunse ce-a putut el să înţeleagă în limba lui neînţeleasă. Il ajută stăpânul poruncind :

— Aprinde focul. Deschide ferestrele ! Repede, *ma petite !...*

Fata aduse jăratec şi braţul de lemne. Dar soba începu să scoată fum.

— E o viaţă imposibilă aci ! se adresă Boldur Iloveanu lui Joseph. Trebuie să sfârşim cât mai în scurt şi să plecăm cât mai repede.

Joseph a fost de aceiaşi părere. Nu ştiau că dorinţa le va fi atât de curând împlinită.

Cu mâinile uscate la spate, stăpânindu-şi un tremur de frig, Boldur Iloveanu privi dela fereastră satul din vale, împânzit în neguri şi ploaie. Se vedea tot aşa, ireal şi departe, micşorat ca printr'un binoclu întors. Printr'un binoclu cu sticla tot mai aburită de-un fum : privelişte scufundându-se înecată.

— Eu nu pricep de ce nu vine nimeni ? Să vie aci, domnul Secară sau acel domn Nicachi! porunci Boldur Iloveanu, slugii desculţe.

Sluga dădu fuga. Se întoarse după un timp :

— Indată ! Zice, că au să poftească îndată ! Dar n'a poftit nimeni, până după masă, când a apărut domnul avocat Emil Sava, în automobilul lui albastru, cu geamuri late, ca vitrina spiţăriei din târg.

A coborît încărcat de o geantă doldora, şi ca din pământ, şi-au făcut apariţia şi domnul Iliuţă Sacară şi domnul Nicachi, tot aşa de încărcaţi cu braţe de condici.

Cei trei, s'au măsurat pe furiş. Fuseseră într'un gând. Imbrăcaseră straie severe şi negre, ca pentru o solemnitate gravă, care n'ar fi îngăduit un port fantezist. Numai Nicachi, pusese o tunică de sport croită în catifea neagră, cu mulţi nasturi, multe buzunări şi cingători ; pantaloni de călărie şi jambiere ; — cum se cuvine unui tânăr administrator de moşie activ.

Boldur Iloveanu îl urmărea fără să vrea, cum se mişcă şi cum păşeşte cu picioarele arcuite dela genunchi. Nu-şi putea alunga amintirea frivolă, a soldaţilor de plumb din copilărie, jucăriile de acum şaizeci de ani, când îi descăleca din şea şi nu isbutea să-i ţină în echilibru, diformi şi ridicoli, spre a lui bucurie ; chiar în camera aceasta, pe covorul întins jos. Amintirea era absurdă. Venea în timpul cel mai nepotrivit. Dar el avea atât de puţine amintiri dintr'o copilărie ştearsă şi atât de puţin bănuia cât de greu e ceasul acela ! Domnul avocat Emil Sava, stânjenit, juca între degete un lanţ cu chei prinse în verigă : cheia dela birou, cheia dela casa de fier, cheia dela bibliotecă, cheia dela biroul prefecturii, cheia dela caseta dela bancă ; atâtea chei, atâtea treburi, atâtea documente de preţ, atâtea răspunderi.

— Eu zic să începem ! îşi privi tovarăşii.

Tovarăşii consimţiră, cu un semn din pleoape. Boldur Iloveanu, se aşeză în jâlţ, surâzând cu o obosită nevinovăţie:

— Ce este, vă rog atât de grav, de aveţi figuri atât de funebre ?

Domnul avocat Emil Sava nu găsì potrivit să răspundă. Lăsă să vorbească pentru el actele. Desfăcu geanta şi întinse documentele sale. Ceilalţi doi, deschiseră condicile şi citiră cifrele lor. Textul era în cea mai desăvârşită regulă, iar socotelele de cea mai plină de spaimă precizie. Boldur Iloveanu, încercă de câteva ori să înşire numerile în coloană, pe o foaie albă, să adune şi să scadă. Lăsă repede stiloul culcat pe hârtie, ca o armă inutilă. Oamenii lui de încredere aveau dreptate. Pe cât înaintau în expunerea lor, pe atât dreptatea apărea mai evidentă. Soluţia era una singură. Vânzarea, pentru achitarea creanţelor şi a dobânzilor adăogate la capete. Lichidarea grabnică, de bunăvoie, pentru a evita licitaţia, urmăriri şi procese, care vor ştirbì şi restul ce mai poate încă să fie salvat.

Boldur Iloveanu privea la unul şi la celălalt cu ochii lui uzaţi şi pentru moment, era stăpânit numai de grija să nu i-se observe cum tremură mâinele lui uscate, cum îi şovăie glasul lui ostenit.

— Adică ? întrebă. Este vreo ofertă ?

— Nu este ! minţì senin domnul avocat Emil Sava. Am căutat să fiu discret, pentru a putea obţine preţul cel mai bun, înainte de a se şti că ne aflăm la strâmtoare. Atât e cert. Creditorii vor porni urmărirea. I-am calmat până acum. Unii şi-au cesionat creanţele. Mă tem că se află într'o singură mână. Ceiace poate fi un bine şi în acelaş timp un desavantaj. Un bine, fiindcă avem deaface cu un singur individ. Un desavantaj, fiindcă suntem în mâna unui singur om... Dacă acel om, intenţionează să cumpere el ce-a mai rămas neexpropriat din moşie şi neexpropriat din pădure — cum sper — atunci lucrul iarăşi poate să fie în avantajul nostru. Poate să fie un om de înţelegere, să ofere un preţ resonabil şi mai ales disponibilul rămas după achitarea creanţelor, să-l plătească imediat bani ghiaţă. Aceasta interesează. Se poate găsì apoi uşor, un plasament sigur, ceia ce cred că interesează înainte de toate...

— Poate mai sunt şi alţii care vor să dea preţuri ! rostì cu un anumit înţeles Nicachi Sacară, care ascultase cu braţele încrucişate pe piept.

— Să vedem. Eu am datoria să fac toate sforţările pentru a apăra interesele domnului Boldur Iloveanu, cum le-am mai apărat. Dintr'o concurenţă de preţuri, n'avem decât de câştigat. In afară, dacă nu cumva ofertanţii nu cad între dânşii la înţelegere, unii mulţumindu-se cu o parte din moşie, alţii cu alta. Ceia ce iarăşi este posibil...

Nicachi Sacară, mai mult din privirea apăsată a domnului avocat Emil Sava, decât din cuvintele rostite, înţelese că nu va avea a se teme pentru cele treizeci sau patruzeci de hectare, pe care le urmărea el şi părintele său. Din momentul acela discuţia nu mai purta nici un interes, şi fu întru toate de o părere, cu soluţiile atât de bine chibzuite ale domnului avocat Emil Sava.

— In orice caz, am nevoie să mă gândesc... E pentru mine o chestiune la care nu m'am gândit nici odată... O surpriză de care mă socoteam scutit, până la sfârşitul vieţii... păru că implora îndurare, Boldur Iloveanu.

— Eu v'am scris la Paris. De şase ani, am scris în fiecare toamnă şi primăvară ! vorbi domnul Iliuţă Sacară, care nu rostise nici un cuvânt, în afară de concisele explicaţii ale conturilor din condici.

— Ştiu ! Ştiu ! se scuză Iloveanu. Vina e a mea. M'aţi avertizat şi n'am luat măsuri din timp. Nu pot să mă plâng de nimeni... Sunt în situaţia aceasta şi totuşi mă aflu îndatorat şi faţă de dumneata şi de dumneata şi de dumneata...

Toţi trei, plecară capetele cu modestie la această numărătoare. Domnul avocat Emil Sava, răsucind cheile nichelate în veriga cu lanţ. Nicachi Sacară în echilibru pe picioarele lui arcuite de călăreţ, ciugulindu-şi bubuliţle roşii. Domnul Ilie Sacară, pipăindu-şi melancolic nasul, pe care îl avea lung şi trist.

— Peste o zi sau două, am să vă rog să veniţi din nou şi să ajungem la o soluţie definitivă. Acum sunt obosit de drum... Prea obosit...

— O zi, două, n'are nici o importanţă ! declară generos, domnul avocat Emil Sava, ridicându-se. Intre timp voiu pipăì terenul, să aflu toate preţurile din judeţ şi să văd dacă nu putem provoca o concurenţă...

Boldur Iloveanu, rămase singur în casa deşartă şi vastă, cu scoarţele strânse sul şi cu tablouri pe pereţi, înfăţişând oameni pe care nu i-a cunoscut niciodată ori i-a uitat de mult. Il găsì amurgirea la fereastră, privind satul ireal şi depărtările fumegoase. Ploaia contenise. Prin sfâşieri vinete de nori, apărea cerul rănit, cu lumini galbene şi sinistre, cu pete late de sânge.

Apoi noaptea surpă zid de întuneric şi peste aceste lumini livide : totul fu negru, nepătruns şi ameninţător. Bătrânul clănţănì din dinţi, de frigul încăperilor şi de fiorul lăuntric, acum când nu-l mai putea vedea nimeni.

A doua zi, pereţii îl înăbuşeau. Ieşì singur în curte şi în parc, cum nu făcuse din cea mai depărtată a lui tinereţe.

In bazenul pătrat, cu marginile de piatră căzute şi măcinate, apa de ploaie neagră şi putredă, răsfrângea ochiuri tremurate de cer. Leii de bronz, din cele patru unghiuri căscau guri coclite. Erau acum loviţi, căzuţi şi păreau atât de vechi, încât Boldur Iloveanu i-ar fi crezut desgropaţi dintr'o săpătură a cetăţilor astupate cândva de lavă şi de cutremure, dacă nu şi-ar aminti cu o dureroasă limpeziciune, ziua fără de grijă şi cu multă lumină, când a mers el singur să-i comande la o turnătorie din marginea Parisului, după desenele părintelui său. O broască îl privì cu ochii inelaţi de aur, pe urmă înnotă svâcnind cu picioarele lungi şi se ascunse sub nămolul gras. Erau şi mormoloci, pui numai cu două picioare, alţii cu patru şi încă purtând coadă ; toate fazele din metamorfoza neamului batracian, ca monstruoase rămăşiţi supravieţuind din fantastica faună a smârcurilor primordiale. Plecat deasupra, îşi văzu chipul slab în apa mucedă, ca un cap înnecat demult şi demult putrezit.

Inconjură casa, în parcul sălbatec. Nu simţea picioarele în ghetele ude, în iarba sătulă de apă şi în pământul lipit cleios de tălpi, trăgându-l cu toată povara să-l oprească pe loc.

Parcul geometric şi civilizat al lui Enache Iloveanu, sfărmase toate alinierile într'o nesăbuită victorie a elementului vegetal, ca un miracol strămutat din pădurile ecvatorului. Copaci streini, care crescuseră strâmb şi chirciţi sub foarfeca grădinarului neamţ; lăsaţi numai la puterile lor, prinseseră rădăcini adânci, se înmulţiseră prin puieţi şi seminţe ; amestecaţi şi împletiţi cu semincerii localnici, făceau un zid nepătruns şi întunecos, de arbori şi arbuşti, baricadând potecile vechi, împodobindu-se cu flori necunoscute şi bizare, schimbând aspectul locului ca o desordonată grădină de experienţă botanică, de unde ochii aşteptau fără mirare să vadă apărând şi făpturi potrivite priveliştei : şerpi groşi cât braţul, pasărea muscă, o maimuţă balansându-se în leagănul de liane.

Invazia aceasta şi triumful vieţii vegetale, făceau prin contrast, încă mai dezolantă paragina aşezărilor părăsite de mâna omenească.

Erau bănci de piatră, căzute şi intrate în stăpânirea ierburilor. Socluri astupate de smeuriş şi de cârceii plantelor agăţătoare. Prin acoperişul chioşcului cu viţă, străbătuse un mesteacăn subţire şi svelt, ca un gât pătat alb şi negru, de girafă.

Iar în fund de tot, mica bisericuţă de piatră a boierilor Iloveni, cu morminte şi cruci de jur împrejur, părea retrasă lângă împrejmuirea înaltă, ca o ultimă cetate de apărare a morţilor. Aci, scaieţii, spinii, măcieşii, sălciile plângătoare şi vrejurile, acoperiseră pietrele şi răsturnaseră crucile ; rădăcinile au prăvălit lespezi ridicându-le în piept şi culcându-le pe-o coastă ; printre gropi scufundate, cârtiţile harnice înălţaseră movile negre de ţărână proaspătă, ca după ploi atât de îmbelşugate şi lungi.

Era şi aceasta o părăsită cetate a morţilor. Bisericuţa nu se mai afla în folosinţă de peste o sută de ani. Boierul Enache Iloveanu, cu idei înaintate şi volteriane, avusese alte griji şi înţelesese să înceapă alte prefaceri, decât restaurarea unui altar de închinare care nu-l interesa, zidit de cine ştie ce strămoş, în cine ştie ce timp. Părăsirea durà de atunci. Se desăvârşise în vremea lui Boldur, care acum o simţea întâia oară. Zidul fără acoperiş, cu uşa surpată şi cu ferestrele căscând orbite negre, constituiau încă din vremea acelor occidentale transformări, o ruină pitorească şi romantică. De aceia boier Enache o cruţase, să-şi păzească morţii adunaţi împrejur, cum îşi împlinise ea datoria din veac.

Pe aceşti morţi, în aceste morminte, îi căuta acum Boldur Iloveanu, cu mersul lui gârbovit şi împovărat de noroiul tălpilor. Erau numeroşi, dar erau prea desăvârşit încorporaţi pământului. Pe câteva cruci se mai citeau nume cu litere latine. Pe cele mai multe şi mai vechi, literele slavone nu mai spuneau nimic înţeles, unui om care nu învăţase nici odată să le citească. Ii căuta şi nu-i recunoştea. Nici nu-i cunoscuse vreodată. Ei erau ai acestui pământ. El era numai un pelerin strein. Crezuse că va afla dela dânşii un sfat şi o îmbărbătare. Monumentele rămaseră mute în surparea lor.

Boldur Iloveanu se aşeză ostenit pe un bolovan de pietre, în faţa unei asemenea lespezi de mormânt.

Sub muşchiul fin, ruginiu şi ud încă de pulberea diamantină a ploii, se citeau lămurit slovele chirilice. Dar el nu le putea descifra. Se afla o înşirare lungă. Poate fapte. Poate dorinţi. Poate o durere sau o urare, trimisă de dincolo de moarte, celor care aveau să mai vină. Boldur Iloveanu nu cunoştea acest scris al morţilor lui. Inţelegea o singură însoţire de semne. Un an : *1720*. Un an bătrân de două veacuri.

Un melc îşi târa casa rotundă în spinare, însemnând drumul cu o dâră argintie.

Boldur Iloveanu rămase în faţa lespedei, cu fruntea în palme. Nu simţi când iarăşi începu să curgă o ploaie măruntă. Ştiù aceasta, numai când Joseph ajunse căutându-l şi aci, după ce străbătuse chemând, toată grădina şi curtea. Se ridică, supus. Il urmă, supus. Seara era în pat, sub trei aşternuturi, clănţănind de frig şi svârlindu-le pe toate, când începea să se sfârlogească de arşiţă.

Două săptămâni a zăcut, între viaţă şi moarte.

Niciodată domnul avocat Emil Sava, nu a purtat cu mai multă durere, atâta grijă pentru însănătoşirea unui prietin şi client. Şi nici odată, un bolnav, n'a părut mai împăcat cu un sfârşit care deslega toate, atât de uşor şi la timp.

Automobilul albastru al domnului avocat şi prefect Emil Sava, îşi primejduì arcurile, aducând şi ducând în goană medici şi ajutoare, cărând doctorìi şi baloane de oxigen. Tot oraşul şi judeţul, ştiù că la Piscul Voevodesei, se află în ghiară de moarte, un om care nu făcuse nimănui nici un rău şi nici un bine ; tot oraşul şi judeţul, au admirat atâta dovadă de simţire prietenească şi de omenie, pe care o arătà domnul Emil Sava, faţă de un bolnav ce nu-i este nici frate, nici rudă, nici binefăcător. Nimeni deocamdată nu putea înţelege taina acestei generoase îngrijorări. Domnul avocat Emil Sava, ştia ceia ce nu interesa încă pe alţii, în afară de câţiva tovarăşi ai domniei-sale. Moartea lui Boldur Iloveanu, înainte de a semna un act de vindere-cumpărare, putea să aducă neprevăzute încurcături şi un inamic încă necunoscut, dacă nu o coaliţie de inamici. Undeva, se mai aflau desigur rude de a treia şi a patra spiţă ; acei veri şi nepoţi, care răsar din pământ la înmormântări şi deschideri de succesiune. Unul ori altul s'ar găsì îndată printre aceştia, gata să primească moştenirea, achitând creditorii şi despăgubind ceilalţi pretendenţi, ca să rămână el stăpân pe conacul Ilovenilor şi pe moşia încă neexpropriată. Un asemenea mosafir nepoftit însemnà un duşman şi poate mai mult decât un duşman. Trebuia înlăturat cu orice preţ. Iar preţul acesta era viaţa bolnavului din pat, înfăşurat în cearceafuri ude şi pus cu sila să-şi sugă drojdia de putere, din biberonul baloanelor de oxigen.

In ceasurile de armistiţiu ale torturii, Boldur Iloveanu, arăta între pernele albe o faţă osoasă şi palidă, de o stranie seninătate. Surâdea cu ochii arşi, întunericului deschis dincolo. Cu o mare şi bucuroasă lumină, aştepta scufundarea în veşnica pacificare. Pentru alţii asemenea clipă, e spaimă şi svârcolire. Pentru el, era o trecere pe punte uşoară, acolo, sus, printre mormintele de lângă bisericuţa dărâmată, care nu-l cunoşteau şi care nu-l chemaseră, dar aveau să-l primească, de vreme ce a sosit şi fără nici o chemare a lor. Gândul acesta punea o blândă renunţare pe obrazul scobit, în ochii mistuiţi de febră. Pe urmă toate se turburau din nou şi din lumea vedeniilor, se desfăceau arătări chinuitoare. De pe covorul întins jos, se alegea dintre toţi soldaţii de plumb descălecaţi de coca Boldur, unul cu picioarele arcuite de jocheu. Se înălţa crescând, începea să păşească grotesc şi se apropià de pat, cu braţele încrucişate pe piept sau ciugulindu-şi bubuliţele roşii. Avea chipul lui Nicachi Sacară şi rânjea, aplecându-se deasupra pernelor, strigând cu un glas care detunà în timpan :

— Poate mai sunt şi alţii care vor să dea preţuri ! Nu eşti de părere, coane Boldur ? Poate mai sunt şi alţii care vor să dea preţuri...

Călăreţul uriaş de plumb, îl priveghea un timp, la căpătâiu, repetîndu-i de o sută de ori aceleaşi cuvinte. Apoi se depărtà pe picioarele arcuite, se micşorà până ce devenea mic ca o gânganie şi se amestecà cu ceilalţi soldaţi de plumb ai lui coca Boldur, răsturnaţi pe covorul cu flori albastre şi roşii. Altădată, în locul feciorului de vechil, apărea domnul Emil Sava, răsucindu-şi cheile pe veriga de nichel, prinsă în lanţ. Se aşezà pe jâlţul dela căpătâiu şi repetà monoton, cu acelaş glas care sdruncinà dureros timpanul :

— Am aranjat şi am găsit un plasament foarte bun. Am aranjat şi am găsit un plasament foarte bun. Am aranjat şi...

Bolnavul se ridica în perne să alunge vedenia:

— Bine ! Ajunge ! Am înţeles ! Numai lăsaţi-mă în pace şi nu mă chinuiţi...

Se ridicà, îndreptând mâna cu degetele slabe spre jâlţul unde domnul avocat Emil Sava, răsucea pe verigă cheile nichelate. Jâlţul era gol. Arătarea dispăruse. In locul ei, se afla Joseph, în haina lui neagră, încheiată până la gât, întinzând cu mâna tremurătoare lingura de poţiune.

Două săptămâni a durat lupta între moarte şi domnul avocat Emil Sava. Până la sfârşit a biruit domnul avocat.

Intr'o dimineaţă, bolnavul s'a aflat ridicat în perne, cu ochii spre fereastra deschisă din faţă, unde hohotea luminos un soare călduţ de Mai, cu săgetări de rândunele pe cerul albastru şi cu năvala dureroasă a parfumului de iarbă de primăvară, de flori. Mirosul proaspăt al vieţii a sfâşiat plămânii, cu o suferinţă mai ascuţită ca prezenţa arătărilor urîte din delir. Din ochi a dispărut lumina şi din obraz, blânda pacificare.

Boldur Iloveanu a înclinat bărbia în piept, vorbind încet :

— Joseph, n'a fost ce aşteptam eu ! Dumnezeu m'a părăsit.

Joseph nu înţelese, ridică mâinile spre cer şi aduse slavă providenţei care i-a scăpat stăpânul :

— Dumnezeu a fost mare şi bun cu noi. Medicii spun că în trei săptămâni putem plecà... Aţi avut dreptate. Aerul acesta e prea tare pentru noi...

— Şi morţii de aci mă resping, adăogă convalescentul.

— *Grâce à Dieu !* pricepù în felul lui Joseph.

Cu un bătrân vlăguit de boală şi desprins de cele pământeşti, domnul avocat Emil Sava, a încheiat repede actele sale, fără să mai întâmpine nici o rezistenţă. După două săptămâni, Boldur Iloveanu, înfăşurat în blănuri şi în pleduri, a fost purtat în automobilul cu arcuri moi, până la Tribunal, unde a semnat în numeroase exemplare, numeroase acte de vânzare, care împărţeau moşia Piscul Voevodesei, între mai mulţi cumpărători, întovărăşiţi să dea un preţ de toată lumea recunoscut, mai mult decât generos. Cumpăra inginerul Constantin Grinţescu, cumpăra Iordan Hagi-Iordan, cumpăra un necunoscut cu figura verzuie şi cu o şuviţă de păr pe frunte, adus de Iordan-Hagi-Iordan să figureze pe acte în locul domnului avocat Emil Sava, cumpărau în tovărăşie, o parcelă divizată, domnii Iliuţă şi Nicachi Sacară.

O singură primejdie se ivise şi a fost de îndată înlăturată. Cât timp Boldur Iloveanu se afla în covalescenţă, înălţat între perne, de trei ori se înfăţişase Zaharia Duhu, cerând îngăduire să spună câteva vorbe. Voia să ceară stăpânului din Piscul Voevodesei, să nu înstrăineze moşia cu nici un preţ şi în atâta grabă, cum se împrăştiase svon. Din ce pricină se încumenta să dea asemenea sfat, n'ar fi putut spune. Era legat de cuvântul dat. Dar se simţea îndestul de tare pe cele ştiute de el, ca să descopere argumentele fierbinţi de care ar fi fost nevoie, pentru a strămuta o hotărîre pusă la cale de alţii.

Drumul cel dintâi a fost nenorocos. S'a întâmplat să se potrivească exact, cu momentul când domnul avocat Emil Sava, cobora scările. Domnul avocat a bănuit ceva şi s'a întors din cale. A tras pe Joseph la o parte şi i-a arătat că bolnavul nu trebuie să fie turburat de nici un fel de vizite şi mai ales de un maniac căutător de comori, ca individul care aştepta în capul scărilor.

Joseph, a privit la individ din uşă şi l-a recunoscut îndată :

— Imi amintesc, domnule avocat. *C'est un drôle type !* Vă garantez că nu va trece pragul.

— Tocmai. *C'est un drôle type, Joseph.* Un nebun, bun de balamuc !

Domnul avocat Emil Sava şi-a continuat drumul cu inima uşoară. Din treacăt, l-a întrebat, pe individul de jos, cu un surâs de îngăduitoare compătimire :

— Ce mai e domnule Zaharia Duhu, cu comoara dumitale ?... Incă nu s'a lăsat adusă cu zăhărelul ?

Răzeşul a răspuns, apăsat şi tăios :

— De domnule prefect ! Unii umblă după o comoară, alţii după alta. Unii n'o găsesc, fiindcă n'au noroc. Alţii îşi fac ei norocul şi-atuncea sunt voioşi, cum te văd pe dumneata !

Domnul avocat şi prefect Emil Sava, a înlăturat orice altă vorbă, cu un gest vag din mâna înmănuşată. S'a închis în automobilul cu geamuri mari ca vitrina spiţăriei din târg şi a spus şoferului să pornească, bombănind singur şi ameninţător, împotriva unui oarecare răzeş colţos, care începe să devină primejdios şi trebuieşte pus la rezon.

Al doilea şi al treilea drum al lui Zaharia Duhu, au fost tot atât de zădarnice, măcar că de această dată domnul Emil Sava lipsea. Intrarea era păzită de neclintita fidelitate a lui Joseph. Pe urmă, Zaharia Duhu, ştiu că soseşte prea târziu.

Intr'o dimineaţă, la sfârşitul lui Maiu, Nichifor Răţoiu a tras pentru ultima oară, la scară, trăsura cu mârţoagele păroase şi jupuiate de ham.

Boldur Iloveanu a coborît, sprijinit de valetul, tot atât de slab şi spectral, ca el. Slugile priveau de după perdele. De după perdele, privea şi domnul Ilie Sacară şi fiul său, Nicachi. Numai câinii dădeau bucuroşi din coadă, sărind în jurul unui fost stăpân, pe care nu l-au cunoscut şi n'avea să se mai întoarcă.

Pledurile au fost înfăşurate în jurul picioarelor, cu oasele descărnate... Boldur Iloveanu, cu gâtul prea slab şi lung, în guler rămas încă mai larg, întoarse capul să-şi ia rămas bun, ca orice drumeţ în clipa plecării. Dar nu avu cui să rostească urare.

Nichifor Răţoi, dădu biciu. Gloabele icniră în ştreanguri ; roţile scrâşniră în prund.

Departe, în vale, prin tunelul aleei de tei şi de plopi, satul se mai văzu ca printr'un binoclu întors; plugarii ca albe pete mişcătoare în verdele câmpului, o ceată de copii, turmele oilor, mărunte ca furnicile. Toate micşorate, ireale, inaccesibile, ca o lume în miniatură, care la cotitura drumului se scufundă înnecată.

Boldur Iloveanu tuşì în batista albă. Vizitiul îndemnă caii cu hâde încruntări şi vrăjmaşe

sudălmi, alături de valetul în haina neagră, ţapăn şi grav, ca un cioclu pe capra dricului.

Stăpânul se gândì că la Paris va trebuì să se despartă de acest singur tovarăş credincios al vieţii lui şi nu ştia de unde va găsi atâta curaj să i-o spună.

Pe urmă privì rotund, o lume care îl alunga. Cerul era înalt, soarele blând, orizontul ameţitor de vast, sfârşitul primăverii de o frumuseţe dureros de limpede.

— Aţi spus ceva ? întrebă Joseph, întorcându-se.

— Nu ! făcu semn din cap, Boldur Iloveanu. Şi continuă să şoptească singur în batistă, cum fac unii bătrâni cu mintea slăbită, când se cred neobservaţi.

CARTEA A TREIA

I

Vântul smulse lumina plăpândă, gâtuind-o în pumn ca o pasăre mică.

Viaţa lui Zaharia Duhu s'a scufundat în beznă, din ceasul când a aflat că locotenentul Alexandru Opriş, fusese îngropat undeva, pe frontul dela Caşin.

Ştirea a sosit într'o noapte vântoasă, purtată de un soldat în trecere spre ţara de sus. Zaharia a desfăcut plicul, gârbovindu-se deasupra slovelor turburi. Abia se desluşiau ultimile dorinţi ale mortului, scrijilate cu un vârf ciunt de creion, pe hârtia mototolită, pătată de sudoare şi roasă pe muchii, de frecătura buzunarului aspru unde a călătorit. Opaiţul fumega un sâmbure sleit de lumină. Pe măsură ce înaintau în lectură, ochii lui Zaharia Duhu se plecau tot mai painjeniţi pe hârtia tremurând între degete, să descifreze mesagiul de dincolo de viaţă.

Deodată uşa se izbì de perete.

Poate a fost vântul. Poate o mână nevăzută din noapte. Poate în acelaş timp, amândouă.

Uşa s'a isbit de perete. Vântul s'a năpustit chiuind besmetic, să-i smulgă foaia dintre degete. O mână neagră a desprins pâlpâirea plăpândă a flacării, gâtuind-o în pumn. Bezna s'a lăţit brusc în odaie. S'a auzit numai fâşâitul hârtiei, fugind pe podele ca o agilă făptură, cuprinsă de panică.

Pe urmă a fost o tăcere pustie.

Şi vântul de-afară, a stătut aşteptând, ca un rău făcător, după ce a omorît.

Zaharia Duhu a rămas încovoiat pe banca de lemn, căutând cu degetele oarbe, răvaşul smuls de duhul întunericului. Iar noaptea aceia nu s'a mai luminat niciodată.

Au trecut patru ani. Răsboiul noroadelor s'a încheiat cu lungi precupeţiri, congrese şi tratate. Ţara s'a lărgit. Lumea se primeneşte văzând cu ochii. Morţii au început să fie uitaţi. Mamele au lepădat straiul cernit, văduvele au schimbat portretul din peretele patului cu un locţiitor în carne şi oase, cu braţe voinice ; orfanii spun altora tată — căci toată viaţa fuge de amintirea mormintelor şi durează numai cu preţul unor asemenea uitări şi trădări.

In Piscul Voevodesei, au decurs aceleaşi mari şi grăbite prefaceri, ca ori unde.

Domnul prefect Emil Sava, împărţise precum se ştie, ogoare dintr'ale altuia cu mult simţite şi pline de lacrimi cuvântări. Pe urmă venì alt prefect, să strămute loturile între ele, aşa cum porunceau alte grave interese patriotice — şi iarăşi, după un scurt timp, domnul Emil Sava avu din nou puterea să dreagă ce-a stricat celălalt. Era o mare întrecere şi o grijulie milostivire de norod ; curgeau legiuiri democratice şi fierbinţi manifeste. Piscul Voevodesei, ca orice alt sat de aiurea, se împărţise şi el în tabere crunt vrăjmăşindu-se, fiindcă unii credeau că izbânda nu poate să vină decât dela *Stea,* alţii dela *Secere,* ceilalţi dela *Snop, Cruce* sau *Cerc,* şi încă dela multe alte semne de mântuire tipărite pe buletinele de vot. Gospodarii învăţau un meşteşug nou. Se frământau cuprinşi de frigurile acestor prefaceri şi de făgăduelile domnilor sosiţi în automobile dela oraş, să-i cheme la lumină şi să le strige cu glas răguşit, neţărmurita lor dragoste pentru cei obidiţi şi nerăbdarea lor mare pentru cât mai grăbite îndreptări. Iar cum în acest neastâmpăr, se amesteca şi drojdia sălbăticirii răsboinice de pe front, oamenii se încăierau până la sânge, spărgându-şi capetele pentru *Stea,* scoţându-şi măselele pentru *Secere,* trimiţându-şi vecinul pe targă la spital, în numele *Crucii.* Aceasta era — după cum spuneau oratorii veniţi să împrăştie sămânţa primenirilor) — : „Ultima bătălie pe frontul intern“.

Numai Zaharia Duhu cel adevărat, rămăsese pe banca de sub opaiţul stins, gârbovit şi cu inima îngheţată, într'o hrubă de întuneric.

Şi alt Zaharia Duhu acum, trăeşte, umblă, vorbeşte şi înfruntă cu nepăsare urgia mătuşei Ruxanda, când se iveşte în prag şi cu mâna în şold, îl priveşte scârbită cu ochii ei de mazăre crudă.

Toată fiinţa lui, s'a concentrat în mai îndărătnica scormonire a scoarţei după himerica-i comoară ; tot aşa cum plantele fără lumină, îşi adună toate puterile în rădăcinile scurmând profund, să caute acolo, în beznă, sarea pământului care prelungeşte o viaţă lipsită de soare şi de căldură.

Prietenul cărturar, îi aflase cândva, alt rost şi altă căldură acestei vieţi. Cercetările lor împreună, însemnaseră faptă rară şi izbândă fără tăgadă. Ce-a fost de cercetat, cercetaseră. Ce-a fost de găsit, găsiseră. Ce-a fost de dovedit, în mare parte, dovediseră. In muzeul dela Bucureşti, se înşira în rafturi şi în vitrine, recolta lor de relicve mai de preţ ca aurul. In cele două cărţi ale profesorului de arheologie, se înşirau documente şi stăteau rotunjite concluzii, acceptate acum de toate forurile savante. Zaharia Duhu, răzăş cu stare, cu tragere de inimă şi cu ştiinţă de carte, fusese dela început părtaş la faptă şi la izbândă. Era şi aceasta o întâmplare rară, minunată şi plină de tâlc. Incât căutarea comorii, putea să rămână o slăbiciune lăturalnică şi nevinovată, pe lângă isprava cea chibzuită şi cu folos. Profesorul Alexandru Opriş, se împăcase şi el, până la urmă, cu acest gând :

— Bine, frate Zaharia ! consimţise el odată. Să-ţi dea Domnul acest noroc, împotriva evidenţii. Găseşte tu comoara. A lui Dromichet nu poate să fie în orice caz ; n'are ce căuta în aceste părţi, cum de altfel, am convingerea că nici n'a existat vreodată. Dar cred că şi tu, dacă va fi să dai peste un tezaur, nu ţii numai decât să-l afli cu cartea de vizită a regelui Dromichet.

Zaharia clătinase din cap a împotrivire. El comoara regelui Dromichet o căuta, iară nu alta.

Prietenul cedase şi aci :

— Fie şi a regelui Dromichet, Zaharia frate, ca să nu certăm pe comoara din pădure. Nu aceasta interesează deocamdată. Insă un tezaur cu brăţări şi fibule, cu nasturi şi aplice de aur, cu discuri şi diademe, cu cheotori şi pendantive, e tocmai ce aştept şi eu. Ii rezerv de pe acum, o vitrină în locul cel mai de cinste al Muzeului dela Bucureşti, ca pentru tezaurul celor nouă coroane dela muzeul Cluny, desgropate la Guarrazar, lângă Toledo... Ştii tu, coroana regelui got Recessvintus, despre care ţi-am vorbit; cu smaragdele şi rubinele cât oul de porumbel... Am dovedì atunci, ceia ce eu susţin cu tărie. Că a existat la aceşti Geţi ai noştri, o mare activitate creatoare ; că erau meşteri vestiţi în arta aurului, după cum au fost în a bronzului, şi că ei au făurit, acele minuni de ornamente în spirală, care îşi aveau căutare şi preţ, până în Suedia şi Danemarca, de unde şi astăzi mai sunt scoase la iveală... Găseşte tu comoara, şi...

— Am s'o găsesc ! rostise Zaharia, cu neclintita lui credinţă.

— Bine, bine ! găseşte-o... continuase zâmbind îngăduitor, profesorul. Găseşte-o, şi cu ea, o să răsturnăm astfel prepusul, că Geţii au fost numai nişte barbari şi simpli imitatori, şi că au luat totul de a gata, dela Greci şi dela Sciţi, de la Etrusci şi dela Celţi. A treia a mea carte, dacă va fi să apară vreodată, cată să dovedească prezenţa unei sinteze de artă carpato-alpină şi s'ar întemeia numai pe o asemenea descoperire...

— Vezi aşa dar, Alexandre, că nu e vorba numai de o nălucire ! se bucurase însufleţit Zaharia Duhu. Aşteaptă, fiindcă tot eu am s'o aflu şi pe aceasta...

Prietenul cărturar, se oprise din cele ce voia să mai spună, muşcându-şi buzele cu o remuşcare. Işi dădea seamă că furat de preocuparea şi de cercetările sale, în loc să descurajeze cu toată energia patima lui Zaharia Duhu, încă odată o înteţia, cu o vinovată pornire să folosească risipa de timp, de cheltuială şi de muncă, a unui om simplu şi lesne crezător.

— La urmă... Cine ştie ? exclamase pe gânduri, uitându-se la chipul spân al lui Zaharia, întotdeauna transfigurat, când vorbea despre acea fabuloasă comoară.

Răzăşul părea că uitase prezenţa prietenului. Cu privirea lui trecând peste oameni şi lucruri, urmărea arătarea părelnică şi arzătoare, de dincolo de zare şi de timp.

Iar toată seara, mai apoi, Zaharia Duhu i-a cerut să-i traducă din tomurile nemţeşti din raft, capitolele unde se pomenea despre inelele şi securile de aur dela Brăduţ, depozitele de bronz dela Fişeul Gherlii şi dela Spălanca, cingătoarele dela Gusteriţa, brăţările dela Tirighiaz, Sarasău, Pecica, Pipeia şi Biia, Cipău şi Suzeni.

Pretutindeni, săpăturile altora, au scos la lumină tezaure despre care nu existase nici un semn, şi în vreo cronică veche, nici o ştiinţă. Iar el, Zaharia Duhu, spre deosebire de aceşti căutători ajutaţi numai de noroc şi de întâmplare, ştia lămurit ce va să afle, şi mai ştia că până la sfârşit, trebuie să afle.

— De ce aceştia şi nu eu ?... ridicase ochii răzeşul, de pe gravurile tomurilor, cu brăţări şi fibule, aplice şi cercei. De ce aceştia Alexandre, au fost cuminţi căutând şi găsind, iar eu de ce-ţi par atunci, a umbla după deşarte năluciri ? Mi-ai spus de câteva ori, că înverşunarea mea nu e străină de zădărnicia alhimiştilor din veacul de mijloc, care se căzneau să prefacă plumbul în aur. M-ai asemuit şi cu acei aventurieri, pe jumătate nebuni şi pe jumătate înşelători, care purcedeau în pustii locuri, călcate numai de fiarele cele adevărate şi cele urzite de închipuire, să caute fântâna cu isvorul de tinereţe veşnică. Mai deunăzi, ai amintit în treacăt, şi despre smintiţii care se mai trudesc şi astăzi să născocească maşini purtate de *perpetuum-mobile...* Le ascult toate acestea, Alexandre, şi nu-mi slăbesc credinţa. Mi se pare că sunt mai puţin nebun.

— Nici n'am spus-o aceasta, frate Zaharia ! se apărase cu hotărîre, profesorul.

— Nu mi-ai spus-o neted, dar înţeleg că adesea o gândeşti. E nevoie s'o spui, când se citeşte în ochi ? Şi cu toate acestea, tu singur recunoşti că o asemenea comoară, are să însemne cu totul altceva, mai de preţ, decât tezaurul dela Pietroasa, faimoasa voastră cloşcă cu pui de aur, semănată în drumul lor de nişte trecători, fără nici o legătură cu pământurile aceste şi cu neamurile ţinuturilor aceste... Eu nu mă lăcomesc la aur şi la pietre scumpe, fiindcă nu pentru mine le caut. Nevoile mele le cunoşti ca şi mulţumirile mele. Sunt tot atât de puţine, ca ale oricărui schivnic. O caut comoara aceia, pentru cutia de sticlă, pe care zici singur, că ai să i-o

pregăteşti în locul cel mai de cinste. Şi am s'o găsesc, pentru dovezile tale, de care ai nevoie, ca să arăţi ce neam de oameni, au fost părinţii părinţilor noştri... De ce adică ; un franţuz, ori un englez, sapă morminte în Egipt, pe Valea Regilor, sau în ruinele Asiriei, sau în Peru şi în Mexic — şi atunci săvârşesc faptă slăvită, de sbârnâie telegraful, la cel mai mic oscior desgropat din cenuşă! Iar îndârjirea mea, de ce rămâne nebunească şi proastă ?... Eu cred că am mai mult drept să o fac, fiindcă nu umblu după oase streine şi după amintiri de măreţii streine. Caut urmele bătrânilor noştri. Acei care au ştiut să fie mari şi care au închis ochii, ca să nu ne vadă, cum ne-am împuţinat şi ne-am micşorat şi ne-am ticăloşit. Tu mi-ai dat dovadă cartea istoricului franţuz, unde se spune că într'o vreme, toată Europa de mijloc şi cea răsăriteană, a fost stăpânită de Buerebista, rege de al nostru, get, reformator oleacă mai cu mult suflet decât oamenii din partidul domnului prefect Emil Sava, gospodar mai chibzuit şi domn mai însemnat şi mai puternic, decât toate corciturile fanarului trimise în timpurile mai dincoace, din Stambul, ca să ne aducă ei, învăţătura lor şi năravurile lor şi sângele lor... Putem dovedi că am fost ceva mai mult şi că suntem ceva mai vechi. Te văd cu durere, că zâmbeşti a râde, Alexandre...

— Nu zâmbesc de loc ! se apărase încă odată, profesorul de arheologie.

— Ştiu. Iţi spui că mi-au stricat mintea toate cărţile acestea şi ca un nepregătit ce sunt, le iau toate prea literă cu literă şi cuvânt cu cuvânt. Prietenul nostru, inginerul — ca să-i zicem aşa prietin, — a mai aflat altceva. Mi-a rostit-o cel puţin în faţă. Sunt frate bun cu badea Cârţan, baciul din Ardeal, care-a cutreerat lumea să vadă Roma şi să împartă ciobanilor lui, cărţi din desagă, despre latinitatea valahilor. „Alt nebun !“ — mi-a râs inginerul în obraz. El cu latinitatea, tu cu Geţii ! Mă mir că încă nu v'aţi încăerat şi că încăpeţi doi, într'un neam!“... Poate chiar aşa de-ar fi, nu mă simt atât de ruşinat să mă ştiu trecut în asemenea tovărăşie, în mila şi în scârba inginerului nostru. Mai bună şi mai puţin ruşinoasă îmi pare aşa tovărăşie, decât cu domnul prefect Emil Sava, deopildă. Cel puţin nebunia noastră nu înşeală pe nimeni şi nu păgubeşte pe nimeni...

— Are să te sărăcească pe tine, Zaharia ! rostise Alexandru Opriş.

— Şi ce mare durere ? Am mâinile amândouă. Au să-mi ajungă să hrănască o singură gură, dacă o fi să mă sărăcească până într'atât, nebunia asta, cum o numiţi voi... Pe urmă tot îmi mai rămâne o nădejde. Ai să mă primeşti paznic la muzău la tine, să-mi păzesc comoara, şi tot am să fiu mulţumit ! încheiase Zaharia Duhu, cu un surâs depărtat.

Dar prietenul cărturar, îl privise grav, mult timp, cu bărbia în pumn, urmărindu-i fiecare mişcare. Ca întotdeauna, când vorbea despre comoara lui, răzăşul îi părea însufleţit de o putere misterioasă, cum vor fi fost inspiraţi proorocii deşerturilor din Iudeia. Faţa slăbănoagă şi spână, ochii spălăciţi aprinzându-se cu lumina lor părelnică, firea lui moale şi blândă încordată

într'o aspră îndârjire ; toate acestea, făceau din omul simplu în haina lui de şiac, o făptură enigmatică şi mai presus de înţelegerea obicinuită. Amestecul de naivitate şi de învăţătură întocmită numai după priceperea lui, îl împingeau poate să rostească erezii absurde, la care ar fi zâmbit fără îndoială, cel mai modest elev al profesorului de arheologie Alexandru Opriş. In asemenea clipe însă, profesorul nu afla nimic vrednic de râs şi de dispreţuit. Omul acela îşi cheltuia avutul, nu cunoştea nici o plăcere pământească ; nu bea, nu fuma, nu urmărea nici o îndestulare ; desprins dela toate cele lumeşti, trăia numai pentru nălucirea lui generoasă, în care lumina se amesteca cu întunericul, naivitatea cu adevărul, realitatea cu himericul. Din asemenea stofă, cu altă pregătire mai norocoasă, se aflase croit desigur un Maspero, un Mariette, un Champolion — toţi înaintaşii, care în litera uscată a cărţilor, au pus pasiune şi un sâmbure divin de fanatism, împins până la absurd. N'au trecut oare şi dânşii printre ceilalţi oameni, ca nişte maniaci pentru care nimic nu s'a mai petrecut însemnat pe lume şi vrednic de luare aminte, dela Sesostris şi Ramses încoace ?

Profesorul n'avea de ce surâde cu milă şi cu dispreţ.

— De ce mă priveşti aşa ? întrebase Zaharia Duhu. Mă crezi şi tu, bun de balamuc, ca prietenul nostru inginerul ?...

Alexandru Opriş, făcuse un gest neisprăvit cu mâna. Era greu să lămurească în vorbe uzate de toată ziua, ce gândeşte, ce crede şi ce regretă el. Nici n'ar fi sunat bine. Prietenul le-ar socotì o făţarnică şi umilitoare măgulire, poate mai greu de suportat, ca batjocoritorul râs al inginerului Dinu Grinţescu.

Au tăcut amândoi.

Zaharia Duhu a rămas la comoara lui. Şi au pomenit despre ea, în toate prilejurile, cât a fost cu putinţă, mai puţin.

Acestea toate, şi le amintise înaintea ceasului de moarte, Alexandru Opriş, şi ţinuse să plece cu sufletul deslegat. Două scrisori lipise în plicuri. Una pentru Madala. Alta pentru prietenul inginer. Iar cea de a treia, mergea la tovarăşul său de cercetări şi de isbândă, să-i împrăştie o amăgire zădarnică şi păgubitoare. Il sfătuia să contenească o căutare, de-acum fără folos, fiindcă va fi fără conducere. Il ruga să se întoarcă la plugul şi la câmpul lui. Ii cerea iertare, că atâţia ani, l-a abătut dela viaţa-i firească şi îi mulţumea pentru tot ce-a făcut pentru el, trecătorul, şi pentru fapta cărturărească, — care aceia rămâne. Mai adaogă câteva cuvinte, despre nepotul lui Zaharia, crescut şi îndrumat de el, în şcoala din Bucureşti. Il ştia isteţ, muncitor, chibzuit, pregătit pentru carte. Petru V. Tudose, arătase dragoste pentru ştiinţa istoriei şi a arheologiei. In hotărîrile sale, plănuise să-l facă tovarăş la viitoarele cercetări şi urmaş la catedră. Il îndemna pe Zaharia Duhu, să ducă el până la capăt acest gând, ajutându-şi nepotul să-şi capete licenţa şi doctoratul, ca unul care mai bine ca oricine altul, înţelege ce-ar însemna o viaţă răpusă dela adevărata ei chemare. Pe urmă, scrisoarea dădea tuturor întâlnire, într'o lume mai blândă.

Acel petec de hârtie, fusese smuls de vânt, dintre degetele lui Zaharia Duhu, lăsându-l gârbovit pe banca de lemn. O mână neagră desprinsese flacăra gălbuie a opaiţului, gâtuind-o în pumn. Bezna s'a lăţit brusc. Iar Zaharia Duhu n'a mai ieşit din hruba de întuneric.

Alt Zaharia Duhu, vorbeşte, întreabă şi răspunde ; trăeşte, umblă şi înfruntă cu nepăsare, urgia mătuşei Ruxanda. Altul porneşte cu Oarţă, nevolnicul, după el, cu săpi şi cazmale, să scurme pământul fără nici o rânduială ; astăzi într'o parte mâine aiurea, aproape tot atât de nesocotit ca şi gospodarii fără pricepere şi ştiinţă de carte din Piscul Voevodesei, când îi lovise şi pe dânşii, în preziua răsboiului celui mare, patima căutatului de comori. Oalele de lut şi hârburile de hidrii, dacă se ivesc câteodată sub cazma, sunt aruncate în ţărnă cu nepăsare. Cui ar mai folosi ? Cine le-ar mai cerceta, să le potrivească după epoci şi influenţe, să le înşire cu etichete, în vitrina unui muzău ? Zaharia Duhu, e acum un om care caută o comoară şi nimic altceva. Cărţile zac neatinse pe poliţi. Ce pot să-i mai spună cărţile ? Mătuşa Ruxanda a scos într'o zi toate hârburile care i-au înveninat viaţa şi le-a svârlit din cămară şi din rafturi, la movila de gunoaie. Zaharia n'a dat semn de mâhnire şi de mânie. Poate nici n'a luat seamă la aceasta. Poate îi era tot una.

Mătuşa Ruxanda şuşoteşte prin unghere cu baba Maranda Cuţuiana, pe care a chemt-o să-i desfacă feciorul de sminteală. Descântecele şi făcăturile babei, s'au dovedit cu folos într'o jumătate de privinţă. Zaharia s'a vindecat de cules hârburi și ruginături. Rămâne să-i afle leac și pentru aiureala cea mare, a comorii. In mâncarea și în băutura lui, se amestecă gusturi ciudate de buruieni și de fierturi ; găsește în buzunările straiului de șiac, capete de sdrențe roșii și negre înnodate într'un anumit chip; sub pernă, dacă ar căuta, ar descoperì, legături de cărbune stins și rădăcini bărboasă, așchii sfinte din crucea Mântuitorului aduse dela sfântul Mormânt și diavolești doftorii, cu grăsime de broască, os de liliac și sânge de găină neagră. Poate le-a aflat și le știe și pe acestea, dar nu arată nici o mirare.

El pleacă împreună cu Oarță, de-i ploaie ori arșiță, vânt sau urgie de sus — pleacă după comoara lui. O caută și n'ar mai ști să spună de ce. Dacă mâini ar găsi-o, n'ar ști să răspundă, pentru ce bucurie și ce folosință.

El caută o comoară și nimic altceva.

Din ochi s'a împăclit lumina arzătoare, care urmărea dincolo de oameni și de timp, o plăsmuire părelnică. Are o privire sură și goală de sclipire. O privire ca a lui Oarță. Caută numai în pământ. A uitat să mai ridice ochii la cer. N'ar mai cunoaște nici o stea conducătoare, pe atlasul înalt. Lumina s'a stins afară și a murit înlăuntru.

E un om după care hârâie câinii, cu alaiu, când trece pe uliță.

O singură dată și-a ieșit din acest drum care merge alături de viață. Atunci când a aflat că sus, la conac, zăcea Boldur Iloveanu în ghiarele morții ; priveghiat la căpătâiu cu neadormită îngrijorare, de oamenii domnului prefect Emil

Sava. Cunoștea ce vor și ce urmăresc oamenii aceia. Pornise de câteva ori cu gândul să le stea în cale și să oprească stăpânul Piscului, dela o pripită hotărîre, care avea să-l ducă la sapă de lemn, iar pe domnul Emil Sava și soții săi, avea să-i îmbogățească prin nevrednice vicleșuguri și silnicii. Stârcise în capul scărilor și n'a fost primit. S'a lovit întotdeauna de împotrivirea slugii streine, care credea că-și apără așa stăpânul bolnav, de-un mosafir zănatec și inoportun.

— Mai târziu, monsieur Diuhiu ! Săptămâna viitoare monsieur Diuhiu ! îi repeta *Joseph,* împingându-l cu binișorul de spate, spre ultima treaptă.

Și valetul rămânea privindu-l din urmă cu o mirare, de unde nu lipsea și oarecare vanitoasă mulțumire de sine. Timpul îi dovedea cât de puțin se înșelase el acum câțiva ani, când a priceput că acest moldav, spân și ciudat, călca deadreptul spre balamuc : *„C'est un drôle type !“*

Intr'adevăr, Zaharia Duhu era acum o stranie și decăzută făptură. Cu țepii rari din barbă și din mustăți, crescuți ca firele decolorate din spicul de secară, cu ochii vineți și cu straele de șiac șiclite de sudoare, pătate și îmbâcsite de colb, semăna din ce în ce mai dureros cu Oarță cel cu mintea puțină și întunecată. Cu deosebirea că Oarță râdea tâmp, desvelindu-și gingiile lăptoase și buzele cu clăbuci la colțuri, într'o hâdă înveselire, decât îl oprea cineva să-l întrebe în batjocură dacă n'a început să care acasă galbenii din comoară cu dimirlia. Zaharia Duhu n'avea de ce se înveselì și uitase să râdă. El privea mocnit în pământ. Toată veselia și lumina şi viaţa lui, erau îngropate acolo, sub ţărână, în cazanul unde se afla ferecată comoara în care nu mai credea decât Oarţă şi dânsul.

Boldur Iloveanu, se ridicase din pat. Fusese purtat la tribunal, în automobilul cu ferestre largi cât vitrina spiţăriei din târg. Semnase actele întocmite de domnul Emil Sava. Vânduse rămăşiţele moşiei ; plecase cu puţinul său avut în patria lui străină, să-şi schimbe apartamentul din *Avenue Kléber 87*, pe două cămăruţe dela o mansardă cu o sută cincizeci de trepte. Prefacerile din Piscul Voevodesei, din acel ceas înainte, fură încă mai repezi şi mult mai minunate. Se auzì că acum conacul, ar fi intrat în stăpânirea unui oarecare domn Iordan Hagi-Iordan, bancher şi om de afaceri, putred de bogat. Se mai ştia că domnul Iliuţă Sacară şi feciorul său Nicachi, au cumpărat încă vreo patruzeci de fălci — lanul de frunte al moşiei, pământ negru şi untos, din şesul Voevodesei. Astfel se împlinea încăodată vechea orânduială a ţării, după care încă de pe vremea lui Dinu Păturică, vechilii preiau bunul stăpânilor şi domnesc unde-au slugărit. Pe urmă, într'o dimineaţă, au sosit ingineri cu lanţuri şi panglici de fier, cu jaloane tărcate alb şi roşu, cu instrumente de măsurat şi aparate de iscodit tainele ascunse ale subpământului; au puhoit oameni streini şi s'a lăţit mare svon şi mare frământare şi mare uimire.

Zaharia Duhu a lăsat să treacă toate acestea pe lângă el, cu nepăsare, fără să le vadă şi fără să le audă. Pornea în fiecare zori de zi, cu ajutorul lui bicisnic la minte, să răscolească lutul râpilor cu cazmaua şi să sape gropi unde nu afla niciodată nimic ; nimic decât cioburi netrebnice, pe care le sfărma acum înciudat sub călcâiu, când Oarţă scăpa din vedere să le turtească într'o sută de ţăndări cu latul lopeţii, rânjind de această plăcută şi nouă desfătare. Zece ani, Oarţă nătângul, ascultase porunca să umble binişor cu asemenea oale, păzindu-le ca oul cel scump de pasăre măiastră. Şi deodată, stăpânul îl slobozise de acest legământ. Nu înţelegea de unde a purces schimbarea, după cum nici mai înainte, nu pricepuse de ce nişte străchini bune de gunoaie, meritau atâta sfinţenie. Dar se supunea la poruncă, după cum ascultase şi de cealaltă. S'ar fi spus că amândoi, nu mai căutau hidriile şi amforele rare, talerele şi opaiţele de lut învârstat, decât ca să le şteargă mai îndârjit orice urmă, pisându-le să le întoarcă în ţărâna de unde au luat fiinţă. Era şi aceasta însă o măsură, arătând cât de întunecat şi aproape de judecata lui Oarţă, gângavul, s'a coborît şi cugetul lui Zaharia Duhu, om rămas fără rost şi fără îndreptar al vieţii.

Ei căutau comoară, nu oale de lut.

De două ori, mătuşa Ruxanda bătuse calea mânăstirilor, la o maică din rude, dela Agapia. Cu preacuvioasa împreună, au mers la mânăstirea Neamţului, unde un vestit ieromonah cu sfânt şi ascultat cuvânt la Atotputernicul, a citit şi a slujit pentru luminarea unei minţi turburate de pierzaniile diavolului. Mătuşa Ruxanda a îngenunchiat înaintea icoanelor, a aprins lumânări de ceară, a împărţit pomeni şi a plătit cu mâna-i slăbănoagă de sgârcită, bani legaţi cu zece noduri în colţul batistei. S'a întors acasă nădăjduind şi aşteptând minune. Dar rugăciunile s'au dovedit fără putere, ca şi desfăcăturile babei Maranda Cuţuiana.

Atunci a luat singură frânele gospodăriei, tocmind ea muncitori la treburile câmpului, supraveghind plugurile şi semănătorii, stând strajă nedeslipită la seceră şi la treer, rupând preţurile cu negustorii de grâne, împărţindu-se cu aprigă îndârjire între casă şi ogoarele puţine câte au mai rămas, până când cădea istovită noaptea, fără să se desbrace, cu ciolanele ei bătrâne pe-o laviţă tare, cu pumnii căpătâiu. Se văeta c'au slăbit-o vederile şi puterile ; a doua zi pornea cu mai încordată încăpăţânare să scape din ruină ce mai poate fi apărat.

Işi găsise un ajutor vrednic, în argatul cel nou, Gheorghieş Tâlpăligă, feciorul lui Costache, mort în nisipurile Asiei mici. Băetanul era în picioare cu noaptea în cap, se arăta isteţ şi de credinţă, ca orice fecior de oameni necăjiţi, cu opt fraţi mai mărunţei decât el, acasă. Mătuşa Ruxanda îi scotea sufletul, nu-i dădea răgaz o clipită de cum deschidea ochii. Flăcăul, abia scăpa pe furiş să arunce o privire şi o vorbă în treacăt, fostei lui vecine şi tovarăşe de joacă, Sanda lui Alecu Toader Precup a Dăscăliţei, acum codană cu ochii negri-albăstrii ca pruna şi cu mijlocul mlădiu ca puiul subţire de mesteacăn.

— Iar îţi joacă ochii după catrinţă, prăpăditule ! ţipotea ascuţit mătuşa Ruxanda, când îl prindea rămas pe gânduri, cu privirea lungită spre drum. N'ai mai înţeles că nu-i de nasul tău? Lasă grija asta pe sama lui Nicachi, feciorul vechilului şi tu vezi-ţi de calicie, că n'o fi nebună să se uite o fată de om gospodar, la un mangosit cu cămeşoiul rupt în spate şi cu obielele spânzurând din opinci...

— Chiar de cămeşă şi de opinci, mă gândeam să aduc eu aminte, stăpână, vorbea sfios Gheorghieş Tâlpăligă. Am fost tocmit cu două perechi de opinci şi cu două rânduri de schimburi pe an... S'o împlinit anul la Sântă-Măria mică şi n'am căpătat nimic.

— Ce zici ? ridică ochii ca bobul de mazăre crudă, mătuşa Ruxanda, de sub broboada neagră. Mai spune odată, că n'am înţeles bine.

— S'o împlinit anul la Sântă-Măria şi n'am căpătat dreptul meu...

— Aha ! N'ai căpătat dreptul tău ? se oţără stăpâna, strigând ca înţepată de viespe. Ţi-oi arăta un drept, să nu-l poţi duce în spate ! Intreabă pe maică-ta, cât o luat ea pentru tine înainte, ca să-şi ţină plodurile. Socoteala asta nu ţi-ai făcut-o, se vede ? Să vă dau, hai ? Tot să vă dau !... Că mie, mi-a dat Cel de Sus, cu amândouă mâinile, de m'o umplut de norocire...

— Mămuca a luat simbria, asta o ştiu, încercă o apărare argăţelul. Dară opincile şi schimburile nu le-o luat. Şi eu aşa rufos ca un mişăl, nici n'am ochi să ies în lume, stăpână.

Mătuşa Ruxanda, păşea să-l împietrească de aproape, cu privirea ei coclită :

— Se vede că ţi s'o urît cu binele, ori ţi s'o urcat fumurile la cap, Gheorghieş băiete ! Ce-ţi trebuie cămeşoiu ? Ce-ţi trebuie opinci ? Hai ? Te-ai duce dumneata la horă, să te sbânţui şi să chiui şi să te cucoşeşti în pene noi, asta înţeleg că te mănâncă... De asta te-am tocmit eu, sărace Gheorghieş, sarace ? Om mai vorbi noi altădată şi-ai să vezi cum stă răfuiala, dacă vorba mea nu-ţi ajunge. Până atunci, ia coasa la spinare şi pleacă la luţărnă, că te-ajung şi eu din urmă, să te prind dormind ori stând la taifas, cu alţi hojmalăi ca tine. Haide, mişcă-te, ce-mi stai parc'ai prins rădăcină locului ?

Gheorghieş Tălpăligă, era departe cu coasa la spinare, şi mătuşa Ruxanda încă nu isprăvea de ocărît şi de răbufnit. Trântea uşile mânioasă, se vântura în ogradă dela zămnic la poieţi, şi dela ocoale la cămară, împiedicându-se în praguri şi în scări, fiindcă vederea i se slăbea dela o zi la alta. După dânsa alergau curcanii leorbăind din guşa cu mărgele roşii, gânsacii trăgând-o de poale cu ciocul lor de lemn, pichirile glăsuind subţire şi toate orătăniile aclamându-şi tiranul.

Zaharia Duhu şi Oarţă, nu se arătau până la asfinţitul soarelui. Se întorceau plini de praf şi de sudoare. Intre stăpân şi slugă, deosibirea era mică, iar mătuşa Ruxanda, îi îngloba într'o egală scârbire, trântindu-le talerile înainte şi privind cu braţele subpuse, cum hrăneşte nişte trântori şi nişte becisnici la minte.

Mai strigătoare nedreptate i-se părea bătrânei, că legea dăduse acestui fecior cuprins de sminteală, putere să vândă şi cumpere şi să schimbe numai el pământurile, risipind agoniseala răposatului, cum îl taie capul şi-l îndeamnă zărghenia. El era moştenitor şi stăpân cu drepturi depline. Ea n'avea alt drept, decât să privească şi să se căineze.

De aceia se căinà, s'o audă tot satul.

Unii o plângeau, alţii se bucurau fiindcă fusese toată viaţa hapsină şi amarnică, cei mai mulţi îşi făceau cruce, să-i apere Domnul de asemenea blestem.

In ochii tuturor, Zaharia Duhu, scăzuse treptat din rândul lui de chiabur fruntaş, cu bună ştiinţă de carte şi cu sfat chibzuit şi ascultat la ceas de cumpănă. In tinereţe, l-au cinstit şi l-au preţuit. Pe urmă, l-au bănuit că în ştiinţele lui ascunse şi cu tovarăşii lui dela Bucureşti, adună pe hârburi şi oale, bani albi câţi n'a isbutit să pună la o parte Antohie Duhu, într'o viaţă de om, cu toate judecăţile şi uricile din vechi. Era şi acesta, un merit şi o dovadă, de minte ascuţită şi de pricepere. Mai apoi, în vremea când a suflat vântul cel rău, de-au pornit toţi să caute comori pe coclauri, l-au duşmănit şi l-au urît de moarte, fiindcă dela comoara lui s'a tras şi nebunia lor, şi tot dela ea, au pătimit grele necazuri.

Acum, aceste întâmplări erau uitate.

Satul cel nou şi primenit, nu mai pomenea despre Antohie, pe care mulţi nu-l cunoşteau decât cu numele. N'aveau cum să facă deosibirea, între răposatul cel hârşit, pus de pricină cu toţi vecinii, şi între feciorul venit cu bună înţelegere să facă pace şi să închidă judecăţile. Era ştearsă din amintire şi fapta din nouăsute şapte, când Zaharia Duhu, îi apărase de urgie. Râzând, cu iertare, aduceau vorba şi despre anul acela de secetă cumplită, când gospodarii îşi lăsaseră ogoarele să se sfârlogească în buruiană, ca să caute cazanul cu galbeni, până ce-a căzut asupra lor năpasta cu veneticul ucis în prundurile de pe apa Voevodesei. Pe acest Zaharia Duhu, înălţat şi scufundat în preţuirea lor, după vremuri şi împrejurări, îl uitaseră şi nu-l mai cunoşteau.

Ştiam unul singur. Zaharia Duhu, acel de acum. Tovarăşul lui Oarţă, căzut la scrânteală şi părăsindu-şi avutul, în râsul şi ocara lumii.

Când îl întâlneau, întrebau cu batjocoră pe faţă, fără să-l mai cruţe :

— Ei, cumătre Zaharia, ce se mai aude cu comoara 'mnetale ? Când ne împărtăşim cu toţii, din haznaua cu galbeni a lui Dromichilă ?

Zaharia Duhu, clătinà din cap şi răsucea aţele bumbilor spânzurând la haina de şiac. Simţea nevoie să se apere, el care nu dădea altădată, nici o lămurire despre ce vrea şi ce căutà.

— Râdeţi voi, dară eu ştiu ce ştiu.

— Vezi, să-i pui sare pe coadă să nu fugă... se amesteca altul, privind la ceilalţi cu semne din ochi.

— Am s'o găsesc ! moşmolea Zaharia Duhu, în buzele spâne.

— Şi ai să-i cumperi *giuben* lui Oarţă, să-l faci *dipotat ?* Noi aşa am auzit vorbindu-se, de unul şi de altul.

Toţi începeau să râdă. Rânjea şi Oarţă, cu gura până la urechi. Zaharia pornea mai departe, cu Oarţă după el.

Gospodarii rămâneau locului să se crucească, fiindcă văzuse cu ochii lor, cum nişte cărţi nebune, au scos un om bun teafăr, din minţi.

Zaharia Duhu avea acum şi o poreclă : Zaharia Dromichilă. Copiii îl strigau : Moş Dromichilă ! Işi auzia numele în urma lui, svârlit ca o piatră de după garduri şi de după porţi. In această improşcare, păşea senin, cu un surâs bun şi îndobitocit, cu nepăsarea lui Oarţă, care acela cel puţin, fusese crescut de copil în râsul şi în batjocura trecătorilor. O singură mijeală de lumină, putea venì dintr'o singură parte. O presimţea şi Zaharia Duhu. De acolo, o aştepta şi el.

Era nepotul trimis la învăţătură înaltă, după dorinţa şi sfatul profesorului Alexandru Opriş. De doi ani, Petru Tudose îşi luase diploma de licenţă în Istorie şi acum pregătea un doctorat în Arheologie, la şcoli depărtate şi streine. Pe lângă ajutorul sgârcit al Statului, Zaharia Duhu îi trimitea pe ascuns de ochii mătuşei Ruxanda, un ajutor mai rotund şi statornic, la fiecare zi întâi. Petruţă cel cu picioarele desculţe, nu amăgise nici o aşteptare. Implinea el în învăţătură, ceia ce râvnise Zaharia cu un pătrar de veac în urmă şi avea să ducă el la capăt, ceia ce glonţul răsboiului, curmase în viaţa şi în cercetările profesorului Alexandru Opriş.

De acolo numai putea să se deschidă încă odată, o zarişte luminoasă şi caldă. Pe lângă nepotul cărturar, Zaharia Duhu, ar fi intrat din nou, la ispravă chibzuită şi cu folos, cum se dovedise vrednic de faptă alături de prietenul care-i luase lumina cu dânsul. Şi tot Petruţă cel descult, întors dela învăţătura lui desăvârşită, era să însemne şi singurul om pe lume, pregătit să înţeleagă după cărţile şi ştiinţele sale, că a căutà o comoară — comoara unui rege străvechiu şi slăvit al acestor locuri — nu este numai decât o nălucire de nebun.

I-ar da un sfat, o îndrumare, un ajutor. Ar sta amândoi să citească semnele cărţilor. Şi atunci Zaharia Duhu, cel rămas în întunericul de hrubă, s'ar mişca deslegat de duhurile besnei şi ar păşì din nou spre căldură şi lumină şi viaţă.

Goarna de alamă anunţà de patru ori pe săptămână, trecerea factorului rural Pintilie. Era o chemare muzicală, răsfirată peste câmpuri de pe alt tărâm.

Zaharia Duhu, aşteptà ştiri nerăbdătoare de la nepot : când va terminà, când se întoarce... Scrisoarea sosea rar. Era întotdeauna scurtă. Câteva rânduri pe dosul unei cărţi poştale cu privelişti de poduri arcuite, de palate şi pieţi colcăind de lume, de bulevarde şi gări. In drumurile lui de odinioară, profesorul Alexandru Opriş, îi trimitea altfel de privelişti : săli de muzău, vitrine de colecţii preistorice, ştiri dintr'o lume care era numai a lor. Petre V. Tudose arăta deosebită predilecţie pent u turnul Eiffel. Iar scrisoarea lui se repeta aproape neschimbat : „Am primit banii. Mulţumesc foarte mult. Sunt în ajunul examenelor, ostenit şi cu timpul măsurat. Dar sper că rezultatul va arăta binefăcătorilor mei, că nu s'au înşelat, ajutându-mă să fiu de un folos ştiinţei şi ţării. Ca întotdeauna recunoscător : Petruţă“.

Nu lipsea nimic şi întotdeauna Zaharia Duhu simţea că lipseşte totuşi ceva. Asemenea răvaşe uscate nu-l mulţumeau. Nu aşa le-ar fi scris el, celor rămaşi într'un sat neştiut de nimeni şi nepomenit în nici o hartă a lumii, dacă dorinţa însetată a tinereţii lui i-ar fi împlinit-o acum douăzecişicinci, acum treizeci de ani, Antohie Duhu, omul judecăţilor şi al uricelor din taşca de tinichea. Cu dreptunghiul de carton pe genunchii plini de noroiu scorţos, Zaharia privea depărtările deşarte, unde se stinsese pentru totdeauna părelnica plăsmuire.

Goarna de alamă vestea cu glas subţire, peste întinderile melancolice, că domnul factor rural Pintilie, a trecut dintr'un sat spre alt sat.

Zaharia Duhu rămânea în neclintire de stană, pe banca din cerdac, până când îl impresura întunericul nopţii.

Se aprindeau cu sclipiri diamantine stelele înalte. Nu erau pentru el. Ochii lui nu ştiau să le mai vadă, demult, decând toate luminile au fost scufundate.

II

Insă peştele cel mare, îl
înghite pe cel mic.

Intâi, au sosit doi ingineri şi patru ajutoare. Au coborît din automobile, sus, la curtea Iloveanului, unde i-a primit în capul scărilor stăpânul cel nou, domnul Iordan Hagi-Iordan şi domnul avocat Emil Sava, din întâmplare, pentru un scurt timp, vădan de scaunul său de prefect.

Luminile s'au zărit aprinse în ferestre până târziu. A fost o masă lungă şi însufleţită. Casa pustie vreme de cincizeci de ani, s'a deşteptat din somn în glasuri străine şi în veselie de ospăţ. Slugi proaspăt tocmite, cu îndemânarea învățată la banchetele dela oraș, cărau farfurii și sticle, schimbau felurile de mâncare și se încrucișau printre uși cu tăvile, într'o frământare grăbită cum nu mai cunoscuseră aceste ziduri. Au pocnit și dopurile sticlelor de șampanie. Deși ospățul era intim, numai între oameni inițiați și veniți să muncească nu să benchetuiască, inginerul Dinu Grințescu, nu și-a putut stăpânì o închinare care-i mânca limba. A vorbit despre progres, despre prosperitatea pe care veneau s'o aducă în mai puțin de doi ani, în aceste pustietăți rupte din calea civilizației, despre misiunea lor de pioneri. A închinat pentru domnul Iordan Hagi-Iordan, reprezentantul capitalului inteligent și curagios, oferindu-se să slujească poate cu riscuri și cu sacrificii, această primă operă de defrișare a bogățiilor de atâta vreme ignorate și nefolosite.

Iordan Hagi-Iordan, asculta distrat în capul mesei, cu scobitoarea între dinți, privind cadrele de pe pereți, de unde surâdeau streini și visători strămoșii lui Boldur Iloveanu, în caftane și giubele din alte veacuri, cu bărbi rotunde și albe.

Din nou se priveau două lumi. Alte două lumi. Inginerul și-a adus aminte și despre acești oameni ai trecutului, sclavi ai rutinei și a unei îndolenți care i-a pierdut. Ridicând cupa de șampanie spumoasă, i-a mustrat șăgalnic pe rând, cadră cu cadră, pentru tot ce-au lăsat să treacă, pentru tot ce-au făcut și mai ales ceia ce n'au făcut.

Strămoșii lui Boldur Iloveanu nu puteau răspunde. Au continuat să surâdă în împietrita lor nemișcare în care-i înțepenise zugravii vechi și stângaci.

Așezându-se jos, inginerul Dinu Grințescu, a așteptat o strângere de mână și o mulțumire din partea bancherului. Iordan Hagi-Iordan, și-a aplecat mandibulele puternice spre urechea lui, mustrându-l într'un râs de bas:

— Mă surprinde, inginerașule ! Pentru un om de cifre și de calcule, mă surprinde acest lirism. Credeam că am venit să isprăvim aci o afacere și văd că am dat peste poezie... Să știi că am să am ochii pe dumneata. Ochii în patru.

Inginerul a râs și el stânjenit.

Pe urmă au vorbit cifre și calcule.

Târziu, când glasurile au amuțit și lămpile s'au stins pe rând după perdele, în balconul de sus un singur om se plimba cu pași apăsați. Se oprea și pornea iar. Țigara groasă de foi, își aprindea și își stingea vârful roșu în noapte, ca un semnal de cale ferată.

Iordan Hagi-Iordan, directorul societății *„Voevoda, Rumanian Company for the development of the Mining Industry, Limited"*, își trosnea degetele scurte și groase, cu o mulțumire a biruinței totale, pe care nu avea cui o împărtășì. Totul se îndeplinise literă cu literă, cum au prevăzut planurile încă tuturor tăinuite. Nu-și desvăluise jocul decât în parte, atât cât fusese nevoie. Și până aci, nu întâmpinase nici un obstacol. Societatea, pregătită în cea mai desăvârșită discreție, avea să fie dată vileagului, abia după primele lucrări. Iar vestea, o vedea irupând la bursă, să îngroape toate celelalte acțiuni petrolifere, ca un cataclism cosmic.

Din când în când, după cum se aflà la un capăt de balcon sau la celălalt, privea spre cele două ferestre, unde orânduise camere de culcare celor doi mai însemnaţi tovarăşi. La inginer, lumina stăruia încă. Nu-l prindea somnul. Cu neastâmpăr, îşi revizuia planurile şi calculele, pe care îşi jucase întreaga viaţă. Umbra se zugrăvea pe perdea, ridicându-se şi aşezându-se la masă. Mâna cuprindea fruntea ; pe urmă capul se pleca pe planurile desfăşurate şi iarăşi inginerul nu-şi găsea loc pe scaun, apropiindu-se şi depărtându-se de perdea, ca să apară când gigant acoperind-o ca o arătare fantastică, când micşorat şi topit, ca o umbră nelămurită din care acuşi nu va mai rămâne nimic.

Umflându-şi pieptul atletic, Iordan Hagi-Iordan, surâdea singur în întuneric, muşcând între dinţii puternici capătul ţigării de foi.

De acela mai avea deocamdată nevoie. Avea să-l cruţe pentru un timp. La urmă nici nu era primejdios. El căuta isbânda pentru rezultatul în sine, nu pentru cifra milioanelor, care îi apăreau mijloc şi nici decum scop. O repetase cu naivă avântare, de nenumărate ori.

„Şi dacă ridică glasul ?"

Un gest retezat cu mâna, indică soarta inginerului decapitat Dinu Grinţescu, în ceasul când ar cuteză vreo împotrivire, la planurile unde era despre altceva vorba, decât de progres şi pionierii civilizaţiei.

La cealaltă fereastră, a domnului Emil Sava, lumina se afla stinsă. Avocatul dormea senin, somnul drepţilor. Visa gâlgâind odată cu păcura celei dintâi sonde, milioanele care aveau să-l ducă oriunde şi înainte de toate, avea să-i pună subsuoară, un portofoliu ministerial.

— Dobitocul ! rânjì, Iordan Hagi-Iordan.

Spunând, lepădase capătul stins de havană peste balcon, cu două degete, aşa cum leapădă el dintotdeauna în viaţă, tot ce nu-i mai este de trebuinţă şi de folos.

A doua zi, un camion a deşertat jaloanele tărcate, lanţurile de fier şi panglicele de măsurat, precum şi numeroase lădiţe cu scule, păzite ca ochii din cap. Inginerii cu ajutoarele s'au risipit pe câmpuri.

Satul a aşteptat privind de departe, tot aşa cum se minunase odinioară, când cei doi străini căutători de comoară, păreau că adulmecă plecaţi, mirosul pământului şi ascultă cu vărguţa vrăjită bătaia unei inimi de aur îngropată adânc, dar vie.

Vestea s'a lăţit ca fulgerul :

— Caută păcură ! Au găsit păcură !...

Şi toţi au înţeles că adevărata comoară a lui Zaharia Duhu, aici se afla şi n'au cunoscut-o.

Nicachi Sacară, dădu pinteni calului, tăind drumul cel mai scurt până acasă. Ajunseră leoarcă de apă : cal şi călăreţ. Svârlì frâul, fără să mai cheme sluga şi se repezì pe scări, trântind uşa dela *„Canţelaria Administraţiunei"*.

Domnul Iliuţă Sacară, ridică speriat ochii de pe condicile unde înşira acum socotelile propriei sale gospodării.

— Ce-i Nicachi, tată ? Ce s'a întâmplat ?

Nicachi se uită crunt la părintele său, cu braţele încrucişate. Râse demonic, cum nu s'a văzut râs pe nici un tablou al lui Napoleon.

— Ne-a lucrat, banditul ! Ne-a mâncat fript, tătuţă ! Ne-a smuls pânea dela gură, vede-l-aş întins pe năsălie să-l scuip în obraz !

Domnul Iliuţă, se înălţă cutremurat de pe scaun :

— Ce e Nicachi, lămureşte-mă şi nu mă ţine aşa ! E foc la arie ? Au ars girezile ? Au scăpat boii în luţernă şi-au crăpat, Doamne fereşte-ne ! A încercat vr'un ticălos să ne calicească ?

Nicachi păşì cu picioarele lui arcuite de călăreţ pe jos, râzând surd, scârbit de atâta simplitate. Răspunse, după ce măsură de două ori cu paşi răşchiraţi distanţa dela sobă la uşă şi îndărăt :

— Nu, tătuţă ! Nu s'au aprins nici girezile, n'au scăpat nici boii în luţernă să crape, n'a luat foc nici batoza la arie. Totul e cum nu se poate mai bine.

— Atunci, ce mă bagi în boale, cu istoriile acestea ca la teatru, dragă Nicachi ? îşi dădu drumul la loc pe scaun, domnul Iliuţă, răsuflând uşurat. Ce s'a întâmplat ? Cine-a putut să ne lucreze şi să ne smulgă pâinea dela gură ?.. Nu cumva ?... (şi din nou îl cuprinse îngrijorarea), nu cumva, actele făcute de domnul avocat Sava, au vr'un clenciu şi ne mai scoate datori să plătim încă un rând de parale Iloveanului ? Mă tem că asta-i şi nu m'aş mira...

— N'avea nici o teamă în această privinţă, îl îmbărbătă perfid Nicachi. Domnul Emil Sava, ca un om drept şi avocat cinstit ce este, a făcut actele aşa, ca să nu le mai desfacă nici dracul. Putem să-i mulţumim şi să-i rămână recunoscător, neam de neamul nostru, cum i-o doresc şi nădăjduesc să-i pot plătì odată şi odată.

— E tocmai ceia ce spuneam şi eu ! întărì domnul Iliuţă Sacară, care nu era omul nuanţelor să priceapă amarul din glasul feciorului. Aceasta o spuneam şi eu, Nicachi. Ori ce-ar scornì unii şi alţii pe socoteala lui, s'a purtat cum nu ne aşteptam şi ne-a îndatorat pe veci. Fruntea moşiei !... Uşor îi era s'o oprească pentru el sau pentru domnul acesta, Iordan Hagi-Iordan. Nu. Om cinstit şi drept, fiindcă a apucat a spune că putem alege noi după pofta noastră, şi-a ţinut cuvântul, chiar dacă a văzut că a dat greş. Nici n'a clipit, când i-am arătat pe plan, lotul nostru. L-am simţit că oftează în sinea lui, dar nu s'a dat pe faţă. Adu-ţi aminte. Atâta numai a spus : „Pentru mine, cuvântul dat, face mai mult decât un act întărit cu zece peceţi !" Am mers şi-am făcut actul. Ţi-o pot spune acuma. Tot drumul m'am temut să nu-şi ia seamă şi să nu-şi întoarcă vorba... Pe urmă, am înţeles şi eu, că aşa om nu întâlneşti de două ori în viaţă.

Nicachi Sacară, îşi ascultase părintele clocotind de atâta orbire. Il lăsă înadins să isprăvească, ascultându-l cu un amar surâs şi storcându-şi între degete, bubuliţele roşii din obraz. Când domnul Ilie, termină elogiile avocatului Emil Sava, Nicachi îl întrebă cu sarcasm :

— E cum s'ar spune, binefăcătorul nostru, acest domnul Sava ? Cel mai mare binefăcător !

— Intr'un fel, da ! Pentru ce-a făcut la vânzarea aceasta şi pentru ce-a făcut el şi în alte prilejuri! răspunse domnul Iliuţă, cu nevinovăţie.

— Mă strânge de gât, atâta orbire! isbucnì Nicachi, reluându-şi poziţia de Napoleon şi lovind cu mânie şi cu călcâiul, câinele de vânătoare care dormea la picioarele d-lui Iliuţă.

Câinele îl privì cu o blândă mustrare şi se refugie sub pat, la adăpost.

— Ce orbire, Nicachi? Ce orbire? începu să-şi piardă răbdarea domnul Iliuţă Sacară. Nu mă tot fierbe atâta, că nu merge teatru cu mine! Spune ce ai de spus şi termină. Mie marafeturi de aceste, îmi plac pe pânză la cinematograf, unde plătesc parale să văd comedianţi că-şi fac bine meseria lor. Acolo, da! Aicea acasă, nu-mi fă mie pe comediantul, că nu plătesc, Nicachi, tată!

— Ai plătit mai mult decât îţi închipui! rostì cu milă Nicachi, crăcănându-se cu picioarele arcuite de călăreţ şi privindu-şi părintele, în creştet. Ai plătit tătuţă, cu atâtea parale câte n'au să aibă neam de neamul nostru, ca să-ţi joace comedia, unul ca domnul Sava, al dumitale. Văd cu durere că încă n'ai priceput. Atuncea să ţi-o spun eu, dacă n'ai avut ochi de văzut. Ştii dumneata de ce-a fost darnic şi mărinimos, domnul Sava cu noi?... Fiindcă pământul aceala, nu-i trebuia lui şi tovarăşilor lui. Pentru dânşii nu făcea două parale. Ni l-o dat, să ne astupe gura şi să nu râvnim la alt pământ. La acel pe care şi l-au oprit lor. Şi ştii pentru ce şi l-au oprit? Spune te rog, tătuţă, pentru ce-ţi închipui că şi-au oprit ei, pământurile cele mai seci şi fără de preţ?

Nicachi Sacară aştepta un răspuns.

Domnul Iliuţă Sacară, se scărpină cu degetul mic după ureche, ca şi cum de acolo putea să-şi gâdile o idee. Ideia nu venì.

— De... Asta numai baba Maranda Cuţuiana poate s'o ghicească.

— Şi ţi-o spun eu, fiindcă acuma nu mai avem nevoie de baba Maranda... Le-au trebuit pământurile acelea, fiindcă acolo se află păcură, tătuţă. Păcură, gaz, benzină, adică milioane, sute de milioane, aur să-l cari cu furgonul. Asta se află acolo! Dela asta ne-au înlăturat dumnealor, cu mierea pe buze şi cu dărnicia în inimă. Acuma ai înţeles, tătuţă? Să mergi şi să-i vezi, că face!... Să-i vezi cum măsoară şi cum pun semne... Au venit şi ingineri. Mâine au s'aducă maşini de sfredelit pământul. Poimâine are să curgă aurul. Şi noi, ca nişte proşti, avem să stăm la o parte şi să-i privim, cum se umflă la pungă din neghiobia noastră. Iată pentru ce trebuie să-i păstrăm recunoştinţă domnului avocat Sava, binefăcătorului nostru şi al neamului nostru... Mai spune! Poate mai ai ceva de spus?...

Incremenit pe scaun, domnul Iliuţă Sacară, asculta cu gura căscată, încă nepricepând deplin cât de măiastră a fost tactica tovarăşului şi binefăcătorului său Emil Sava. Mintea-i era deprinsă să lucreze încet, ca plugul cu boi, când desţeleneşte brazdă nelucrată. Târziu abia se dumirì, iar aceasta, într'un chip cu totul ciudat şi cu o desinteresată admiraţie:

— Halal de aşa cap, Nicachi! Aista ajunge ministru, cum mă vezi şi cum te văd...

— Aceasta găseşti dumneata de spus, tătuţă? se căină desnădăjduit, Nicachi.

— Mai am eu şi altele de spus, copile. Dar ce mi-ar folosì, să le spun ?... Putea să ne lucreze şi mai rău. Bine că ne-a lăsat fruntea pământului... Eu tot numai în plugărie am încredere. Cu ea am crescut, ea m'a hrănit şi slavă Domnului, n'avem de ce ne plânge. Când mi-a dat tata drumul în lume, mi-a pus o legăturică în mână, cu trei rânduri de schimburi. Şi acuma, vă văd pe toţi la rosturile voastre şi muncim pe moşia noastră. O sută douăzeci de fălci, mi se pare mie Nicachi, că tot nu-s ceva de lepădat...

Nicachi ridică ochi disperaţi în tavanul care ţinea loc de cer. N'avea cu cine vorbì :

— Dar dumneata nu te gândeşti, că o singură sondă face cât o moşie de cinci mii de fălci ?...

— O fi copile, nu zic ba. Eu tot în plugărie am mai multă încredere.

— Uff ! Cine să mă înţeleagă şi cine să mă ajute ? se smulse de păr Nicachi Sacară, uitându-şi demnitatea napoleoniană. Eu aceasta nu pot s'o înghit. Nu merge. Mi s'a oprit aci.

— Bine, nu înghiţi, Nicachi ! spuse domnu Iliuţă cu nepăsare, plecându-se din nou pe coloanele cifrelor din condică. Dacă nu poţi înghiţì, nu te sileşte nimeni să înghiţi. Mie mi se pare însă, că tu ai fost cel care cereai mai amarnic lotul nostru din moşie. Spuneai că în ruptul capului, nu înţelegi să te prostească domnul Emil Sava, cu altul. Te-a ascultat, şi nu te-a prostit. Nu înţeleg de ce te plângi şi-l învinuieşti.

Copilul se uită la părinte cu ură. Amintirea aceasta nu-i era plăcută, mai ales în asemenea ceas. Ieşì trântind uşa, încălecă şi pornì să urmărească de departe, ce fac inginerii şi prin ce locuri măsoară. Un plan se lămurea, pe măsură ce-şi strivea bubuliţele roşii între degete. Unde văzuse el înfipte jaloanele tărcate, erau vecinătăţi de pământuri vechi, răzăşeşti. Domnul avocat Emil Sava, iscodise anul trecut prin unul şi prin altul, să încerce schimburi, pe alte ogoare, dela alt hotar al moşiei. Spunea că aceasta e dorinţa proprietarului celui nou, să-şi rotunjească un singur trup, lepădând colţurile forfecate de expropriere. Gospodarii se lăsaseră greu. Parcă presimţiseră ceva, măcar că pământurile oferite în schimb, erau nemăsurat mai de preţ. Acum, cât mai e vreme, Nicachi Sacară, se hotărî să adune toţi stăpânii de ogoare vecine, într'un singur mănunchiu, să ţină piept împreună la toate ispitele domnului Emil Sava.

Inginerii târau lanţuri şi băteau ţăruşi provizorii de hotar, lângă viroagele sterpe şi sparte de săpături, movile şi lutării, ale lui Zaharia Duhu.

— Cu nebunul, nu-i de înţeles, îşi muşcă mustecioara în sfârc, Nicachi. Dacă a fost să isbândească cineva, acela era inginerul, fostul lui prietin şi camarad de şcoală. După cum se arată lucrurile, n'au ajuns la o înţelegere. Inginerii se opresc la hotarul lui. Şi Grinţescu de doi ani, decând tot vine şi se duce, de nu pricepeam ce l-a apucat pe-un strein dragostea de aceste locuri, nici nu se mai opreşte acasă la Duhu, unde era primit şi ospătat. In sminteala lui, de bună seamă că nu vrea să ştie deocamdată de altceva, decât de comoara pe care o caută... Rămâne să încercăm cu bătrâna. Sgripţuroaica e lacomă de bani, cum i-a fost tot neamul. Şi până atunci, să încercăm undeva mai aproape şi poate mai uşor.

Nicachi Sacară, se trezì surâzând, cu început de nădejde. Lăsă calul la pas şi scoase din buzunar o oglinjoară mică de tablă, unde-şi cercetă chipul şi frizura. Scuipă în palmă şi îşi netezi cărarea. Pe urmă întoarse oglinda, care avea pe dos un cap de harap rânjit, cu dinţii alcătuiţi din mărgele albe, potrivite în gingiile lor numai cu mare greutate şi meşteşug. „Dacă din trei ori, îi aşez toţi dinţii, pot merge fără grijă“ — îşi puse la încercare norocul. Odată a dat greş. Dar n'a fost nevoie de a treia încercare. La a doua, harapul îi râse cu dantura de mărgele întreagă. Feciorul domnului Iliuţă Sacară dădu pinteni calului şi pornì la trap, deacurmezişul imaşului, spre casa lui Alecu Toader Precup a Dăscăliţei, care nu avea numai o codană, cu ochi genaţi şi negri-albăstrui ca pruna. Mai avea şi opt hectare de pământ ticălos şi stricat de ape, dar exact pe hotarul înfipt cu beţele învrâstate roşu şi alb.

— Ce vânt, domnu Nicachi ? îl întâmpină gospodarul, spătos şi cu fruntea pleaşă, deschizându-i poarta şi dând gură la câini.

— Moş Alecule, vânt bun şi veste norocoasă ! rostì Nicachi, sărind din scări ca un brav călăraş cu schimbul.

In uşă se iţì o clipă, o catrinţă neagră cu dungi roşii.

Pe urmă uşa se trânti şi în casă se auzì un chicot de râs.

III

Ajunge un singur demon,
ca să turbure toate somnurile.

— Ei, jupâne Leiba, de data asta ţi-a pus patriarhul Abraham mâna ’n cap ! rostì din prag, baciul Timofti Gâţulea, săltându-şi tohoarca miţoasă pe umeri.

— Şi de ce, mă rog ? De ce mi-o pus mâna ’n cap, bade Timofti ? se apără Leiba Ţudic, de după tejghea. Asemenea vorbă, o aud eu a treia oară într’o săptămână şi nu pricep de ce mă fericiţi toţi, parcă v’aţi sfătuit...

— Ha ? Că nu ’nţeleg ce boscorodeşti acolo ? întrebă baciul, apropiindu-se şi făcând pâlnie din pumn la ureche, fiindcă surzise de al binelea, în ultimul timp.

— Zic : de ce mă fericeşti ? răcnì Leiba Ţudic, lungind gâtul subţire, sub cununa de covrigi calcificaţi.

Timofti Gâţulea, căută un loc pentru pălăria unsuroasă şi lată, ca o roată de car. După ce-i găsì cuier, râse gros, scuturându-şi pletele albe pe ceafă :

— Văd că neamul dumitale, jupân Leiba, e făcut numai să se tânguie şi să se căineze, ca la apa Vavilonului. Fierbe tot satu de ce noroc o dat peste el, iară dumneata stai şi te vaeţi, sub nişte covrigi uscaţi. Cum adică ? Vine lume nouă, au tăbărît meşteri să facă fabrică de gază şi de alte drăcovenii ; are să curgă păcura şi paralele ca apa pe gârla Voevodesei şi dumneata nu găseşti altceva de răspuns la toate aceste, decât să ridici mâinele la cer şi să oftezi ?... Sparge păreţii, jupâne Leiba, lărgeşte prăvălia, adă marfă proaspătă !... Aici are să fie un alişveriş, de n'ai să dovedeşti cu jupâneasa Sara şi cu toţi pruncii împreună, cântărind şi măsurând şi adunând sutarele la tejghea. Din partea mea, eu ţi-aşi da sfat de pe acuma, să-ţi aduci dela târg musai o ladă de fier. Una groasă şi grea, să n'o poată sparge lotrii şi nici să n'o poată căra cu dânşii. Până acum, te-am cruţat, că n'aveam ce-ţi lua alt, decât nişte perne roşii de puf şi covrigii aceştia, în care să-mi rup dinţii mei de moşneag. Dară de-acuma, mă tem că am să vin într'o noapte uns cu funingine ca în cele tinereţi şi-am să mă dau deadreptul la saltar, fiindcă ştiu că n'are să-mi fie osteneala degeaba...

Baciul avea gust de vorbă şi de glumă, ca orice om al singurătăţilor, coborît să-şi uite de pustietăţile lui. Dar Leiba Ţudic, asculta gânditor şi tăcut. Pritocì o litră de rachiu fără să mai aştepte glas dela muşteriu, puse sticla verzuie pe masă clătind păhărelul în muchii şi oftă trăgându-şi unghiile prin barba rară. Timofti Gâţulea avea dreptate. Tot satul fierbea. Pe el, însă, asemenea prefaceri repezi îl neliniştenu.

— Noroc, domnu Ţudic ! închină baciul. Şi la anul, să văd aici o prăvălie cu două rânduri şi cu lumină pe sârmă. Aşa cum am văzut eu la târg şi m'am minunat. Invârţi de-un bumb alb şi s'aprinde beşica de sticlă, fără chibrit şi fără scăpărătoare...

Domnul Leiba Ţudic, clătină din cap pesimist, vorbind încet, mai mult pentru sine :

— Prăvălia aceia, cum o vezi dumneata, bade Timofti, are să vină altul şi altul are s'o facă. Eu n'am cap şi parale pentru aşa ceva. Şi oamenii au să-l părăsească pe Leiba Ţudic, cu dughiana lui ticăloasă ca să se ducă la prăvălia de peste drum, care are să aibă lumină pe sârmă cum zici dumneata şi poate chiar gramofon, care cântă cu cuiu... Ce-au să mai caute ei la mine ? Nişte bulgări de sare şi zece metră de fitil pentru lampă. Nişte sticle goale şi două chile de orez, două de stafide, nişte roşcove pentru cupii şi oleacă de sapon... Cu asta nu se 'mbogăţeşte Leiba Ţudic, cum nu s'o 'mbogăţit nici pân'acuma...

Vorbind, Leiba Ţudic, privì cu amar, de jur împrejur, pereţii cu rafturile goale, toată dugheana lui strâmtă, calică şi întunecoasă.

Baciul, care nu auzise bine, înţelese în felul său :

— Asta-i jupân Leiba. Bine-ai vorbit ! Dai pereţii jos şi înalţi dugheană arătoasă. Aduci marfă care are căutare. Rachiul dumitale-i fain, vinul aşişderea. Oamenii te-au iubit, fiindcă nu i-ai înşelat la cântar şi la măsură ; i-ai păsuit şi i-ai scris la condică. Aceasta e un lucru drept şi dânşii o ştiu şi-o vorbesc... Nu-ţi rămâne, decât să câştigi şi muşterii cei noi, care vin cu alte gusturi subţiri.

— Nu mă mai amărî şi dumneata, bade Timofte ! gemu Leiba Ţudic. Muşteriul cel vechi, uită că l-ai păsuit şi l-ai scris la condică, atunci când se află la nevoie şi la necaz. Dacă vine altul să-i ia ochii, se duce acolo şi te lasă să mori de foame, cu nevastă şi cupii, până ce vine perceptoru să-ţi vândă la darabană şi pernele de sub cap. Eu gândeam să mor aicea, în liniştea şi în calicia noastră. Şi iaca vin nişte oameni din toată lumea, să aducă turburare şi lăcomie şi concurenţă, parcă nu le ajungea ţara cât e de mare...

Timofti Gâţulea, turnă alt pahar şi închină, după cum vedea el lucrurile :

— Hai noroc, jupân Leiba !

— Norocul meu, l-a mâncat domnul acela Hagi-Iordan, care-o mai mâncat poate şi norocul altora ! suspină Leiba Ţudic, retrăgându-se la condicile lui de după tejghea.

Baciul rămase de unul singur, turnând şi cinstind la masa din fund. Domnul Leiba, păru că a aţipit cu fruntea în palmă, în ungherul întunecos, printre cutii goale de tablă şi clondire cu băuturi văpsite. Din când în când gemea ca prin somn, deschidea ochii speriat şi îşi freca repede barba rară. Pe urmă iarăşi ochii i se micşorau şi chipul lua o înfăţişare de adâncă suferinţă.

Durerea lui era mai mare decât o spunea şi de cât bănuiau alţii. Din toată pusderia de odrasle mărunte, doi se ridicaseră mai răsăriţi, şi amândoi în loc să-i stea într'ajutor, îi aduceau alte griji şi necazuri. Moişilică isprăvise şcoala de comerţ şi nu se gândea să se întoarcă acasă, aşa cum îl pregătise să ajute şi să lărgească negoţul părintesc. Vorbea numai despre bancă, despre slujbe dela oraş, purta bastonaş cu mânerul de os, învăţase să danseze toate jocurile la modă, se ducea la baluri şi avea planuri americane. Deocamdată îşi câştiga viaţa singur, ajutor de ajutor de contabil, ceia ce tot însemna ceva pentru un început, când Rockfeller a purces numai cu meseria de văxuitor de ghete. Dar domnul Leiba Ţudic, nu visa pentru feciorul lui asemenea măreţii ameţitoare ; el l-ar fi vrut acum alăturea de dânsul, la tejghea, ajutându-l cu mintea şi cu învăţătura, cum să lărgească prăvălia şi de unde să scoată capital, pentru a ţine piept concurenţii de mâine. Ii scrisese. Il chemase. Moişilică a răspuns că el nu poate să se mai întoarcă într'un sat ticălos şi sălbatec, unde sar câinii pe neaşteptate de după gard să-ţi rupă pantalonii şi unde nişte oameni primitivi, trăesc ca în triburile Africei, după cum a învăţat la şcoală şi se poate vedea la cinematograf !

Celălalt fecior, de al doilea, Abeles, se arăta încă mai duşman nădejdilor părinteşti. Mai avea un an până să sfârşească liceul, purta ochelari, citea cărţi cu scoarţele roşii şi în loc să se îngrijoreze de viitorul lui şi de ziua de mâine, avea mare grijă de viitorul omenirii. Umbla cu o bluză rusească de satin negru, cu o claie de păr sburlit şi roşcat, îşi dispreţuia fratele mai mare cu pantalonii lui pe dungă şi cu dansurile lui la modă, spunea că de-o sută de ani încoace lumea n'a avut decât trei oameni mari : Karl Marx, Lenin şi Troţki.

— Copilul acesta are să ne bage în pământ ! lăcrimă madama Sara, ştergându-şi cu dosul palmei grăsulii şuroaele de pe faţa rotundă şi albă, când Abeles în vacanţă, pomenise despre revoluţia mondială şi internaţionala proletariatului. Ne-am rupt pâinea dela gură, să iasă un bolşevic şi um om primejdios !...

Tânguirea se adresa către domnul Leiba Ţudic, care asculta tăcut, își privea feciorul și ofta. Dar răspunsul venea dela Abeles, tăios și amenințător :

— Stați, nu vă speriați, că acestea sunt deocamdată numai vorbe... Toată lumea mă socoate un copil și nu mă ia încă în serios. Mâine aveți să vedeți. Mâine, când o să putem trece la fapte...

Madama Sara, isbucnea mai amarnic în plâns și să văetă printre sughițuri :

— Mâine au să vină jandarmii și au să te aresteze ; au să ne ducă pe toți la gros și au să ne închidă dugheana... Abeles, tu n'ai inimă. Tu ai să fii nenorocirea noastră... N'ai milă de frații tăi mai mici, pe care are să-i arate lumea cu degetul și au să-i bată cu pietre? Abeles, pe cineam hrănit eu oare cu lapte dela pieptul meu ?....

Abeles, surâdea cu milă, clipind miop sub ochelarii bombați. Atâta ignoranță și lașitate, îl desgusta.

— Sunteți născuți să rămâneți slugi, toată viața ! rostise strângând din umeri.

— Ce-ai zis ? Mai spune odată ! ridicase mâna domnul Leiba Țudic, înălțându-se în picioare.

— Să nu-l bați, că bolșevicu aista e în stare să facă o mare nenorocire, intervenise madama Sara, punându-se între tată și fiu.

Domnul Leiba Țudic lăsase mâna să cadă, fără să lovească. Abeles, continuase să surâdă misterios și disprețuitor, băgându-și nasul subțire în cărțile cu seceră și ciocan pe copertă.

Aceste întâmplări și le amintea domnul Leiba Țudic, de a fir 'n păr, cu ochii întredeschiși, sub cununa lui de martir, împletită din covrigi

uscați. Și înțelegea că are de-acuma de luptat cu două rânduri de dușmani : cei din casa lui și cei de afară. Bătrânețea i se anunța înveninată și Iehova îl părăsise.

— Asta n'am meritat-o ! vorbì singur, tresărind și scărmănându-și repede barba rară.

Baciul râdea și el singur, scurgând fundul sticlei în paharul cu muchii.

— Râd, jupâne Leiba... Poate vrei să știi numai decât de ce râd eu acuma ?

Domnul Leiba Țudic, lărgì ochii obosiți, fără gene, și rostì cu amar :

— Dumneata râzi, fiindcă nu te atinge viața. Ce-ți pasă dumitale ?... Ai optzeci de ani și arăți mai voinic ca mine. Dumneata n'ai concurență, fiindcă nu vine nimeni să deschidă stână în fața stânii dumitale... N'ai copii să te otrăvească și să-ți scoată sufletul. Poți râde și ai de ce mulțumì vieții, care te-a iertat chiar și pentru cele ce-ai păcătuit, după cum au uitat și te-au iertat și legile omenești. Dumneata ești un om fericit, bade. De aceia, poți să râzi de unul care se căinează ca mine...

Timofti Gâțulea, nu auzise nimic din cele grăite de domnul Leiba Țudic, dar știa și fără să audă, că negustorul tot n'a înțeles de ce râde.

Inălță sprincenile spre el și îl lămurì :

— Râd, jupâne Leiba, fiindcă văd că aicea, este ascuns un drac în pământ. Odată dracul acela se chema comoară. Acuma se chiamă păcură. Dar nici dracul nu dă pace oamenilor, nici oamenii nu-l lasă pe el în pace. Numai, că trebuie să se răpună unul pe altul... Spuneam noi că Zaharia Duhu a căzut la sminteală, căutând comoară unde nu-i... Acuma se vede că avea el oleacă de dreptate. Era comoară, dară nu ştia nimeni ce fel de comoară anume...

— Comorile se plătesc cu viaţă de om! rosti înfiorându-se domnul Leiba Ţudic. Acum zece ani, o venit şi-a pierit aicea un venetic din toată lumea. Poate a fost un semn, pe care e bine să-l ştie şi domnul acela, Iordan Hagi-Iordan.

— Eu nu aud ce tot descânţi acolo, jupâne Leiba! râse gros baciul, bătând cu fundul sticlei în masă. Vorbim fiecare pentru sine... Până una alta, schimbă altă litră şi umple-mi clondiraşul acesta, fiindcă am să-l duc în deal la nişte băiţandrii de-ai mei de lapte, pe care musai trebuie să-i înţărc.

Domnul Leiba Ţudic, schimbă sticla deşartă cu o măsură plină, pregătì şi clondiraşul pentru ajutoarele baciului din deal, care trebuiau neapărat înţărcate. Pe urmă, rezemat de uşor, privì în drum, frământarea de camioane şi de automobile, trecând parte spre curtea Iloveanului, parte spre pripoarele însemnate de ingineri.

Sus, la conac, Dinu Grinţescu, printre grijile lui mai aprinse, găsise vreme să schimbe şi oarecare orândueli, în aşezările de o jumătate de veac părăsite. Iordan Hagi-Iordan, n'avea nevoie de-o casă de ţară, pentru el. Il aştepta o vilă la Sinaia, alta la Constanţa, un conac boieresc pe valea Oltului, cu faţa spre apă. Casa de acì, o pregătea deocamdată pentru ingineri şi pentru birouri, până când se vor înălţa alte clădiri din temelie, mai largi şi la loc potrivit, după planurile societăţii. Treabă de-un an, poate de doi. Până atunci, toate braţele localnice tocmite şi cele streine, aduse de pe valea Prahovei şi a Dâmboviţei, pregăteau bazene de beton, cazane şi depozite, unde urmà să se adune revărsarea celei dintâi sonde, de încercare. Meşterii săpau cu grabă temelia uzinei electrice. Camioanele cărau material, şine de fier, plăci de schijă, pereţii cisternelor şi tuburile sondei, cu toate maşinile de sfredelit piatra, dinţii de oţel, şi motoarele, puse la adăpost, să aştepte sub hangare de scândură şi prelate de muşama.

Trei meşteri, fuseseră despărţiţi de ceilalţi, să dea o înfăţişare mai confortabilă, conacului din deal. Cu mare uimire, inginerul Dinu Grinţescu, descoperì acì urmele boierului Enache Iloveanu, cu toate încercările lui de prefaceri occidentale, căzute în paragină şi în uitare. Apă captată, ţevi în pereţi, canaluri şi fântâni de ciment: a fost o joacă să le aducă din nou la folosinţă. Enache Iloveanu, crescu în stima inginerului.

— Acesta a fost un om! declarase cu admiraţie, avocatului Emil Sava. Un adevărat erou şi un pionier... Dacă îi călca şi Boldur Iloveanu pe urme, nu mai aveam noi ce căuta aci... Ar fi fost imposibil să nu descopere, ce-am descoperit noi. Ce fel de individ, era în definitiv, acest boier Enache?

Domnul avocat Emil Sava, strângea din umeri. Nu-şi amintea decât foarte vag, despre un bătrân devorat de mania europenizării, aşa cum îl cunoscuse în cei dintâi ani, ai carierei sale de avocat. Oricum, era un noroc că murise înainte de a afla ceia ce aflase inginerul Dinu

Grinţescu, şi a fost alt noroc, că Boldur nu-i călcase pe urme.

Cei patru lei de bronz, începură din nou să împroaşte apa vie pe gurile deschise. Intr'o seară, luminile aduse pe sârmă dela un mic şi provizoriu motor cu benzină, se aprinseseră festiv în beşicile cu sticlă, aşa cum văzuse baciul Timofte Gâţulea, numai la târg. Era cel dintâi modest aperitiv al civilizaţiei. In planurile inginerului, satul avea să se bucure de lumină electrică, gratuită, trasă dela uzina societăţii.

— Gratuită, trei ani ! rectifică domnul Iordan Hagi-Iordan. Până când au să-i prindă gustul şi au să-i simtă nevoia. Pe urmă îi trecem la tarif şi la contuoar. N'am venit aci să facem filantropie.

Inginerul înclină capul şi înlătură o discuţie zădarnică, din care ştia că va ieşi biruit. Iordan Hagi-Iordan se ţinuse de vorbă. Avea asupra lui ochii în patru, să-l aducă la realitate, când se depărta dela cifrele sale, la lirism şi la poezie. Se ciocniseră de câteva ori şi întotdeauna, lui Hagi-Iordan îi rămăsese cuvântul din urmă. Dinu Grinţescu, recunoscù, mai degrabă decât se aşteptase că i-ar fi plăcut poate să pornească cu altfel de tovarăş la drum. In schimb, domnul avocat Emil Sava, plutea în al nouălea cer. Partidul său chemat la guvern, îl înscăunase iarăşi în jâlţul prefecturii. Aceasta, fără s'o bănuiască, era şi pricina pentru care Iordan Hagi-Iordan îi acorda un termen de graţie, în loc să-l lapede ca un capăt de havană stins.

Domnul Emil Sava, mai putea fi folositor. Un proiect vechiu, de douăzeci de ani, prevedea

construcţia unei linii de cale ferată, trecând prin Piscul Voevodesei, spre valea Siretului, până în artera principală ; se aflau calculate preţurile exproprierii şi după valuta de atunci, costul întregei lucrări. Dar planurile zăceau în arhivele ministerului. Acum chestiunea se cuvenea desgropată, fiindcă o staţie de drum de fier în Piscul Voevodesei, însemna pe socoteala statului şi spre binele obştesc, o economie nemăsurată în punga societăţii. Prin grija lui Iordan Hagi-Iordan, aşa dar, ziarele din Bucureşti, fură cuprinse subit de o mare durere pentru mizeria în care se pierdea una din cele mai bogate regiuni ale ţării, izolată de arterele principale de comunicaţie. O interpelare energică şi aplaudată în cameră, amintì proiectul părăsit şi somă guvernul să ia aminte la doleanţele populaţiei. Pe de altă parte, sub îndemnul domnului prefect Emil Sava şi datorită spiritului său neîntrecut de organizaţie, o serie de întruniri publice în capitala ţinutului, arătase ţării şi amintise încă odată guvernului, că trei judeţe vor devenì pieritoare de foame, dacă bugetul de anul nou, nu le face cadou un tren şi o gară.

Cu prilejul remanierii, a fost pomenit şi numele domnului Emil Sava, ca un foarte serios şi pregătit candidat, la subsecretariatul comunicaţiilor. Portofoliul îl luase altul. Dar domnul Emil Sava, avea acum un drept câştigat, la o remaniere viitoare. Şi Iordan Hagi-Iordan, căpătase făgăduiala candidatului mai norocos, că proiectul mucezit de douăzeci de ani în arhive, va trece pe masa consiliului de miniştri.

Grija binelui obştesc se afla astfel pe mâini bune.

O mică sămânţă de nelinişte, ca un grăunte de neghină, juca uneori neplăcut în cugetul domnului avocat şi prefect Emil Sava. La toate actele pentru cumpărarea moşiei dela Boldur Iloveanu, pentru partea sa semnase un locţiitor adus de Iordan Hagi-Iordan. Un om care nu i-a inspirat dela început nici o încredere, după chipul prelung şi scofâlcit cu pieliţa verzuie, după ochii scufundaţi în orbitele cercănate şi după şuviţa de păr, căzută pe ochi. Când a dat mâna, i-a rămas o senzaţie rece şi umedă, neplăcută ca o atingere de broască. Numele îi sună cunoscut, din afaceri mari, dar turburi. Iordan Hagi-Iordan, îi ghicise şovăiala. Ii luă orice preîntâmpinare, de pe buze :

— E omul meu şi poţi să ai încredere, mai multă decât în fratele dumitale. De altfel, e simplă formalitate, fiindcă nu ştiu ce prejudecată, te opreşte să iscăleşti singur şi să apari cumpărător, pe faţă. Aceasta, ţi-am spus-o dela început, îmi pare o politică naivă de provincie... O judecată de struţ.

A semnat omul adus de Iordan Hagi-Iordan, cu numele lui grecesc. Şi atunci i s'a părut că a făcut bine. Pentru reputaţia lui politică în judeţ şi pentru interesele lui de avocat, nu era nici prudent, nici elegant, să apară cumpărător făţiş al unei părţi de moşie pe care el o administrase în tovărăşie cu domnul Iliuţă Sacară; moşie care se vindea ca teren agricol pe un preţ ca atare şi care peste noapte, avea să devină teren petrolifer, cu valoare înmiită. Contrascrisoare are la mână. Dar folosirea unui asemenea document, ar scoate la lumină tocmai ceia ce a voit el să apere de ochii şi de judecata lumii. S'au împlinit doi ani. Peste puţin va erupe cea dintâi sondă. Iordan Hagi-Iordan, nu mai pomeneşte nimic. E singurul grăunte negru de nelinişte, care turbură uneori somnul domnului avocat şi prefect Emil Sava. Odată a simţit nevoia să afle părerea şi sfatul tovarăşului inginer. Dinu Grinţescu a scos ţigarea din gură, ridicând ochii de pe hârtia ceruită a planurilor şi privindu-l cu mare uimire :

— Aud ceva nostim, prietene Sava... Cum ? Dumneata avocat, vii să mă consulţi pe mine asupra actelor încheiate de dumneata ca avocat? Dar bine, monşer, eu sunt inginer şi în materia mea, pot da consultaţii ori cui, dumitale şi altora. Dar în materia despre care mă întrebi, sunt mai chinez decât orice răzăş de aici, din Voevodeasa, câţi s'au judecat din tată 'n fiu. De altfel, întrebarea dumitale ar trebuì să-mi dea de gândit. Ar fi ceva nostim...

— Ce-ar fi nostim ? întrebase neliniştit, domnul avocat Emil Sava.

Inginerul urmărise fumul ţigării cu ochii îngânduraţi, pe urmă risipise aţele albastre cu mâna, ca o viziune neplăcută.

— Ar fi nostim... Eu m'am dat pe mâna dumitale, bazat pe conpetinţa şi experienţa dumitale de avocat. M'ai pus să semnez, am semnat. In asociaţia noastră, trebuie însă să recunoşti, că eu am adus ceia ce nu era în puterea nimănui să aducă. Secretul de aci, din pământ. Nu l-am descoperit datorită hazardului, cum se întâmplă. Am venit deadreptul, ca la o cunoştinţă veche. Altfel, ar mai fi putut să zacă încă o sută şi o mie de ani. Iţi aminteşti cât a trebuit să lupt cu dumneata ca să te conving, că veneam cu o siguranţă nu cu o presupunere ?

— Cine ar fi putut să-şi închipuiască atunci? se scuză Emil Sava, răsucind şi sunând cheile în buzunar. A fost un plocon căzut din cer...

— Crezi ? zâmbì inginerul. N'a fost nimic căzut din cer. Pentru dumneata poate. Pentru mine a fost însă ploconul îngropat aci, în pământ, de unde aveam să-l scot numai cu multă caznă. Da nu despre aceasta e vorba. Ştiu atât, că la început nu puteam să te conving. Pe urmă, nu te-am putut domolì, să ai răbdare şi să aştepţi, ca să lucrăm cu prudenţă şi cu tact.

— N'ai avut de ce te plânge, protestă Emil Sava. Când am înţeles cum stau lucrurile şi că e vorba de treabă serioasă, ţi-am dovedit ce poate şi capul meu, mi se pare.

— Aşa am crezut, încuviinţă inginerul. Ce-aţi făcut mai apoi, ca să ajungă aproape tot terenul în stăpânirea noastră şi cu ce preţ, vă priveşte. Eu sunt pentru diviziunea muncii şi a rolurilor. Te-am ascultat şi mă simţeam fără grijă. Acum văd că eşti neliniştit de soarta dumitale. Ce să mai cred despre chipul cum vei fi ştiut să-mi asiguri drepturile mele ? Ar fi nostim... Prietene Sava, hai să consultăm un avocat!

Inginerul încheiase râzând, fiindcă pentru moment, mai mult decât venituri şi contracte, el căutase şi găsise în Piscul Voevodesei, o mare isbândă a ştiinţei şi a meşteşugului său. Domnul Emil Sava însă, pe hârtia închisă în sertarul

biroului, păstra din potrivă o socoteală amănunţită, cât venit pe lună, pe zi, pe ceas şi pe minută, poate reprezinta o sondă, zece şi o sută de sonde. Nu se putea împăca dar atât de uşor, cu ideia unei biruinţe platonice. La neliniştea de adineori, propunerea ironică a asociatului, să consulte un avocat, pusese sare pe rană. Cuvântul era aruncat în glumă. Dar cuvântul rămâsese şi îl rodea... Despre Iordan Hagi-Iordan, ştia multe. In lumea băncilor, a petrolului şi a bursei, avea un nume : *Rechinul.* Şi într'adevăr înfăţişarea i se potrivea poreclei. Cu dinţii lui feroci, cu ochii mici, cu rânjetul şi cu neîndurarea faţă de tot ce întâlnea înainte-i, apărea ca o grandioasă fiară de pradă, creiată pentru apele adânci şi vaste, pentru furtunile cu prăbuşiri şi naufragii, prin care domnul Emil Sava, cu micile sale viclenii de avocat şi politicastru provincial, cerca şi el să se strecoare ca un biet peştişor inofensiv, cu gingii de cartilagiu şi cu înnotătoarele de gumă.

— Hai să consultăm un avocat !

Inginerul rostise propunerea în derâdere, întorcându-se la planurile şi la lucrătorii lui. Cuvântul însă rodea, cum roade acum sfredelul de oţel al sondei, străbătând straturile scoarţei zi şi noapte, să dea peste aurul negru şi gras. Schelele de bârne încrucişate s'au ridicat albe, încă nepătate, până când cea dintâi împroşcare de păcură, le va da altă înfăţişare decât a unor jucării intacte şi streine decorului străvechiu, de munţi, brazi şi pâraie. In jurul lor, au răsărit gigante rezervoare cilindrice, încheiate din plăci de oţel, văpsite cu miniu. Pe lângă aceşti monştri, oamenii apar mici şi fragili ca furnicile. Sub hangare aşteaptă saci de ciment. Vagonete gonesc duruind pe linii înguste. Există şi o cantină, cu firma albastră şi cu băuturi necunoscute. Există şi un fel de cazărmi cu paturi, de unde un rând de lucrători pleacă atunci când alt rând se întoarce la odihnă. Aparatele de foraj lucrează necurmat, scrâşnesc, gem şi asvârl nisip amestecat cu apă, pompele gâfâie ; echipele se înlocuesc la fiecare opt ore, telefoanele sbârnâie între biroul improvizat de scândură şi între biroul central dela curtea Iloveanului ; noaptea se aprind colierele becurilor electrice, o sirenă mugeşte de trei ori în douăzeci şi patru de ceasuri la fiecare schimb, iar sfredelul de oţel ronţăie tenace în stâncile subpământene, apropiindu-se cu fiecare clipită de comoara cea îngropată înainte de toţi regii şi toate comorile de pe lume.

Plăci cu inscripţii înfipte în stâlpi, opresc trecătorul din douăzeci de părţi : *„Intrarea oprită. Trecerea oprită. Fumatul oprit !“* Nici odată în Piscul Voevodesei, n'au existat atâtea propelişti. Plugarii şi-au lăsat încă odată ogoarele pe seama nevestelor şi a copiilor. S'au tocmit salahori, cărăuşi, ajutoare, cărămidari, zidari şi argaţi, pe lângă meşterii streini, aduşi de aiurea, care unii, nu înţeleg nici o vorbă a indigenilor. Câţiva au încercat la domnul Emil Sava, să afle dacă nu cumva şi pământul lor are căutare şi preţ. Cum s'a întâmplat nici unul n'ar putea să o spună bine, dar toate pământurile cu căutare şi preţ, au fost mai de mult vândute, schimbate şi prefăcute, iar lor nu le-au rămas decât

ogoarele cu pământ bun numai de plugărie. Au blestemat atunci, pământul care-i hrănise din tată în fiu cu pită şi malaiu, dar lunecase acum în stăpânirea domnului Iordan Hagi-Iordan, să-l îmbuibe cu o hrană mai grasă. Puţini doar, au căpătat o nădejde. Acei cu ogoarele sterpe din prunduri, de pe zăvoaele Voevodesei. Dar pe aceştia i-a adunat Nicachi Sacară ; au făcut legământ să ţină cu toţii la tocmeală şi până acum n'au ieşit din vorba jurată.

Domnul prefect Emil Sava, când i-a primit şi i-a ascultat, a strâns din umeri şi a început să joace în buzunar lanţul cu cheile înşirate pe verigă.

Ascultă şi tot sună câte o chee. Pe urmă le scoase pe toate şi începu să vânture lanţul morişcă pe degetul arătător.

— Văd că v'a scos din minţi, oameni buni ! rostise cu blândeţe în glas, şi aşa s'ar fi spus, cu un fel de milă. Eu vă doresc binele şi vă sfătuesc după cum vă dictează interesele voastre. Cu boierul Boldur Iloveanu am fost prietin, cu domnul Hagi Iordan, iarăşi sunt prietin. Dar eu înainte de prietenie, am pus sfânta dreptate. Aţi văzut ? Când a fost vorba la împărţit pământul, nu m'am uitat că-s prietin cu Boldur Iloveanu. Am ales fruntea şi v'am dat fruntea. Este ?

— Asta-i adevărat ! întăriră câteva glasuri.

— Imi pare bine că o recunoaşteţi. Alţii sunt mai ingraţi şi n'o recunosc. Este aici, o stârpitură de om, pe care îl cunosc şi căruia îi port eu grijă. El vă scoate din minţi şi el are să vă ducă la pagubă. Eu ce să vă spun ? După cât am aflat, Societatea n'are nici o grabă să cumpere pământuri. Pentru cât pământ stăpâneşte ea deocamdată, abia de-are să prididească în zece, dacă nu în cincisprezece ani. Vă dă mâna să aşteptaţi până atunci ?

Oamenii clătinară din cap :

— Cincisprezece ani, n'o durat nici măgarul ţiganului din poveste, când l-a fost pus să-l înveţe a răbda de foame şi de sete cu ţârâita.

— Aceasta v'o spun şi eu, fu de aceiaşi părere domnul prefect. Peste cincisprezece ani, atunci da, puteţi pune condiţiile voastre şi Societatea n'are să aibă încotro. Acuma, se chiamă că voi veniţi s'o rugaţi, nu vă caută ea. Vă convine preţul ? Pun şi eu cuvânt, să mai rupeţi ceva. Nu ? Aşteptaţi. Domnul prefect Emil Sava făcu o pauză şi se uită la chei, pe urmă păru că le numără să vadă dacă nu e nici una lipsă la număr. Le vârî în buzunar şi îşi aduse aminte, ceva ce se vede că uitase :

— N'ar trebuì să v'o spun, oameni buni, dar trec şi de data aceasta peste prietenii mei. Numai vă rog, vorba să nu iasă dintre pereţii aceştia. Uite ce e. Societatea mai are ea o socoteală. după cât îmi pare. E la înţelegerea omului, că odată sondele puse în lucru, au să tragă păcura şi de sub hotarul vostru, fiindcă sub pământ nu este hotar. Legea n'are nici o putere. Aşa că după zece ori cincisprezece ani, pământurile aceste pentru care vă tocmiţi acuma, n'au să facă mai multe parale decât o ploscă goală... Eu vă sfătuesc să vindeţi, cât n'are să fie prea târziu. Ce e în mână, nu-i minciună. O ştiţi şi voi. Am auzit, dacă-i adevărat ? — că pe tot locul în devălmăşie, vă dă mai mult de două milioane. Două milioane în palmă, n'a luat nici boiarul Boldur pe toată moşia lui, cu tot, cu curte şi acareturi. V'o spun şi aceasta ca să-mi uşurez sufletul, fiindcă vă văd duşi de nas de o stârpitură de trup şi la minte, ca feciorul lui Iliuţă Sacară.

Oamenii plecară să împărţească aceste vorbe şi sfaturi, direct celui zugrăvit cu asemenea cuvinte de ocară.

— Vasăzică, mi-a spus stârpitură ? se frământă de mânie Nicachi, bătându-şi jambierile cu cravaşa şi simţind că-l înăbuşe pereţii prea strâmţi ai cancelariei. Acuma sunt stârpitură. Dară acum doi ani, eram *dragă Nicachi* încoace şi *dragă Nicachi* încolo ! Am să-i arăt eu lui, dacă e vorba pe aşa. Vrea răsboi pe faţă ? Bine, cucoane Emilache, ai să ai răsboiu pe faţă !

Crăcănat, în faţa ferestrei, cu braţele încrucişate pe piept, îşi fulgeră cu privirea napoleoneană vrăjmaşul nevăzut, pe care numai decât trebuia să-l răpună.

— Şi ce ne facem acum ? întrebă un gospodar. Aşteptăm cincisprezece ani ?

Nicachi Sacară râse superior, ciugulindu-şi bubuliţele roşii din obraz :

— Cine spune aceasta ? N'aţi priceput că n'are să-i rabde inima să aştepte nici cincisprezece luni ? Dânşii nu pot s'aştepte, nu voi. Acum se prefac că nu le pasă. Au aruncat o sămânţă de vorbă şi o lasă să rodească. La anul au să vină ei şi-au să vă tragă de mânecă.

— Numai să se întâmple şi o minune ca asta ! grăì cu neîncredere acelaş gospodar.

— Vreţi să vă dau în scris la mână ? se supără Nicachi Sacară.

— Păi cu înscrisul dumitale la mână, ce mare ispravă am făcut ? Ce să-ţi luăm ? *Jamberele?..* Nu-i vorba de asta şi de înscris la mână, coane Nicachi. Facem şi noi toate prepusurile, ascultăm un cuvânt de ici, furăm cu urechea de colo, să nu ne căim mâine că am rămas de căruţă din lăcomia noastră... Deocamdată ascultăm povaţa dumitale şi aşteptăm să vedem dincotro mai bate vântul...

Nicachi Sacară, privea şi el pe fereastră afară, muşcându-şi sfârcul mustecioarei, dar nu privea să vadă dincotro bate vântul. In vale se deschidea toată furnicarea şantierelor, duruitul vagonetelor pe linii strâmte, uriaşele cazane roşii, magaziile de scânduri, scripetele şi furgoanele, camioanele cărând şi descărcând : o înfrigurare şi o zarvă care pregătea fără istov, albia pe unde aveau să se scurgă milioanele şi milioanele de mâine — căci Nicachi Sacară, ca şi domnul Emil Sava, ca şi Iordan Hagi-Iordan, nu întrevedea acest spectacol, decât într'un ameţitor joc de cifre cu şapte opt şi nouă nule, alergând, înşirându-se, aşezându-se în coloane, împreunându-se şi risipindu-se. Iar dela asemenea orgie aritmetică, Nicachi Sacară fusese înlăturat, să rămână simplu şi neputincios privitor.

Se întoarse spre oamenii care aşteptau în picioare :

— Care va să zică, fiindcă vă povăţuiesc şi vă doresc binele, domnului prefect a început să nu-i mai placă mutra mea ? Mi-a zis stârpitură ?

— Cam aşa, să nu fie cu bănat ! pufnì a râde un gospodar, cu mâna găvan la gură.

Nicachi Sacară îl fulgeră cu privirea.

— Dumitale, bade Toadere îţi vine a râde, în loc să vedeţi câte trebuie să pătimesc eu din senin !... Mă aşteptam la mai multă recunoştinţă. Pentru că trebuie să înţelegeţi odată pentru totdeauna : tot ce fac e numai ca să nu cădeţi în ghiarele acestui Iordan Hagi-Iordan şi ale domnului prefect Sava. Incolo, ce interes am ? Pământul nostru, e în celălalt capăt al moşiei. Eu cu societatea asta de tâlhari, care a venit să vă prade, n'am nici un amestec. Nu pierd şi nu câştig nimic. Mă doare la inimă însă, să vă văd legaţi de mâini şi de picioare, în puterea lor. Cât despre domnul prefect, am să-i arăt ce fel de stârpitură e Nicachi Sacară.

Gospodarii plecară înşirându-se pe uşă şi culegându-şi beţele rezemate de perete, în sală. Mergeau să se sfătuiască şi aveau o mare problemă de deslegat cu mintea lor nepricepută. Căci era greu de înţeles la urma-urmei de ce i-a pălit pe toţi dragostea de dânşii, şi de ce se întrec toţi să le vrea binele ; domnul Emil Sava pe deoparte, domnul Nicachi Sacară, pe de alta. Amândoi vorbeau de recunoştinţă şi amândoi erau foarte supăraţi pe binele celuilalt.

— Cum văd eu măi creştini, până la sfârşit tot noi o să rămânem datori la toată lumea ! oftă cel care râsese cu palma la gură, în *„canţelaria administraţiunei“*.

Ceilalţi tăcură, cu capetele în pământ.

IV

> *Ingerul al cincilea au sunat din trâmbiță. Și au văzut o stea care căzuse din cer pe pământ. Și s'au dat lui cheia fântânii Adâncului și au deschis fântâna Adâncului. Din fântână s'au ridicat un fum, ca fumul unui cuptor mare. Și soarele și văzduhul s'au întunecat de fumul acela. Iar din fum au eșit niște lăcuste, care s'au năpustit pre pământ. — (Apocalipsa 9. 1-3)*

— Ei Zaharia, tot nu te-ai hotărît să facem pace ? întrebă Dinu Grințescu, întinzând mâna.

Zaharia Duhu rămase cu brațele spânzurate dealungul trupului. Atunci inginerul își isprăvì mișcarea, ridicând palma până la umărul fostului camarad și scuturându-l cu o prietenie voioasă.

— Ce neam de răzăș încăpățânat ! Mă dușmănești și de mult am renunțat să mai pricep de ce. Iți întind mâna și te prefaci a nu vedea... Zaharia, eu tot cred că e momentul să facem pace. Haide, uită-te în ochii mei și spune-mi că acum nu mă mai poți dușmănì. Astăzi mai ales, am nevoie să văd numai chipuri fericite și vesele. Chiar soarele mi-a pregătit o dimineață triumfală. Nu-l vezi ? Nu te bucură și pe tine ? Nu simți că se pregătește o zi mare ?

Inginerul Dinu Grințescu, îl scutură cu amândouă mâinile de umeri. Zaharia Duhu se lăsa moale ca o păpușă de cârpă. Târziu ridică ochii în ochii celuilalt și omul cel voios, își pierdu deodată toată voioșia, la această privire goală și moartă.

— Lasă-mă ! se rugă Zaharia cu un glas abia auzit. Ce ai cu mine ?

Dinu Grințescu își scoase ochelarii galbeni, de soare, să-l vadă mai bine. Se încrucișaseră în drum. Zaharia Duhu, trecea cu Oarță spre gropile lui ; inginerul Dinu Grințescu spre sondele și oamenii și universul și bucuriile lui.

— Nu am nimic cu tine, vorbì inginerul. Te-am observat întorcând capul, poate a suta oară de când sunt aci. Altădată, îmi era tot una. Astăzi, însă îmi este mai greu să te știu depărtat și ostil. Fiindcă astăzi Zaharia, până în seară, am semne că sonda mea are să dovedească tuturor, cât de puțin m'am înșelat. Se întâmplă cum ți-am spus Zaharia, încă de acum zece ani. Comoara era aci. Am fost mai norocos, decât tine. Pentru aceasta, nu înțeleg de ce să-mi porți dușmănie. Dă-mi mâna. Și dacă te-am necăjit vreodată, iartă-mă.

Zaharia Duhu nu clinti mâinile atârnate fără viață din umeri. Oarță îi privea cu mare uimire și cu gura rânjită până la urechi.

O clipă inginerul tăcu, ștergându-și ocelarii cu batista. Era îmbrăcat în haine albe de vară, largi și sprintene. Era încă tânăr, svelt și încordat de voință nervoasă. Aceasta într'adevăr avea să fie ziua lui, pe care o așteptase o viață. In față, Zaharia Duhu, murdar, prăfuit, cu țepii decolorați și cu pălăria pleoștită lăsând să străbată sudoarea prin panglică, părea un biet salahor de două ori mai în vârstă : un salahor fără lucru și fără noroc.

Dinu Grințescu împăturì batista de olandă și o puse în buzunar. Nu se dădea biruit. Simțea o adevărată și nedreaptă mâhnire, să știe că astăzi există un singur om pe lume care nu se împărtăşeşte din bucuria lui.

Se uită la ceas.

— Un sfert de oră încă putem vorbì, Zaharia. Deşi mă aşteaptă toţi, acolo...

Zaharia Duhu ridică privirea coagulată :

— De ce să pierzi un sfert de ceas cu un om ca mine ? Drumul tău e încolo, al meu încolo...

Arătă cu mâna cele două drumuri care îi despărţea, spre cele două lumi.

— Nu aşa, Zaharia, nu aşa ! Nu te-am oprit să-mi arăţi drumurile, pe care le cunosc... Este între noi o neînţelegere şi vreau acum să se stingă. Că atâta timp n'ai crezut în ceia ce ştiam eu, era poate într'o privinţă explicabil şi a început dela o vreme să-mi fie indiferent. Astă-zi însă, te rog să priveşti (Rotì gestul spre sat şi spre schelele ridicate, cu tot furnicarul de oameni). Nu se poate să nu recunoşti că miracolul acesta s'a săvârşit prin credinţa mea, nu a ta. Şi s'a săvârşit cu o precizie de ceasornic. Era aci o pustietate uitată de Dumnezeu şi de stăpânire. Trăiau larvele acestea omeneşti, ca pe vremea lui Dromichet al tău. Acum nu-ţi mai recunoşti satul. Şi ia aminte. E numai un început.

Zaharia Duhu vorbì ceva nelămurit, râzând straniu în ţepii rari.

— Nu 'nţeleg, se oprì inginerul cu nedumerire.

— Spun că într'adevăr, nu-mi mai recunosc satul, repetă Zaharia Duhu, mai rar.

Dinu Grinţescu zâmbì cu vechea lui compătimire pentru oamenii care trăesc în afară de veac.

— Cunosc cântecul tău, Zaharia, şi tocmai de

aceasta vreau să te ştiu lămurit, mai ales astăzi. Mai ales astăzi.

Oarţă aşezase cazmalele deacurmezişul şanţului, încălecase pe ele şi scormonea cu un băţ într'un muşuroiu de cârtiţă, scoţând din gâtlej oribile gâlgâiri de râs. O clipă inginerul făcu fără voie comparaţie între sluga cretină şi fostul lui camarad de şcoală. Nu era mare deosibirea. Atunci de ce şi cui, mai simţea el nevoie să dea o explicaţie ? Iordan Hagi-Iordan avea dreptate. Cum scăpa din universul cifrelor, devenea un romantic şi cădea în lirism. El tocmai, care nu putea suferì romantismul şi lirismul altora.

Îşi şterse din nou ochelarii cu batista, nemulţumit de această constatare. Se gândi la toate ajutoarele şi la toţi lucrătorii şi la Iordan Hagi-Iordan, chemat telegrafic şi la toţi câţi îl aşteptau în jurul sfredelului de oţel ajuns la ultimul strat de nisip cu infiltraţii de păcură. In loc să se afle acolo, el îşi pierdea vremea aci, cu un individ şters demult din rândul oamenilor. Vorbì, cu un început de agresivitate, cum se întâmplă de câte ori vrei să explici un simţimânt complex şi incomprehensibil, altui seamăn, închis pasiunilor tale :

— Zaharia, bănuiesc vina pe care nu mi-o ierţi tu. Că am devenit tovarăş cu Iordan Hagi-Iordan ? Că am lucrat dela început în ascuns cu Emil Sava ? Că am înlăturat din calea noastră pe Boldur Iloveanu şi pe alţii mai mărunţi? Zaharia Duhu, viaţa cere victime. Medicii experimentează pe animalul viu. Seruri şi vaccinuri, n'ar exista fără sacrificaţi. Meşterul Manole şi-a zidit nevasta în piatră, ca să ducă la capăt ceia ce începuse el. Boldur Iloveanu, nu-mi era nici soție, nici frate, nici tată. Era, ca și alții, un obstacol... Aci, am vrut să fim stăpâni cât mai puțini, ca să am mână cât mai liberă... Că tovarășii mei vor câștiga bani în paguba altora, am știut-o și o știu. Mulți bani !. Pentru mine însă, dragă Zaharia, banul e un mijloc, nu un scop. Dacă nu m'aș gândì la Madala, m'aș mulțumi toată viața cu leafa ajutoarelor mele. Deocamdată, poate e bine să știi, că eu sunt cel dator lui Iordan Hagi-Iordan, nu el îmi datorește ceva mie. Cel puțin așa spun actele. E o curiozitate, de care însă nu m'am ocupat de aproape. Eu am căutat, în felul meu, o comoară aproape tot atât de desinteresat ca tine. Că am găsit-o, mă bucură, fiindcă am eliberat-o lumii. E un dar pe care îl fac acestui ținut... Uitam să-ți spun. Imi scrie mereu Madala. Imi cere și ea să facem pace. Abia aștept să o pot aduce pentru câteva zile... ca să vadă ce-am înfăptuit eu acì. Haide dă-mi mâna, pentru Dumnezeu ! Toată bucuria mea de astăzi, n'are să-mi fie întreagă, dacă știu că există un singur om care nu mă iartă, pentru un rău pe care nu i l-am făcut...

Inginerul Dinu Grințescu vorbise repede, ca un om muncit de nevoia unei eliberări, zăvorîtă de prea multă vreme pe buze.

Privise tot timpul, de aproape, în chipul lui Zaharia Duhu, să descopere o tresărire. Intinse mâna...

Pe fața lui Zaharia nu se clinti nici un trăs. Brațele rămaseră mai departe atârnând dealungul trupului. Numai obloanele pleoapelor se ridicară încet, să desvăluie o privire goală și moartă, ca ochii albi ai statuelor.

Privirea aceasta înecă toată avântarea nervoasă a lui Dinu Grințescu. Totul îi apăru deodată, pustiu, absurd și zădarnic.

Atunci inginerul se apropie exasperat, și plecându-se spre obrazul lui Zaharia Duhu, îi șuieră printre dinți :

— Bine spun toți, că te-ai tâmpit complect, Zaharia Duhu ! Zaharia Dromichilă, batjocura copiilor !...

Apoi se răsucì pe călcâie și pornì spre furnicarul de oameni. Acolo unde sfredelul de oțel, străpungea necurmat și tenace, cel din urmă capac al comorii lui. Dar pasul avântat și sprinten de adineori, se împleticea într'o imperceptibilă șovăială.

Zaharia Duhu îl privea neclintit, din mijlocul drumului, cu mâinele spânzurate. Oarță râse nătâng, cu gura până la urechi, fără să înțeleagă ce s'a petrecut.

— Haidem la treburile noastre, Oarță ! poruncì Zaharia, smuncindu-se din loc.

Idiotul devenì grav, ca un om care știe că nu e timp de zăbovit și de râs, când pe dânșii îi așteaptă o atât de serioasă ispravă. Culese cazmalele și lopețile. Porniră spre celălalt drum al lor.

In urmă, movila de cârtiță începu să-și miște svâcnit, căciula de țărână neagră și proaspătă. S'ar fi spus că nu-și găsește astâmpăr înlăuntru, un demon neogoit al pământului.

De două săptămâni, Zaharia Duhu, avea și el cuvânt să creadă că a dat însfârșit peste o urmă. După ce scormonise în neorânduială, într'o parte şi alta, se întorsese la temeliile vechi şi surpate, dela turnul Voevodesei. Oarţă isbise într'un perete de piatră care a sunat găunos.

— Ihî! ridicase degetul şi începuse să-şi strâmbe gura în râsul lui fioros. Pe urmă a apucat unealta cu amândouă mâinile, să lovească din toată puterea. Zaharia i-a oprit braţul. A ciocănit şi el uşor în perete, a ascultat, şi abia şi-a astâmpărat apăsând, bătăile inimei. S'au aşternut la muncă, dar de astădată cu răbdare şi chibzuială. Au desprins cu luare aminte bolovanii, i-au clădit la o parte, după număr, aşa cum făceau altădată, după cerinţa şi sfatul profesorului Alexandru Opriş.

Au deschis uşă, spre un fund de hrubă, umed şi negru. Din întuneric, i-au speriat un soiu de ciuperci nemai văzute, uriaşe şi apoase, cu pălăriile pe-o ureche, care îndată, la suflarea văzduhului primenit, au căzut şi s'au risipit, ca fantomele unor plante din altă lume.

Aceasta a fost tot. Pereţii sfârşiră îndată, în lut mat, fără răsunet la bătaie. Dar putea fi altceva poate, mai departe, în adânc. De multă vreme se desvăţaseră să găsească în săpăturile lor măcar atât : o nădejde, un semn. S'au înverşunat cu totul în această peşteră. Intunericul îi chema mai afund. Oarţă intră plecat, îşi svârli sumanul şi începu să isbească icnit, cu dintele cazmalei în lut. Zaharia Duhu rămase un timp afară pe lespedea lată, care a fost oarecând un altar păgânesc.

Işi astupase obrajii scofâlciţi în palme, cu coatele rezemate pe genunchi. Işi astupă ochii.

Lumina atât de sclipitoare şi caldă, cu vâltori de ape pe întinderi scăldate în soare, îl orbea dureros. Stoluri albe de hulubi se adunau în salbe, se risipeau în joacă şăgalnică, se alungau gângurind, cădeau departe pe lanuri şi se întorceau într'o fâlfâire de aripi rotate. Aceştia erau porumbeii lui Enache Iloveanu, aduşi într'o cuşcă de sârmă cu două perechi, din cine ştie ce ţară. Scoseseră pui, se înmulţiseră, vieţuiau în sălbătăcie şi libertate ; fuseseră adoptaţi de cer şi pământ. Vestea lor mersese până în al nouălea sat : hulubii dela Piscul Voevodesei... Şi salbele lor împodobeau cerul cu o frumuseţe mai mult. Priveliştea aceasta dintotdeauna dragă, Zaharia Duhu o scufunda acum în găvanul mâinilor negru.

In locul înalt, cu pădurea la spate şi cu şesul desfăşurat înainte până în negura zărilor, venea în cealaltă viaţă a lui, să-şi trăiască plăsmuirea părelnică, atunci când ochii fără culoare, ştiau să vadă ceva arzător şi nespus, dincolo de timp şi de oameni. Aci, depărtările în veac şi în zare, se întregeau, se împleteau, se topeau. Erau înainte, câmpurile cu fâneţe şi lanuri, cu turme şi pluguri, cu un cot rotund de râu şi cu scârţâit domol de cară... Pe urmă, toate nu mai erau aievea. Şi aievea erau alte câmpuri, ale începuturilor, cu oamenii în sarici miţoase, cu oşti care-au fost şi s'au dus cu ospăţul lui Lisimach şi cu zimbrul din stema ţării năruindu-se ca o catapultă, să sfarme ţărâna în copite... I se părea că aude glasul castorilor, clădindu-şi zăgazurile lor tainice, în locuri care demult s'au uscat. Trecea o sclipire de coif. O fulgerare de sâneaţă. Buciumă o chemare din veac. Aci era locul, unde de atâtea ori a venit să privească o ţară şi o lume, despre care cărţile spuneau că sunt moarte, dar el le ştia că sunt vii şi le vedea mai vii decât vie e lumea aievea.

Acum între el şi priveliştea văii, punea palma neagră să despartă perdea. Crescuse acolo, o lume străină de tot ce-a mai fost. Cu schele şi pompe, cu vagonete şi hangare, cu răcnet de sirene şi praf de ciment, cu larmă de glasuri duşmane şi cu scrăşnetul acela necurmat, ronţăind scoarţa pământului noapte şi zi. Ceilalţi trecători, din mai depărtate veacuri, se petrecuseră cum au venit. Din drumul lor, n'au supravieţuit decât amintiri nesigure ; umbre şi pulbere care s'au şters. Streinii aceştia veniseră altfel. Fără arme şi oaste. Fără călăreţi şi arcaşi. Trimiseseră o iscoadă, a doua. Pe urmă îşi adunaseră maşinile lor, hangarele lor, căpitanii lor şi vracii lor. Se aşezau, să rămână. Rădăcinile erau pretutindeni înfipte acum ; fier şi maşini, sârme şi sfredele, ţevi şi temelii de ciment. Schimbaseră faţa locului şi cât aveau încă să o mai schimbe !

— Bagă de seamă, e numai un început !

Inlăuntrul pământului, din hrubă, străbăteau surd loviturile lui Oarţă. Zaharia Duhu se ridică. Lepădă straiul, apucă lopata şi intră şi el în întuneric, să ţină tovărăşie nevolnicului.

Soarele rămase afară. Inalt, sclipitor şi fierbinte, scălda întinderile în vâltori jucăuşe de ape. Şi stolurile veneau şi plecau : sburdau porumbeii de atâta lumină, de-un cer atât de senin şi de vara fâneţelor coapte. Salbele se rupeau risipite aci. Fluturările albe se adunau mai departe ; erau o cunună, zece, o sută... N'a fost nici odată pe mătasea albastră, un joc mai nebun.

Sub pământ, bătăile sunau ritmic, fără început, fără sfârşit. Se îngânau monoton, să-şi ţină de urît, într'o pustietate care nu ducea la nici o lumină, ci în bezna tot mai afundă.

La amiază, loviturile au stat. Cei doi săpători, au păşit afară, să întindă masa lor nevoiaşă. Oarţă s'a dus să care apă dela şipot. Zaharia a desfăcut pita şi brânza şi ceapa din ştergar. Au început să mestece încet şi pe gânduri, fără să schimbe o vorbă, cum rumegă îndelung vitele de trudă. Omul cu mintea slabă, îşi făcu apoi datoria de slugă. Svârlì fărimituri pentru păsările cerului. Culese blidele în legătură. Se pregătea să se întoarcă la întunericul lui din hrubă, când un vuiet necunoscut, l-a oprit în picioare.

Era ca un vuet de uragan, venind de departe, aşa cum vin toate furtunile, de nu se mai ştie de unde. Pe urmă vuietul s'a subţiat într'un chiot. A înălţat ochii şi Zaharia Duhu. S'a ridicat în picioare şi el.

Nevolnicul întinse degetul spre vale :

— Ihî !... L-au scăpat pe Scaraoţchi, stăpâne! răcnì cu bucurie şi teamă, legănându-se ca un urs.

Zaharia Duhu se minună că de această dată, gângavul n'a gângăvit. Era ziua minunilor. Privì apoi, după degetul lui Oarţă, într'acolo. Furnicile negre se svârcoleau într'un muşuroiu răscolit. Intr'adevăr, din vale venea mugetul de uragan, sfârşit în chiot subţire. O aţă de fum, de aburi, de praf, se înălţă drept până la cer, în irizaţii străvezii de mătase. Pe urmă curcubeul se sfărâmă în ţăndări şi deodată isbucnì din adâncuri, cu urlet de o sută de cataracte, un stâlp negru şi gros. Coloana împunse lumina curată a cerului şi se plecă într'o parte, în ploaie de păcură, împroşcată spre sat.

Oarţă stătu cu degetul încremenit. Din nou pierduse glasul. Şi nu putea pricepe ceia ce era peste priceperea lui. Zaharia Duhu nu-şi desprindea ochii. Era poate şi peste priceperea lui, această privelişte de apocalips. Coloana svâcnea mai înaltă şi groasă. In vârf, din trunchiul de palmier negru, se desfăceau jerbe fantaste, să cadă cu un ropot de grindină, îndărăt pe pământ. Vuia toată valea ; şi toată albeaţa şi verdele satului, pierì încleiată în catran. Se vedeau pâraie negre şuroind spre şosea, se vedeau furnicile alergând agitate — numai soarele era palid şi mort, în vârtej de funingine, ca în ceasul când îi muşcă vârcolacii din inimă. Oarţă putu scoate gals însfârşit. Un sbierăt de spaimă. Căscă ochii holbaţi la cer, la soarele stins, la ploaia cea neagră, la satul muiat în cărbune şi mânat de o afundă chemare, se nărui cu fruntea pe lespedea lată, începând să se vaiete şi să ceară îndurare, puterilor ştiute numai de el.

Zaharia Duhu, se ridică în picioare, pe piatră. Vedea şi nu-i ajungea ce vede. De departe, sub împroşcarea vâscoasă, în şuerul necurmat, toate păreau că se petrec în neorânduială. Mâini ridicate, umbre fugind. Acolo jos însă, svârcolirea furnicilor avea un rost şi un sfârşit, ca într'o asemenea întâmplare demult aşteptată. Gârla de păcură, fu îndreptată pe şanţuri, spre rezervoare şi gropi. Fotografii chemaţi din ajun cu telegrame, alergau să prindă din toate ungherele, privelişte rezervată prospectelor de emisiune, cu care mâine domnul Iordan Hagi-Iordan va slobozì la bursă acţiunile societăţii *„Voevoda, Rumanian Company for the development of the Mining Industry Limited“*. Maeştrii cu veche experienţă, pregăteau capuşoanele de beton să reteze coloana din rădăcină. Inginerii împărţeau ordine, iar departe, o gardă de paznici, împingea mulţimea satului adunată să vadă ceiace ochii lor n'au mai văzut. Printre aceştia toţi, Dinu Grinţescu, în hainele lui albe scăldate acum în unsoare lucioasă, arăta o faţă veselă, mânjită de păcură şi fericită ca un obraz de copil de hornar. Fără să-şi dea seamă, muiase mâna în măduva neagră şi grasă, şi acum îşi freca degetele, vorbind cu Iordan Hagi-Iordan, cu voluptatea unui avar desmierdându-şi aurul pentru care a răbdat, a suferit, a ucis. In spasmul de bucurie, apucase pe Iordan Hagi-Iordan cu amândouă mâinele de haină, apropiindu-i maxilarele pătrate să-l îmbrăţişeze.

— Mai încet, mânzule. Nu ne dăm în spectacol ! zâmbise Iordan Hagi-Iordan, cu un calm de om care văzuse multe şi nu se mira de nimic.

Domnul Emil Sava, scuturând cheile, calculà cu jale, câte sute de vagoane se părăduesc.

— Imbecilul ăsta, tot ciocnindu-şi cheile lui, are să facă scânteie şi are să ne dea foc, rostì cu dispreţ „Rechinul“.

Aceasta fusese grija cea mare. Nici o ţigare, nici un chibrit, nici o scăpărătoare. De astăzi dimineaţă, inscripţii până la un kilometru vesteau priveliştea şi prin trei pâlnii, trei supraveghetori aduseseră aminte, strigând la fiecare sfert de oră, că o singură scânteie va face tot satul pârjol. Cupola de beton era gata. Dinu Grinţescu răsucì un mâner. Cu un sughiţ înecat în gâtlej, coloana căzu sugrumată şi tot vuietul deodată muţì.

Soarele fu din nou strălucitor şi intact. Dar cerul era fără salbele de hulubi. Văzduhul rămase înveninat de duhoarea gazelor. Şi satul, copacii, livezile, păşunea şi câmpul, păreau acum scrumite şi hâde, ca după un foc.

— O să le oferim o sumă globală, ca să evităm o sută de procese, rostì generos inginerul.

— Te rog. Să-şi formuleze pretenţiile înscris fiecare şi să-i reducem la sfert, hotărî Iordan Hagi-Iordan. Credeam că ne-am înţeles odată pentru totdeauna. N'am venit să facem aci filantropie. Şi nici n'am de gând să-i învăţ cu nărav.

Apa Voevodesei curgea neagră, cu reflexe metalice. In iarba văscoasă, pe prunduri şi în ţărnă, gâzele câmpului, libelule şi fluturi, cosaşi şi lăcuste, greeri şi măriuţe, se sbăteau cu aripi lipite, mureau încleiate ca pe-o gigantă hârtie de muşte. Se aflau şi porumbeii surprinşi din sbor, care-au căzut şi acum se târau. Penele albe, picioarele de mărgean, creasta rotată şi guşa de catifea ; toate erau prefăcute într'un desgustător mototol, ca puii de cioară căzuţi din cuibarele lor urîte de beţe. Acum se târau.

Vitele fugiseră cuprinse de spaimă, mugind, poticnindu-se, lunecând şi căzând. Se întorceau precaut, cu ocoluri, cu urechea ciulită şi nu-şi mai recunoşteau porţile vechi. Unele se umflaseră şi plesneau.

O singură parte din sat fusese cruţată. Partea cea mai înaltă, ferită din calea vântului care-a împins ploaia de păcură pieziş. Albă a rămas şi casa lui Zaharia Duhu. Neatinsă livada. Aci mai erau albine şi flori. Mătuşa Ruxanda cu râsul slăbit, ieşise în cerdac la cel dintâi chiot, pipăind pereţii şi înălţând ochii ei de mazăre crudă. Nu înţelegea de unde poate venì vâjâitul furtunii şi ropotul acesta de grindină, când arşiţa nu se simţea străbătută de nici o adiere răcoroasă şi ploaia nu o vestea mirosul pământului ud. Năvălea numai o duhoare înnecăcioasă şi grea. Dar nu zărea într'acolo nimic. O perdea de catran îi împăinjenise soarele ei, mai înainte încă de erupţia sondei No. 1.

Gheorghieş Tălpăligă, căţărat de stâlpul scărilor, cu mâna streaşină, vedea pentru dânsa, povestind ce-i desluşesc ochii lui tineri.

— Asta-i vasăzică, lângă hotarul nostru? mai întrebă încă odată stăpâna.

— Să tot fie la cinci sute de paşi...

Argatul era să mai adaoge ceva, dar se oprì, sărind la pământ şi depărtându-se.

— Unde te duci ? Mai spune ! poruncise mătuşa Ruxanda.

— Ce să mai spun ? S'o isprăvit... Mă strigă haramurile să le dau apă...

Nu aceasta îl alungase pe Gheorghieş, ca să nu mai vadă vânzoleala şi chiotele, bucuria şi minunăţia din vale. De acolo, de unde împroşcase ploaia cea neagră, tot cinci sute de paşi se aflau şi până la hotarul lui Alecu Toader Precup a Dăscăliţei. Şi din această pricină, îi era şi soarele lui înecat în catran. Pentru asemenea prunduri Nicachi Sacară arătase mai mare patimă chiar, decât pentru ochii genaţi ai Sandei. Până atunci îi ţinuse calea, ruşinat să nu cunoască lumea că i s'au aprins călcâile, după o fată de mârlan. Gheorghieş n'avea nici o grijă. Fata mârlanului ştia să-i reteze din clonţ. Acuma Nicachi Sacară, schimbase de faţă. Merse deadreptul la Alecu Toader Precup, să-i ceară copila înaintea altarului şi a legii. Şi Alecu Toader Precup se învoise. Un ginere cu docar boieresc, cu moşie şi stare, nici nu visase el pentru Sanda lui crescută cu picioarele desculţe. Nebun ar fi fost, să nu bată palma. Mai greu e să-i scoată sticleţii din capul fetei. Iar de-un an Sanda nu mai cunoştea zi bună acasă. Taică-su îi face *muştru* ca la *meliţie,* mugind şi lovind-o. Maică-sa îi ţine isonul. Sanda îndură şi tace. Dar ochii genaţi s'au împâclit de plâns. Tânjeşte cu faţa prelungă şi cu buzele subţiri. Toate descântecele babei Maranda Cuţuiana au rămas fără putere. Când se întâlneşte pe furiş cu Gheorghieş, îşi culcă fruntea pe pieptul lui lat şi isbucneşte în lacrimi :

— Hai să fugim în lume, Gheorghieş. Altfel, am să-mi fac o samă şi aşa are să se isprăvească toată istoria cu blestematul cela de pământ, care-o stârnit numai lăcomie şi poftă. Tătuca iar m'o pălit şi m'o suduit. Mămuca numa nu mi-o scos ochii cu unghiile. Iară crăcănatul nu se mai clinteşte dela poarta noastră, parcă l-a pus primăria de strajă. Hai să fugim în lume, Gheorghieş. Ne-om tocmì slugi undeva, că lumea nu s'a sfârşit în satu ista înrăit şi lăcomit...

Gheorghieş tace şi nu poate răspunde. El ştie că nu are dreptul să fugă în lume, fiindcă-i dator simbria pe un an înainte şi fiindcă are acasă opt fraţi mai mărunţi, la o singură văduvă numai cu două mâini.

Acestea le-ar avea de spus cuiva, Gheorghieş Tâlpăligă ; dar cine acum în tot satul, mai are urechi şi ochi pentru asemeni necazuri ? Moşnegi şi copii, bărbaţi şi neveste, s'au adunat gloată în vale, unde au puhoit isvoarele grase. Chiar Nicachi Sacară, e de bună seamă cocoţat undeva, cu picioarele crăcănate şi cu braţele subpuse, să privească dela loc înalt, cu fierea răscolită în el şi cu mintea căzută să mai născocească altceva nou. L-a zărit trecând călare. Pe urmă l-a văzut mergând alături cu Alecu Toader Precup, cu calul de dârlogi. La gândul acesta, argatul isbeşte ponciş cu furca peste fruntea viţelului, cu ochii umezi şi buni. Viţelul dă glas de durere. Atunci de-abia Gheorghieş îşi dă socoteală ce a făcut şi începe să-i scarpine părul creţ de pe frunte, între bumbii cornițelor moi.

— Ce-i măi sireacule ? Cine-o mâncat bătaie şi nu-i vinovat ?... Măi Joian, măi, tare mai suntem noi necăjiţi şi proşti şi fără putere.

Viţelul îl împinge cu botul. Dă să înţeleagă că desmierdarea nu-i ţine de foame. Gheorghieş trage cu privirea spre cerdac. Mătuşa Ruxanda se uită neclintit în gol, cu ochii ei de oarbă. Atunci argatul împinge încet încuietoarea să nu se audă şi dă drumul viţelului, în grajdul plăvanei, care-l primeşte cu'n muget uşor.

Umbrele s'au lungit. Soarele scapătă după munte. S'au aprins luminile albe pe sârmă, în vale, unde nimeni însă nu-şi găseşte astâmpăr. Zaharia Duhu şi Oarţă, se întorc cu cazmalele în spate, după o zi pentru dânşii sfârşită, tot cum a fost cea de eri şi cum are să fie cea de mâine. Trec şi nu se opresc în faţa porţii. Zaharia a luat-o înainte. Oarţă a ridicat ochii alburii să întrebe. N'a priceput. Pe urmă, ca o slugă supusă, a mers după stăpân, fără să ştie unde-au să ajungă. Nu vorbesc. Zaharia Duhu a grăbit paşii, ca un om plecat la o întâlnire unde se teme să nu fie lipsă. In uliţa mare, păşesc peste bălţi de păcură. Sunt schele de case noui. Binale. Câinii mai urlă încă fricos, lângă porţi, a pustiu, ca după cutremur. Trec automobile în goană, svârlind peste case şi câini, o lumină spectrală de calcar.

Când au intrat, domnul Leiba Ţudic n'a ştiut ce să creadă, frecându-şi ochii sub şiragul lui de covrigi seculari. Asemenea muşterii nu-i mai păşiseră pragul. Se ridică de pe scaun, le ieşi în cale de după tejghea şi încercă să arate cât mai voios :

— Ce plăcere, bade Zaharia !... Astăzi e ziua minunilor. Una rea şi una bună. Mă rog, cu ce pot să te servesc ? La mine, dumneata ştii că se găseşte marfă puţină, da bună...

Zaharia Duhu îl privì cu ochii lui morţi. Pe urmă târî privirea pe pereţii afumaţi, la gasorniţa calică, la rafturile goale, la bâzâiala de muşte. Domnul Leiba Ţudic îşi spuse cu amar

că şi muşteriul acesta, a vrut să ceară o marfă care lipseşte. De aceia suspină şi ceru iertare, părăsind glasul voios de adineori :

— Inţeleg, bade Zaharia. Iţi pare rău că ai mai bătut drumul până la mine. Eu pot să spun că până ieri eram un om care trăgea de moarte... Au venit nişte tâlhari să mă scoată din sat. Intâi au făcut cantină. Acuma ridică prăvălie cu două rânduri şi cu otel. Pot să spun că până ieri trăgeam de moarte şi azi sunt un om mort.

Zaharia nu dădea nici un semn, că înţelege sau că simte vreo părere de rău. Privirea lui era mai moartă ca a unui om mort.

— Ai văzut dumneata ticăloşia care a fost azi ? se căină mai departe, domnul Leiba Ţudic. Cum îi permis ? Numai este ţară ? Nu mai este lege ?... Până acuma am mai avut o speranţă. Poate s'au înşelat în socotelile lor. Poate au greşit. Sparg ei pământul şi din pământ nu iese nimica decât apă chioară şi lut. Atuncea îşi iau boccelele şi pleacă în lumea de unde au venit, să ne lese în calicia noastră. Aşa am crezut şi-am făcut rugăciuni... Şi azi am murit. De-acuma nu se mai duc. Au să vie alţii şi alţii, ca să nu mai încapă nimeni de aşa un bine pe care nu l-am cerut... Bade Zaharia, eu vorbesc şi mă bocesc ca o muiere proastă, iară dumneata încă nu mi-ai spus ce-ai crezut că se mai poate găsì la un falit şi la un mort ca Leiba Ţudic.

Zaharia Duhu, descleştă gura :

— Rachiu, cred că tot mai ai...

— Rachiu să n'am ? răsuflă înviat Leiba Ţudic. Am toate felurile de rachiu. Am şi rachiu făcut de mine şi de Sara, după o reţetă a noastră pe care o ţinem secret. Pot spune, că un rachiu cum am eu, n'au să capete tâlharii aceia cu toate cantinele şi bodegile lor, chiar dacă au să comande din ţara englezească şi dela Olanda. Numai să-mi spui ce fel de rachiu vrei şi eu am să servesc îndată, rachiul pe care-l vrei d-ta.

— Un rachiu tare, lămurì Zaharia Duhu. Cel mai tare.

Domnul Leiba Ţudic se repezì să aducă rachiul cel mai tare. Pregătì sticlă, fiindcă îşi închipuia că Zaharia Duhu care n'a pus niciodată spirt în gură, îl duce acasă, pentru oaspeţi, pentru vreun leac, ori pentru vreo pomenire.

— Nu. Pune-l aici, la masă. Şi dă-mi două pahare, spuse Zaharia Duhu, aşezându-se. De ce te uiţi aşa ? Oarţă, paharul acesta e pentru tine.

Oarţă rânjì şi bău. După tejghea, Leiba Ţudic, privì până târziu, după miezul nopţii, aceşti muşterii cum n'a mai văzut, golind paharele fără să spună o vorbă, stăpânul şi sluga laolaltă, cu mintea întunecată la fel.

Zaharia Duhu intră acasă, la al treilea cântat al cocoşilor, cântând şi el răguşit. Pe scări şi în cerdac, tălpile încleiate puneau peceţi negre, de catran.

V

Copilul acela nu purta
cravată... (Arbib-Hauser).

Petre V. Tudose, docent universitar şi autorul cunoscutelor comunicări de arheologie publicate în *Analele Academiei Române,* a arătat

mare mirare şi un legitim orgoliu, la schimbările din satul copilăriei. Aflase ceva din ziare. Bănuia ceva din scrisori. Dar realitatea era mult mai presus, de tot ce citise şi aflase.

Mai întâi, l-a surprins plăcut biletul de tren direct până la gara Voevodeasa. Pe urmă, l-au surprins aseară constelaţiile becurilor electrice licărind festiv dela cinci kilometri. Acum numără dela fereastră sondele în peisagiul nins. Una, două, trei... unsprezece sonde. Pentru început e un miracol, acolo unde acum doi ani erà pământul gol şi sălbatic, un sat primitiv şi o viaţă elementară, de superstiţii şi de instincte, ca o rămăşiţă a faunei preistorice. Peste doi ani vor fi cincizeci de sonde. Peste patru, o sută. Negre, înalte şi drepte, se profilează vertical şi sever, ca o stranie înşiruire a chiparoşilor din cimitirile italiene, strămutată într'un decor scandinav.

E drept că zăpada acolo, nu mai are nimic din puritatea atlasului alb. E murdară şi brăzdată de roţile camioanelor muiate în catran. Dârele se împletesc, se întretaie, se prelungesc până dincolo de sat, îl anunţă cale de-o poştă. Fulgii şovăie să coboare, întârzie şi plutesc în jocul feeric, ca să amâne cu încă o clipă moartea hidoasă în cleiul vâscos şi lăţit pretutindeni. Pârâul Voevodesei, a pierdut gheţuşul luciu de sticlă, unde se dădea „cârnita“ şi „puica“, Petruţă cel de altă dată cu botforii până la genunchi şi cu potcoavele de alamă. Acum se întinde ca o pecingine neagră şerpuind toată valea, căci apa uleioasă târâie până în Siret, rămăşiţele svârlite pe guri de canal, de rafinăriile roşii. Dar acesta e preţul schimbărilor. Un preţ foarte eftin şi neînsemnat.

Petru V. Tudose, regretă că n'a adus-o aci pe Cecil. S'a temut de-un sat ticălos şi calic, cum îl lăsase şi cum l-ar fi umilit. De unde putea să-şi închipuie, că în locul acelor jalnice sălbătăcii, Cecil ar fi găsit o privelişte de-un pitoresc atât de modern şi prosper, aşa cum îi place ei tot ce dovedeşte o victorie a omului asupra naturii, aproape cu aceleaşi cuvinte şi argumente ca inginerul Dinu Grinţescu ?

Acesta e de altfel şi singurul sâmbure de discordie în căsnicia lor tânără. Pentru nepotul mătuşei Ruxanda, cariera universitară fusese un ideal suprem şi realizat. Un decret de numire, leafă, consideraţia colegilor, salutul respectuos al elevilor, perspectiva certă a înaintării la o catedră definitivă şi plină, o viaţă lină şi fără sguduiri ; poate mai târziu ca o meritată încununare, titlul de decan şi poate de rector. Ce mai puteà sperà ? Ce mai putea dorì ? Când privea îndărăt, distanţa şi înălţimea erau ameţitoare. Pentru Cecil însă, cu două duzini de unchi, fraţi, mătuşe şi veri, cumnaţi şi nepoţi, toţi presăraţi în cele mai diverse slujbe şi în toate treptele ierarhiilor bugetare, dela preşedinte de Curte de apel până la copist diurnist şi dela director de minister până la amploiat de c. f. r. cl. III — cariera ei de profesoară i se părea un netrebnic stigmat ereditar. Dacă şi-ar fi ascultat înclinarea, ar fi urmat o şcoală de politehnică sau de chimie industrială, şi n'ar mucezì la o catedră de limba franceză, fiindcă s'a supus prejudecăţilor şi socotelilor strâmte, clocite într'o familie cu destin mediocru, unde toţi s'au născut să trăiască funcţionari şi să moară pensionari.

— Să îndrăzneşti, să rişti, să lupţi, nu să vegetezi cu nasul la biberonul bugetului, aceasta aş fi dorit-o eu, care sunt femee şi cu posibilităţile reduse ! spunea întotdeauna Cecil, cu un ton agresiv. Nu pricep cum nu te-au atras pe tine, care bărbat, aveai toată libertatea să alegi... Ce suntem în definitiv, dacă te gândeşti bine ? Nişte larve didactice... Eu îmi scot sufletul şi m'am abrutizat direct *obéir,* la plusquamperfectul subjonctivului. Tu trebuie să accepţi şi să măguleşti toate maniile unor ramoliţi, de care depinde ridicarea ta la catedră. Incolo, economisim dela coşniţă şi circulăm cu tramvaiul. Nici măcar, n'avem speranţa unei moşteniri providenţiale. Trăim în funcţie de curba salariilor şi vom murì în funcţie de curba pensiilor... Poate şi eu şi tu am fi fost capabili de altceva şi am fi meritat altceva.

Docentul universitar Petru V. Tudose, îşi apără cariera cu o energie ştirbă. Germinà şi în el, sâmburele aruncat al îndoelii. Cecil avea întrucâtva dreptate. Dar el îşi cunoştea o scuză. N'a fost liber să aleagă. Zaharia Duhu şi profesorul Alexandru Opriş l-au ajutat şi l-au pregătit pentru această breaslă şi nu pentru alta. A fost aproape o condiţie. Ar avea drept, să se socoată o victimă. El e arheologul fără voie şi de altfel fără pasiune. Mai mult decât la specialitatea sa, ţine la catedră. Lucrările, memoriile şi comunicările au avut acest scop, să asigure această catedră. Pentru existenţa de luptă, de risc şi de îndrăzneală, aşa cum o înţelege Ce-

BIBLIOTECA

cil, a găsit un teren pregătit şi propice. S'a înscris la centru, în partidul politic în care domnul Emil Sava, e un atât de valoros combatant de periferie. Partidul îşi regenerează cadrele cu elemente tinere şi de viitor. Un scaun de deputat în legislatura viitoare, un secretariat general după anii de stagiu, pe urmă un subsecretariat de stat dacă nu un portofoliu ministerial, iată ce poate complectà strălucit o carieră universitară şi poate satisface cu prisosinţă mereu sfichiuita poftă de risc şi de luptă, a unui tânăr care într'adevăr n'a pornit din Piscul Voevodesei, ca să vegeteze cu nasul în biberonul bugetului. Petru V. Tudose n'a împlinit doi ani de căsnicie şi e un altfel de om. Acum, când se cercetează mai lucid pre sine, descopere că discordia din căsnicie e numai aparentă. De fapt a consimţit la toate proectele Cecilei, le urmează întocmai, a aflat adevărata-i vocaţie şi n'are de ce regreta, că s'a însurat timpuriu cu o fată săracă, dar vibrând de iniţiativă şi de energie.

Dela fereastră, priveşte vălmăşagul fantast al ninsorii, cu jocul aerian şi molatec. Aci, copacii au luat o înfăţişare ireală. Florile sclipitoare şi albe, amintesc fără nici o schimbare, iernile fragede din copilărie. Negrul de păcură şi noroaele slute, sunt numai în vale şi numai pe drum.

— Şi zici că o chiamă Cecil ? întrebă mătuşa Ruxanda din fundul patului, căutând să-l ghicească unde se află, cu ochii ei orbi. Ce fel de nume e acesta, Cecil ?

— Un nume ca oricare altul, lămureşte Petru V. Tudose, întorcându-se dela fereastră. Un nume cum se obicinueşte la oraş. Cecilia... Ca Madala şi ca o sută de nume.

Mătuşa Ruxanda priveşte în golul negru, răsucind firul de lână între degetele uscate. Fiindcă nu mai poate cârmuì singură treburile gospodăriei şi fiindcă numai are somn şi astâmpăr, îşi înşeală captivitatea de oarbă, cu furca la brâu şi cu fusul în mână. Trecere dela noapte la zi, pentru ea nu există. Cutreeră la miezul nopţii încăperile, pipăind pereţii şi căutând mânerele uşilor. Trage zăvoarele şi într'ascuns numără agoniseala de vară, pusă la locuri numai de dânsa ştiute. E strigoaica neaţipită a casei. Şi este ciudat, cum din întunericul şi temniţa ei, cunoaşte amănunţit tot ce s'a petrecut şi se pregăteşte în sat.

— Petruţă, şi câtă zestre ai luat tu, copile ? Dacă e fată de profesor trebuie să aibă parale bune...

— N'am luat nimic, mătuşico. Cecil e profesoară şi dânsa... are leafă şi ne ajunge deocamdată la amândoi.

— Atunci, tot e bun, încuviinţează mătuşa Ruxanda. Dar e bine să puneţi la oparte gologan cu gologan şi să faceţi o casă... Omul n'are rost pe lume, dacă nu-i stăpân de veci pe vizuina lui. Pentru asta m'am sbătut toată viaţa şi n'am avut parte. Casa şi toate pământurile sunt ale lui Zaharia, iar mâine se poate să vină un străin şi mă alungă de-aici.

— Cum s'ar putea aceasta, mătuşico ? Nu pricep... Unchiul Zaharia după cele ce mi-ai spus aseară, e om de şapte-opt milioane. Poate de zece, de douăzeci şi mai mult. Tot pământul din vale şi de pe şuşeniţa dela Turnul Voevodesei, e vâna cea mai bogată în petrol. Am înţeles că stă în calea societăţii şi că el poate dicta preţul. Ce i-se oferă, e nimic pe lângă ce poate căpăta, tocmai fiindcă a fost destul de cuminte să reziste.

Mătuşa Ruxanda râde sinistru în lumea ei oarbă, cu dinţii neaşteptaţi de albi şi intacţi.

— Zaharia caută comoară, copile. El a rămas la comoara lui. Şi fiindcă acuma nu mă mai ajută ochii şi puterile să pun orânduială în gospodărie, Zaharia face datorii, nu le plăteşte şi le lasă să se adune. Poate sunt alţii care îl împing înadins...

— Dar e o adevărată nebunie, mătuşică ! se răsucì Petru V. Tudose pe scaun.

— Fapte de nebun, face el, nu de eri, de alaltăeri... Se împlinesc cincisprezece ani de când le tot face. La început, când au venit la mine, ba domnul prefect Sava, ba Nicachi Sacară, să mai iscodească în lipsa lui Zaharia, cam ce preţ am cere pe loc, m'am bucurat. Am crezut că sminteala i-a fost un bun trimis dela Dumnezeu. Tot căutând comoara şi tot prefăcând locurile, a nimerit pe cele mai bune. Parcă le-ar fi ştiut... Imi spuneau că de-acuma are să vadă şi dânsul, unde se află comoara cea adevărată. Dar m'am grăbit bucurându-mă.

— Şi nu s'a găsit nimeni să-i vorbească hotărît ? întrebă nepotul.

Mătuşa Ruxanda îşi arată mai departe dinţii albi, în râsul sinistru şi fără hohotire :

— Cine să-i vorbească ? Pe cine mai ascultă

el ? Nu se înţelege decât cu Oarţă. Acuma sunt într'o minte. Şi am să-ţi adaog Petruţă, un lucru pe care ţi l-am ascuns. Te-ai mirat aseară că nu l-ai găsit acasă şi nu ţi-am răspuns. Te-ai mirat azi dimineaţă, că a plecat cu noaptea în cap şi nu ţi-am spus unde era aşa de grăbit să nu cumva să lipsească...

Oarba a tăcut. Fusul sfârâie aspru între degetele osoase. Ochii fără lumină caută spre ochii nepotului, ca şi cum ar mai putea să citească mirarea, nerăbdarea şi curiozitatea din privirea aceia.

— Nu înţeleg, mătuşico. Unde se duce ?...

— Dacă vrei să-l vezi, Petruţă copile, mergi şi-l caută la crâşma lui Leiba Ţudic. Acolo îşi face viaţa, când nu umblă după comoară. In celalt timp al anului, scormoneşte şi caută în nebunia lui... Dă pe la Ţudic mai rar. Dară când încep ploile şi ninsoarea, se înfundă şi-şi bea ce bruma de minte i-a mai rămas. Pe urmă hoinăreşte prin sat cu Oarţă după el şi împarte în dreapta şi în stânga comoara, pentru vremea când are s'o găsească. Trebuie să şti că are planuri mari şi milostive. Are să facă biserică de piatră. Are să înzestreze fete sărace. Când sfârşeşte de împărţit ceiace n'a găsit, se cocoaţă pe deal, la turnul Voevodesei, unde am auzit din oameni că se află o piatră cu semne de pe vremea păgânilor. Se suie acolo cu Oarţă după el şi face mânios cu pumnul spre fabrică şi spre fântânile de păcură... Copiii se ţin cârd pe drum. Inainte îl băteau cu pietre... Acuma s'a făcut prietenul lor. Le svârle mărunţişul din pungă şi le spune istorii. Iară plodurile îi cunosc slăbiciunea. Il aşteaptă de după garduri, ca să-l petreacă cu alaiu... Pot spune că Domnul mi-a luat lumina ochilor să mă cruţe, ca să nu mai văd asemenea ticăloşie şi ocară. Nu înţeleg de ce mi-a lăsat urechile, ca tot să le aud şi să le aflu.

Degetele răsucesc lâna din caier. Ochii oarbei aşteaptă într'o neclintire împietrită.

— Aceasta n'ai ştiut-o Petruţă, copile ?

— De unde s'o ştiu ? E ultimul lucru la care mă aşteptam : Unchiul Zaharia a fost toată viaţa un fel de schimnic.

— Ai să cunoşti ce fel de schimnic, e acuma moşu-tău Zaharia ! rostì bătrâna ca o ameninţare.

Pe urmă tăcu şi în odaie nu se mai auzì decât fusul. Petru V. Tudose, rămase pe scaun să cântărească în minte aceste ştiri de necrezut.

— Dă-te mai încoace, Petruţă, îl chiamă într'un târziu mătuşa Ruxanda, lăsând furca şi fusul laoparte.

Nepotul se mută cu scaunul. Degetele oarbei îi pipăie obrazul, părul, umerii.

— Te-ai făcut mare şi voinic, Petruţă. Mă gândesc că numai tu ai mai rămas din neamul nostru. Poate era mai bine să fi lăsat învăţătura şi să stai pe lângă casă. Aveam un ajutor, să apăr bunul pe care-l părădueşte Zaharia... După lege, tot ale tale au să fie toate...

Petru V. Tudose, văzu într'o clipă pe Cecil, făcându-şi cu oţărală socotelile de tramvaiu şi de coşniţă. Regretă încă mai mult că n'a venit cu dânsa. O minte ascuţită şi o iniţiativă promptă ca a ei, ar fi fost poate hotărîtoare într'un asemenea ceas. S'ar fi aflat trei, făcând faţă unui singur om cu mintea slăbită şi cu voinţa şubredă, ca a tuturor năräviţilor de alcool.

— Poate nu e prea târziu, mătuşică ! vorbì încet, sub degetele uscate şi reci, care-i alintau trăsurile.

— Il aud venind, rostì oarba.

Auzul ei subţiat, de infirmă, desluşise într'adevăr paşii înainte de a ajunge la urechea nepotului. Se trântì poarta. Sunară încălţări scuturate de zăpadă pe scări.

— Cine spui c'a venit ?... Cine mă caută ?... întrebă afară glasul lui Zaharia.

Răspunse de undeva, Gheorghieş :

— Nepotu... Conaşu Petruţă.

— Care nepot ? Ce nepot ? N'am nici un nepot ! se răstì Zaharia la argat. De unde-mi scoţi tu nepot ?

Argatul mai rostì ceva nelămurit pentru cei din casă, Zaharia Duhu, râse cu veselie :

— Aha ! Carevasăzică profesorul ! A venit boierul dela capitală ? Să stai pe aproape Gheorghieş, fiindcă îmi pare că ai să duci la gară un geamantan de profesor.

Petru V. Tudose, îşi tamponă cu batista un rând de năduşală de pe frunte. Oarba râse fără hohot, în ungherul ei de umbră. „In casa aceasta au înebunit toţi — gândì cu nelinişte docentul universitar. Mai bine nu veneam. Sau veneam în orice caz numai cu Cecil împreună“. Se ridică în picioare, să fie gata. Când uşa se trântì de perete, înaintă cu o bucurie sgomotoasă :

— Bine te-am găsit, unchiule Zaharia !

Se oprì cu vorbele stinse pe buze. Zaharia

Duhu era într'adevăr de necrezut. Ochii scufundaţi în găvane, privirea turbure, părul sur căzut pe frunte. Hainele de şiac, pătate de păcură, ude de ninsoare şi cu nasturii atârnând în aţe, îmbrăcau un gârbov schelet.

— Bine te-am găsit, unchiule Zaharia ! repetă Petru V. Tudose cu o sforţare care sună prea voios şi făţarnic.

— Cam târziu m'ai găsit... Prea târziu.

Odată cu vorbele, nepotul primì în obraz o duhoare dospită de drojdie.

— De ce prea târziu, unchiule ? se desvinovăţì volubil Petru V. Tudose. Am avut cu neîntrerupere examene, concurs, lucrări, pe urmă cursurile. Cum mi-am făcut câteva zile libere, am alergat. Ştiu că m'ai învinuit şi tocmai de aceia sunt aci, să mă apăr. Vreau să risipesc o neînţelegere. Am stat de vorbă cu mătuşa Ruxanda. Şi am căzut la împăcare să mă primească în vacanţa de Paşte pentru mai mult timp. Poate să-ţi fiu de-un folos, unchiule.

Zaharia Duhu, ridică privirea păinjenită în care fulgeră scurt, un licăr de lumină.

— Atunci e altceva... Aşează-te lângă mine Petruţă şi spune-mi cum înţelegi să-mi fii de un folos.

Petru V. Tudose prinse curaj. I se păru că toate se vor lămurì poate mai simplu decât se temuse. Răsucì scaunul spre fereastră şi se uită zâmbitor şi satisfăcut, la obrazul spân şi brăzdat de creţuri mărunte.

— Aşa dar te-ai hotărît însfârşit să vii de Paşti ? rostì Zaharia Duhu. De ce nu mi-ai scris?

— Nu ştiam cum am să fiu primit, inventă o explicaţie Petru V. Tudose. Iar după cele ce-am auzit adineori afară, văd că presimţirile nu m'au înşelat. Nu mă aşteptà ospăţ, cu înjunghierea viţelului gras...

Zaharia Duhu începu să râdă cu o înviorare de viaţă, care-i limpezì ochii şi glasul, ca în vremea când îşi mustrà şăgalnic, nepotul cel fără astâmpăr şi cu picioarele goale.

— Vasăzică m'ai auzit ? Acestea nu erau pentru tine, Petruţă. Le spuneam pentru un oarecare profesor din Bucureşti, pe care îl tot chem eu de doi ani şi nu se dă venit... Acuma văd că l-am judecat greşit şi pe nedrept l-am crezut fără recunoştinţă. Să le uităm toate, Petruţă. Până la Paşti, fac pregătiri, să începem cu temeiu lucrările noastre...

Docentul universitar, rostì în clipa aceia, singura întrebare pe care nu trebuia s'o rostească :

— Care lucrări ?

— Cum care lucrări, Petruţă ? Săpăturile noastre.

Licărirea din ochii lui Zaharia Duhu, se clătină suflată de un vânt revenind tiptil, s'o sugrume din nou. Dar lumina, încă dură.

— A ! Săpăturile... îşi amintì cu indiferenţă docentul.

— Se înţelege că săpăturile, Petruţă. Tot ce-a rămas întrerupt dela moartea lui Alexandru, luăm acum dela început. Pentru ce altceva, te-am aşteptat ? Pentru ce altceva, ai venit ?

Petru V. Tudose, întoarse ochii spre colţul întunecos unde priveghea mătuşa Ruxanda, dreaptă şi nemişcată, ca un huhurez. Aşteptà dela ea o îmbărbătare. Oarba ascultà cu gâtul lungit şi cu trăsăturile ţapene. „Cecil mi-ar spune să fiu energic. Unui om fără voinţă, trebuie să-i impui voinţa ta prin surpriză" — gândì Petru V. Tudose. Şi se hotărî să fie energic.

— Unchiule Zaharia, glăsuì rar, săpăturile acestea nu mai au nici un rost !

In ochii lui Zaharia Duhu, licărul de lumină se sleì. Il privì cu înpainjenirea turbure de beţiv.

— Haha ! începu să râdă. Ce noutate mi-a fost dat să aflu astăzi ! Te-ai făcut şugubăţ, profesoraşule !

— Eu nu găsesc nimic vesel, declară cu gravitate Petru V. Tudose. Săpăturile acestea nu mai au nici un rost. Alexandru Opriş, a cercetat tot ce era de cercetat. Pot spune că a exagerat în cele ce-a scris şi că aproape toate concluziile lui sunt de revizuit. Aceasta a fost prima lui eroare. A pus pasiune şi imaginaţie, unde trebuia să lucreze cu răceală şi cu prudenţă. A doua lui eroare, a fost că te-a încurajat într'o nălucire absurdă. Ce este această comoară, pentru care ţi-ai pierdut o viaţă ?... Comoara se vede de acì, pe fereastră. E în vale, unde-au venit alţii, să săvârşească miracole, nu să aştepte miracole.

— Aceasta ai venit tu să mi-o spui ? întrebă Zaharia Duhu cu un calm stăpânit, după ce se oprise din râs.

— Aceasta am venit eu s'o spun unchiule, fiindcă aşa înţeleg să mă plătesc de o datorie. M'ai trimis să învăţ şi m'ai ajutat. Iţi sunt recunoscător. Iar în loc să mă mulţumesc cu o recunoştinţă de vorbe goale, în numele acestei învăţături la care m'ai trimis şi m'ai ajutat, viu

să te opresc dela o nălucire, care durează prea de multă vreme. Alexandru Opriş te-a încurajat. In orice caz nu te-a oprit. Şi a făcut rău... Ştiinţa noastră nu admite basme şi exagerări. N'are nevoie de comori. N'avem nevoie de comori.

— Pentru atâta ai bătut calea dela Bucureşti, până aci ? repetă Zaharia Duhu, cu dunga brăzdată între sprincene.

— Pentru atâta, fiindcă aşa mi-a dictat judecata, rostì sigur de sine Petru V. Tudose, convins că a sdruncinat ceva din ideia fixă a maniacului.

Zaharia Duhu se rezemă cu ceafa de spătarul scaunului şi începu să râdă cu râsul lui Oarţă. Când sfârşì, se îndreptă brusc, îl privì lung cu ochii împaienjeniţi, parcă descoperea întâia oară un amănunt care-i scăpase din vedere. Intinse mâna spre gâtul docentului universitar, atât de neaşteptat şi svâcnit, încât Petru V. Tudose se retrase cu o înfiorare de spaimă.

— De ce porţi la gât juvăţul acesta ?

Tânărul îşi apără cravata, nedumerit de asemenea întrebare bizară.

— Petruţă pe care l-am crescut eu, nu purta gâtlegăn... Era un copil desculţ şi cu gâtul gol. Acela a murit... Tu cine eşti ? Ce cauţi aici ? De ce l-ai omorît să-i uzurpi locul ?

Oarba privea spre dânşii, cu ochii ei goi din noaptea ei neagră. Lucì fără sens, râsul dinţilor albi. Poate şi mintea aceia demult era turbure. Petru V. Tudose îşi şterse cu batista alt rând de sudoare.

— De ce porţi juvăţul acesta la gât ? stăruì

Zaharia Duhu, trăgând de capătul crăvăţii. Văd că e un juvăţ de mătase, ai plătit scump şi nu ştii de ce-l porţi... Nu te-a învăţat nici toată ştiinţa ta ?... Ce proastă ştiinţă ! Eu am aflat-o cu toate acestea tot dintr'o carte. E semnul vostru. Al tău şi al lui Emil Sava şi al lui Iordan Hagi-Iordan şi al lui Dinu Grinţescu şi al tuturor care vin să ne aducă binele nostru. Aţi pus juvăţ ca să arătaţi că v'aţi despărţit inima de cap. Petruţă pe care l-am trimis eu în lume, nu purta cravată. De ce l-ai gâtuit să-i ici locul ?

Zaharia Duhu trăgea de cravată şi râdea nătâng, cu râsul lui Oarţă.

VI

S'a ivit o femee cu nas
şi glas ascuţit

Un vânt sunător şi cald a topit nămeţii, desfundând puhoaiele munţilor. O săptămână încheiată n'au mai contenit streşinile. Pe urmă un ropot de ploaie spălă cele din urmă ochiuri sgurite de omăt în adâncile văgăuni. S'a înălţat într'o dimineaţă alt soare, cu faţa primenită şi rumenă, împungând răsăritul cu suliţi înroşite la jar.

Şi iarăşi a fost o primăvară lină, cum au mai trecut pe-aicea mii.

Din depărtări cu lumina toridă şi albă, soseau osteniţi cocorii în stoluri, să-şi caute cuiburile lor vechi. Uneori litera neagră scrisă pe cer, se rupea deasupra Voevodesei. Stolul începea să plutească rotit, căutând să priceapă aceste schimbări. Schelele negre, cazanele roşii, bălţile de catran şi fumul vârtos, erau arătări streine şi nepotrivite locului. Căpitanul cel mai bătrân care cârmueşte vâslirea peste pustiuri şi mări, spunea celorlalţi tineri, în limba lor de cocori :

— Se întâmplă lucruri ciudate... Pe oamenii aceştia i-am găsit noi întotdeauna, urându-ne bucuroşi bun venit, lângă munţii lor şi apele lor, în sălaşurile lor de verdeaţă. Acum li-s'a întâmplat poate ceva rău şi poate ceva fără vindecare. Nici n'au ridicat ochii spre cer. Nici n'au făcut semn cu mâna, că ne aşteptau, ne-au văzut şi ne ştiu. Merg toţi cu ochii în pământ, grăbiţi şi în straie urîte. Văd altfel de feţe şi altfel de port. Sălaşurile sunt scrumite şi negre. Copacii sunt de cărbune. Fumul acesta ne înneacă şi auziţi cum buhăeşte de crunt, o fiară cu pliscul de fier ! Pe-aicea, când eram eu tânăr, chema un bucium de stână... Să plecăm mai departe. Nu-mi pare cuminte să 'noptăm în asemenea locuri vrăjmaşe.

Cercul rotit se desfăcea înşirându-se în litera scrisă pe cer. Iar stolul cocorilor pleca mai departe, spre locuri unde mai sunt câmpuri fără catran şi pajişti cu albe mioare.

Noaptea alt stol trecea peste sat, cu scâncetul slab de copil, în afundul albastru. Zaharia Duhu se deşteptă în această chemare. Se răsucea, ascultând suspinul văzduhurilor, amestecat cu foşnetul mătăsos de frunze. Din nou, dintr'o pâclă adâncă şi grea, mijea o goană mântuitoare.

Primăvara, din cioatele putrede, vlăstarul dă colţ fraged şi viu. Primăvara, din coaja urîtă a crisalidei lipită în scorburi, se desfac fluturi şi gâze cu aripi uşoare, gata de sbor.

Zaharia Duhu, era un asemenea ciot putred, din care încolţeşte un asemeni vlăstar şi se desprinde un asemenea sbor.

Din nou credea cu toată tăria.

„Am s'o găsesc anul acesta — vorbea singur. Nici nu se poate să n'o găsesc !" Acum vorbea singur, fiindcă nu-l mai asculta nimeni şi nu-l mai înţelegea nimeni. Dar ce însemnătate, mai poate să aibă aceasta ? De cum se svântase zăpada, comoara lui din adâncuri îl atrăgea iarăşi pe câmpi, cu o putere magnetică şi mai aspră. O simţea pe acì pe aproape. Mai mult decât întotdeauna, o ştia pe undeva, aşteptându-l. N'o mai căuta pentru el. Nici pentru cărţi şi muzee. O căuta împotriva tuturor. O căuta duşmănos şi avea nevoie s'o afle, pentru toţi cei care nu cred şi nu văd şi-acum îl socot un lunatec. O căuta să o dăruiască acelora.

Se răsucea în patul tare. Asculta chemările nopţii. Asculta mişcările casei.

In încăperi, oarba bâjbâia asprimea pereţilor cu unghii uscate. Se deschideau şi se închideau uşi. In straiul de lână neagră, fantoma se desprindea din întuneric să se topească în întuneric. Scociorà în sertarele tăinuite. în oale cu cenuşă şi în perne cu pene. Acolo îşi avea şi dânsa ascunsă, comoara ei de avară cu bani de argint şi de aur, care demult nu mai umblă prin mâinele oamenilor, decând au ieşit numai bani de hârtie şi bani de tablă coclită. Oarba îi numără, îi desparte, îi schimbă dintr'o ascunzătoare în alta ; se prelinge printre uşi cu tusea

ei seacă. Pe urmă, cu furca la brâu şi cu fusul în mână, aşteaptă să se trezească viaţa casei, într'o singurătate fără somn, de strigoaică.

Odată cu soarele, Zaharia Duhu e în picioare. Strigă din cerdac, cu glasul înviorat de răcoarea acidulată a dimineţii :

— Gata eşti, Oarţă ?

Nevolnicul apare de după şură, cu fire de paie mucede 'n păr, cu sumanul tărcat de peteci şi cu râsul dintotdeauna, tâmp :

— Ihî !

Cu ochii bulbucaţi, aşteaptă să 'nţeleagă unde vor merge în această dimineaţă. Sus la comoară sau devale, la Leiba Ţudic ?

— Ia cazmalele ! Ce-aştepţi ?

Aşa dar merg la comoară ! Oarţă se întoarce strâmbându-şi gura pocită, cu râsul pierit de pe buze. Adună uneltele şi mormăie mânios. Acum şi el, cât e de becisnic la minte, a început şi el să priceapă că stăpânul caută ceia ce nu se poate afla. Pe la spate, face semn oamenilor când trece, arătând că n'are încotro ; — e slugă şi trebuie să se supună la nebunia stăpânului. La Ţudic ar avea dânşii ceva mai bun de făcut. Dar de-o săptămână s'o isprăvit cu Ţudic. Zaharia Duhu a jurat să nu mai calce pragul. A jurat şi altă dată — şi atunci a uitat jurământul. Aceasta o mai nădăjdueşte Oarţă încăodată. Şi în fiecare dimineaţă, Zaharia Duhu, porneşte cu mers sprinten, îndreptat de spinarea uscată, cu ochii senini şi cu faţa voioasă, sus la deal, spre săpăturile lui. Nu mai are nevoie de băutura mincinoasă, care aprinde sângele şi aţâţă mintea ca să mai deştepte din beznă o părelnică plăsmuire. Otrava aceia e bună ca să alunge o îndoială. Să-ţi înşele cugetul când te temi să priveşti în el. E bună să-ţi dea o încredere clătinată, ca totul să mai apară din nou, uşor de îndeplinit, firesc şi aievea. De toate acestea simţea trebuinţă, până mai ieri. Din ziua când a împroşcat cea dintâi fântână de păcură, a simţit mereu trebuinţă. Acum, odată cu soarele primăverii, s'a aprins şi o arşiţă lăuntrică în coşul pieptului. E poate suflul comorii, care se află pe undeva aproape şi începe să se mişte, părăsindu-şi ascunzătorile umede şi sorbindu-l spre dânsa.

In drum a întâlnit pe Gheorghieş Tălpăligă. Argatul a plecat într'o slujbă mai bine plătită, la sonde. A lăsat în loc un frate mai mic, bolnăvicios şi molâu. Pentru gospodăria împuţinată a lui Zaharia Duhu, e destul şi atât.

Gheorghieş dă bună dimineaţa şi vrea să treacă. E îmbrăcat cu straie nemţeşti, cu guler verzui de celuloid fără buton, cu pălăriuţă mică de vânător. Straiele stau prea strâmte şi scurte pe trup. Pumnii puternici, spânzură afară din mâneci, cu un lat de palmă. S'a travestit şi el acum, ca domnul Nicachi Sacară, dar pare foarte stângaci şi nu ştie ce să facă cu mâinele roşii.

— Ce se mai aude Gheorghieş, cu povestea ta ? întrebă Zaharia Duhu, după ce i-a măsurat îmbrăcămintea pocită.

Povestea lui e povestea Sandei. E întâmplarea despre care vorbeşte şi se minunează tot satul, măcar că există de-un timp, atâtea alte întâmplări vrednice de minunat şi de povestit.

— Ce să se audă ? se înroşeşte Gheorghieş,

privind în pământ. Din rău în mai rău. Sanda a fugit a doua oară la Varatec, să se călugărească, după cum o jurat. Dară nu i-o ţinut mult liniştea şi tihna. A căzut într'o noapte badea Alecu Toader Precup şi-a umflat-o pe sus. După ce-a farmat-o în bătaie, acuma zace la pat. Pe urmă, iară are să se ridice pe picioare şi iară are să fugă la mânăstire şi iară s'o aducă moşneagul în pumni... Până când avem să ne facem amândoi o samă, că altfel văd că nu-i chip.

Zaharia Duhu, sub soarele cald de primăvară, simte încredere, bunătate şi milă, să îndestuleze tot universul. Spune, foarte firesc :

— Mai aşteaptă, Gheorghieş. N'ai să aştepţi mult... Şi tot ce ţi-am făgăduit eu, are să se împlinească.

Gheorghieş Tălpăligă, face un semn de neîncredere sub pălăriuţa mică şi verde, cocoţată pe vârful capului. Pentru amarul lui, slabă nădejde de alinare înseamnă făgăduelile într'aiurea ale unui lunatec ca Zaharia Duhu. Fostul stăpân, i-a hotărât odată, când venea dela Leiba Ţudic, o parte din comoară, să-şi dureze gospodărie şi să-l şteargă din cale pe Nicachi Sacară, cu toată moşia, docarul, cravaşa şi jambierele lui. Aceasta şi cu nimic, tot una face. Sanda s'a deşirat, cu faţa prelungă ; a pierdut toată tinereţea nebunatecă şi e fata cea mai veche din sat. Celelalte, ieşite odată cu dânsa la joc, s'au măritat de doi şi de trei ani. S'au ridicat altele, care joacă acum după gramofon, poartă păr tuns, au ibovnici la fabrică şi se îmbracă în fuste cu flori ca la oraş. Sanda are să împletească printre acestea cosiţa albă, dacă nu cumva Alecu Toader Precup, cuprins de lehamite, n'o lăsa-o într'o zi bună plecată la mânăstire. Acestea le gândeşte Gheorghieş Tălpăligă, privind în pământ şi bălăbănindu-şi mâinile tari, pe care nu ştie unde să le pună. Iar Zaharia Duhu i-a ghicit gândul :

— Nu crezi, Gheorghieş ? N'ai văzut că aici e locul comorilor ?

— De... Omul e dator să creadă şi ce nu-i de crezut ! rosteşte fostul argat.

Pe urmă scoate un ceas de nichel, mare cât o ceapă şi priponit în lanţ. Se ghiceşte că e foarte mândru de dânsul şi că prin acest semn al civilizării, se simte acum mai aproape de nivelul lui Nicachi Sacară. Citeşte cifrele încordat, îl pune în buzunar cu luare aminte şi îşi cere iertare :

— Apoi vă las cu sănătate ! O sunat a doua oară buhaiul fabricei şi nu capăt *belet* la control dacă 'ntârzii.

Gheorghieş salută exemplar cu pălăriuţa verde. Acum satul cunoştea alt ceasornic, în locul celui purtat de soare şi stele, pe cer. Sună sirena de culcare şi de deşteptare, de prânz şi de cină. Este o viaţă după program. Unii flăcăi, au progresat dela ceas, la bicicletă. In zestrea fetelor, în loc de vacă cu lapte, e moda gramofonului cu plăci havaiene. S'a deschis şi o farmacie, cu doctorii pentru boli cu nume urît.

Zaharia Duhu, dă bunădimineaţa părintelui Toma.

Nu întoarce capul. Ştie că din urmă, părintele Toma Avramescu s'a oprit şi-l priveşte cu milă. Părintele e foarte bătrân. Pe vremuri s'a

aflat în mare duşmănie cu Antohie Duhu dela un pământ. Din vrajba aceia, acum stinsă, nu s'a putut apropia nici de feciorul lui Antohie. Ii poartă însă grijă şi durere de departe, căci e un slujitor al lui Dumnezeu, drept şi blând. Iar Zaharia Duhu îi pregăteşte o bucurie la care nu se aşteaptă. Biserica satului, cu hramul la Sfântul Ilie, e mică, strâmtă şi săracă. O biată bisericuţă de lemn, cu acoperişul de şindrilă neagră şi putredă, cu icoanele afumate şi cu sfeşnicile de paltin. Inainte de răsboiu, părintele Toma a adunat gologan cu gologan, douăzeci de ani, să înalţe biserică de piatră şi de zid, cum se văd ruinele mai vechi din bătrâni, unde a fost altădată un asemenea lăcaş de închinare, poate dărâmat de turci, poate mistuit de vreun foc, poate şters de pe faţa pământului prin cine ştie ce întâmplare cumplită şi astăzi uitată. Truda părintelui Toma n'a fost deşartă. In preziua răsboiului a sfinţit piatra de temelie. Dar temeliile stau şi acum, ridicate de două palme. După ce-a trecut vrajba noroadelor, banul a căzut şi tot obolul de douăzeci de ani, s'a fost socotit că nu mai ajunge nici pentru acoperişul de tablă. Oamenii au alte griji şi alte trebuinţi mai apropiate, ca să se mai gândească la o biserică nouă, când nu prea calcă ei nici pragul bisericii vechi. Pungile s'au strâns. Inchisă a rămas şi casa de fier a Societăţii.

— Acì, vă trebuie şcoală deocamdată, părinte ! A trecut vremea când într'un ţinut aflai o sută de biserici şi nu se găsea o singură baie... Şcoală, dispensar, casă de economie, o cooperativă de desfacere şi consum... a început să numere pe degete inginerul Dinu Grințescu. Intâi să le vedem pe acestea și pe urmă avem să ne întoarcem și la biserica dumitale.

...Fără supărare.

A subscris câteva mii de lei, iar temeliile se scufundă în părăsire. Zaharia Duhu le știe acestea și pregătește o bucurie pentru bătrânețele părintelui Toma, cu care nu s'a aflat niciodată prietin. Comoara lui va fi deacum pentru asemenea ctitorii și binefaceri. Va fi luată pământului, ca să fie dată cerului, milostivirilor, copiilor. Mai ales copiilor.

Poate de aceasta chiar, puterile adânci i-au ascuns-o cu atâta îndărătnicie... O căuta numai pentru mulțumirea lui strâmtă și neomenoasă. Pentru rafturi de muzeu, pentru cărți, pentru știința înghețată a lui Petru V. Tudose, pentru lucruri uscate și moarte. Acum înțelegea s'o dea vieții și faptelor. Unei altfel de vieți și unor altfel de fapte, decât acela care-l scârbesc în vale, fiindcă sunt după chipul și asemănarea domnului Emil Sava, a lui Iordan Hagi-Iordan și a inginerului Dinu Grințescu, cu toate lăcomiile lor și dușmăniile lor și stricăciunile lor. S'au fălit c'au adus belșug și luminare de minte. Pe urmăle, nu se vede decât vrăjmășii, cazne, și ruinări și o altfel de robie, decum a fost cea de până eri, a plugarului. Comoara lor s'a dovedit cum o știa și-o temea ; din cele blestemate, cu legământ de moarte și de suferință.

Comoara lui va fi curată și se va da lumii fără nici o apărare, fără să ceară zălog de vieți.

Zaharia Duhu, călcă în lumina primăverii, cu pasul ușor și cu fruntea înaltă. Trecuse de noroaiele negre, de copacii de cărbune, de cleiul care oprește tălpile lipite. In susul apei nu mai erau pecinginile de uleiu. Pârâul curgea străveziu, de cleștar, printre pietrele netede, printre sălcii pletoase, printre pajiști cu bârnuți galbeni de păpădie. Acì totul mai rămăsese pur și intact. Până când, ca o boală slută a pământului, ulcerele din vale, vor prinde să se întindă din an în an, spre înălțimi. Oarță mergea mânios și smuncit. El îndrăgise cârciuma lui Țudic și nu înțelegea de ce stăpânul nu are atâta cumințenie să se bucure de bunătățile lumii, în loc să horhăiască pe coclauri și să-i osândească la muncă fără folos. La cotul lui Balan, svârlì jos uneltele, lepădă sumanul și sumese mânecele. Pândì când Zaharia Duhu privea îndărăt, peste câmpuri, scoase un șip și gâlgâì câteva înghițituri pe ascuns. Căpătase patima spirtului, și el n'avea de ce face jurământ să se oprească. Iar măsurile le scria domnul Leiba Țudic în condică, la socoteala stăpânului. Iși șterse gura clăbucită și nasul, cu podul palmei, apucă unealta și începu să isbească în lut. Zaharia purcese la fel. Era un loc unde n'au mai săpat niciodată. Un mal înalt și râpos, unde apa cotește și mănâncă din țărm, într'o bulboană ca volburi. De ce a ajuns și aici, Zaharia n'ar putea spune. S'a îndreptat în cea dintâi dimineață, ca la un semn cunoscut. Urme nu sunt. Cu atât mai bine. Pretutindeni unde-au fost urme, l-au înșelat. Lipsa lor nu poate decât să-i dea mai multă nădejde.

Se aude un cuc chemând în pădure. Un viers gureș de pasăre răsună și'n plopii de-aproape. Pe cerul înalt se scutură iarăși salbele albe de porumbei. Nu mai sunt toţi albi : zăriţi de aproape, arată pete de păcură în catifeaua moale a penelor şi în mărgeanul şlefuit al picioarelor mici. Dar sus, în bătaia luminii, străluceşte numai albul sclipitor de sidef. Salbele cad, se înalţă, se rup din firul nevăzut risipindu-se, din nou se înşiră să cadă departe pe câmpuri. E-un joc necurmat şi sglobiu. Aproape e sbor mărunt de gâze. Zumzet de albine. S'au eliberat toate comorile primăverii. Viaţa mai poate fi luminoasă şi bună, cu toate arătările duşmane şi hâde, din vale.

Cazmalele isbesc cadenţat.

In vremea aceasta, în cerdacul mătuşei Ruxanda, au năvălit oaspeţi sgomotoşi şi neaşteptaţi.

A sunat o goarnă de automobil la poartă. Fratele lui Gheorghieş Tălpăligă, somnoros şi molâu, abia se mişca trăgând zăvoarele şi drugii.

— De unde te-au cules, aşa adormit, mă urîtule ? strigă Petru V. Tudose, sărind în pardesiu de voiaj cu caschetă, şi grăbind să-i dea ajutor. Unchiul Zaharia e acasă ?...

— Apoi, el îi pe dealurile lui, că nu mai stă acasă decând s'o *tochit* omătu.. făcu băiatul, arătând undeva, spre dealurile lui Zaharia. Da pot să mă duc şi să-l chem.

— Ba să nu faci una ca asta ! poruncì enigmatic Petru V. Tudose şi anunţă bucuros, persoanelor din automobil : Auziţi ? Am nimerit bine. Onorabilul nu este acasă. O să putem face întâi, un consiliu între noi.

In capul scărilor, mătuşa Ruxanda apăruse în straiul negru de lână, pipăind stâlpii şi căutând spre svonurile de jos, cu ochii ei orbi.

— Tu eşti, Petruţă, maică ?

— Eu, mătuşico. Eu, şi am venit cu lume nouă. Poate îţi era dor de Madala ? Mi-ai spus că vrei s'o cunoşti pe Cecil.

Petru V. Tudose, întinse mâna, ajutând femeilor să coboare din pleduri şi din pardesie. Pe urmă urcă scările şi le înfăţişă oarbei, ca pe nişte manechine împinse de spate, fiindcă nici una nu ştia cum e mai potrivit să stea înaintea unei bătrâne fără vedere.

— Madala, mătuşico.

— Madala... repetă mătuşa Ruxanda, cu o mulţumire bucuroasă care-i desvelì dinţii neaşteptaţi de albi şi intacţi.

Madalii i-se păru absurd, că o oarbă mai poate să se bucure de ceva şi să surâdă.

Degetele uscate căutară în gol, până ce-au atins haina, s'au urcat spre umeri, pe gât, spre obraz, pipăind trăsurile şi ochii.

— Eşti mai 'naltă ca mine, Madala. Şi degetele mele îmi spun că te-ai făcut frumoasă... Dar de ce eşti aşa de slabă ? Aceasta nu-mi place, Madala.

Madala surâdea şi ea, dar ostenit şi trist, oferindu-şi obrazul falangelor osoase, care căutau pe trăsurile de-acum chipul celeilalte Madale. Avea ceva dureros şi crispat în această frumuseţe prea timpuriu atinsă de ofilire. Chiar degetele unei oarbe, ghiceau dedesubt o frăgezime care-a murit.

— Şi Cecil, mătuşico. Cecil ! stăruì Petru V. Tudose, nerăbdător să-şi prezinte tovarăşa lui de viaţă, despre care povestise atâtea amănunte de mirare şi de laudă.

Degetele mătuşei Ruxanda, simţiră îndată altfel de făptură, virilă, încordată şi cu ţesăturile dense la pipăit.

— Tu eşti mititică şi trebuie să fii *o iuşcă* de femee. Aşa-mi place şi mie să fie o nevastă la casa omului.

Cecil râdea alintat la gâdilarea degetelor. Oarba îi pipăì nasul cam prea lung, buzele cu o umbră negricioasă de mustăţi, tot capul mic şi ascuţit de rozătoare. Era într'adevăr altfel de femee, măruntă dar vibrând ca un arc încordat. Se înţelegea că nu-i o fiinţă din cele care se lasă strivite de viaţă, cu resignare pasivă.

— Să-ţi trăiască, Petruţă ! Şi să vă dea Domnul fericire...

— Fericirea e mai bine să şi-o facă omul, decât s'o aştepte dela Domnul, rostì Cecil, isbucnind într'un râs plin de încredere.

— Dacă e vrednic şi poate... consimţì bătrâna, clătinând din cap şi oftând.

Pe urmă, adăogă :

— Să intrăm în casă. Dar înainte de toate vă rog să iertaţi, cele ce-aveţi să vedeţi şi să cunoaşteţi... Ca într'o casă de oarbă, cu feciorul zălud...

— Stăm aci, se împotrivì Petru V. Tudose. Mă duc eu să aduc scaune... Ne mai bate soarele şi Madala poate să vadă dela înălţime, tot ce-a săvârşit în doi ani, mintea şi energia lui Dinu.

Petru V. Tudose, intră în sală să care scaune. Apăru îndată, fără pardesiu, împărţind locurile, cu siguranţa unui om care e hotărît să se simtă la el acasă.

— Şi inginerul n'a venit ? De ce nu mai vine pe la noi ? întrebă mătuşa Ruxanda, îndreptând ochii fără vedere spre locul Madalei.

— A venit cu noi... Dar l-am lăsat la birou, vorbì Madala şi nu mai avù nimic de spus.

Ea nu se uitase în vale, spre priveliştea arătată de Petru V. Tudose. Părea străină de tovarăşii cu care sosise. Era absentă dela vorbele lor. Sunetele o ajungeau de departe. Răspunsul îl completă Cecil, răsucindu-se cu neastâmpăr pe scaun, după ce-şi schimbase de două ori locul, până ce se socotì satisfăcută de poziţia strategică, în mijlocul tuturor.

— Soţul Madalei n'a venit până aci, mătuşico, fiindcă îmi pare că i-a declarat un război de moarte, unchiul Zaharia. A crezut mai bine să înlăture o întâlnire neplăcută. In definitiv, după câte am auzit, unchiul Zaharia e în război cu tot universul.

— Aceasta o ştiu, copilo ! oftă mătuşa Ruxanda, dreaptă şi nemişcată pe scaun, cu mâinile pe genunchi. O ştiu şi o plâng.

— Şi tocmai de aia am venit noi, continuă Cecil, îndreptându-şi nasul ascuţit în direcţia oarbei. Am venit să încercăm o înţelegere şi o pace. In definitiv, e ultimul prilej care i-se mai oferă. Madala, poate să lămurească aceasta.

Madala privì vârful pantofilor, chinuind un nasture de mânuşă, ca o vinovată chemată să dea socoteală de faptele ei. Dar nu lămurì nimic.

— Văd că pentru dânsa e greu să explice asemenea lucruri, surâse cu oarecare compătimire Cecil. Am să mă fac eu avocatul Madalei. Imi dai voie, prietenă ?

O privire rănită fu tot răspunsul. Oarba nu o văzu. Dar printr'o comunicare misterioasă o simţì. Intinse mâna de pe genunchiul ei pe genunchiul Madalei şi o desmierdă ca pe-un animal bolnav.

— Biata Madala !... Ce este cu tine, copila mea ?

Cecil ridică nasul ascuţit. Nu era timp pentru asemenea întrebări. De aceea se uită sever la mâna mătuşei Ruxanda. Şi prin altă misterioasă comunicare, oarba simţì apăsând-o privirea aceia şi îşi retrase mâna intimidată. Petru V. Tudose, admiră în extaz, chipul cum Cecil ştia să-şi impună cu energie, autoritatea. Nu mai avu nici o grijă şi se resemnă cu beatitudine de spătarul scaunului, surâzând cerului şi viitorului.

— Uite pentru ce am venit în definitiv, mătuşico, începu Cecil, care părea întru toate stăpână pe sine, în afară de acel *„în definitiv“*, revenind ca un tic în toată vorbirea. Intreprinderea de acì, cu Societatea, sondele, rafinăria şi tot ce se vede, se datoresc inginerului Dinu Grinţescu. Dar sunt în mâna unui om foarte puternic şi foarte primejdios. Un om care nu cunoaşte milă de cei slabi şi care se leapădă foarte uşor de prieteni şi de tovarăşi. Acest om este Iordan Hagi-Iordan ! E cunoscut şi temut de tot Bucureştiul. Până acum nu i-a stat nimeni în cale. Şi în definitiv, au încercat destui cu deosebite puteri şi cu însemnate arme. A trecut peste toţi.

Poate ai aflat ce s'a întâmplat cu prefectul dumneavoastră. Cu domnul Emil Sava.

— Cunosc faptele, mărturisì mătuşa Ruxanda, care din chilia ei de oarbă, afla şi ştia ceiace nu ştiu şi nu află adesea, nici cei cu ochii teferi şi buni.

— Cu atât mai bine. N'am nevoie în acest caz să mă întind cu prea multe explicaţii. Iordan Hagi-Iordan l-a folosit. Şi când nu i-a mai făcut trebuinţă, l-a lepădat. In definitiv, aceasta e legea vieţii. Iordan Hagi-Iordan i-a pus o condiţie. Să se mulţumească cu a douăzecea parte din dreptul lui. Şi prefectul dumneavoastră n'a avut încotro. A trebuit să primească. Acum a trecut altul la rând. Şi acest altul, e soţul Madalei.

— Aceasta nu mi-am mai închipuit-o ! se minună oarba, încreţindu-şi cutele frunţii, să vadă limpede în întunericul priceperii sale bătrâne şi slabe.

— Nu şi-a imaginat-o nimeni şi cu toate acestea, aşa este ! urmă cu înfocare Cecil. In definitiv, cel care şi-a închipuit-o mai puţin, a fost Dinu Grinţescu. El nu şi-a luat nici o măsură de prevede... Nu s'a gândit la foloase. S'a gândit numai la cele ce a putut săvârşì acilea. Pentru aceasta n'a cunoscut somn, n'a cunoscut sărbătoare, n'a cunoscut plăcere. Pentru aceasta şi-a lăsat nevasta singură şi departe... Madala, în definitiv, poate spune ce înseamnă depărtarea şi singurătatea, pentru o femee tânără, care are drept la viaţă... sublinie cu rece cruzime Cecil, îndreptându-şi nasul ascuţit spre prietenă. Madala îşi astupă ochii, strângându-şi între degete tâmplele, ca şi cum ar fi vrut să descleşteze cercul dureros al unei migrene. De fapt, îşi ascundea într'adevăr ochii, să nu primească asupră-i privirea prietenei cu nasul ascuţit. Totul fusese pus la cale de dânsa. Şi totul se desfăşurà cu o precizie diabolică, aşa cum o voise această prietenă.

In viaţa ei depărtată şi singură, despărţită luni întregi de un bărbat mai în vârstă şi stăpânit numai de sondele şi planurile lui, se petrecuse ceva trist, înduioşat şi irevocabil. Era o greşală, pe care ştiuse că avea s'o plătească poate cândva. Nu-şi imaginase însă termenul atât de apropiat şi neîndurat. Cecil intrase în casa ei. Devenise prietena nedespărţită. Adulmecase cu nasul subţire. Adunase ştiri, adunase fapte. Şi pe urmă pusese un preţ tăcerii. Nu-l rostise direct. Nu era atât de naivă şi lipsită de tact.

Aşteptase un ceas ca acesta, când inginerul Dinu Grinţescu, se afla la strâmtoare şi la desnădejde. Il lăsase mai întâi să-şi frângă mâinele şi să epuizeze toate mijloacele lui. Pe urmă găsise ea soluţia şi a propus-o cu nevinovăţia cea mai desăvârşită : „Aceasta numai Madala poate s'o facă. Pe sora lui Alexandru Opriş, nu poate s'o refuze Zaharia Duhu. O iubeşte şi bătrâna. Amândoi vorbesc cu evlavie de dânsa, după cât mi s'a spus. Are să ceară şi are să fie ascultată“. Iar Madalei îi amintise : „In definitiv eşti datoare să faci măcar atât pentru Dinu. Şi nu e pentru el numai. E pentru liniştea voastră şi pentru deplina ta libertate“.

Inginerul Dinu Grinţescu, consimţise, fiindcă înainte de toate el voia să-şi salveze opera lui. Iar Madala fusese târâtă în acest cleşte, aci.

Cecil aşteptă cu neîndurare până ce prietena îşi desvelì ochii. O împunse o singură dată cu privirea pe urmă continuă senin :

— Madala, aşa dar, după cum spuneam, cunoaşte mai bine ca noi, cu ce preţ soţul ei a săvârşit miracolul care se vede în vale. Pe Hagi Iordan, aceasta îl interesează foarte puţin. Acum tot el pune condiţii, fiindcă tot numai el, e apărat de acte şi de contracte. Iar condiţiile acestea, sunt abia ceva mai bune decât ălea acceptate cu sila de prefectul dumneavoastră şi asociatul său, Emil Sava. In definitiv, se simte tare şi se ştie sigur. I-a dat şi un termen de gândire. Trei luni. In trei luni, însă multe se pot întâmpla. Aceasta, în definitiv, a uitat-o Iordan Hagi-Iordan.

Cecil râse ascuţit, cu ochii micşoraţi, bucurându-se de ceiace-a scăpat din vedere lui Iordan Hagi-Iordan.

Oarba aştepta cu mâinile pe genunchi, în straiul negru, încruntându-şi sprâncenile şi fruntea, să citească prin nevăzut, unde vrea s'ajungă această femeiuşcă ascuţită la glas, la nas şi la minte.

Vorbitoarea privì rotund la ascultători, mişcă scaunul şi se plecă spre mătuşa Ruxanda, să dea o mai tăinuită însemnătate, celor ce avea să urmeze. Continuă cu glas scăzut, ca şi cum s'ar fi temut să nu tragă cu urechea vreun spion al duşmanului :

— In definitiv, Hagi Iordan a uitat că multe se pot întâmpla în trei luni şi ne-am gândit să i-o amintim noi... Totul depinde de unchiul Zaharia. Că a păstrat pământurile atâta vreme, a fost după părerea tuturor un rău. Dar se dovedeşte acum, că a fost un mare bine. Soţul Madalei a cercetat din nou cu aparatele sale. Şi acum ştie, ceia ce încă nu ştie Iordan Hagi-Iordan. Anume că zăcământul principal, se află sub pământul unchiului Zaharia. Pricepi, mătuşico ?

— Urmează ! rostì lacom, avara.

— Urmez ! surâse Cecil, aruncând o privire triumfătoare spre Petru V. Tudose, care se lăsa legănat de dulci proecte, ca orice nepot unic al unui unchiu cu perspective de arhimilionar. Urmez şi iată ce am descoperit noi ! Dacă mâine, bunăoară, se prezintă inginerul Dinu Grinţescu la Hagi Iordan, cu o împuternicire dela unchiul Zaharia, toate lucrurile se schimbă. Pun dânşii, unchiul Zaharia şi Dinu Grinţescu, condiţii : „Ori ne primeşti în tovărăşie, cu drepturile noastre, ori tratăm cu alte societăţi şi îţi aducem acì mosafir strein“. Dinu Grinţescu poate aduce în trei zile contract cu o societate concurentă şi în trei luni, poate da drumul la o sondă, la două, la zece, care să lase în urmă, tot ce s'a făcut acilea până acum. E în definitiv, o ocazie unică pentru unchiul Zaharia. Singura ocazie să pună în valoare pământul, cum n'are să-i mai ofere nimeni preţ şi parte. Şi face în acelaş timp serviciu unui prietin, care nu i-a voit decât binele. Unui prietin şi Madalei. Mai ales Madalei. Nu, Madala ?

Sora lui Alexandru Opriş tresări, întoarsă dintr'o lume unde era călătorită. Răspunse repede, desvinovăţindu-se parcă :

— Da, da ! Desigur...

Poate nici nu auzise şi nici nu ştia la ce întrebare a răspuns.

— Pentru aceasta, am venit, mătuşico. Ne-am sfătuit toţi şi am găsit cu cale să nu mai lăsăm să treacă şi asemenea prilej. Altfel, pământul unchiului Zaharia, e destinat să ajungă tot în mâna lui Iordan Hagi-Iordan. Când o vrea el şi cum o vrea el. Unchiul Zaharia, singur şi cu grija numai la pustia aia de comoară, nu e de talie să lupte cu un asemenea om. In definitiv, putem spune că am venit să-l apărăm.

Mătuşa Ruxanda ridică ochii spre soare, în a cărui lumină ea singură putea să privească fără clipire. Işi stăpânì tremurul glasului. Intrebă :

— Şi cam cât să facă pământul acesta ?

— Cincisprezece, douăzeci, poate treizeci de milioane. Poate mai mult. Sub nici nu cuvânt, bărbatul Madalei n'are să-l lase pe unchiul Zaharia să vândă. Are să intre la parte şi o să curgă venitul, cât or să curgă sondele... Rămâne acum în definitiv, să-ţi dai şi dumneata o părere, mătuşico. La dumneata ne-am gândit întâi.

Oarba vorbì :

— Vă mulţumesc.

Cecil nu-şi stăpânì zâmbetul de satisfacţie. Privì cu triumf, la cei doi tovarăşi de drum ca la doi complici.

Dar bătrâna, continuă :

— Vă mulţumesc. Insă mă tem că aţi făcut un drum de pomană. Eu îl cunosc pe Zaharia, cum nu-l cunoaşteţi. Nu este cineva pe lume, de care el să asculte. Nimeni nu poate să-l scoată din nebunia lui.

— Avem cu noi pe Madala !

Madala implorǎ cu privirea un ajutor de undeva. Dar Cecil complectă cu răceală, depărtându-şi scaunul şi bătând cu degetele în grinda cerdacului, ca pe clapele unui clavir:

— Dacă nu pentru ochii Madalei, are s'o facă aceasta în definitiv pentru sora celui mai bun prietin al său, care a fost Alexandru Opriş.

In ochii Madalei luciră lacrimi. De unde le-a ghicit oarba ? Mătuşa Ruxanda i-a pus din nou mâna pe genunchi, cum se desmiardă animalele bolnave, care nu pot spune ce au şi unde le doare :

— Biata Madala !... Eu nu te-am ştiut aşa de tăcută, copila mea... Pentru o clipă şi numai pentru această fiinţă, mătuşa Ruxanda uitase că tustrei aceşti călători, au venit să-i dea mâna de ajutor neaşteptat, într'o luptă a ei veche, în care pusese toată înverşunarea de oarbă. Cecil fixă mâna înduioşată cu desaprobare. Mâna oarbei se retrase. A fost ca un contact rupt. Bătrâna se întoarse la îndârjirea dintotdeauna.

— Şi dacă el nu vrea să ştie nici acum, de toate aceste ?

— Pentru oameni care nu ştiu să-şi apere singuri interesele lor, legea dă putere să i-le apere alţii cu sila ! vorbì ascuţit Cecil. Ii ia dreptul şi îl trece altora mai capabili. Legea în definitiv, te apără de răufăcători. Te apără cu atâta mai mult şi mai uşor, când răufăcătorul ăla eşti tu. Pentru aceasta în definitiv, sunt epitropi, consilii, punere sub interdicţie... Şi pentru asemenea oameni, s'au făcut ospicii...

Cuvintele au trecut şuerat ca o ameninţare de viperă când se ridică în vârful cozii, pe urmă vipera a căzut între toţi şi s'a strâns încolăcită la picioarele lor. Nimeni nu mai privì, la nimeni.

— Astfel de vorbe mi le-au mai spus şi alţii, mărturisì într'un târziu mătuşa Ruxanda, frământându-şi degetele uscate. Mi le-a spus domnul Emil Sava. Mi le-a spus şi feciorul vechilului, Nicachi Sacară. Le-am ascultat şi le-am muncit multe nopţi nedormite, în mintea mea bătrână şi slabă. Pe urmă, am înţeles că eu nu pot să-l cer dus la casa nebunilor. Il plâng şi mă plâng... Dară ce poate să facă o mamă fără vedere împotriva unui copil fără minte ?... Mă simt la sfârşitul vieţii şi nu-mi este uşor să-mi încarc sufletul cu un păcat...

— S'ar spune că vorbeşti acum pentru Iordan Hagi-Iordan ! glăsuì indignată Cecil.

Oarba întoarse faţa, căutându-i privirea :

— Ştiu copila mea. Dar acestea nu le poate înţelege decât o mamă.

Cecil îşi dădu seamă că a pornit pe cale spinoasă şi greşită. Trase scaunul aproape şi spuse cu insinuată blândeţe :

— Mătuşico, nu este vorba de aşa ceva. Să sperăm că vom putea să ajungem la o înţelegere cu unchiul Zaharia, fără să-i amintim ce spune legea... Aceasta însă, să ne rămână ca o ultimă armă.

— Vină alţii s'o facă, rosti bătrâna. Eu tăria aceasta n'o am. Mi se pare că-i aud paşii.

Toţi, în afară de Madala, priviră spre poartă. Zaharia Duhu venea cu un braţ de lăcrămioare şi cu faţa copilăros luminată. Incheiase ziua fără nici o izbândă, dar neisbânda nu-i ştirbise nimic din încredere. Intâlnise în drum o ceată de băieţi şi de fete, întorcându-se din luncă, cu mănunchiuri de lăcrămioare. Impărţise tot mărunţişul din pungă şi aducea florile pentru casa pustie şi mucedă, de unde-au fost de mult isgonite. Când dădu cu ochii de automobil, se încruntă. Când văzu oaspeţii din cerdac, lepădă florile jos, pe potecă. Oarţă din urmă, călcă peste ele, cu opincile late şi sparte.

— Bine te-am găsit, unchiule ! strigă Petru V. Tudose din cerdac, scoborînd scările. A venit să te vadă Madala. Şi a venit să te cunoască nevastă-mea, Cecil.

Zaharia Duhu, privì lung la cravata nepotului, Petru V. Tudose, făcu un gest involuntar cu mâna, să şi-o apere. Zaharia înţelese şi surâse, iertându-l. Intrebă cu o presimţire :

— Mă rog, ce s'a întâmplat nou, de v'a pălit iarăşi dragostea de-un nebun ca mine ?

— Dar nu s'a întâmplat nimic, unchiule, protestă Petru V. Tudose.

A fost o dorinţă a Madalei. I-am ţinut tovărăşie până aci. Cecil...

Cecil, îi reteză vorba din gură, ieşindu-le înainte, pe trepte :

— Cecil a venit să-ţi ceară găzduire, pentru mai multă vreme, unchiule... Ce zici de nepoată? După cum mă priveşti, înţeleg că n'am să mă bucur de prea multă simpatie. Aceasta în definitiv, nu împiedică să-ţi săruţi nepoata pe frunte, căci eu nu mă pot împăca cu ideia, să am un unchiu urîcios şi ursuz...

Femeiuşca vorbea repede, dând din mâni, răsucind ochii şi nasul ascuţit, înălţându-şi fruntea sub buzele lui Zaharia Duhu. Intrà în planul

ei, această primă întâlnire, sgomotoasă şi expansivă. „Trebuieşte să-i iau glasul ! explicase lui Petru V. Tudose. Primul schimb de cuvinte e în definitiv, hotărîtor. Dacă-mi asigur ascendentul în cel dintâi sfert de oră, raportul acesta de forţe, nu-l mai poate răsturna nimic şi nimeni, o viaţă“. Socotelile lui Cecil erau bune şi conforme manualelor de psichologie. Realitatea se arătă deocamdată mai puţin simplă. Zaharia Duhu o măsură din creştet până în tocuri, lăsă fruntea să-i treacă pe sub buze fără să o atingă şi începu să urce scările, ignorându-i prezenţa. Cecil rămase în urmă, gesticulând.

Madala se ridică de pe scaun şi întinse amândouă mâinele, cu o bucurie venită de departe, dintr'o copilărie abolită. Dar în aceiaşi clipă, îşi aminti pentru ce se aflà acì şi în ce tovărăşie. Mâinele căzură şi ochii nu cutezară să înfrunte ochii lui Zaharia Duhu.

S'au aşezat toţi pe scaune şi toţi au tăcut, stânjeniţi. Prietenul lui Alexandru Opriş, nu-şi putea desprinde privirea dela sora lui Alexandru Opriş. Părul văpsit roşcat, fardul obrazului, cutele fine din jurul pleoapelor, crispaţia dureroasă a trăsurilor, osteneala prea timpurie şi desprinderea resignată de viaţă — în ce oare din toate acestea, mai supravieţuia ceva din Madala cu guler alb spumos, sosită acì într'o primăvară cu mult soare, să se bucure copilăros de flori şi lumină, de câmpuri şi mieluţele albe cu canaf în ureche, de o brăţară veneţiană de pe vremea lui Lorenzo Celso ?

Cecil îşi recăpătă glasul. Clătinând cu enervare picior peste picior, ridică nasul ascuţit :

— Unchiule Zaharia, tocmai stăteam acì, şi admiram pe vale, opera prietenului dumitale, inginerul Dinu Grinţescu. Madala are de ce să fie mândră de un asemenea soţ. E o operă grandioasă. Acum îl înţeleg mai bine, de ce ne spunea că lui i se pare o crimă monstruoasă şi o trădare de umanitate, când vede pe cineva lăsând să se piardă nefolosită o forţă a naturei.

Zaharia Duhu privì stăruitor la piciorul clătinat ritmic.

— Poate are dreptate, încuviinţă. Dar nu înţeleg de ce mi-o spui mie ? Mă uit la picioruţul dumitale. Şi mă miră că nu te-ai gândit să te duci să-l rogi să întrebuinţeze într'un fel risipa asta. Un om ca el, care nu vrea să se piardă nimic pentru ţară şi pentru omenire, ar putea să prefacă nerăbdarea dumitale în electricitate bunăoară.

Nevasta lui Petru V. Tudose, îşi întrerupse ticul piciorului, înfingându-şi unghiile în grinda de lemn. Işi ascunse înciudarea şi ura, sub un surâs nevinovat, ca o mână care se apropie furiş de o armă ascunsă.

— Aceasta e o glumă foarte nostimă, recunoscu, răsucind nasul spre toată asistenţa. Am să i-o spun numaidecât şi are să-l înveselească.

— Dacă atât aşteaptă el dela mine, sunt bucuros că în sfârşit am să-i fiu şi eu în viaţă odată, pe plac.

— Nu, unchiule. Nu aşteaptă numai atât, îşi apropiè Cecil scaunul şi nasul. In definitiv, Madala se află acì pentru altceva. Şi fiindcă ea e timidă şi puţin pricepută, m'a rugat pe mine să-i servesc de avocat. Nu ? Madala ?

— Da, da ! Fireşte ! aprobă Madala, tresărind şi mişcându-se de pe scaun, cu gândul absurd că uneori ajunge să schimbe poziţia prin somn, ca să înceteze un coşmar atroce.

Dar visul rău nu se risipì. Cecil era în mijlocul tuturor şi povestea, punctând fiecare argumentare, cu gesturi mărunte şi repezi. După primele cuvinte, Zaharia pricepu de ce au venit, şi în loc să asculte, rămase privind cu dureroasă mustrare la Madala.

— Asculţi, unchiule ? înaintă Cecil cu scaunul.

— Da, da !

Şi Zaharia Duhu nu-şi desprindea ochii dela ochii Madalei. Numai el de acì îşi amintea tot ceiace alţii au uitat sau nici n'au ştiut. Copilul acela de atunci, Petruţă, cu pălăriuţa lui rotundă şi cu straiele albe, putea fi acelaş, cu străinul acesta cu faţa pătrată, pândindu-i cu lăcomie un semn de aprobare. Ce căuta femeia aceasta cu nasul ascuţit şi cu glasul scrâşnind ca sticla pisată ? Madala aceasta cu faţa văpsită, cu părul roşcat şi măruntele cute din jurul pleoapelor, cum mai putea dorì ceva, în numele celeilalte Madale ? Nu-şi mai aminteşte nimeni de Alexandru Opriş ? Tot ce-a fost adus odată cu el, bun, luminos, generos, a luat îndărăt cu el, să rămână pierdut ?

— Asculţi unchiule ? Madala îţi cere un răspuns, de care în parte depinde şi soarta ei. Căci în definitiv, soarta ei e legată de a lui Dinu. Nu-ţi cere răspunsul neapărat, astăzi. Peste o săptămână, două... Ea pleacă. Eu însă m'am înţeles cu mătuşica să rămân câteva zile, până după Paşti. Şi când vei lua o hotărîre, îi expediez o telegramă. Nu, Madala ? Nu, unchiule ?

— Da... da ! au răspuns în acelaş timp, tot atât de îndepărtat şi absent, Madala şi Zaharia Duhu.

— Atunci pot pleca ? Mă aşteaptă Dinu ! respiră uşurată Madala.

Incepu să caute oglinda în poşetă, ca să-şi împrospăteze roşul de buze şi pudra obrazului. Oglinda lipsea. Geanta prietenei rămăsese în automobil. Petru V. Tudose, pornì grăbit pe scări, s'o aducă.

— Nu e nevoie. Am eu o oglindă anume pentru Madala, vorbì fără sens Zaharia Duhu.

Şi intră în casă, întorcându-se cu un portret, sub geam de sticlă, cu rama lată. Portretul Madalei, care a luat fiinţă printr'o magie, diafan şi mai viu decât viaţa, din boielele grosolane ale lui Petruţă, într'o primăvară lină cu flori albe de cais.

Madala aruncă o privire distrată. Impinse portretul pe marginea mescioarei, surâzând silit, de politeţă, ca de o altă glumă a maniacului Zaharia Duhu. Işi găsise însfârşit oglinda. O rezemase de poşetă, culcată pe masă şi îşi renovă roşul buzelor, albul obrazului, trandafiriul pomeţilor. Nici Petru V. Tudose, nu fu curios să se uite la tabloul vechiu. Pentru toţi nu exista. Nu mai aveau ochi să-l mai recunoască. Erau stăpâniţi numai de gândul, de grija, de fapta pentru care-au venit. Aceasta îi păru lui Zaharia Duhu, clipa cea mai cutremurată din ziua aceia. Tot ce-a rămas din Madala era mort, şters, dispărut, în femeia aceasta cu părul stacojiu,

mişcându-se hipnotic sub ochii prietenei cu nas ascuţit. Madala cea adevărată se aflà sub geamul de sticlă, cu sânii nubili, cu gâtul svelt, cu ochii scăldaţi de lumină, cu toată copilăroasa bucurie a brăţării veneţiene. Madala cea adevărată, sustrasă ceasului fugace, descompunerii triste, ispăşirilor hâde. Nimeni din cei care-au trăit ziua de-atunci, nu mai există. Sunt morţi. Mort, Alexandru Opriş. Moartă, Madala. Mort, Petruţă cu pălăriuţa rotundă şi cămaşa albă de in. Mort, Zaharia Duhu. Şi oarba, cu ochii ei morţi. Numai Madala cea adevărată, surâde luminos într'o lumină cristalică.

Nimeni n'a înţeles-o aceasta. N'a văzut-o aceasta. Nu s'a înfricoşat de aceasta. Portretul stă culcat pe masă, sub ochi tot atât de orbi ca ai oarbei. Madala a respins cu indiferenţă chipul ei adevărat şi etern, acel singur pentru care a trecut prin viaţă ; ca să-şi caute într'o oglingioară lată de-o palmă chipul ei muritor şi mort înainte de-a fi murit.

Zaharia Duhu simţì deodată o nemărginită milă pentru toţi oamenii aceştia, care pe el îl socot nebun.

Ce căuta printre ei ? Rostì :

— Să mă iertaţi... Am de mers într'un loc, unde sunt aşteptat.

Făcu semn din cerdac lui Oarţă. Plecară pe drum scurt, din livadă, deadreptul, unde era acum potecă bătută. Nevolnicul se bucură, gâlgâind în gâtlej un mormăit de mulţumire. Ştiuse el bine, cât ţin jurămintele stăpânului !

— S'au dus la Ţudic, la crâşmă ! oftă oarba.

De-acuma nu mai vine acasă până după miezul nopţii.

— Trebuie să punem niţică ordine şi în chestia aceasta, hotărî Cecil.

Pe urmă merse pe jos, s'o însoţească pe Madala până la şoseaua principală şi să-i repete ultimele sfaturi. Işi lepădase pălăria. Dădu o poruncă ascuţită argatului molâu şi somnoros. Nu trceuseră trei ore de când a sosit, şi se simţea acì cu puteri de stăpână.

Automobilul venea încet, din urmă.

La răscrucea şoselei, Cecil se oprì. Arătă cu însufleţire miracolul săvârşit de inginerul Dinu Grinţescu. Miracol care trebuie neapărat salvat din ghiarele lui Iordan Hagi-Iordan.

— Inţelegi Madala ? Dacă o să stai tot timpul ca un manechin, n'am făcut nimic. E neapărat nevoie să mai rămâi. O zi, două, zece... Sfătueşte-te cu Dinu. Şi întorce-te în fiecare zi la noi. Pentru tine, pentru Dinu, pentru noi toţi, pentru aceasta...

Mâna cuprinse rotund priveliştea.

Madala asculta, privind în pământ resignată. Atunci descinse la picioarele ei în praf, un porumbel alb. Căzu aproape atingându-i obrazul cu mătasa aripelor. Căzu şi se svârcolì o singură dată. Apoi rămase neclintit în ţărână, cu pliscul rostogolit moale într'o parte, cu picioarele de mărgean sgârcite, cu pântecul sidefiu unde se vedeau pete negre de catran.

Pasărea moartă, părea aruncată de o mână nevăzută ; un semn fatidic şi ameninţător.

Madala se scutură străbătută de un fior.

— Sârma electrică ! explică prozaic Cecil.

Şi atinse porumbelul cu vârful pantofului, să se convingă că într'adevăr e mort.

VII

Primăvară dulce, fiul
meu prea dulce, frumuseţea
ta în pământ ţi-au pus...

Zaharia Duhu, avea acum un stăpân nou şi aprig, acasă. Mai ascuţit la glas şi mai iscoditor la ochi, decât fusese pe vremuri mătuşa Ruxanda, când satul în floarea ei de putere şi de străşnicie o poreclise „calul dracului". Cecil se instalase după cum a anunţat şi dovedì în câteva zile, că n'a venit să doarmă. Puse orânduială în uşile vraişte, îşi înfipse la brâu veriga cheilor, încinse şorţ şi îşi înfăşură părul într'o basma albă cu tiv de dantelă ; stârnì fiecare lucruşor din locul lui vechiu să-i găsească altul nou şi mai potrivit.

Inţepă cu stropşeli repezi argatul somnoros şi molâu — cel de al doilea frate al lui Gheorghieş Tălpăligă. Iuţì şi fata din casă, care începù să căineze prin unghere de asemenea robie cum nu s'a mai pomenit, ameninţând că nu peste mult are să-şi ia lumea 'n cap. Iar Oarţă, îi căpătase frica deabinelea. Când o vedea dimineaţa în cerdac, plimbându-şi nasul ascuţit să miroase cam pe unde ar mai găsì ceva neplăcut, nevolnicul se scuturà după şuri călcând uşor cu opincile late ca pe jăratec şi numai când se simţea la adăpost sigur, arătà el unor privitori nevăzuţi, cum ar răsucì gâtul unei astfel de dihănii, cu amândouă mâinile, să nu mai aibă când zice nici pis.

Oarba ascultà şi simţea aceste prefaceri cu o mare mirare şi încă o mai mare nelinişte.

— Ai să stai acì, mătuşico şi te rog să nu te mişti ! o fixà pe scaun, în cerdac, Cecil. Pe urmă, când termin, bem o cafea împreună şi mai punem la cale ce este de făcut.

Mătuşa Ruxanda, aşteptà în straiul negru, cu palmele pe genunchi şi cu faţa în bătaia caldă a soarelui. O auzia în ogradă, în cămară, la şură, în odăi, pe scări, în grădină, trântind uşi, deschizând porţi, scuturându-şi mâinile şi împărţind porunci. Nu-şi închipuia că o femee dela oraş, deprinsă cu altfel de viaţă şi cu uşoară gospodărie, poate fi în stare să înoade şi să desnoade atât de îndemânatec firul lucrurilor de aci. Se temea, în această bucurie, ca nu cumva nevasta lui Petruţă în neastâmpărul ei, să nu-şi vâre nasul ascuţit şi unde nu trebuie. Dar Cecil descoperise din cele dintâi zile ascunzătorile oarbei, cu bani de argint şi de aur, cu hârtii noi şi foşnitoare, îngropate în cenuşă şi înodate în batiste, cusute în perne şi în saltele. Simţì milă pentru asemenea biete agoniseli de avară, cu mintea puţină şi slabă. Ce însemnau toate acestea, faţă de ceia ce se afla îngropat jos în vale, într'o ascunzătoare pentru care toţi îşi ascuţeau armele ca în pregătirile unui adevărat răsboiu? Se prefăcù a nu cunoaşte nimic. Oarba se ridicà noaptea din pat şi mergea bâjbâind să-şi verifice cotloanele. Le găsì neatinse. I se uşură o piatră de pe inimă.

Când treburile de dimineaţă se lămureau pe calea cea bună, Cecil aducea maşina cu spirt şi

punea să fiarbă cafeaua, în faţa mătuşei Ruxanda.

— Ai să mă înveţi cu nărav nou, copilo ! o mustrà bătrâna cu o moliciune de mâţă abia scăpată din iarnă cu pielea întinsă pe oase şi acum răsfăţându-se la soare.

— Mătuşico, ai drept la ceva mai mult decât atât ! declarà Cecil, ridicând nasul şi culegând cu linguriţa caimacul cafelei. Ai drept la linişte, la altfel de slugi, la o altfel de îngrijire. Sunt doctori mari în străinătăţi şi poate au dânşii în clinicile lor un loc şi pentru ochii dumitale. Toate astea se află îngropate colo, în vale şi nu-mi pot stăpânì o adevărată revoltă, când mă gândesc că unchiul Zaharia nu vrea să le înţeleagă.

Bătrâna oftă şi tăcea nemişcată.

Cecil turnà cafeaua. Punea ceaşca între degetele oarbei. Aprindea o ţigare subţire şi risipea fumul dinaintea ochilor cu mâna, privind chipul sbârcit al mătuşei Ruxanda, cu un surâs satisfăcut pe care nu i-l putea zărì nimeni.

Planurile ei se îndeplineau întocmai. Câştigase încrederea şi inima oarbei. Mai rămânea să-i devină de trebuinţă în fiecare clipă. Ceruse deocamdată concediu şi pentru după vacanţă, deşì se aflau abia în săptămâna patimilor. Işi expediase bărbatul să nu-i încurce socotelile cu neîndemânarea şi cu gafele lui, pe deoparte; pe de alta, ca să-l apere de anumite priviri pornite ale lui Zaharia Duhu. O ţinea prizonieră pe Mandala într'o cameră dela Curtea Iloveanului, unde tânjea după Bucureşti, citind romane vechi, pe jumătate netăiate, rămase din voiajurile boierului Boldur.

Faţă de Zaharia, arăta o discreţie indiferentă, ca faţă de ipohondrii, care se simt fericiţi numai când toată lumea le respectă boala închipuită. Nu-l întreba unde pleacă, de unde vine : părea că se desinteresează desăvârşit de aceste amănunte. Pricepuse după primele ciocniri, că orice încercare de discuţie şi de convingere, era osândită să dea greş. Nu-i mai rămânea acum altă cale, decât aceia cu care ar fi trebuit poate să înceapă. Ceia ce dânsa numise: *„mişcarea de învăluire“.*

Scutura scrumul ţigării pe marginea farfurioarei şi sprijinindu-şi bărbia ascuţită în podul palmei, îndreptà nasul prelung spre oarbă :

— Mătuşico, mi-a venit o idee... Nu eşti de părere că înainte de toate trebuie să-l despărţim de Oarţă ? Această bestie cu chip de om e de cincisprezece ani tovarăş la săpături, a devenit acum tovarăş la cârciumă. Nu e greu să ne descotorosim într'un fel de dânsul. Pe urmă să aşteptăm...

— Şi eu m'am gândit de mult la aşa ceva, şi am încercat, copila mea, suspina bătrâna. Nu acuma, ci când mă aflam în toate puterile mele. Dar nevolnicul e tocmit de Zaharia, Zaharia-i stăpân ; de drept el îşi alege şi îşi alungă slugile. Noi suntem aicea în casa lui, copilă; să nu uiţi aceasta. Să ne mulţumim că nu-l chiamă pe Oarţă la masa noastră şi că nu ne trimite pe noi la paiele lui. Cu ce drept îl putem alunga? Pentru ce ne-ar cunoaşte de frică ?

Cecil surâde cu milă de atâta simplitate :

— Dar nu-l alungăm de fel, mătuşico. Nu-l facem să plece de frică. Acì e tot *şicul.* Vreau să

spun : — acì e toată iscusinţa... Să plece bruta singură ! Să-şi lase stăpânul, cu propria lui voie. Să rămână unchiul Zaharia singur şi să-şi dea seamă că l-a părăsit până şi Oarţă. E o lovitură cu dublu efect. *Primo :* unchiul Zaharia nu mai are tovarăş la gropile sale şi tovarăşul obicinuit la cârciuma acestui Leiba Ţudic. Singur e greu să se deprindă şi să continuie, acolo unde au fost doi. *Secundo :* să comptăm pe demoralizarea care va urma imediat. Aceasta va fi poate surpriza cea mai dureroasă pentru un om asaltat din toate părţile...

Oarba nu înţelegea toate cuvintele streine şi nemai auzite, pe care le folosea Cecil, dar pricepea foarte bine că armele acestei femeiuşte cu nasul ascuţit, sunt de multe feluri şi cu multe feluri de ace înveninate în vârf.

— Fie cum crezi tu, copilă ! consimţea privind în lumina soarelui.

— Să mă laşi, mătuşico, şi ai să vezi dacă n'are să-ţi placă !

Zaharia Duhu, în timpul acesta, era dimineaţa şi ziua la râpa dela cotul lui Bălan, răscolind şi sfărâmând lutul sub cazma împreună cu Oarţă. Seara se înfăţişa la Leiba Ţudic, unde erau aproape singurii muşterii, în dugheana părăsită de ceilalţi gospodari. De peste drum, dela bodega cu otel, grătar, răcitor special şi cu lumină electrică, se auzia cântecul gramofonului bâzâind în găoace până după miezul nopţii.

Domnul Leiba Ţudic, ofta de după tejghea şi cu fiecare cântec nou, ridica braţe desnădăjduite spre cununa lui de martir împletită din covrigi uscaţi.

— Spune și dumneata, bade Zaharie, dacă așa un scandal mai este de permis ? Poate oamenii vor să doarmă. Poate este într'o casă un bolnav!.. Pentru ce provoacă ei lumea, cântând cu ferestrele deschise, de urlă tot satu ?

Zaharia Duhu și Oarță, deșertau paharele în singurătatea lor mută, fără să ia aminte la ce întreabă domnul Leiba Țudic și fără să-i poată răspunde.

Intr'o seară, Abel Țudic, venit în vacanță, încercase să se apropie de acest mușteriu, despre care știa de copil că e un țăran ciudat, cu deosebită știință de carte, prietin cu profesori din București, descoperitor al unor prețioase relicve arheologice și în felul lui, un mistic căutător de comori istorice. Iși ceruse voie, așezându-se la masă, în bluza lui neagră de satin, cu părul învâlvâiat ca o flacăre roșie.

— Tata se vaicără, domnule Duhu, începuse vorba. Dar n'are dreptate. El e un om simplu și nu vede dincolo de tejgheaua sa. Zice că satul s'a stricat de când s'au descoperit aicea petrol. Și deplânge oamenii, fiindcă au trecut dela o sclavie a pământului, la sclavia mașinilor. Eu cred dimpotrivă, că e un motiv să ne bucurăm. Ce zici, domnule Duhu ?

In loc de răspuns, Zaharia Duhu turnă un pahar lui Oarță, unul pentru sine ; bău și trase cu degetul niște semne ude pe masă, din dâra paharelor.

— Poate dumitale îți pare ciudată această afirmație ? se îngrijoră Abeles Țudic. Am să-ți explic îndată și ai să-mi dai dreptate. Sunt sigur că tata ți s'a plâns, că eu sunt nenorocirea

și rușinea familiei. Aceasta fiindcă am convingeri comuniste și lupt pentru ele, în loc să iau un bastonaș, de coadă și să devin ajutor de contabil și dansator ca fratele meu Moișilică. Iar tocmai fiindcă sunt comunist convins și înțeleg să lupt pentru revoluția mondială, tocmai din aceste motive, mă bucur de cele ce se întâmplă aci. Inginerul Grințescu și Hagi Iordan și asociații săi — sunt de fapt aliații noștri. Sunt avantgarda noastră. Ei au sosit acì, să pregătească revoluția și victoria proletariatului. Ei reprezintă faza capitalismului burghez și industrial. Netezesc drumul, pregătesc terenul. Noi avem să venim numai să încheem un proces istoric... Aceasta, tata nu poate s'o înțeleagă, dar dumneata, persoană inteligentă și cultă, desigur că o pricepi și chiar dacă nu o admiți, o recunoști...

Abeles Țudic, așteptă o părere, trecându-și degetele fine și albe prin părul roșcat și pregătindu-se să combată argumentele unui răzăș, prin definiție reacționar și fanatic partizan al proprietății individuale.

Dar Zaharia Duhu îl privì cu ochi deșerți de orice gând și de orice pricepere, ca și cum feciorul domnului Leiba Țudic, i-ar fi grăit în limba ebraică. Oarță întinse mâna spre vorbitor și îl sperie cu un fel de pocnet din cerul gurii — ceia ce însemnà pentru el o glumă rară, de zile mari. Apoi turnă în pahare, se rezemă cu căpățâna buhoasă în perete și cântă gros, un anumit cântec născocit de el, care dovedea că se află în culmea celei mai desăvârșite fericiri. Zaharia Duhu, continuă să scrie semnele lui pe masă cu degetul, tot atât de nepăsător la manifestaţiile sociabile ale lui Oarţă, ca şi la teoriile sociale ale lui Abeles Ţudic. Tânărul se simţì ofensat şi înţelese că n'are cu cine vorbì. Işi ceru iertare, cu un zâmbet ironic :

— Constat că vă deranjez ! Te rog să mă scuzi, domnule Duhu, că mi-am permis să vă...

Oarţă îl gâdilă în pântec şi îi tăie efectul. Iar Abeles, trecând în fundul prăvăliei, împărtăşì domnului Leiba Ţudic, impresia că din aceşti doi ultimi muşterii fideli, cel mai mărginit la minte nu-i pare sluga, cretin patologic, ci stăpânul, despre care auzise atât de exagerate laude în copilărie, văzuse numele lui scris în cărţi şi fotografia într'un oarecare ziar vechiu. Domnul Leiba Ţudic îşi trecu unghiile prin bărbiţa rară ca şi marfa presărată ici-colo, în rafturi. Apoi rostì filosofic, o constatare milenară :

— Dumnezeu ia mintea la unii oameni, înadins ca să poată spune prin gura lor adevărul întreg !

Abeles strânse din umerii îmbrăcaţi în bluză rusească. Scotocì nişte broşuri şi manifeste, îşi trase o şapcă de conspirator pe ochi şi pornì la o întâlnire tainică, unde se punea la cale cea dintâi grevă din regiunea petroliferă Piscul Voevodesei.

Cei doi muşterii, în lumina fumegoasă a opaiţului, deşertau sferturile fără să schimbe un singur cuvânt. Zaharia trăgea cu degetul ud pe masă, semne misterioase, cifre, linii şi figuri, pe care le ştergea, le amesteca, le relua, ca şi cum pentru această singură ispravă se aflau acì. Glas căpăta numai când ieşea rezemat umăr în umăr

cu Oarţă, pe uliţa pustie. Iar lumină, avea iarăşi în ochi, a doua zi, când se întâlnea cu cârdurile de copii, risipiţi în luncă după flori, refugiaţi în locurile înalte unde încă nu se urcase pecinginea catranului. Erau mulţi şi unii se aflau acum întorşi în vacanţă, dela şcolile oraşelor, fiindcă în Piscul Voevodesei se iscase o adevărată întrecere între părinţi, să-şi depărteze copii dela muncile câmpului spre îndeletniciri cu mai puţină trudă şi mai bănos câştig. Unii, după puteri, erau împărţiţi, la învăţătură de carte, să ajungă profesori şi doctori, avocaţi şi ofiţeri ; alţii, mai nevoiaşi la minte sau la mijloace, făceau ucenicie la rafinării şi la ateliere, urmau şcoala de maiştri sondeuri sau de mecanici. Se întorseseră însă acasă, se amestecaseră cu fraţii mai mărunţi şi cu alţii care încă nu puteau râvni la asemenea cariere pline de viitor. Redeveniseră cu toţii copiii gălăgioşi şi fără astâmpăr.

Dar straiele lor erau tărcate. Feţele lor palide. Jocurile lor stângace, fără nestrunita libertate a câmpului şi a codrului, unde-au sburdat în anii fericirii depline părinţii părinţilor lor. Petele de păcură pe haine şi pe încălţări sau pe picioarele goale, apăreau ca o pecetie a locului; ca un semn de stăpânire, cum sunt marcaţi cu litere sfârâite în carne viţeii turmelor, să nu se mai poată sustrage dela destinul lor. Totuşi, un vechiu instinct îi mâna odată cu primăvara spre luncile şi poenile din susul apei, unde îi mai chemau încă isvoarele şi cuiburile de păsări, saltul aerian al veveriţelor şi glasul cucului care nu cânta cu mecanism.

Il aşteptau pe Zaharia Duhu. Ii ieşeau în cale. Cei mai ridicaţi, cu o clasă două de învăţătură la oraş, (căci exodul abia începuse) se mirau de ce omul acesta despre care tot satul spune că e nebun, îi desmierdă pe creştet cu un fel de milă, ca pe nişte orfani ai nimănui, pregătiţi să fie trimişi în surghiun. Ceilalţi, mai mărunţi, îi aduceau flori, fiindcă ştiau că Zaharia le împarte bani pe ele, numai să nu le vândă inginerilor şi slujbaşilor dela fabrică — „duşmanii florilor", cum spunea el, arătând pumnul spre sonde şi zidurile roşii. Zaharia Duhu, nu voì să ducă aceste flori nici la el acasă, unde ştia că ar bucura o femee mică şi aprigă, cu ochi pătrunzători şi cu nas ascuţit, şi mai ales cu gânduri pe care dânsa le crede bine ascunse, dar pe care el le citeşte ca într'o carte deschisă. Plecà cu braţul plin pe malul înalt şi presărà florile albe în apa străvezie a Voevodesei, ca pe un mormânt unde a fost îngropată o iubită a tinereţii lui. Uita însă, că apa cea străvezie le târâie la vale, unde le aşteaptă o moarte urîtă, în glodul cleios şi în scursorile de catran.

— Ne spui o istorie, moş Zaharia ? întrebau cei mai mici.

— Păi ce istorie să vă mai spun, că vi le-am povestit pe toate şi le cunoaşteţi...

Copiii se adunau roată şi se consultau. Nu făcea nimic dacă toate istoriile au mai fost povestite. Un basm nu se învecheşte niciodată. Iar Zaharia Duhu era singurul om din Piscul Voevodesei, care mai avea vreme şi minte, să mai poată istorisì copiilor, un basm.

— Ai căzut în mintea copiilor, Zaharia ! i-o spuneau unii şi alţii, fără înconjur, fiindcă pentru un om cu sminteala lui Zaharia, nu mai era nevoie de nici un înconjur.

— E tot ce se poate ! încuviinţa Zaharia Duhu. Dară în loc să mă plângeţi pe mine, v'aş sfătuì să vă plângeţi copiii voştri, pentru că nu mai au mult până ce şi-or pierde mintea lor de copii şi amar au să vă blesteme că le-aţi jefuit-o.

Aceasta, era pentru toţi o nouă dovadă de nebunie. Zaharia Duhu, oprea gospodarii în drum. Le arăta cu degetul petele de păcură pe haine ; pe urmă se întorcea în jurul lor să-i privească din toate părţile, în straiele lor pestriţe de lucrători în fabrică, la sonde, salahori şi hamali. Cu degetul pe urmele de catran, rostea cuvinte fără înţelegere :

— Acesta e semnul fiarei care s'a suit din pământ. Ia sama, pentru semnul acesta nu mai sunt mari şi mici, bogaţi şi săraci, slobozi şi robi: toţi au primit semnul fiarei şi toţi au să moară în robia fiarei.

Oprea copiii şi arăta părinţilor, peceţile de păcură :

— I-aţi vândut şi pe dânşii fiarei care s'a suit din pământ. Iată, poartă semnul ! Şi dela şcoala pierzaniei unde-i trimiteţi, au să se întoarcă cu un semn mai plin de înfricoşare.

— Care, Zaharia ? întrebà în batjocură un lucrător cu bluza albastră şi cu şapcă vărgată, dar amândouă pline de unsoare.

— Au să se întoarcă la gât cu cravată şi voi nu ştiţi ce plin de scârbă e semnul acela. Au să se întoarcă cu inima despărțită de cap, și amar aveți să vă mușcați degetele, fiindcă aceasta e o moarte din viață, mai fără isbăvire ca moartea cea adevărată...

Zaharia era departe, ștergându-și cu mâneca petele de păcură de straiul de șiac, căci nici el nu scăpase de semnul fiarei care s'a suit din pământ. Era un sigil, prezent acì pe orice casă, ori ce haină și orice suflet. Frecà, dar petele nu se lăsau șterse. Iar oamenii, rămâneau pe loc, să-l jelească, dând din cap :

— Sărmanul Zaharia, acum e nebun de al binelea... Vorbește ca în Apocalipsa lui Ion și foarte s'o mai mâniat el pe negustorii de crăvăți. Ce-i mai rămăsese neatins la minte, a isprăvit săcărica și drodjia lui Leiba Țudic.

— Imi pare că nepotu-său dela București, pregătește îndreptările să-l bage la casa de nebuni, dădea știre cel cu bluza albastră și cu șapca vărgată, muiată în unsoare. Și nu văd, cine nu i-ar da dreptate !

Intr'adevăr, faptele și vorbele lui Zaharia Duhu, se dovedeau pe fiecare zi mai pidosnice. El mergea întotdeauna împotriva cumintei judecăți. Toată lumea aflase aici vâna cea grasă a comorii. El căuta una închipuită. Pe pământul lui, după cât se spune, e zăcământul cel mai de preț. El râde și se mânie, pe cei care-au venit să-i dea atâta bănet cât i-ar fi ajuns altă dată să cumpere toate moșiile dimprejur, cât cuprind ochii. Și acum, când fiecare creștin își rupe pâinea dela gură să-și trimită plodurile la învățătură de carte, el care a fost singurul cărturar din părțile locului într'o vreme, și el care și-a

ridicat cel dintâi băiat din sat să ajungă la București profesor la școala cea mai înaltă,—în loc să se bucure de fapt, umblă cu vorbe nebune și cu parabole numai de mintea lui pricepute. Este și aceasta de bună seamă o pedeapsă, pentru cine știe ce greu păcat săvârșit în tinerețe poate de baba Ruxanda cea oarbă, poate de Antohie cel hapsân.

— Antohie, sireacul, să fi trăit și să fi prins prefacerile și prețurile de-aici ! Ce s'ar mai judeca și i-ar mai purta pe toți dela Societate, pe la tribunale și pe la avocați ! Ce i-ar mai avea pe toți în tașca lui de tablă și ce i-ar mai juca țonțoroiul, să curgă nădușala pe dânșii, cum curge păcura pe țăvi !... Feciorul lui Antohie însă, n'avea asemenea griji și răutăcioase plăceri. Trecea, ștergându-și de pe straiul de șiac semnele fiarei care s'a suit din pământ, iar sub praf semnele apăreau încă mai negre. Trecea singur. De două zile Oarță fugise. Lăsase cazmalele în groapa de lut și plecase fără urmă. Zaharia îl așteptase. Il căutase la Țudic. Mânase argatul molâu și somnoros să-l afle la cantină, la bodegă și la alte cârciumi deschise de curând. Dar Oarță era peste șapte văi și șapte dealuri, cu bani la chimir pentru băutură pe-un an, așa cum îi pusese în palmă hârtioarele noi, stăpâna cea cu nas ascuțit. Și Zaharia Duhu înțelese că nu mai are ce aștepta.

Trece fără rost și fără țintă. A fost la săpăturile părăsite din lutărie. A fost la Leiba Țudic. De pretutindeni l-a alungat lipsa tovarășului întunecat la minte, dar credincios ca un câine, care acum s'a lepădat de el, şi acesta. Dela o fereastră de sus, dela Curtea Iloveanului, Madala îl vede gesticulând aprins cu propria lui umbră.

Dacă şi-ar asculta îndemnul liber al inimii, ar coborî să-i rostească tot ce ştie prea bine că pentru Zaharia Duhu ar fi o alinare. Ar merge să-i ceară iertare. Pentru ea şi pentru amintirea lui Alex. Cât a stat în captivitatea aceasta înaltă, ca şi Boldur Iloveanu pe care nu l-a cunoscut, a revenit la fereastră atrasă irezistibil la priveliştea văzută ca printr'un alt binoclu întors. Altă privelişte, cum n'a bănuit-o nici în vis, închipuirea boierului Boldur. Hangarele, cazanele roşii, schelele negre, coşurile fumegoase de fabrică, elevatoare şi pompe, sârme şi cabluri — departe gara cu şinele lucii în pământul sgurit, sutele de vagoane-cisterne cu enorme inscripţii; o mişuneală de oameni negri, în praf negru, în fum negru, în noroiu negru, între ziduri negre; o lume ireală şi aceasta, dar urâtă, murdară şi tristă. Acì într'o altă primăvară, a sosit o copilă dela oraş, să bată copilăreşte din palme, la bucurii care au murit. Fiecare mieluţă albă avea un nume. Fiecare turmă un clopot, sunând lin în tăcerea ireală ca o chemare de pe alt tărâm. Fiecare mieluţă avea un nume, fiecare turmă un clopot. Erau curate, lustruite, intacte ca jucăriile scoase dintr'o cutie pentru copila streină dela oraş. Se aflau presărate pe-o pajişte verde, desrăsucită parcă şi aceia dintr'o cutie ; atât era de proaspătă, de tunsă, de învrâstată simetric cu flori. Plutea şi mirosul umed şi aspru de brad, ca să desăvârşească iluzia. Şi acum copila streină dela oraş era moartă, aşa cum în priveliştea

din vale, de fum, de catran şi de sgură, nu mai supravieţuia nimic din pajiştea verde cu minuscule jucării de Nuremberg. Toate s'au amestecat scufundate, s'au înecat în împâclirea şi duhoarea de fum. In cerdacul lui Zaharia Duhu, în ziua când a sosit cu tovarăşii ei, Madala nu o văzuse şi nu o simţise aceasta, copleşită numai de umilirea faptei pentru care se afla târâtă aci. In singurătatea pustie dela fereastră, după zile şi zile de confruntare cu sufletul ei şi cu priveliştea tot atât de mânjită ca sufletul, abia acum se cutremurase.

Era în sfârşit pregătită să înţeleagă, de ce face semne de mânie şi ură, omul cu straie de şiac de pe drum.

Madala ar fi coborît să ceară iertare pentru copila moartă dela oraş. Dar tălpile rămâneau lipite de-o vrajă, ca în visurile absurde de spaimă. Şi de departe, vorba-i şi fapta-i, se supuneau numai poruncii rostite de prietina cu nas ascuţit.

Zaharia Duhu trecu. Se oprì mai întâi să jelească un plop cu scoarţa leproasă şi vârful carbonizat. Bietul plop murise şi el, în văzduhul acesta îmbâcsit de otrăvuri. Frunzele argintii tremurau sonor în vânt de aproape un veac, să amintească răcoros şi metalic susurul apei. Acum două primăveri, frunzele se desfăcură din mugur, galbene, de sulf; primăvara trecută, roşii ca sângele ; în primăvara aceasta moartea era deplină. Purta şi el în păcura scursă pe trunchiu şi pe crăci, semnul fiarei care s'a suit din pământ. Zalele de argint nu l-au putut apăra.

Omul cu straiu de şiac a vorbit şi-a trecut. Departe sub poala pădurei se văd adunaţi copiii în cârduri pestriţe. Ii ies înainte. Ii ştie pe toţi cum îi chiamă. Le cunoaşte bucurii şi dorinţi şi plăceri, după mintea lor crudă aproape de mintea lui populată cu vedenii. Cred în poveştile lui ; cred şi'n comoara în care nu mai crede nimeni. A împărţit-o cu toţi. Şi fiindcă nu i-a atins încă viaţa, ştiu să se bucure şi de asemenea daruri închipuite.

— M'am lăsgândit, moş Zahalia, spune unul căpos, cu părul decolorat cânepiu şi cu ochii apoşi de miel. Nu mai vleau cal cu flâul de algint.

— Şi de ce te-ai răsgândit, Niculăeş ? întrebă serios Zaharia.

— Din plicina lui Ghiţă, răspunde tot atât de serios copilul cu picioarele goale şi cu nişte pantaloni urîţi şi largi, de stofă dungată cu mult bumbac. Ghiţă zice că el ale dlept să aleagă întâi...

— Atunci cum facem ? e foarte îngrijorat Zaharia, punând tot atâta convingere ca pruncul bălan în această importantă chestiune.

— Mia să-mi dai o moală. O moală sus, pe pălău, să macin şi să mă fac molal.

— Bine, Niculăeş ! Moară are să fie...

Este câte ceva pentru toată lumea. Iar Zaharia poate chiar crede că din comoara aceia, va urzì pentru toţi copiii din sat, ceva încă nelămurit şi încă nemai văzut. O mică ţară a lor de basm, unde totul să fie cu putinţă şi închipuirile să devină aievea. Dacă există parcuri împrejmuite pe un domeniu întreg, unde sunt puse la adăpost sălbătăciunile ameninţate de stângerea seminţiilor — cerbării şi parcuri pentru

fazani, păduri pentru bisoni şi capre negre — de ce-ar fi nebun gândul să întemeeze el o grădină vrăjită a copiilor ? Ar fi ca o ultimă a lor ţară apărată, unde să se refugieze libertatea şi fărădegrija. Pe urmă, asprimea vieţii, are să prefacă puii aceştia încă sburdând în oameni încruntaţi şi munciţi de răspunderi, lacomi şi robiţi urîtelor osânde, aşa cum prevede o lege fără abatere. Pe toţi îi aştepta soarta celor de devale. Râsul lor are să fie urît şi rău. Duşmăniile lor au să fie crunte. Pentru unii se află pregătite uzinele cu şuier de curele şi roţi de transmisiune ; îi aşteaptă munţii de sgură şi cazanele de păcură. Alţii au să se întoarcă la gât cu juvăţul de mătase, care desparte inima de cap. Poate aceştia nici n'au să mai revină vreodată, în Piscul Voevodesei. Dar pentru toţi, amintirea grădinei cu mere de aur şi cu lac de argint, aşa cum va dura-o Zaharia Duhu din comoara lui, va rămâne o oază de lumină. O amintire de blândeţe şi de soare, într'un destin de ocnaşi. N'a mai gândit-o nimeni aceasta şi pare o închipuire nebună. Totuşi oamenii găsesc înţelept şi firesc şi de laudă, domeniile ocrotite pentru cerbi şi fazani.

Zaharia Duhu în mijlocul cetei de copii, cu picioarele încrucişate sub el, povesteşte ceia ce numai ei mai ascultă şi cred. Pe urmă iarăşi porneşte fără ţintă, fiindcă în această Vinere a Paştilor, copiii veniţi dela şcoli, pregătesc părintelui Toma bucuria unui cor de glasuri subţiri, la slujba de seară. Zaharia îi lasă singuri Din urmă, se înalţă spre cerul senin şi înalt cântarea de jale : „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumuseţea ta în mormânt ţi-au pus-o...“

E sbor de albine, de gâze şi fluturi. In cupele florilor se clatină bondari catifelaţi, prea grei pentru potirul gingaş. Se răsfiră în soare salbele de porumbei albi. Cântarea şovăie, se opreşte, începe din nou : „primăvară dulce, fiul meu cel dulce,“... Pare o cântare streină şi absurdă din atâtea piepturi fragede de copii, într'o atât de hohotitoare lumină de primăvară, cu atâta viaţă proaspătă în muguri şi flori.

La gropile de lut, Zaharia Duhu găsi cazmalele şi hârleţele aruncate, aşa cum au rămas după plecarea lui Oarţă şi cum au început să prindă rugină. Işi spune că îndată după Paşti, trebuie să caute altă slugă de credinţă şi să purceadă mai îndârjit la săpături. Comoara o simte aici. O ştie, după cum prinde să-i svâcnească inima în coşul uscat al pieptului, de câte ori se apropie de malul înalt. Şi are nevoie de ea, pentru toate glasurile subţiri şi crude, care ajung tremurând în văzduhul cristalin până la dânsul: „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumuseţea ta, în mormânt ţi-au pus...

In toată după amiaza aceea, Zaharia Duhu a umblat fără astâmpăr, numai ca să nu se întoarcă acasă şi să simtă sfredelindu-l privirea femeii cu nasul ascuţit. In drum, din începutul albastru de noapte, l-a oprit un soldat necunoscut, întrebându-l încotro e biserica satului.

— Incolo, arătă Zaharia spre livezile cu cioate de cireşi înfloriţi. Nu se vede de aici, fiindcă e o bisericuţă mică şi săracă, dar auzi ? clopotul te duce până acolo. Apucă pe drumul dela dreapta.

— Mulţumesc dumitale ! salută reglementar soldatul, ducând mâna la capelă. Am scăpat boala ceia de trin şi zic atuncea să nu scăp macar sfânta slujbă de Vinerea mare.

— Eşti de departe ? rostì Zaharia, ca să spună ceva, căci glasul soldatului îi sunase plăcut şi prietinos în umbră.

— Cam !... făcu streinul, arătând cu mâna spre afundul ţării. Cale de-o zi şi-o noapte. Taman bine am s'ajung la Sfânta-Inviere, să ciocnesc pe urmă cu moşnegii mei un ou roşu şi să îmbuc un dărăb de pască, la care bunătate mămuca e mare meşteră şi n'are pereche în sat... (Pe urmă soldatul râse în întuneric, cerându-şi într'un fel iertare de asemenea gânduri lacome). Se cunoaşte că vin dela post negru, de-mi pofteşte inima numai pască şi cozonac... Cu bine şi cu sănătate !

Ostaşul strein apucă pe uliţa bisericii. Zaharia Duhu stătu la cumpănă. Dar înţelese că n'are tărie în seara aceasta să rabde toate privirile câte au să se întoarcă spre el, ca la urs, de îndată ce va călca pragul sfântului locaş. Pornì în întuneric, sub cerul înstelat, spre singurătăţile lui. Se oprì deasupra satului, pe-un trunchiu scorburos şi culcat, acoperindu-şi faţa în palme. In asemenea zile, când toţi se adună la închinare şi se pregătesc pentru petreceri de sărbătoare, singurătatea îi apărea mai aspră şi mai nedreaptă.

Stătu mult aşa.

Când ridică palmele de pe ochi, zărì o vâlvătaie mare în vale. „Arde undeva !“ — vorbì singur, cum era acuma deprins. Pe urmă se ridică în picioare. Arde înspre biserică. Ardea biserica. Umbre negre se vedeau svârcolindu-se în pară; flacăra svâcnea, cădea, împroşca scântei şi din depărtare, focul avea ceva nevinovat şi festiv.

Nu ajungeau glasuri până la el. Dar străbătea numai un huruit continuu, crescând şi micşorându-se. Zaharia Duhu cunoştea mugetul acesta neomenesc, din răsboiu, când un câmp de răniţi se svârcolea pisat sub rafalele artileriei. Cu un răcnet, la care răspunseră îndată alte răcnete din case şi din livezi, se prăvălì în goană spre sat.

VIII

Comorile sunt ale pământului,

Rugul copiilor din Piscul Voevodesei, mai cutremură şi acum, după trei ani, amintirile de obiceiu atât de repede uzate şi reci.

In gazetele vremii, în pagini întregi, se regăseşte zugrăvit episodul lugubru cu toate amănuntele înfricoşate. A fost o întâmplare injustă şi atroce, care înneacă şi astăzi privirea într'o împâclire de durere. Atunci însă, lectorii din cel mai depărtat ţinut, smulgeau foile din mâinile vânzătorilor, se plecau pe titlurile de catastrofă şi gravurile pline de oroare, nu-şi puteau stăpânì plânsul spasmodic şi nu simţeau nevoie să-l ascundă. Mulţi nu ştiau în ce loc anume pe hartă, se aflà Piscul Voevodesei. Nu aveau nimic, nici bun nici rău, cu oamenii aceia necunoscuţi şi loviţi, dela celălalt capăt al ţării. Dar sfâşierea era pentru toţi şi toţi au recunoscut un semn de nedreaptă pedeapsă a cerului.

— Ajunge! împingeau foaia cu negre chenare, hotărîţi să nu mai citească un singur rând.

Şi după câteva clipe, ochii se întorceau irezistibil magnetizaţi de chinuitoarele ştiri şi nemilostivele amănunte.

O biserică de lemn şi şindrilă, mistuită fulgerător într'un sfert de ceas. O sută cincizeci de morţi, aproape cu toţi copiii, carbonizaţi în clipa când înălţau spre slavă cu glasurile lor firave cântecul trist : „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumuseţea ta în mormânt ţi-au pus...“ O sută cincizeci de sicrie. Un sat fără copii. Mamele rupându-şi sânii storşi cu unghiile, în desnădejde, îngenunchind pe cadavrele arse să-şi identifice în oase fărimiţate şi cărbune, carne arsă din carnea lor şi sânge ars din sângele lor. Părinţi fugind de groază în codri, de unde-au fost culeşi două-trei zile, cu păr învâlvoiat şi ochi năuci. Cetele de câini din patru sate, adulmecând mirosul de carne sfârâită cale de-o poştă, urlând pe dealuri şi încercând să tăbărască asupra cimitirului. Femeile desprinse cu sila din îmbrăţişarea scheletelor sgurite. Altele lăsându-se să se sfârşească de foame pe movila mormintelor. Peripeţii de apocalips, legende întunecate şi drojdia superstiţiilor, presărate cu reproşuri în căutarea unui vinovat : aceasta a fost hrana gazetelor vreme de-o săptămână.

Şi ca nici într'un an, săptămâna aceia luminată, era cu mai mult soare ca întotdeauna, cu mai multe flori albe ale primăverii, cu mai multă însetare de îmblânzire a sufletelor, în sărbătorile de înviere şi pace... Ţara o aşteptase în post aspru şi lung, după o iarnă cumplită. Gospodinele pregătiseră ouă încondeiate pentru daruri de prietenie şi iertare ; cozonaci cu miezul pufos ca puful molatec şi auriu al bobocilor de răţuşcă. Copiii încercaseră cu nerăbdare hăinuţele încă neagăţate în genunchi şi în coate. Iar bucuria acelor zile de Paşti, s'a stins deodată, pentru toţi, într'o amurgire lividă. Totul a fost cenuşiu, mort şi fără speranţă ; cu îndoială în blândeţea şi dreptatea divină. Râsul se strivea brusc, ucis pe buze. Hăinuţele copiilor păreau o provocare. Mâna întinsă să ciocnească oul roşu, şovăia înainte ca omul să rostească „Hristos a înviat !“ sau să răspundă : „Adevărat a înviat !“ Indată îşi aminteau şi unul şi altul, că pentru copiii dintr'un anume sat al ţării, Hristos nu mai poate învia până în veci. In toate privirile se căsca aceiaşi privelişte neagră : mormanul carbonizat în care mamele îşi căutau oasele pruncilor. Şi nimeni nu mai rostea cuvintele voioase, de bucurie, de lumină, de pace. Mâinele strângeau copiii să-i apere la piept într'un gest sperios de ocrotire. Au fost serbări, s'au jucat comedii la teatru şi filme în opt acte la cinematograf, au fost plimbări şi excursii, au fost hore şi scrâncioabe cu chiot de lăutari ; peste toate se căsca deodată priveliştea neagră : mormanul carbonizat în care mamele îşi căutau oasele pruncilor, aşa cum câinii hulpavi scurmă movilele de gunoaie.

Râsul nu mai fu râs. Ochii n'au mai privit la cerul înalt. Sărbătorile învierii s'au scurs mai posomorîte ca în anii cei mai fără de nădejde. Căci toţi învăţau în această Săptămână luminată, că deasupra bucuriilor şi primăverii şi tinereţii, o mână din nevăzut pândeşte veşnic prezentă, să sugrume crunt şi fără pricină, tot ceiace este tinereţe şi primăvară şi năvalnică însetare de bucurie.

Iar ziarele aduceau alte ştiri. Alte liste de nume. Alte fotografii de mame prăbuşite cu păr despletit peste morminte. Antenele posturilor de telegrafie fără fir, au trimis vestea acestui crematoriu al copiilor, gazetelor depărtate şi streine. Pe terasa unei cafenele sărace de cartier, la Paris, Boldur Iloveanu în straele lui negre şi lustruite la cusături, a scăpat jurnalul dintre degetele scuturate de tremur. In holul hotelului *Ruhl* la Nisa, Iordan Hagi-Iordan a strivit havana în scrumieră, răvăşind vraful hârtiilor tipărite şi chemând răstit băiatul cu uniforma de postav şi nasturi poleiţi, să predea telegrama cu precădere prin care cerea ştire urgentă şi amănunţită din ţară, dacă focul n'a vătămat cumva sondele şi depozitele societăţii : *„Voevoda, Rumanian company for the development of the Mining Industry, Limited“*. Au sosit fotografi cu aparate perfecţionate, pentru a imortaliza spectacolul rezervat rubricilor unde se înregistrează în diferite almanahuri şi publicaţii ilustrate, cele mai senzaţionale catastrofe ale anului. S'au înfăţişat la înmormântare reprezentanţii oficialităţilor în haine de jale solemnă. S'au deschis liste de subscripţii şi s'au împărţit ajutoare. Acestea toate au fost consemnate în gazetele timpului de trimişi speciali şi se mai pot recitì printr'o împâclire de emoţie şi astăzi, după trei ani.

Ceiace n'a fost spus, a rămas însă îngropat acolo, în amintirea supravieţuitorilor din Piscul

Voevodesei, fiindcă ochii streinilor nu puteau să le vadă toate şi inima lor să le simtă toate. Erau trecători. Au venit, s'au îndurerat, au jelit ; au adunat ştiri, amănunte şi scene fotografiate; s'au întors la drumurile şi la datoriile lor triste să aştepte alte întâmplări de cutremurare, după care lumea e lacomă, chiar îi sguduie curiozitatea până la lacrimi. Viaţa s'a ghemuit însă acì, în cotloanele vechi, ca o sălbătăciune sfâşiată, strânsă în vizuine, aşteptând vindecarea, târându-şi zilele deşarte, tresăltând din somn la visuri de spaimă. Fiindcă noaptea, printr'o altă osândă nedreaptă, mamele şi fraţii şi surorile morţilor mai trăiau încă odată ceasurile de groază, ca şi cum o singură moarte n'a fost destul şi erà nevoie de o sută de morţi, perpetuate în chinuri din vis. Buimacă, mâna căuta prin întuneric locul copilului. Işi făcea zare o nădejde absurdă. Nu-l mai credea mort. A fost doară numai o arătare urîtă prin somn, din care s'a deşteptat ! Mâna căutà, căutà. Locul se destindea gol. Mintea se desmeticea din nădejdea buimacà. Şi adevărul nu mai îngăduia nici o amăgire. Copilul e un pumn de oase şi de tăciune, într'o cutie închisă sub pământ, cu toată movila de ţărână grea, apăsând gratiile coastelor descărnate. Iar moartea, din somn se întorcea iarăşi şi iarăşi, ca să nu lase nici nopţii alinarea uitării.

Nimeni n'a ştiut niciodată, cum s'a deslănţuit într'adevăr întâmplarea dinlăuntrul bisericii arse. E o taină a morţilor. Au luat-o cu dânşii. Tot ce-au scris ziarele, au fost simple prepusuri. Aproape de adevăr. Poate chiar adevărul. Dar adevărul închipuit, nu văzut, nu ştiut. Cei doi sau trei martori din pridvor, atât ţin minte... Copiii cântau „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumuseţea ta în pământ ţi-au pus...“ Sfânta masă, aştepta la mijloc, cu chipul lui Isus străpuns de cuiele răstignirii. Cineva a glăsuit : Foc ! Vâlvătaiele s'au înălţat în aceiaşi clipă din patru unghiuri. Uşa s'a închis împinsă de spaima celor dinăuntru. Martorii despărţiţi afară, au pornit cu răcnete să vestească satul şi să cheme ajutoare. Şi în urmă n'a mai fost decât un vaier înăbuşit de capacul acestei uşi de stejar. Acoperişul slobozì spre cer sinistrele flacări să lingă stelele reci. Bârnele de jăratec s'au năruit cu turnul clopotniţei. Tăcerea s'a lăţit brusc, totală şi ireală, sub pâlpâitul scânteelor galbene.

Totul s'a petrecut atât de neaşteptat, fulgerător şi absurd, încât cei dintâi sosiţi nu-şi puteau crede văzului. Când inginerul Dinu Grinţescu şi toate ajutoarele sale, au pus sub grăbită comandă în lucru pompele uzinei, împroşcarea de apă a stins doar surpături fumegoase şi trupuri demult sfârlogite. Un singur glas nu mai scâncea. Iar imobilitatea aceasta mută, era încă mai greu de suportat, ca vaerul celor o sută cincizeci de agonii.

Inginerul Dinu Grinţescu, a săvârşit minune de iniţiativă, de calm şi de organizare. A oprit părinţii, fraţii şi surorile, să se năpustească asupra rugului cu bocetele lor desnădăjduite care nu mai puteau învià morţii. A priveghiat scoaterea şi rânduiala cadavrelor în micul cimitir, unde deasupra morţilor vechi au fost întinşi feciorii, nepoţii şi strănepoţii lor, cu haine de scrum şi trup de cărbune. A orânduit pază împotriva haitelor de câini, atraşi de miros şi lihniţi de foamea postului mare. A poruncit atelierului să suspende orice lucrare, şi să închee numai sicrie, sicrie, multe sicrie. La lumina faclelor, luptând cu sfâşierea femeilor şi cu îndârjirea oarbă a bărbaţilor, a pregătit o oaste aliniată de morţi, aşteptând în neclintirea lor neagră, binecuvântarea de a doua zi a domnului prefect Emil Sava.

Unele cadavre n'au putut fie despărţite, atât de încleştat au primit moartea. S'a aflat lipit de pieptul lat al lui Gheorghieş Tălpăligă, trupul firav şi schingiuit al Sandei lui Alecu Toader Precup. Acum nu-i mai îndepărta nici o voinţă din lume. Focul purificase straiele urîte şi strâmte ale flăcăului cu pumnii mari şi stângaci, în uniforma civilizării. Era acum o statuie despoiată şi neagră, la care s'a strâns cerşind ocrotire o biată făptură de cărbune. Braţul lui Gheorghieş, de dincolo de moarte, o apărà arcuit ca un scut împotriva tuturor vrăjmăşiilor rămase de ceastălaltă parte a vieţii şi fără nici o putere; măcar cu acest preţ, fără nici o putere.

— Să-l culce şi pe Gheorghieş, aici ! Să-i culce şi pe dânşii, aici ! striga Catinca, văduva lui Costache Tălpăligă.

Şi târându-se pe pământ, întindea braţele să-i cuprindă pe toţi, nouă câţi au fost : pe Gheorghieş şi pe fratele lui cel molâu şi bolnăvicios, şi ceilalţi mai mărunţi, feciorii şi copilele lui Costache Tălpăligă, prizonierul îngropat undeva, în nisipurile Asiei Mici. Mâinile nu mai conteneau desmierdând trupurile urîte şi împuţinate, cu miros de carne arsă şi cu oasele în care a fiert măduva tânără. Nu mai conteneau mâinile şi nu-i mai ajungeau braţele, să-i cuprindă pe toţi, să nu-i scape nici unul uitat, să-i cuprindă pe toţi, şi încă mai departe, îmbrăţişând planeta, să încleşte îndelaolaltă poate şi un mormânt dela capătul lumii, din deşerturile cu nisipuri fierbinţi.

Toate florile câmpului şi toate cununile livezilor, n'au fost în destul să astupe atâtea sicrie şi să alunge suflarea fadă a vântului răscolind carnea carbonizată. Erau şi copii pe care nu i-au mai recunoscut mamele, în pumnul de oase şi de cenuşă. Se afla şi un soldat, fără nume şi fără matricolă în straiele scrumite: un soldat venit de departe şi ducându-se departe, poposind între două trenuri să-şi găsească moartea acì. Se aflà şi trupul părintelui Toma, înfăşurat în odăjdii, cu evanghelia cruţată de flăcări pe piept şi ridicată de domnul prefect Emil Sava, să o păstreze la loc de cinste în biblioteca sa vastă cu geamuri de sticlă.

Pe toţi, din viaţă, îi însemnase păcura cu o pecete neagră de stăpânire ; aşa cum le arătase Zaharia Duhu straiele şi mâinile, aşa cum le grăise în cuvintele lui fără sens. Acum negre le erau oasele, negre chipurile, neagră carnea: stane negre şi încremenite în svârcolire de chin, nu-şi căpătaseră nici după moarte împăcarea cea mare care dă atâta senin odihniţilor culcaţi în sicrie. Pe faţa tuturor morţilor e o nepăsare măreaţă. Inţelegi că au trecut într'o lume pacificată şi că s'au depărtat într'o taină. Moartea acestora a fost de cărbune şi foc. Moarte nedreaptă ca în schingiuirile zugrăvelilor de biserici, pregătită numai pentru netrebnicii încărcaţi de păcate şi trimişi în funduri de iad. Moartea le-a fost de cărbune şi foc.

— S'ar spune că sunt victimele unei boli necunoscute... Un flagel misterios. O ciumă ori o lepră ! grăi un reporter de ziar, potrivind aparatul fotografic cu ochiul asupra cadavrelor negre, lucioase în soare ca antracitul şi încleştate în contorsiuni de durere.

Cuvintele se adresau unui camarad, însemnând liste de nume şi de vârste, într'un carnet. Răspunse un om spân, cu straiu de şiac, cu spinarea încovoiată şi cu urme de arsură pe mâini:

— Toţi poartă semnul fiarei care s'a suit din pământ... Uitaţi-vă acolo e fiara, unde se văd schelele. Puterea fiarei e roşie ; flacăra. Semnul ei e negru ; catranul. Toţi au murit de flacără şi s'au prefăcut în catran, ca biruinţa fiarei care s'a suit din pământ să fie deplină şi să nu-i scape nici unul !...

Cei doi se uitară unul la altul. Li s'a părut un nebun vrednic de luare aminte. Desigur încă o victimă — un părinte, un frate, cu morţii lui culcaţi în sicrie. Dar când au pregătit carnetul şi ochiul aparatului fotografic, omul cu straiul de şiac era departe, presărând flori de câmp peste morţii de tăciune.

Slujba înmormântării a adunat norod din zece sate şi multe chipuri streine de domni, din cei cu slujbe înalte care vroiesc numai binele obştesc şi se arată mai cu seamă s'o spună, în preziua alegerilor şi în zilele de durere, odată cu ciocli. Domnul prefect Emil Sava, părăsindu-şi nedespărţitele chei prinse 'n veriga cu lanţ, a

rostit o cuvântare cutremurată, cu amândouă mâinile înălţate la cerul nedrept ; pe urmă întorcându-se jos, pe pământ, a amintit mamelor şi fraţilor, părinţilor şi bunicilor, aceiaşi purtare de grijă şi alinare, cum a mai arătat dânsul şi altădată, văduvelor, ciungilor şi orfanilor de răsboiu. Apoi, morţii de cărbune au fost redaţi pământului în albele lor cutii de brad.

Piscul Voevodesei a rămas fără copii. Toată gălăgia uliţilor a amuţit, astâmpărată în cimitirul cu crucile proaspete, ca o tânără şcoală cuminte în straie curate de Paşti.

In lunci cuiburile de păsări s'au proslăvit ca nici într'o primăvară, nesupărate. Veveriţele cu coada pufoasă nu mai aveau pentru cine juca iţindu-se printre crengi. Pe apa Voevodesei, n'au plutit scuturate din ştergar, cojile de ouă roşii, ca nişte corăbioare plecate spre ţara blânzilor. N'au mai fost ouă roşii. Nu mai aveau pentru cine fi. Se întâmplau şi lucruri în afară de orice judecată. Mamele se întorceau dela mormintele cu ţărâna bătătorită de genunchii lor, unde-şi jeliseră încă odată morţii. Pe urmă, întindeau blidele pe masă şi pentru aceşti morţi. Aşteptau, cu mâinile încrucişate în poale. „Da Neculăeş de ce nu vine ? Strigă pe Măriuţa de-afară, îmi pare c'o aud la poartă !... „Pe cine să strig, femee ? gemea bărbatul cu fălcile încleştate. De unde să vină ? Pe cine auzi ?“ Şi deodată femeia îşi amintea ceiace toată ziua ştiuse şi jelise, iar casa se umplea iarăşi de bocet, până când noaptea, morţii lor mai mureau încă odată, înfricoşat, în vis.

Sirenele fabricei şi rafinăriilor, chemau însă cu aceiaşi regularitate mecanică, oamenii muncii la datoria, care n'avea de ce să fie suspendată pentru atât. Prin gară, expresurile luminate treceau noaptea dintr'un capăt de ţară spre alt capăt de ţară, fără oprire — viaţa nu se opreşte pentru atât.

Conductorul vagonului de dormit, bătea la uşa unei cabine :

— Mi-aţi spus să vă anunţ... Trecem pe la Piscul Voevodesei, ştiţi satul unde-au ars copiii în biserică...

La fereastră se arăta ridicând perdeaua, o faţă veştedă de fum şi nesomn. Călătorul îşi freca ochii. Nu se vedea nimic. Un sat, acesta ? In orice caz un sat luminat electric, ca într'o seară de sărbătoare.

— Acolo sunt sondele ! lămurea conductorul. Sondele şi rafinăriile. Satul e ceva mai în sus şi e mai prost luminat.

— A ! Sondele lui Iordan Hagi-Iordan...

Stolul cădea la loc. Călătorul era purtat spre celălalt capăt al ţării, cu insomnia lui şi cu o curiozitate numai pe jumătate satisfăcută.

Zaharia Duhu, privea şi el aceste expresuri, de pe malul lutos şi înalt, apărând şi scufundându-se în întuneric, cu şiragul ferestrelor ca o ghirlandă de becuri festive. Viaţa de unde veneau şi la care se întorceau, îl durea ca o rană. Ca rana mâinilor arse, de când a scormonit în jăratec să afle copiii scrumiţi ai tuturor — şi ai lui. Aşa îl cuprindea noaptea, nemişcat. Aşa îl prindeau zorile, nemişcat. De acasă, fugea să nu întâmpine ochii iscoditori şi nasul ascuţit al femeii streine. In câmpuri nu-l mai aştepta nici

un băieţaş cu nasul cât un bumb şi cu ochii apoşi de miel, să-i ceară un basm şi căluţul pintenog cu frâu de argint, când va afla el comoara. Cazmalele şi hârleţele rugineau neclintite aşa cum au fost lepădate într'o seară de Oarţă. Intâlnea priviri duşmănoase. Il ocoleau părinţii şi fraţii morţilor, ca o piază rea care-a atras urgia asupra satului. E destul unei minţi sănătoase să judece. De orice s'a apropiat Zaharia Duhu cu gândul sau cu fapta, s'a apropiat şi împlinirea unui blestem. A îndrăgit copiii, ca să cheme moartea în chinuri asupra lor. A îndrăgit pe Gheorghieş şi pe Sanda, ca să-i vadă uniţi în logodna care i-a prefăcut în cărbune. L-a prins grija bisericii vechi, cum au apucat-o din părinţii părinţilor ; destul a fost atâta, ca să-i scormonească în scrum cu degetele, descântând cine ştie ce vrajă suflată de stăpânul împărăţiei de dedesubt. Un nebun e vrednic de înduioşare şi milă. Dar nu un nebun care cuvântă şi făptueşte puterea diavolească, să samene drumul numai cu plângeri şi cu moarte.

— Unchiule Zaharia ! îi ieşi într'o dimineaţă în cale Cecil, ridicând nasul ascuţit să-i taie retragerea. N'am dreptul să mă amestec. Dar te rog să mă ierţi că îndrăsnesc să-ţi dau un sfat. In definitiv, eu am datoria să te previn. Vin pe acì unii şi alţii, vorbesc şi pleacă... Satul s'a ridicat împotriva dumitale. Socoate că dumneata le-ai adus toată nenorocirea... Prostii de oameni simpli şi disperaţi. Dar chiar aşa dacă e, sunt de părere să stai mai pe aproape de casă, fiindcă în definitiv, în mintea lor, sunt capabili de orice. Nu ştiu dacă mă înţelegi bine, unchiule ?

— Inţeleg mai bine decât crezi, răspunse Zaharia Duhu, păşind atât de drept şi de hotărît spre uşă, încât nasul se retrase singur din cale.

Nepoata rămase privindu-l din urmă, în capul scărilor. Clătină din cap şi sumeţi nasul ascuţit.

— Inţelegi ? glăsui ameninţător. Incă nu înţelegi nimic ! Aşteaptă puţin.

Pe urmă trimise răspuns la câţiva gospodari vecini, să le împărtăşească o părere şi un sfat. O plângere cu multe semnături, cerând îndepărtarea lui Zaharia Duhu într'o casă de sănătate avea mai mult ca oricând drept să fie astăzi ascultată. Şi mai avea meritul să pornească dela alţii, spre liniştirea unui sat încercat de nenorocire, nu spre cine ştie ce interese suspecte ale unor rubedenii oarecare. E simplu şi în afară de orice bănuială. Chiar în afară de bănuiala Oarbei, lăsată să zacă cu leacuri şi oblojeli în cămara din fund.

Zaharia Duhu ajunse la malul lui înalt, lângă cazmalele ruginite, unde-l mânà o putere mai tare ca el. N'avea ce căutà acì. Nu aştepta nimic. Chiar gândul comorii care-l stăpânise o viaţă de om, era acum foarte îndepărtat şi părăsit. Pentru cine ar mai căuta o comoară ? Pentru ce bucurie ar găsi-o ? Şi pentru care folos ? Totuşi acì i-se îndreptau paşii fără voie, cum acul busolei după ce se clatină şi îşi caută locul, rămâne cu vârful săgeţii spre o singură zare, întotdeauna aceiaşi. Se vedea din locul acela, un câmp gol, cu pajişti şi arături într'o parte, dincolo de sat, până spre văile de departe. De cealaltă parte, unde nu întorcea ochii, de desfăşura

priveliştea cu schele şi hornuri, cu cazane şi cabluri, cu linii de fier şi ţevi de schijă ; valea urîtă şi tristă, unde se cuibărise pecinginea neagră şi aştepta să se întindă prelins, spre înălţimi şi codri şi poeni cu şuier de mierle.

Acì îl găseau — nici n'au trecut de atunci douăsprezece zile — acì îl găseau copiii, apropiindu-se tiptil şi speriindu-l în joacă :

— Moş Zaharia, ţi-am adus flori !

— Bădie Zaharia, spune-ne povestea cu vrăjitoarea cea rea şi cu oglinda...

Tresărea la glasurile neaşteptate :

— Bată-vă norocul, mânjilor !... De ce te-ai îmbrăcat cu straiul acesta urît, Neculăeş ?...

Acum în neclintire, i-se părea că aude iarăşi paşi apropiindu-se tiptil. Aştepta o mână uşoară şi mică, să-i atingă umărul, cum se afla întotdeauna chincit, gata să-i aşeze pe toţi roată în jurul lui. Aşteptà. Ascuţià auzul. Nici un pas nu mai putea fi. Nici un glas. Nici un râs voios, cu viclenie nevinovată. Nici o mână uşoară şi mică — acum cărbune şi scrum. Erà numai vântul fâşiind în ierburi. Numai o pasăre amăgită de neclintire, sburând până aproape, poate gata să i-se aşeze pe umăr, fiindcă îl socotea încorporat pământului şi copacilor.

— Moş Zaharia, ţi-am adus flori...

— Bădie Zahalia, când îmi cumpeli calul cu flâu de algint ? că nu mai vleau să aştept...

Câmpul era gol. Depărtările pustii. Nici un glas. Numai salbele porumbeilor albi, înălţându-se şi căzând, răsfirându-se şi înaintând, pe un cer nepăsător şi deşert.

Zaharia Duhu, privea hipnotizat în apele turburi. De două zile râul Voevodesei clocotea umflat de puhoaiele ploilor din munte. Norii se arătaseră deasupra culmilor, pe marginea zării, vineţi şi grei, brăzdaţi de scăpărările albe. Dar căzuseră îndărăt. Potopul rămăsese în văgăunele înălţimilor. Acì soseau numai vârtejurile învolburate, isbind cu tărie în maluri, târând năhlapii, rostogolind cioatele cu rădăcini negre, sbătându-se între ţărmuri prea strâmte, să scape în vale, la larg. Şi de două zile, poate fără să-şi dea seamă, deplin, Zaharia Duhu urmărea o luptă îndârjită a apelor.

Cotul acela râpos, de lut şi de stâncă, ţinea zid despărţitor la o albie veche. La spate, sub ierburi şi prunduri, se cunoştea adâncit şi fără ocol, cursul din cine ştie ce timp, părăsit şi uitat. S'ar fi spus că apele ştiau aceasta, şi-au amintit-o şi caută drumul bătrân. De aceia isbeau cu tărie şi clocot de două zile, să spintece un singur jghiab îngust. O singură aţă prelinsă, din care într'o năvală de-o noapte, vor sparge cale deschisă şi potolită, pe albia din alt veac.

Lupta avea ceva dureros. Aproape omenesc. Se simţea o judecată a elementelor. O voinţă. Un scrâşnet încordat să sfarme o cătuşă.

Peretele odată prăvălit n'avea să scurteze calea decât cu cinci sute de paşi, poate cu şase. S'ar fi împreunat îndată, drumul de-acum cu drumul dintotdeauna. Dar ocolul după parapetul de lut şi de stâncă, zăgazul împingând oblu apele pe-un vad nefiresc şi întortochiat, cotul acela al lui Bălan cu nume rămas din nimeni nu ştie ce amintire, părea şi râului un obstacol absurd şi o provocare. Tot aşa noroadele primesc

o stare de lucruri un veac şi mai multe, ca deodată să se ridice cu răsmeriţă şi cu mânie, năpustindu-se şi sdrobind. Zaharia Duhu nu mai recunoştea apa cuminte şi străvezie a Voevodesei, în tălăzuirea aceasta turbure, cu nisipuri şi volburi, cu rădăcini şi năhlapi, înverşunându-se să izbească în acelaş loc, ca berbecii servilor răsculaţi într'un zid de cetate.

Apa venea de departe, răsfirată şi hidoasă, se pregătea în strâmtoare, îşi adunà toate puterile, năvălea spumegând şi îşi sleia îndată îndârjirea, lovită din coastă şi îndreptată viclean spre drumul cotit.

Drumul cel vechiu, drept, adânc şi lin, se afla dincoace, la câţiva paşi. Apa îl ştia, îl căuta şi când se simţea mai aproape, erà alungată să-şi risipească încordarea într'un braţ trândav şi molâu, unde rădăcinele începeau să se învârte pe loc şi spuma chiftea murdară şi groasă.

Lupta avea ceva dureros. Aproape omenesc. O înfrângere nedreaptă şi umilitoare.

— Am să-i dau ajutor ! hotărî Zaharia Duhu, cum făgăduieşti ajutor unui prietin, care-l aşteaptă însă nu-l cere.

Lepădă straiul şi apucă o cazma ruginită, căutând locul cel mai slab întărit. Cercetă într'o parte şi alta. Albia veche — acum îşi dădea socoteală — era mult mai adâncă şi se miră că nu i-a atras mai demult luareaminte. S'ar crede că a fost săpată înadins de-o mână de om, să ţină apele cu voinţă, pe-un drum bătătorit. Pe urmă numai întâmplarea, o schimbare în afară de prevedere, poate altă mână de om, a abătut cursul spre cine ştie ce folosinţă. Iar apele amăgite sau duse cu silnicie, au părăsit calea veche, au uitat-o. Ca s'o regăsească, e muncă de-o zi.

Zaharia Duhu purcese de jos în sus dela albia bătrână. Un şanţ îngust se arăta deocamdată deajuns. Puhoiul avea să desăvârşească într'o singură opintire, ceiace el uşura, începând. Se aşternu la lucru metodic, cum învăţase, în săpăturile lui. De cealaltă parte a apei, în peretele de lut şi de stâncă, scobea ca un sfredelitor de tunel îmbărbătat de loviturile tovarăşului din faţă, apropiindu-se unul de altul, cu fiecare pas şi dislocare de cazma. Lutul era moale, stânca sfărâmicioasă. Soarele se înclină după munţii negri şi Zaharia Duhu n'a prins de veste când. Din toate nebuniile lui, fapta aceasta nu era poate cea mai nebună. Nu mai avea nici un prietin, nici o bucurie, nici un suflet de om aproape; nu mai era nimănui de nici un folos. Fiindcă-l părăsiseră toţi şi îi pierduse pe toţi, ajuta o apă. In sbaterea ei a simţit ca o durere. Poate în eliberarea ei, va simţì ca o bucurie. Ea nu-l poate înşela, nici părăsì.

Odată cu asfinţitul, Zaharia Duhu poposì să se odihnească. Lăsă cazmaua să cadă şi privì îndărăt. Măsură cu paşii distanţa şi socotì munca pe a doua zi. Partea cea mai anevoioasă era împlinită. Apa bătea în peretele subţiat. Părea că a înţeles. Că ştie. Că aşteaptă cu nerăbdare.

— Bine, vorbì Zaharia Duhu, ca unui prietin care se îndoieşte de ajutorul de mâine. Nu plec. Sfârşim în această noapte. Ai dreptate. Mâine poate să fie câte odată prea târziu.

Intr'adevăr, a doua zi, era destul ca apele să se afle în scădere şi toată cazna rămânea zadarnică până la altă puhoire din munţi. Zaharia Duhu schimbă cazmaua cu vârful tocit, alegând alta din gropile lui părăsite. Nu simţì vântul rece al nopţii. Nu auzì cântecul privighetorii din ram. Isbea cu cazmaua ritmic în lut, reteza rădăcini, răsturna bolovani şi cu mâneca sumeasă a cămăşii îşi ştergea şuroaiele sudorii fără să se oprească. O viaţă veche se deşteptă în el. Poate viaţa din vremea când săpăturile lui erau de-un folos pentru cărţile profesorului Alexandru Opriş. Poate o viaţă mai veche încă, din timpuri mai adânci, când neam de neamul lui a răscolit pământul întotdeauna pentru o folosire cuminte, nu pentru vane comori.

A doua oară s'a oprit târziu, într'un cântec depărtat de cocoş cu sbatere de aripi care s'a auzit până acì în tăcerea imobilă a nopţii. Peretele se îngustase de trei paşi. Aproape sfârşitul. Apele se sbăteau lovind în uşa închisă.

Zaharia Duhu se plecă şi privì. Işi văzu umbra scufundată nemăsurat în apă. Atunci abia prinse de veste, că de patru ceasuri săpa în lumina lunii. Inălţă ochii. Era o lumină albă-verzuie. Metalică şi îngheţată !

— E o lună pentru căutători de comori ! vorbì Zaharia singur şi râse.

Râdea poate de nebunii care mai caută comori. Poate râdea de credinţa naivă, a celor ce socot că la aflarea unei comori, chiar luna devine complice, cu lumina ei de stafii şi fantome.

Şi totuşi era o lună pentru căutători de comori. Un scut foarte vechiu pe cer. Un scut cu inscripţiile argintului şterse. Iar scutul acela tocit şi subţire, vărsa o lumină străină, furată de aiurea, trimisă dintr'o altă lume : o lumină verzuie şi neliniştitoare, care face câinii să urle cu gâtul lungit şi tălăzueşte apa oceanelor. Se deluşea fiecare fir de iarbă. Se vedeau depărtările într'un praf fosforic. Umbrele se deşirau spectrale. O bufniţă sbură cu aripi moi, drept în lumină, poate pornind să se acaţe acolo cu ghiarele, pe marginea scutului vechiu şi tocit.

— E o lună pentru căutători de comori ! râse încă odată Zaharia Duhu de el şi de alţii, strângând din umeri şi întorcându-se la isprava lui mai cuminte.

Coborî în albia veche, să cerceteze drumul pe unde vor puhoì acuşi apele în clocot. Isbea cu vârful căzmălii în pietre şi cioate. De ce s'a oprit aici şi nu aiurea ? Bătăile inimei au stat deodată ; pe urmă au început să svâcnească năpraznic, gata să-i sfarme coşul pieptului. A dus palma la fruntea căruntă şi udă. A şters năduşala şi a vrut să şteargă şi o părere. Era o groapă scufundată, cu nisipuri şi scai. A trecut de o sută de ori pe lângă dânsa. Acum tălpile s'au încleştat de stană; ca în povestea feciorului împietrit la întâia privire a vrăjitoarei până la genunchi ; la a doua până la brâu ; la a treia până la umeri. A svârlit cazmaua şi dintele căzmălii a sunat.

— E o lună pentru căutători de comori ! râse cu scârbă şi milă de el Zaharia Duhu, fiindcă inima lui uscată şi veche, mai tresărise la asemenea nălucire.

Păşì. Pasul se lăsă descleştat. Păşì şi se plecă să-şi ridice cazmaua din nisipuri, pietre şi scaeţi.

Mai lovì. Odată. De două ori. Numai ca să-şi

râdă mai amar şi cu scârbă, de-o nălucire de care se credea vindecat. Lovitura răspunse. Atunci Zaharia Duhu se năpustì cu unealta, cu mâinele, cu unghiile ; svârlind nisipul, răscolind prundul, smulgând rădăcinele scaeţilor ; sgâriind capacul de bronz coclit, cerând minunii o sută de braţe cu cinci sute de unghii să poată săpa mai adânc şi mai repede.

Avea lopata sus, şi-i părea drumul prea lung până acolo.

Numai cu unghiile. Săvârşesc câte odată minuni şi zece unghii, chiar dacă au fost arse scurmând în cenuşă fierbinte să caute oase de copii morţi. Zaharia Duhu mătură rămăşiţele de ţărână cu palmele. Acum lespedea era liberă. Groapa se adâncise ; haznaua de bronz se arătă mai grea şi mai mare, decât ar clinti-o zece voinici, nu un singur gârbovit şi împuţinat ca dânsul. Capacul purta semne şi flori turnate, sub rugină şi sub cocleală. Le ştie aceste semne şi le recunoaşte aceste flori. Cine spunea că nu există comoara regelui Dromichet ? Aşa a văzut-o şi aşa îl aşteptà, cum o ştiuse. Cu dintele căzmălii svârlì zăvoarele ; apăsând în pârghie cu tot pieptul prăvălì capacul în laturi. Alexandre, de ce spuneai că nu există comoara regelui Dromichet ?

Zaharia Duhu căzu deasupra comorii încredinţată pământului şi veacurilor, de regele lui, Dromichet.

Işi vârî până la cot mâinile rănite şi arse, răscolind coroanele şi brăţările, cheotorile şi nestemaţele, bumbii de piatră scumpă şi cingătorile bătute în mărgăritare. In lumina metalică a lunii, pietrele vânturate scânteiau în cascadă toate culorile lumii. Iaspire și safire, halchedoane și smaragde, berile și topaze, sardonix și sardiu, iacinte și ametiste, mărgăritare și hrisolite, prisopraze și diamante, pietre fără nume, pietre depășind orice prețuire a închipuirii omenești : o movilă, zece movili, un tezaur întocmai cum îl râdeau toți, dela Petruță cel desculț până la profesorul Alexandru Opriș; o comoară s'o cari cu dimirlia și s'o răstorni în car cu șase boi. Și-a închipuit-o vreodată Zaharia Duhu altfel ? Se poate săturà un om care-a căutat-o și a crezut în ea o viață — se poate săturà vânturând-o între degetele dureroase, rostogolind-o să-i asculte sunetul și să-i vadă scânteerele nestematelor ?

Zaharia Duhu și-a potolit întâi acest nesațiu sălbatec.

In singurătatea scăldată ireal de lumina lunară, s'a scufundat în comoara lui, ca avarii care în ceasul morții se rostogolesc pe movila de galbeni și îngheață cu mâinile încleștate pe aur, să-l ducă dincolo de viață cu dânșii. Incă și încă și încă...

Pe urmă, Zaharia și-a șters obrajii spâni și uzi, cu mâneca sfâșiată a cămășii ; s'a așezat pe marginea lăzii de bronz, să-și contemple altfel, cuminte și cu rânduială, comoara lui, viața lui.

Era într'adevăr o lună pentru căutători norocoși de comori.

Fiecare piatră scânteia cu toate luminile. Fiecare cunună își arăta săpăturile înflorite de aur. Fiecare paftà, fiecare brățară, fiecare fibulă, fiecare cupă bătută în mărgăritare, fiecare plăseà, fiecare cheotoare cu vârf răsucit în spirală. Erau lucrăturile Asiei, și ale Egiptului, și ale Libiei, și ale Feniciei, și ale sciților, și ale geților, și ale elinilor și ale etruscilor ; erau banii de aur ai neamurilor care s'au stins și efigiile împăraților despre care nu mai există pomenire ; erau aci, podoabele despre care a dus veste până în țara perșilor și a macedonenilor, Agatocle, feciorul lui Lisimach, ostatecul regelui Dromichet.

Pietrele scânteiau fierbinte în recea lumină a lunii. Unele înviau, căci și ele au o viață și-un suflet, o boală și-o moarte.

— Aceasta e pentru Alexandru ! ridică Zaharia coroana cu lucrătura getică, așa cum o voise prietinul lui.

Mâna căzu amintindu-și. Coroana se rostogolì cu sunet mort.

— Acestea sunt pentru grădina copiilor ! prefiră printre degetele arse, pietrele scumpe care ar fi îndesulat să răscumpere un codru cu lacuri și râuri și punți și păsări de basm.

Mâna căzu amintindu-și. Pietrele s'au cuibărit grăbite ca niște paianjeni colorați dela tropice, în ungherele lor unde au așteptat neclintite de ani numărați cu miile.

Zaharia Duhu își privì comoara și o văzu scufundându-se intr'un afund negru de apă.

Pentru cine o găsise, când n'o mai căuta ? Pentru ce bucurie, când nu mai era nimeni să se bucure ? Cine se mai afla vrednic de dânsa ? Mâine toate privirile au s'o spurce și toate lăcomiile au s'o sfâșie.

Degetele arse prefirau pietrele ca o desmierdare. Alintau florile fine ale fibrelor, ca o părere de rău de despărțire. A crezut cineva în comoara regelui Dromichet ? Mâine toţi au să creadă şi toţi n'au să găsească îmbulzindu-se, îndestule cuvinte de laudă şi de mărire. Aceasta e pentru Alexandru... Acestea sunt pentru bucuria copiilor... A mai rămas cineva care s'o merite ?

Comoara aşteptà cu toate sclipirile galbene şi albe şi verzi şi albastre şi roşii şi violete — în lumina lunară : o lună stranie şi metalică, pentru căutătorii norocoşi de comori.

Zaharia Duhu se sprijinì în genunchi pe marginea hasnalei de bronz şi începu să orânduiască fiecare piatră şi fiecare ban şi fibrilă şi brăţară şi cunună, la locul lor, cuminte, cum îl aşteptaseră şi cum le-a găsit. Le orânduì cu încetineala pioasă şi tristă, a unei ultime pregătiri mortuare. Le mai privì încă. Le mai desmierdă cu degetele lui arse.

Trase capacul încet deasupra. Trase pământul şi pietrele şi nisipul deasupra.

Se ridică iar la picioarele lui, era încă un mormânt ca oricare altul şi nimic mai mult.

Il privì, cum priveşti nesfârşit înainte de despărţire mormintele.

Pe urmă, se îndreptă spre malul înalt. De acolo se vedea bine. Acum se înţelegea bine, de ce a fost o albie veche, săpată de mână omenească să ţină apele cu voinţă pe un drum bătătorit. Sub albia aceia a fost dintotdeauna ascunzătoarea comorii. Altă mână de om sau întâmplare, abătuse apa Voevodesei din calea ei dreaptă. Şi de aceia apele se cereau înapoi, să-şi păzească mai departe comoara încredinţată din veac şi din veac.

Mâine apa Voevodesei va trece deasupra.

Şi totul va fi cum a mai fost.

Zaharia Duhu prinse cazmaua şi începu să sape mai îndârjit. Apele băteau în perete. Chemau şi nu mai puteau aştepta.

A doua zi dimineaţa, în cerdac, în straie curate şi largi, Zaharia Duhu, stătea cu mâinile pe genunchi, în bătaia blândă a soarelui, ca un convalescent ascultător şi supus. In faţă, mătuşa Ruxanda, pe alt scaun, tot cu mâinile pe genunchi, privea spre dânsul cu ochii ei orbi.

— Nu înţeleg. Ce vrei să spui, Zaharia ? mai întrebă încă odată.

— Mamă, comoara aceia... M'am judecat bine. Nu este nici o comoară. N'a fost nici odată, nici o comoară.

Oarba oftă. Tot nu înţelegea.

Se răsucì pe scaun, abia stăpânindu-şi neastâmpărul, nepoata cu ochii mici şi cu nas ascuţit :

— Adevărat, unchiule Zaharia ?

— Comoara regelui Dromichet nu există, repetă rar Zaharia Duhu. A fost o nebunie a mea... O nebunie prea lungă.

— Atunci, unchiule ?...

Zaharia n'o lăsă să sfârşească.

— Atunci, însemnează că sfaturile voastre au fost înţelepte şi bune, iar mintea mea abia acuma le-a priceput şi le ascultă.

— Unchiule, dă-mi voie să te sărut ! Mătuşico, dă-mi voie să te sărut !

Cecil îşi înfipse nasul ascuţit în obrazul omului spân şi în obrazul bătrânei oarbe.

— Ce bucuroasă are să fie Madala ! bătu din palme. Să trimit să o cheme. Să-i cheme pe toţi, pe Dinu, pe...

— Da, să-i cheme pe toţi, încuviinţă Zaharia privind cu ochii lui uzaţi, ceva îndepărtat şi mort.

Două telegrame porniră în aceiaşi zi, la Bucureşti.

Una, pe adresa docentului universitar Petru V. Tudose : *„Vino cu primul tren“*, semnată : *Cecil.*

Alta, pe o adresă tăinuită : *„Sosesc cu primul tren“*, semnată : *Madala.*

Inginerul Dinu Grinţescu, rămase până târziu, cu vraful de planuri şi de acte, pe masă.

— Ştiam, frate Zaharia ! îşi frecă mâinele. Tot răul a fost spre bine. Trebuie să dărâmăm tot aci... Să facem o vilă. Să chemăm un arhitect şi să ridice un plan, ca pentru un om de treizeci-patruzeci de milioane cum ai să fii, începând din ziua când semnăm contractul... Apropos. Imi spun oamenii că în susul apei, pârâul Voevodesei şi-a schimbat albia pe-o jumătate de chilometru. E un fenomen curios... cam prin locurile pe unde căutai tu comoara regelui Dromichet.

— Comoara regelui Dromichet nu există ! rostì somnambulic, Zaharia Duhu.

— Ştiu, frate Zaharia. Eram convins ceva mai demult decât tine, râse inginerul bătându-l prieteneşte pe umăr. Acum mă duc să pregătesc surpriza cea mare, amicului nostru Hagi-Iordan.

Inginerul Dinu Grinţescu îşi strânse actele şi planurile în servietă. Plecă avântat, cu voioşie de adolescent.

Zaharia Duhu rămase în cerdac, faţă în faţă cu oarba.

— Ce spuneai, Zaharia ?

— Nimic, mamă. Vorbeam singur. Spuneam că nu există comoara regelui Dromichet...

Oarba întinse mâna, căutându-l pipăit. Poate ştia ceva în lumea ei neagră. Poate citea din nevăzut, ceiace numai o mamă presimte. Desmierdă stângaciu şiacul aspru de pe genunchiul feciorului :

— Zaharia, tu îmi pari astăzi bolnav. Mai bolnav decât ai fost ieri şi întotdeauna.

Mai vru să adaoge ceva. Mâna despărţì întunericul ei veşnic, între o noapte şi altă noapte. Dar nu termină. Apăru Cecil, răvăşind un vraf de cataloage pe masă. Nasul ascuţit se înălţă victorios spre toate îndestulările, demult şi ascuns dospite în aşteptare :

— Unchiule, în definitiv, acum e cazul să alegem un automobil.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Acì sfârşeşte

Comoara Regelui Dromichet

şi începe

AURUL NEGRU.